

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

616

Am5d
R

Casey 1123 m. 2
Ex. lib. Car. 17.

TRACTATUS

TRES EXACTISSIMI
DIOMEDIS AMICI

PHYSICI PLACENTINI,

Excellentissimi

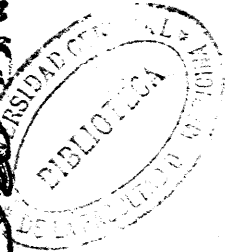
Caldero

Primus de Morbis omnibus Communibus Generatim.
Secundus de peste singillatim ac de omnibus illius differentijs ac
natura, & methodo præcauendi atque etiam curandi eam.
Tertius de Variolis, morbillis & scopulis, in quo agitur etiam de
natura papularum.

Caldero

*Quibus accessit appendix ad librum de morbis communibus, in quo
agitur de causa præsentis tempestatis.*

CVM PRIVILEGIO.

Venetijs, Apud Hæredes Francisci de Franciscis. 1599.

D. J. de Villis
11

ILLVSTRISSIMO

AC REVERENDISSIMO

Cardinali Amplifs.

ALEXANDRO MONTALTO

BONONIAE LEGATO, ET

S. R. E. VICECANC. MERITISS.

Domino meo Colendifs.

VRE legibus sancitum est,
Amplissime Cardinalis, vt
quicquid seruus acquirit Do
mino acquirat, siue id bona
fortunæ spectet, siue animi,
siue corporis. Me autem de
uincissimum Illustriss. Dom. tuæ seruum esse,
notius est, quam vt demonstrari possit, aut de
beat: ad hoc enim me fata inclinarunt, con
sensit voluntas, tua in me merita me ad hoc
astrinxere. Ergo si quid vel ingenio, vel arte
mihi parauit, id omne tuum est. parum ne an
multum, parui ne an multi res sit, non refert.
hoc unum uerissimum est, quicquid in me est,
uel à me proficiscitur, id omne me tibi debere.

Propterea, quæ nunc amicorum cohortatione, in lucem edere decreueram, qualiacunque essent Illustrissimæ Do. tuæ dedicanda erant: res enim sua in hoc agebatur. Eo autem libentius id mihi agendum erat, quoniam sub umbra felicissimæ illius uirgæ florentis Aaron, ipse quiescens, noxios uiperarum malignantium morsus, deuitare poteram, quum antipathia quadam, adeo illis sit inimica, ut à se talia uenenatorum animalium genera procul repellat, ac propterea nullum genus eorum illam attingere ualeat, in ignem potius, quam in umbram talem se daturum. Nec mirum cum præmiraculo, germinauerit, floruerit, & tales fructus protulerit uirga ista florens Aaron, tui inquam ipsius Amplissime Cardinalis, ob quos te tali sacerdotio dignum demonstras. Hæ sunt animi tui dotes, hæc fructifera illa, & egregia opera, ob quæ te elegit Altissimus, qui in Sancto suo ministros. Suaues enim, ac proficuos fructus; semper, ingratos autem, aut noxios nunquam producis.

Hos ergo meos labores læto animo, hilariter, ac benigna fronte accipias humiliter deprecor, quo si aduersi quippiam (ut sunt humana) contingat, ex his aliquam opem petens,

id

id quod noxium est propulsare valeas, sin quòd
votis omnibus est expetendum, semper ualue-
ris, unus hic Commentarius firmissimū sit mo-
numentum sinceræ, ac bonæ in te uoluntatis
meæ, qua in re nulli unquam ero secūsus, quòd
si ut spero, & quæ tua est benignitas, feceris, re-
liqua sub tãto præsidio tutus, facilius exequar;
Interim uale amplissime Cardinalis, & diu, ac
felicissime uiue, nec (si tanta petere fas est) mei
immemor. Mediolani die 4. Septemb. 1596.

Illustrissime, ac Reuerendiss. D. S.

Humilissimus, ac deuotissimus seruus

Diomedes Amicus.

ILLVSTRI
AC EGREGIO
TOTIVS MEDIOLANENSIS
STATVS PROTOPHYSICO
REGIO.

ZACCHARIAE CATMO,

Diomedes Amicus Phycus Collegiatus Placentinus. S. P. D.

VNIVERSIS hominibus, insitam esse à natura discendi cupiditatem, & memoriae traditum reliquit Aristoteles, & omnes quotidie maximo cum salutis periculo experimur. Nam hoc desiderium nos sæpius eo perducit, ut nedum cæterorum res, sed nostros etiam obliuiscamur, à quo enim disciplinæ amor non auocat? à patria, à parentibus, à semetipsis usque ad mortem inquit insignis ille Aræus, quod tu optime omnium expertus es Vir Excellētiss. qui dum doctos sermones, & res graues meditaris, dum culmen præclarissimarum scientiarum ascendis, dum assidua philosophandi consuetudine

dine Circumfusas auditorum intellectu tenebras
discutis, dum in somnis vigilas, & studendo totas
noctes pertransis, dum non solū huic statui, sed ma-
gnis principibus, & ipsi etiam imperatrici medendo
seruis, Mulieri omnium quas mundus unquam
nouit præclarissimæ, si eius patrem Carolum V. Im-
peratorem inuictissimum spectes si Maximilianū
Imperatorem Maritum, si Rhodulfum filium eius,
Imperatorem, si (ut alios filios Archiduces, & Car-
dinales omittam) Magnum Philippum Catholi-
cum, Regem Hispaniarum, quem fratrem habere
meruit, dum in summa nullis laboribus parcis, ut
alios sanes, & erudias, & ut ipse doctior euadas,
dum vel medicinæ operam nauando, vel alias ar-
tes præclarissimas exercendo, omnium in te oculos
conuertis, qui te colunt, ac summopere admirantur,
dum te Protophysicum Regium totius Mediolanen-
sis Status erectum uident, dum inquā omnibus pro-
desse studes, & propterea in continuis te laboribus
detines, tui ipsius iam immemor factus, & in inuen-
ta senescis, & destillationes incurris, & ventriculi
languores, morbos articulares, & alios huiusmodi,
quos non Venus, & Bacchus, ut multis, sed labor
ille improbus peperit disciplina namque ut animo
præcipuè necessaria sic corpori est inimica, inquit
Celsus.

Hoc

*Hoc naturali, & ipse desiderio captus ab adole-
ſcentulo me totum disciplinis dedi, arti præſertim,
medica, illud potiffimum ſtudens Methodum illã
diuiniſſimi Hipp. & fidiſſimi eius interpretis Gale-
ni, illorumq; documenta aſſequi, quo factum eſt, ut
nonnulla ipſe obſeruarim, quæ ad te mitto Virum
omnium qui ſunt futurive ſunt eruditiffimum, &
de re medica ſi quem alium bene meritum; Virum
qui omni officio, ac pietate cæteris omnibus ſatisfa-
cis, tibi ipſi nunquam quo tuum de his iudicium fe-
ras, necis ne, an mortis rea ſint pro tua ergo in omnes
humanitate, ac qua me proſequeris beneuolentia, te
oro atque obſecro, quum te arbitrum horum meorũ
laborum fecerim, ut tuam liberè ſententiam profe-
ras, quod onus, quum ſit tibi etiam in multis occupa-
tionibus detento leuiſſimum (ſpero) non recusabis.
interim bene vale, & me, ut ſoles ama. Medio-
lani die 4. Septemb. 1596.*

DIOMEDIS AMICI PHYSICI PLACENTINI

DE MORBIS COMMVNIBVS.

Prooemium.

EDICINAE artem non parum exornasse ueteres iure fatentur, & oculis cernunt, quicunque ei operā nauare student ex recentioribus: autem multi, non leuem sibi famam comparant; qui & antiquorum dicta dilucidare, atque explanare, & clariora reddere tentarunt, & eorum inuentis multa proprio Marte addere, quos iure gloriam mereri fatemur, neque proprijs laudibus, esse defraudandos. at si qui sunt qui, & artem tam præclaram, obscuris suis Cantilenis dedecorant, & quæ recte a priscis authoribus dictum est, detrahere conantur, & alij, qui se alienis vestiunt plumis, & aliorum opibus dicantur, hos profecto arguere licet, neque ullo modo permittendum; ut proprio honore alios priuent, & sibi immeritam laudem adipiscantur sunt enim (o hominum audacia ne dicam impudentia) qui in principio sui operis authores multos nominant, quorum autoritate dicta sua affirmare profitentur, & morborum tradere curam, in quorum numero Hippocratem describunt, Galenū, Paulum Aeginetam, Aetiū, Trallianum, Aretæum, & alios huiusmodi. Legant tamen, & diligenter studiosi eorum opera examinent remedia; ad curandos morbos ab eis descripta spectent, nulla dictorum authorum, aut pauca saltem inuenient, sed ea ad uerbum ab alijs descripta videbunt, quorum nulla ab ipsis facta est mentio; imo fingunt, se proprio ingenio multa inuenisse remedia, quæ mutatis tantum uerbis, & expolitis sententijs, à Nicolo Florentino, alijsue similibus authoribus, mutuauerunt, & sibi falso ascripserunt: nonnulli dum quæ recte ab alijs demonstrata sunt referre student, inuentores se talium faciunt, ut sic iuniores decipiant,
b   qui

Proœmium.

qui minus accurate authorum libros deuoluere, apud quos ^{te}stant in admiratione, dum eos docere prædicant quæ hucusque nemo cognouerit, quod minoribus facile est persuadere, quibus noua omnia probantur: interim tamen qui oculatiores sunt, eorum furta detegunt. Nec defuere, qui vt sapientiores viderentur, Galenum tamquã sibi ipsi contradicentẽ, & sui immemorem crimentur, inconstantiaque redarguant, quandoque, etiam tanquã Medicinæ ignarum notent, & seipfos veram nouisse medendi artem prædicant, quum tamen interim falsam doctrinam disseminent, vnde qui eos audiunt, pro tritico zizania colligere videmus, & cum cœci sint a cœcis ductos cum illis in foueam cadere, ad uniuersũ generis humani perniciem. Proximi igitur periclitanti subueniendũ arti, manu ducẽdique sunt iuuenes, ad Hippocratis, & Galeni doctrinam, nec tamen permitendi sunt, vt soli per eorum volumina circunuoluantur, nam antequam introducerentur, falsa iam doctrina imbuti, non modo nihil vtile discerẽt de morbis ipsis, verum potius (vt Galeni verbis vtat) multa qbaudirẽt, prius aut Hippocratis, & Galeni doctrinam tenentes, & fruentes ea abunde, poterunt postea nonnullorum nugas cognoscere, & eas reprehendere. prædicta nos quidem facere tentabimus, neglecto orationis ornatu: qui. n. fieri aliter potest in tanta diuersitate authorum? eoque magis quoniam ornari res ipsa negat contenta doceri, & morbi non eloquentia, sed remedijs curantur inquit Celsus, dicẽdique genus, quod simplex ratio postulet teste Actuário satis persuadere eis poterit, qui utilitatem spectarint, quam oratio p̃bet, vt ea neglexerint, quæ delectationem tantum afferunt, dum leguntur qualia hoc seculo permulta sunt, non tamen ea quis à me exigat aut expectet, vt quæcunque ab antiquis recte prodita sunt literis veritatem continere demonstrem, eaque redarguam, quæ ab alijs peruerse dicta sunt, neque ut quæ Capriose a nonnullis interdum fuere reprehensa singulis respondendo, priscorum autoritatẽ defendere tentem: sic enim res in immensum procederet, verũ tamen quoniam in consuetudinem iam venit, vt qui eo fungitur munere, quo nunc fungi intendimus nonnulli, etiam horum prosequatur ipso Gal. teste, aliqua quandoque eorũ breuiter recensebo, quæ ab vtraque parte dicta fuerint, quo facilius quoque nostra oratio interponi pos-

Procœmium.

possit, & paucula quandoq; adiiciam, ad ea confirmanda quæ recte dicta sunt, & ad alia refutanda, quo magis veritas elucescat, & vt vnique, quod suum est tribuatur, ac proinde ne eorum autoritas, qui de re medica sunt benemeriti in defensa maneat: sicut. n. vt verbis celsi vtar recentiores viros in his quæ reppererunt, aut rectè sequuti sunt fraudare non oportet, ita quæ apud antiquiores viros posita sunt, authoribus suis reddere est necesse; quorum sententijs (& si a nonnullis pauca illis referatur accepta) subscribere inquit Dioscorides, oportet iuuenibus minus assentiendum, nunquam tamè obstinate pro authoris decrero contendâ, aut pugnabo, neque hûc vel illû nominatim redarguam, sed veritatem ipsam pro virib. perscrutabor sic (ni fallor) Asclepiadum medicina reuiuiscet, quæ ferè sepulta videtur, cui incumbant quæso, qui artem tam præclaram discere cupiunt, alioqui nunquam mihi credant, metam consequi poterunt. Cum autem vel teste Platone, vt etiâ refert Galenus nullus scribendi mordacitatem fugere possit: alij enim prolixitatem accusant, breuitatem alij, mediam propterea sermonis formam eligere mihi optimû uisum fuit, ea tantam demonstrâs, quæ oportet de necessitate illum cognoscere, qui recte sit morbos curaturus.

Interim vniuersum medicorû cætum rogatum volumus, vt si Dei nos compores uoti fecerint, minime laborem nostrum crimentur, sin minus, generosi medici, verique amatores, & qui labores in opimis rebus non refugiunt, neque theorematû difficultatem, neque temporis prolixitatem, neque exercitiij laborem verentur, ad commemoratorum perfectionem veniant, & quod nos tentauimus assequi procurent, in hocque se exerceât, vt & ueteribus famam restituant, & eos a falsis accusationibus tueantur, & ad hoc contendant, vnuerso humano generi prodesse, neque deteriora illa ueritati anteponanr, & scientiæ. diuitias nimirum honorem, ciuilem potentiam, alioqui melius erit ne hanc quidem contemplationem attingere, nam sic vel teste Gal. puram aquam in puteum. cœno plenum infunderent, unde & aquâ destruerêt neque tamen puteum quicquâ iuuarent verû hos omittamus, quibus misereatur omnipotens, & nobis pro sua misericordia præsto sit, mētesq; nostras illuminet ipse, qui est lux uera, cuius diuino freti auxilio rem aggrediamur.

DE DIOMEDE

AMICO PRAESTANTISS. PHYSICO

Lazari Mar. ab Ouo à Castro Arquato.

Ad Lectorem

EPIGRAMMA.

AM decus eximium clari Diomedis ad astra
Euolat, & parta est fama perennis ei.
Artis cui Medicæ Phœbus, sophiæque Minerva
Arcana vnanimes iam tribuere diu.
Miraris? causam vis lector candide? toti
Humano generi natus AMICVS erat:
Accipere est homini uitam, nam gratia prima:
Accepta fungi, proxima, posse diu.
Dant homini vitam superi: conseruet AMICE
Author Apollinea, dantque, vt AMICVS ope.
Ne mirere igitur, Lector; nam certior orbe
Nullus amicus erat. nullus amicus erit.

SONETTO DI LAZARO MARIA DALL'OVO

da Castell'Arquato,

AL SIGNOR DIOMEDE AMICO,

Fisico eccellentissimo.

SEL Ciel benigno, e stella alma, e gradita
Gratie sì eccelse, e pellegrini honori
Signor vi diè, ch'à Principi, e Signori
Rendete l'alma ogn'hor quasi smarrita;

Ragion'è ben, ch'à vna voce ardita-

Mente di fregi, e d'honorati allori

Ogn'un vi stimi, riuerisca, e honori:

Quale ogni spirto hormai gentil v'addita.

Come altrui dunque prolungate l'hore;

Così ne serbi il Ciel lieto, e felice

AMICO sì fedel mille, e mill'anni.

Perche la fama del souran valore

Vostro (che pur il uer dir sempre lice)

Sormonta hormai fin'à i superni scanni.

TABVLA EORVM

QVÆ IN OPERE CONTI-

nentur magis memorabil.

A

EREM pesti-
lentē morbo-
rum causam
esse quomodo
fol. 35

Aer in peste
quomodo mutetur, & purge-
tur. 74 & 76

Aer an putrescat. 37

Aer publicus quomodo purgan-
dus. 81

Aer montuosus an mutandus in
peste a causa superiori. 80

Aer pestil. secundum Anni tem-
pora quomodo alterandus. 76.
& sequentibus.

Angina pestilentis curatio. 135

Aestatis natura & constitutio 7

Aegroti quomodo tempore pestis
sint uisitandi a medico. 112

Anni tempore uide Tēpora anni

Analogia quam habent semina-
ria pestis cum corporibus hu-
manis. pag. 4. & 7

Aquarū cognitionem necessariā
esse ad cognit. morb. cōiūm. 15

Antidota in peste conuenientia ;
& an quæ uenenis aduersen-
tur, prosint morbis pestilenti-
bus, & utrū in præservatione

et curatione antidota calida
cōueniant. 98. per processum,
& 129. & 130

B

Bones pestil. etiam a uete-
rib. cognitos. 65

Bubonum pestil. curatio. 129

C

Alor febrium pestil. 54

Carbunculi pestilentes. 65.
& eorum curatio. 131

Communes calamitates a Deo,
ut plurimum uenire. 29

Corpora quomodo aduersus pestē
præparanda. 83 & 84

D

Diuinum in morbis considerā-
dum. 29

Diuinam iram in peste primo
esse placandam. 73

Dies quomodo propriam naturā
seruare dicatur. 9

Dorsi dolor in feb. pestilent. 140

Diaria pestil. Vide Feb. pestil.
spirituosa.

E

Exercitium tempore pestis qua
le esse debeat. 84

Exanthemata papule & pestilen-
tes. 79

Fe-

INDEX.

Peste qui semel capti sunt immu-
nes postea ab ea euadere 29
Peste perempti quomodo cogno-
scendi 71
à Peste quæ præseruet. 72
in Peste regimen in sex rebus non
natur. 40. per processum cum
medic. 91
Pestil. feb. differentia tres. 52
Pestil. feb. humoralis si ab aere
sit, ut plurimum ex putredine
massæ sanguineæ sit, si uero à
cibis mali succi ut plurimum
est phlegmatica, & diuersi ge-
neris. 45
Pestil. febrem spirituosam, &
hecticam dari 46
Peste feb. putrida quomodo ab
alijs putridis differat 48. *quo-*
modo a maligna putrida 49
Pestil. feb. pulsus declaratio ex
mente Gal. 56. ubi habes quo
modo moderatis similes quan-
doque fiant.
Pestil. feb. signa pathognomica
52. & alia signa 53. *eorum*
calor anhelitus pulsus, &c.
Pestil. spirituosæ, seu diariæ, &
hectica signa. 66
Pestil. feb. præ sag. 68
Pest. feb. curatiue indicatiões. 113
Regimen in sex reb. nō natur. 115
curatio per medic. 118
An uenæ sectio illi conueniat 120
An purgōni sit præferenda 122
Pestil. feb. urinae quales 57
Pisces an peste afficiantur 28
Putredinis causam præter probi-

bitam transpirationem. 51

R

Regionis cognitionem esse ne-
 cessariam ad morbos cō-
 munes. 15

Respiratio faciens in peste. 55

S

Sanguinis sputum in feb. pe-
 stil. curandi ratio, & alias e-
 nuacuationes symptomaticas.
 pag. 139

Scoptulæ quid, 111. eorum causæ.

142. 144. signa. 152. pronost.

159. præseruatio 154. curatio.

155

Sitis curatio in pestil. feb. 138

Somni profundæ curatio in pestil.
feb. 140

Spiritus corrumpi, & putrescere
posse 44

Spirituosa feb. pestil. vide Pestil.
feb. spirituosæ.

Sudoris Anglici pestil. signa. 63.
curatio. 137

Sydera quomodo in ista inferiora
mutationes faciant 31

Syncopis pest. feb. curatio. 138

Symptom. quot differ.

T

Tempora anni, eorumq; na-
 tura, quam si nō seruant
 morbos pariunt 10

Tempora morbi quomodo noscen-
 da, & quomodo medici ea di-
 uidant. 13

Terræ motus pestem inferre 22

Variolæ

INDEX.

F

Febres pestil. *Vide, Pestil. feb.*
Febris maligna cum peticu
lis 49
Fluxus colliquatiuus in pestilenti
feb. 135

H

Hippocrates defenditur. 4.
 & 21. 22
Hominum naturam, & commu-
nem & propriam ad morbos
communes esse necesse cogno-
scere 16
Hyemis natura 8

I

Ignes in aere apparentes quot
 sint 4
Inquietudo in febribus pest. quo-
modo curanda 136

M

Malignitas in febrib. unde
 oriatur 48
Medicus quomodo debeat egrot.
pestil. uisitare 112
Mensis lunaris propriam natu-
ram seruans 9
Morbilli. 151. eorum causa. 144
signa. 152. prognostica. 153.
preseruatio. 154. curio. 155. 160
Morbus quid, & illius differen. 1
Morbi communes & priuati eo-
rum causa & signa 6
Morbi inter dictos medij, & qui
patrij, & qui epidemial. & qui
epidem. perniciosi. 2. & infra.
Morbos à malis cibis ortos posse
eē uere pest. nō solū malignos. 5
Morborū cōiūm præcognitio. 18
preseruatio. 20. eorum curio. 21

N

Nausea pestil. curatio. 39

P

Papularum nomen quid. 141
earum causa, signa progn-
stic. curatio. 142

Pestem esse morbum epidemia-
lem perniciosum. eius causam
esse coinquamentum hum. ge-
neri insensa. 25

Pestis causam esse uaporem aeris
& quō pestis sem. uenenum di
ci possint. 25

Pestis causam non esse solum in
aere. 6. & seq.

in Peste maiori egrotantium par-
tem mori quomodo 3

Pestem uerò cum contagio semper
esse. 26

Pestē unicuique; animantium gene-
ri propriam dari, & aliam om-
nibus communem. 27

Pestis seminaria quam causam
habeant 29

Pestem ad ultionem scelerum a
Deo mitti libid.

Pestis causa superior. 30. infe-
rior. 32. media 35. causa pro-
xima à media, sine qua, & di-
sponens. 38

Pestem uapores terræ inferre quo
modo 32

Pestē portendentia. 38. & sequ.
Pestil. morbos esse cum febre &
sine feb. 24 & 43

Pestis quō nos inficiat. 43

Pesti quæ corpora sint apta. 50

Pestem Autumno maxime saui-
re. 52

Peste

I N D E X.

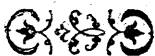
<p>V <i>Ariolæ</i> 41. <i>eorū causæ</i>. 144 <i>cur unicuique semel in ui-</i> <i>ta cōtingant.</i> 144. <i>signa.</i> 149 <i>152. prognostica.</i> 152. <i>præser-</i> <i>uatio.</i> 154. <i>curatio.</i> 155. <i>et an</i> <i>uena sectio et purgatio conue-</i> <i>niant.</i> <i>ibid.</i></p> <p><i>Variol. maturantia.</i> 158. <i>aperien-</i> <i>tia.</i> 160. <i>exsiccantia.</i> <i>ibid.</i> <i>earū</i> <i>crustas quæ cadere faciant, et</i> <i>quæ earum uestigia deleant et</i> <i>cavitatem impleant.</i> 161. <i>præ</i> <i>seruatio ne oculos lædant, gut-</i> <i>tur pulmonē, pectus, et nares,</i> <i>et à syncopi, earum.</i> 162. <i>ea-</i> <i>rum regimen in uictu.</i> 164 <i>Vapores uarij qui pestem infe-</i></p>	<p><i>runt.</i> 33 <i>Vapores pestil. in corporib. nostris</i> <i>geniti</i> <i>ibid.</i> <i>Ventos aerem pestilentem redde</i> <i>re.</i> 36 <i>Ventorum differ. et natura.</i> 11 <i>Venti uniuersales, et quis eorum</i> <i>salubrior.</i> <i>ibid.</i> <i>et seq.</i> <i>Venti locales.</i> 14 <i>Vermium curatio in peste</i> 139 <i>Vestimenta qualia esse debeant</i> <i>tempore pestis</i> 83 <i>Vigiliarum in feb. pestil. curatio.</i> <i>140</i> <i>Virium imbecillium curatio in pe</i> <i>stil. feb.</i> 137 <i>Vrinam sanorum similem in feb.</i> <i>pestil. esse quomodo.</i> 57</p>
---	--

I N D E X F I N I S.

DIOMEDIS AMICI

PHYSICI PLACENTINI

DE MORBIS COMMVNIBVS.

Cap. Primum.

IN PRIMIS illud admonitū volumus, sermonem nostrum eos tantum admittere, qui noueruat morbum esse affectum præter naturam qui corporis nostri operationes lædit, siue modo sit morbus partium similarium, in intemperie, calida nimirum, frigida, humida, vel sicca, simplici vel composita, quæ qualitates vel solæ infestent, uel etiam cum humorum præsentia, sanguinis nimirum, vtriusque bilis, & pituitæ, Siue sit morbus partium instrumentalium, in figura nimirum situ, numero, & magnitudine, siue sit cõmunis, & in strumetalibus, & similaribus partibus, in solutione nimirum unitatis & siue sint morbi ex dictis compositi, ut sunt apostemata, & membri corruptiones, siue quos in substantiæ corruptione morbos posuit Fernelius, & modo sequatur in ista compositione morbus forma diuersus, vel non forma diuersus, sed sint morbi aliquo modo inuicem complicari, & siue sint contagiosi uel non, siue etiam hereditarij a parentibusve contracti, uel aliam similem differentiam sortiti sint, & seu morbi isti teneant totum corpus, uel vnā tantum partem, aut plures, idque uel proprio primigeniove affectu, aut secundario siue per consensum, & etiam quando uel cum causis molestant præsentibus, uel iam causæ abierint, sint modo causæ externæ, uel internæ, & uel tantum cum manifestis

A quali-

2. de abd.
rerū caus.
9. & 10. &
de dif. mor
bor. 7.

DE MORBIS

2.Col.1.
Col.19.
2.Col.3.

qualitatibus lædant, uel a tota substantia, ut cum toto sui genere sunt præternaturam, qualia uenena, uirusque animalium, & pestis seminaria, & si quæ sunt alia huiusmodi, quæ corruptionem formæ uel et spirituum faciant, ut Fernel. dicit, siue specificam formam naturalis caloris corrumpât, ut uoluit Auerroes, quandoquidem isti morbi a talibus causis orti sequuntur alterationes, ut lib. de const. art. med. habetur, & sæpe et eodē Auerroë teste qualitates primas, & humores, maxime quando inuicem commiscuntur & ad malam putredinem, uel ad malam complexionem deueniunt.

2.Col.1.

trac. 2. sum
ma prima
cap. 14.

Sub dictis etiam morbis continentur quos materiales uocauit Auerr. & quos ad immoderantiam materiæ sequi uoluit Fernelius loco supradicto, ut sunt mollities durities, raritas, & densitas, & alij huiusmodi, qui tamen omnes ad remotionem primarum qualitatū, uel aliarum supradictarum causarum remouentur, quod in parte notauit Nicol. florent. ut uel ex hoc cōstet & Galenum & alios etiam post ipsum medicos hæc omnia nouisse, neque necesse esse nouarū inuentionum se illos auctores facere, superfluumq; esse alias differentias morborum, & illorum causarum ponere, quum quas retulit Galenus uniuersas alias comprehendere uideamus.

Nouerint etiam quicumque sermonem nostrum audituri sunt morbos dictos modo sine symptomat. infestare, modo cū symptomat. sint modo sympt. affectus corporis, uel actiones læsæ, uel immoderatæ retentiones, aut excretiones præternaturæ.

Quæ omnia optime omniū docuit Gal. prædictis in locis, sed præcipue lib. de constitutione Art. med. & de morborum diff. & de morb. caus. & de diff. & de caus. symptom. & de loc. affect.

& in method. med. & lib. de compos. med. per loc. & per

Gen. in quibus libris optime oportet exercitatum esse eum, qui nostram speculationem sit ag-
gressurus, nunc hæc pauca no-
tasse sufficiat.

Caput

Caput II.

VICVNQVE ægrotant, eos uel communi aliquo morbo, uel proprio seu disperse laborare necesse est, ex omnium sententia.

Communes seu uniuersales morbos Græci παννοῦς, uel πανδημους, uel κοῦς, uocant, proprios disperse uel, aut dissimiles

σποράδες uocant Græci.

Communes sunt Galeno teste, qui eodem tempore in communi multos inuadunt. Dispersi sunt, qui sparsim, priuatim, que seu separatim quemlibet capiunt.

Causa disperse est uictus uniuscuiusque, siue peccatum in suo uictu proprio, per uictum Galenus intelligit regimen in sex rebus non naturalibus, de quibus morbis Hippocrates tractat lib. de morb. & lib. de ratione vict. in acut. eodem Galeno teste, & nos tractatu, qui hunc sequetur, nam de communibus primo agendum est, ut uniuersum de morbis, qui humano generi contingere possunt absoluamus sermonem, testudinis enim caro, uel tota deuoranda, ut est in prouerbio, uel non gustanda, uel enim tota morbos curandi scientia pertractanda est, uel ne attingenda quidem, alioqui uniuersa curandi præcepta edocere est impossibile.

Horum itaque morborum communium causa est, quæ omnibus communis existit, siue sit cibus siue potus, siue aqua, siue aer, siue loci situs aut regionis, siue uentorum flatus, aut alia simili causa, quæ omnibus sit communis, ut locis iam allegatis de Nat. hum. & de aere, loc. & aquis manifestum est, & infra clarius demonstrabo, quicquid in hoc alij dixerint, nos enim ueram

Hippocr. & Galeni doctrinam sequimur, quam auctoritatibus tantorum virorum confirmabimus, his contenti, reliqua, quæ tempus nostrum corrumpere, ut Galeni uerbis utar, omittentes.

Gal. 1. Ep. 1. in probe. & 2. de natur. hum. 2.

Loc. diffis

Loco dicto de nat. hu. & 2. de ratione vict. in acut. 9. et 3. Epid. 3. 9.

Actuar. 4. Meth. in princ.

DE MORBIS

Caput III.

*lib. de aer
loc. & aq.*

1. probl. 7.

MORBI itaque communes, uel perpetuo tenent aliquem locum, siue regionem aliquam, aut urbem, incolasque, ac si cognati essent omni tempore comitantur, siue sit æstas, siue hiems, siue quoduis anni tempus, qui morbi non subito, ut notauit conciliator, contingunt, & si soli talia loca tenent inquit Hipp. nisi fo-

*lib. de aer
loc. & aq.*

te ex temporum mutatione aliquis alius morbus epidemialis oboriarur, nam & tunc huius, dicti loci participes fiunt, inquit Hipp. ἐνδημα eos, ἢ ἐνδημα interim ἐπιχειρμα νοσήματα uocat Hipp. latini uero patrios seu regionales uocant, uel publicos, uel uernaculos, uel collectaneos, talis est phthisis in aliquibus Lusitaniz partibus, & strumæ in Hispaniz aliqua regione, Hydrocele his, qui iuxta Alpes habitant, lienis scirrhus, his qui eas maritimas partes incolunt, quæ stagnantes paludosas & alijs uitijs affectas producant aquas.

De his morbis Hippocr. ex professo agit lib. de aere, loc. & aqua ubi luce est clarius causam istorum communium morborum non esse aerem solum, sed & uentos, & terram, & cibos, & aquam, aliosve potus, uel aliam causam illi regioni communem.

*in arte me
dic. c. 8. §.*

Alij sunt morbi communes, qui non omni tempore ut ante dicti, sed aliquo anni tempore in regione aliqua abundant inualescuntque, quando aer non seruat proprium temperamentum, sed intemperie diutius durante alteratur, ut passim in lib. Epid. & 3. Aph. habetur, alteratur autem aer caliditate, uel frigiditate, siccitate, uel humiditate, aut in his mixtis, uel in tota substantia, inquit Galenus alterari in tota substantia aerem dicunt aliqui, quando putrescit uel comburitur, nos præter hæc dicimus proprie in substantia alterari aerem, quando coinquinamentis plenus est, quæ humano generi aduersantur ut ab Hipp. habetur lib. de flatibus & 2. de nat. hum. 4. ubi inquit Galenus halitus pestilentes a tota substantia humano generi potiusquam simpliciter aliqua qualitate aduersari, & alibi seminaria pestis in aere pestilenti esse dixit, halitus dictos intelligens, qui certe halitus non modo temperamentum mutando, sed totam animalis substantiam caloremue innatū, & spiritus quibus omnibus proprie ini-

mici

*lib. de fla-
tibus, &
2. de hum.
nat. 4.
1. de diff.
feb. 4.*

mici sunt, nos lædant, ut tract. de peste constabit, si itaque in solis qualitatibus aer alteratur intemperie diutius durante, & morbos communes producat, & quibus maior pars hominum seruetur, epidemij, vulgaresve morbi simpliciter dicuntur. At uero si non in solis qualitatibus alteratur, sed in tota substantia uel in qualitatibus & tota substantia & maior pars ægrotantium pereat, quod necessario fit quando humano generi a tota substantia aduersatur, tunc morbos producit, non simpliciter epidemios, sed epidemios perniciosos, pestilentes ne morbos, quod præcipue habetur a Galeno 6. Epid. 7. 1. ubi uult tunc epidemiales factos fuisse pestilentes, quando maior pars ægrotantium mori inceptit, & quia nihil est aliud pestis quàm epidemia perniciosa, ob hoc nullum peculiarem librum de peste Hipp. scripsisse asserbat, siquidem in epidemijs continebatur inquit Gal. Aduertas autem uerissimum esse quidem pestem non differre ab alijs morbis epidemialibus nisi sola pernicië, uerum perniciës ista non a simplici alteratione aut putredine oritur, sed ex seminarijs pestilentibus dictis, quæ ut dixi de mente Hipp. & Galeni a tota substantia humano generi insensa sunt, & propterea calorem nostrum destruunt, quo destructo, quoniam regere corpus nostrum non ualet, sequuntur ingentes putredines, præcipue si corpora ad putredinem apta inuenerint, aerque etiam manifestis qualitatibus putredinem fieri adiuuerit, quod præcipue calida & humida constitutione contingit ut 3. epid. 3. manifestum est, quo factum est ut putredinem tantum intuentes nonnulli, & non causam eius quam diximus, pestis, causam putredinem esse tantum dixerint, nullo modo admitterentes corpora nostra a tota substantia lædi, quod tamen ex dictis falsum esse constat, & tract. de peste notum erit & etiam tractatu de feb. putridis, ubi manifestum erit putredinis causam non esse solum prohibitam transpirationem, sed etiam quæcunque calorem innatum destruunt.

Patet ex dictis secundam differentiam morborum communium esse eorum quos græci epidemiales, populares uero aut uulgares uocant latini, eosque uel esse ex maiori parte salubres, & tunc nomen generis retinere, dici nempe epidemiales seu populares aut uulgares, uel maiori ex parte insalubres, & perniciosos epidemiales, aut pestilentes uocari, horumque omnium.

l. acut. 9.

DE MORBIS

nium potissimum causam esse aerem, sed epidemial. simplicium quando in simplicibus qualitatibus alteratur, pestilentium uero, quando in tota substantia alteratur, a seminarijs humano generi substantiæ proprietate inimicis.

Et licet aerem istorum communium morborum causam tanquam communissimam posuimus, possunt tamen aliæ esse illorum causæ, ut ex dictis constar, & infra clarius referam.

Concludamus ergo communes morbos esse endemios, siue patrios, uel uulgares siue epidemiales, horumque aliquos esse salubres ita ut ex illis maior pars sanetur, qui nomen generis retinent, alios esse insalubres ita ut maior pars ægrotantium pereat, qui perniciosi epidemiales, aut pestilentes uocantur.

Veruntamen non uidetur ueritati consonum, quod eorum, qui pestilentibus morbis afficiuntur maior pars pereat, quoniã Hipp. 3. epid. 3. 25. nonnullos morbos pestilentes connumerat sine febre existentes, ex quibus plurimi superstites erant, ut sacer ignis superficialis tantum corporis partes occupans, qua authoritate compulsi nonnulli magni nominis medici dixerunt hos morbos non fuisse pestilentes, quoniam sine febre erant, quod tamen & rationi ipsi & experientiæ ne dum Hipp. & Galeno ut manifestum est & tract. de peste dicam, repugnat: quare animaduertendum est quod Galenus intelligit per plurimos, aliquos eorū superstites fuisse, quæ interpretatio si uera est, obiectioni satis responderet, nam tempore pestis aliqui seruantur ægroti, licet maior pars eorum pereat, seruabantur autem ex his qui sacro morbo laborabant, quibus suppureret affectio, moriebantur quibus potissimum nulla suppuratio fiebat, hi que plurimi erant, licet aliqui etiam seruarentur.

Caput IIII.

ON ignoro alios esse morbos quos Galenus, & Hippocr. epidemiales uocarunt quandoque, quandoque etiam dispersos, ut sunt qui oriuntur in anni temporibus suam seruantibus temperaturam hos enim 1. epid. 1. in prohemio dispersos, uocauit Gal. contra uero 3. prognost. 38. populares una cum Hipp. eos uocat, neque absque ratione cum

cum enim medij sint quodammodo inter morbos proprie cōmunes dictos & proprios, istorum & illorum appellationem tenere possunt, medios inter hos dixi, quoniam, & communis, & priuata causa ad illorum generationem concurrunt, aer verbi gratia & uictus proprius, sit namque hiems frigida & humida decenter, ad quam ab autumno paulatim trāsitus sit factus, hieme morbi pituitosi non fient in communi, imo fortasse ab humiditate hiemis siccitas autumnus emendabitur, & morbos præcauebit autumnales, modo victu frigidiore & humidiori quis non uratur, quod si fuerit, proculdubio morbos pituitosos incurret ad quam generationem & priuata, & communis causa concurrerit, unde & priuati & communes dici poterunt, licet magis proprie priuati, ut constat cum potissima illorum causa sit causa propria.

Caput V.

HÆC sunt quæ longo tempore indagari, & 3.epid.1.4
certo iudicio ut Galeni uerbis utar, quæ literis proderet citra ullam malorum interpretum reprehensionem, mihi uisum fuit, quæ adeo manifesta aliquibus uideri possunt, ut nulla demonstratione maiori indigeant, quod etiam mihi uideretur, ceterum quia non defuere qui contraria scripserunt, & sunt nonnulli, qui ubi in quorundam scriptorum nouas cōmētationes semel inciderint, hac ipsa nouitate sola capti absque ulla discretione, licet & ueritati, & Galeno si quis alius de Re medica benemerito aduersentur, eas tamen celebrant, & vanas illorum opiniones sequuntur, age iam luce clarius demonstremus non aerem solum esse communium morborum causam, & tam patriorum & epidemialium simpliciter dictorum, quàm perniciosorum seu pestilentium, sed alias etiam communes causas, hancque esse Hipp. & Galeni mentem.

Caput

DE MORBIS

Caput VI.

DE patrijs itaque morbis, optime omnium Hippocrates lib. de aere, locis, & aquis tractauit, ubi legentibus constar, non aerem solum istorum esse causam, quando alteratur, pro ut est in sublimi uel concauo, & ad orientem uel occidentem, uel ad aquilonem, & austrum spectat, uel quando loci natura diuersa fuerit, ut sulfurosa & bituminosa, paludosa uel petrosa uel argillosa uel iuxta mare uel flumen aut montes, aut alia simili de causa, sed etiam aquam ipsam, ut est aquæ uiciosæ potus, & usum ciborum malorum, quâdo communiter homines loci uel regionis illis, utuntur, imo quod tantum ualet ciborum malorum usus ad morbos patrios generandos, ut non solum utentibus illis, noceat sed noxa etiâ ab eis ad filios transeat, uitiato ut aiunt semine parentum, sic in Aegyptijs Elephantiasim transire uidemus, & hunc morbum ob cibos humorem melancholicum gignentem, quibus communiter habitantes utuntur, regioni illi factum esse familiarem, eadem ratione podagram Athenis, & lippitudinem, Ac hei regionibus, ut Lucretius etiam cecinit dicens.

6. natur.

*Est elephas morbus, qui propter flumina Nili,
Gignitur egypto in media, neque præterea usquam:
Æthiæ tentantur gressus, oculique in Achæis,
Finibus, inde alijs alius locus est inimicus,
Partibus, ac membris, uariis concinnat id aer,*

9. coll. 12.
et 3. de
morb. cur.
a principio
et synops.
24.
de qua re
infra lib. 8

Quorum omnium etiam exempla apud nos constant manifesta, quæ breuitatis causa relinquam, ex quibus constat præcipue secundum mentem Hippocrates patriorum morborum causam esse non aerem solum, sed aquam & cibos, quando homines communiter illis utuntur, quod etiam Oribasius confirmauit & Paul. & Aet. Auenzoar, & alij multi, ut infra etiam dicam. Popularium etiam siue epidemialium morborum causam non solum aerem posuisse causam Hipp. sed alias etiam nouisse, licet principalissimam aerem posuerit, constar meo iudicio, & pace Galeni, secundo de Nat. hum. 3. ubi inquit.

Non igitur quando homines quocunque uictu usi in eundem morbum incidunt, ratio uictus erit causanda, uerum ubi

eodem tempore, uarij suboriuntur morbi, clarum est quòd suus cuique victus causa est, ubi uult Hipp. nos debere iudicare aerem communium morborum esse causam, quando ad libitum viuunt homines. Cœterum si vno victu omnes uterentur, non aerem solum accusare possemus, si quidem uictus etiam inculpari posset. ex quibus manifestum est Galenum immerito reprehendere Hipp. eo quia inquit solam causam morborum communium in aerem retulit. Siquidem inquit Galenus visũ sunt in Æno ex fame leguminibus utentes crura habuisse imbecilla, & qui eruo utebantur illis genua doluisse. Alios inquit neuimus qui comesse semiputridum triticum famis compulsi necessitate, communi morbo laborarunt, & exercitiũ quando cum prauis uteretur aquis simili in omnibus militibus noxa uexatus est. Hęc uerissime quidem refert Galenus, quæ etiam nostram confirmant sententiam, nempe communium morborum aerem quidem esse causam, sed non solam, cum aliæ causæ communes ut aquæ, & cibi si communiter illis homines utuntur eorundem etiam causa esse possint. Cœterum non iure redarguit Hipp. qui licet lib. dicto de Nat. hum. causam morborũ communium aerem assignet, tanquam communissimam non est, tamen quod alias et causas nõ nouerit. Sed inquit qui quando non adest alia causa in cibis .s. & potibus, quod non tunc merito argui potest talium morborum esse causam aerem ipsum.

Ac proinde alibi Galenus rectius Hippoc. excusat, nam cum Gal. dixisset aerem non esse solam causam morborum communium, sed & loci situm, & cibum addit quando chironij quos uocat uenti ex barathris spirant, aerem contaminant, ac proinde hanc contineri sub causa quæ ab aere procedit, subdit Gal. qui à cibo, & potu proficiuntur morbi communes, infrequentes sunt, & cognitu faciles, quare in lib. de Nat. humana causam eius, quod omnibus est cõmune cõmunissimam appellauit, at cibo, & potu raro communiter omnes utuntur, & si utuntur manifestum id est, & ideo ab Hipp. ut ipse censet omissum. Verum meo iudicio, ut antea ostendi, sub Hippocr. oratione etiam istæ causæ comprehenduntur, licet communissimam causam retulerit aerem ipsum. Præterquã quod .n. aerem uelimus noli-
mus ue, inspirare sit necesse omnibus animantibus, qui respiratione egêt, ut lib. de Flatibus, & in methodo Galeni constat, est

*1. Epid. 1.
in proba.*

B etiam

DE MORBIS

Et 3. de etiam ipse aer aptus facillime proprias, & alienas qualitates su-
hum. ca. 3. scipere, & alijs communicare, & ideo est communissima com-
& 1. de sa munium morborum causa, ex quibus ni fallor manifestum est
nit. tuēda. omnium popularium morborum naturam secundum Hipp. &
Gal. mentem non solum esse aerem, sed cibum, & potum, & lo-
ci sitū, & alia huiusmodi, quicquid dicat Vales. in princ. l. Epid.
qui non solum refert Gal. loco dicto in prohem. lib. epid. & 2.
de Nat. hum. 4. Sed etiam 1. de Diff. feb. 3. ut 3. de hum. 3. ait
nec minus fere, quam aer aquæ efficit morbos vulgares idem
Paulus, Aet. Auenzoar, & alijs fere probatissimi authores com-
probarunt: id quod de peste, etiam Lucretius cecinit dicens.

6. natur.

*Hæc igitur subito clades noua pestilētasque
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus,
Aut etiam suspensa manet vis Aere in ipso,
Et cum spirantes mistas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere neceſſe est.*

Vales. in
princ. Lepi-
dem. & 1.
de Diff.
feb. 7. Fer-
nel. l. 8. de
abditis rer.
caus. c. 12.
& alijs mul-
ti notan-
tur.

Ex dictis constat quā male sentiāt, qui nolunt morbos à ma-
lis cibis communes dici pestilentes, sed tantum malignos uoca-
ri, cum Gal. aliter dicat locis dictis maxime in prohemio lib.
epid. & 6. epid. 7. 1.

Et quā male arbitrentur qui asserunt tempore annonæ,
quia pauperes tantum moriuntur, non posse pestil. morbos esse,
quando non moriuntur ex omni genere hominum, imo tales
morbos sporades etiam uocandos, quoniam utriuscuiusque
uictus est accusandus. Verum sciant isti, quod cōmunis uictus
prauus est talium morborum causa. Et quod ex illis morbis ma-
ior pars moritur; & ex omni genere hominum à tali morbo cor-
reptorum ob talem uictum, & tam iuuenes, quam senes, & ui-
ros, quam fœminas, &c. ut secundo de natur. hum. & nos in-
fra dicemus, & quod si diuites talibus cibis uterentur, quod &
ipsi morbis dictis afficerētur, quod & ipsi perirent, id quod ego
in Belgica regione expertus sū; quando nō diuitibus proficiebat
multitudo, & abundantia auri, quia non habebant unde cibum
bonum emerent. Sed delitiæ maiores erant grana leguminum
20. pro prandio; & cœna: unde tam diuites, quam pauperes fa-
me compulsi eo tempore, quod maxime sibi obuium erat, in-
gurgitabant, ex quibus facile est respondere dictis Valesij, qui
suppo-

supponit quod quādo frumentum putruit, siue aquæ fontis uenentæ sint, quod non est causa necessaria omnibus communis, erunt enim inquit qui eam deuinent, aquam integram, aut frumenta imputrida asportantibus. Quid si id facere non possint, & illis uti coacti sint? Præterea in aere pestil. si quis domus suæ aerem emendet unde peste non afficiatur, cæteri peste pereant, an ob id non erit aer pestil. quia omnibus non nocet.

Falsum est præterea quando ob prauum uictum, aut potum iam eo mali peruenit, ut meatus omnes naturæ arripiat, putandam esse iam affectionem aeri fuisse communicatam ob coinquinamenta ægrotantium: licet enim id quandoque possit esse, uel aliud simile, non tamen id est necesse, cum soli cibi, potus uel mala qualitate præditi id ex se præstare possint aere non infecto, ut supra dixi.

Caput VII.

IGNOSCENTVR autem morbi communes ex eo quoniam in multi homines uno corripuntur morbo eodem tempore, uel in causa est, quod communissimum sit, quoque utimur omnes inquit Hipp. ergo considerandum si sit cibus, aut potus aliquis, aut alia similis causa.

Communis omnibus, & si non proculdubio arguere licet causam esse in aere ipso, si uerò aliæ adsint (quod cognitu est facile) non aer solus poterit accusari, sed causæ istæ manifestæ.

Neque Hipp. intelligit (quod tamē multi sunt opinati) multos homines corripit uno morbo solo, tempore epidemiali. Si quidem possunt esse plures morbi, qui plures homines tempore tali infestent, & cum febre, & sine febre, id quod manifestum est de morbis simplic. epidemialibus passim in lib. epid. & de pestil. 6. epid. 7. 1. ubi inquit Gal. quod in peste omne morborū genus excitatur, licet hoc magis, q̃ illud, quod etiam 3. epid. 3. 21. & sequentibus maxime 28. multis exemplis comprobatur, multi enim Anginosi moriebantur, multi sine febre, multi febre pestilenti, multi alui profluuiis, & alij alijs morbis corripiebantur, & expirabant, & tum omnes pestilentes erant. Vnde dici pot, quod omnes uno morbo pernicioso scilicet & pe-

2. de Nat.
hum. d.

Vide supra
cap. 3.

Vide infra
tract. de Pe
ste cap. 1.

DE MORBIS

filenti capiebantur licet specie diuersi, ex qualibet autem specie morborum pestilentium multi ægrotabant, & moriebantur multi ut loc. dictis habetur ab Hipp. & à Gal.

Sic etiam lib. de cibis boni, & mali succi legimus eo tempore varios morbos, qui tum omnes pestilentes erant, ut ipse Gal. refert. d. libro 1. de Diff. feb. 3. uariaque symptomata passos fuisse, quando non modo ætate, aut natura inter se inuicem ægri differrent, sed uictus quoque; ratione, quo varie & contrarias vires habere ob superiorem uictus inopia usi fuerant. His enim rebus inquit quorum cuique copia erat pascebantur; quæ uero dissimiles, & uariæ essent; eas nonnulli sumebant, quæ uel acido, uel acri, uel amaro, fæuore succo forent, alij quæ austero, aut tenaci, aut adstringendi, uel refrigerandi, uel humectandi, ui, aut quæ ueneni participes extitissent, ipse. n. inquit nonnullos inspexi ab usu fungorū protinus interiisse, alios ex esu cicutæ, alios ferulæ, ex hisque; ægritudinibus perpaucos mortis periculo liberatos.

Hoc ergo tempore, ut fere fit in maxima penuria, qua quilibet quo potest cibo utitur (quod hoc etiam nostro tempore per duos annos continuos in multis Italiæ locis, experti sumus) eo magis uarijs corripiebantur morbis, quoniam præter uarietatem temperamenti, & ætatis, & artis & aliarum huiusmodi quæ diuersa sunt, & semper in quouis populari, communi uel morbo, adfuit, aderat etiam uictus diuersitas ciborumque; prauorum usus. Similes morbos refert Auenzoar fuisse ortos in hominibus qui fame compulsi medullis ossium cadauerum, iam sepulcorum uel scebantur, & in illis qui oleribus, quæ per uias inueniebant ob penuriam pascebantur, sic in Numantino bello Numantini fame compulsi cadaueribus se nutriebant, unde

L. 3. 4.

In Monarchia ecclesiastica l. 8. c. 29.

ob prauum uictum pestis ingens orta est, ut histor. testantur, quod ut antea dixi annis præsentibus adeo publicum fuit, ut nemo sit, qui hoc non nouerit. ex dictis ergo cognoscemus morbos esse communes non sperandos.

(647)

Caput

Caput VIII.

QUÆTÆRVM causam ita cognoscemus, quia inquit Hipp. ubi morbus subinde tentat tam senes, quàm iuuenes, tam viros, quàm fœminas, tam eos, qui uinum, quàm qui aquam bibunt, quiq; maza & qui pane uescuntur, & tam eos qui in multis sunt, quàm qui in paucis laboribus, & in summa cum homines quocunque victu, siue regimine in sex rebus non naturalibus inquit Galenus vsi in eundem morbum incidunt, non est ratio uictus accusanda, sed id est arbitrandum esse in causa, quo omnes maxime utimur, id uero est, quod inspiramus, ut quibus datur intelligi quando aer est causa morborum communium, maxime si forte aliquis conuentus magnorum astrorum adfuerit, nam quod nō est alia cā cōis omnibus prægressa aerē arguere licet, qui semper oībus est communis. Quando cognouerimus aerem morborum communium esse causam inuestigandum restat, an in solis qualitatibus sit alteratus tantum, an uero in substantia mutatus, an in vtroque, id quod cap. de peste manifestabo.

Et præterea an p se sit affectus, an per cōscensum, an licet ab aqua stagnāte, & paludibus, an ex terra, ut quia sulfurea, & Argilosa, an a malo halitu, ut in terremoto contingit, uel barathro aliquo, uel a puteo nouiter aperto, qui per plures annos clausus antea fuerat, aut a sepulchro similitèr aperto, uel ab halitu hominum peste infectorum, an a multitudine cadaverum insepul torum, uel etiam locustarum, an ab impijs hominibus, qui studio aerem infecerint, quod turcarū immanitas sæpe machinatur, an ab alia simili causa, quæ omnia lib. dicto de peste manifesta erunt. At uero si cibus sit causa morborum communium facile, ut supra ex Galeno dixi, erit cognitu, præcessit enim causa hæc nempe malus cibus idque per plures dies, & forte menses & annos, ex quibus morbi oriuntur manifeste epidemiales, & sæpe pestil. ut antea diximus.

Cap. 6.

Pariter & aquæ uitiosæ potus cognitu erit facilis, experientia inter Gal. 1. de sanit. tuenda pag. 337. medico præsertim, quicæ omnia optime consideret, quæ ab Hippoc. referuntur lib. de aere, loc. & aquis, & si ea nouerint, quæ de aqua a Galeno, & ab alijs authoribus dicta sunt.

Neque

DE MORBIS

Neque dissimili ratione cognoscemus an in multis, an paucis laboribus homines uitam degerint, an situs loci, aliave communis causa adfuerit; sunt enim manifestæ istæ causæ & facile cognosci possunt, & unam uel alteram arguere possumus, quando aerem neque in qualitatibus muratum, uidemus, neque in substantia, neque astrorum adsunt conuentus, sed causæ, quas nuper diximus præcesserunt, uel eorum aliquæ: situs autem loci quantum conferat ad præcauendos morbos epidemiales & ad eos generandos passim uidere est in l. de aere locis & aquis, sed nullo clarius, quàm l. epidem. tempestate prima, ut infra dicam cap. 7. ut ergo in summam colligamus quæ hucusque scripsi, diximus morbos esse uel priuatos, uel publicos, & quomodo inuicem differant, & quod communes de quibus nunc loqui intendimus, uel sunt patrij, uel epidemij, & si epidemij, quod uel sunt perniciosi, uel non, & si perniciosi, quod pestilentes uocantur, & si non perniciosi, quod epidemij uocantur, nomen enim generis retinent, priuatorum causam diximus esse priuatam, cõium cõem, siue modo ea sit aer, quæ est causa communissima, & ut plurimum communium morborum causa, siue sit cibus, aut potus, aut similis alia causa communis, idque si uel una, uel plures, simul concurrant, nã plures possunt una coniungi, præterea dicimus qñ apparatus est in corpore, & leuis quæ uis sufficit causa ab aere accepta ut c. de peste notum erit. Vltimo docuimus quomodo causa morborum communium cognoscatur an scilicet sit aer, an aqua, an cibus, an alia similis causa consequens modo est ad alia transire.

Caput IX.

6. epid. 8.
3. & 6. &
3. de hum.
2. I. epid.
1. 9. 2. eius
dem 5. &
2. epid. cir-
ca princi-

Vod ergo in primis inuestigandum uenit est quomodo possumus naturam quatuor temporũ totius anni cognoscere, cum enim tunc primum uulgares morbi emergere incipiant quando aera propria natura degenerare inceperit, & necesse sit nouisse quantum a propria natura degenerauerit, si uoluerimus morbos uulgares cognoscere, ut refert Galenus consequens est proculdubio, ut prius noscamus cuiusque temporis propriam naturam, proprium.

primumve temperamentum, & præterea quoniam mutationes temporum pariunt morbos, ob id quando naturale eorum temperamentum mutant nouisse oportet, & considerare an similia, an dissimilia sibi sint inquit Hipp.

Gal. itaque l. de humor. inquit anni tempora humiditate, & siccitate, caliditate, & frigiditate differunt atque hiemem alia tempora superare humiditate, ac frigiditate ostensum inquit est, & licet hiems talis esse debeat, tamen ut Hipp. inquit l. de aere loc. & aquis, & ipse Galenus refert hiems mediocritatem seruare debet, neque valde serenam, siue clementem, ut alij legunt, aut repentem, neque frigore. excedentem, licet enim frigidius, & humidius esse debeat hiems, tamen neque humiditas, neque frigiditas modum naturæ hiemis excedere debet. Propterea autem frigida, & humida hiems dicitur, quia humiditas in ea superat siccitatem, & frigiditas caliditatem, ex sua præ scilicet natura ita æstimata non ex comparatione alterius temporis anni, ut bene demonstrat Galen.

Æstas uero eodem Gal. teste. Caliditate, & siccitate alia tempora superare debet, ita tamen ut bene Hipp. dixit l. de aere loc. & aquis ut in ea tempestiue fiant pluiæ, ut calor, & siccitas contemperetur, habetque ex natura sua, ut calida, & sicca sit, non autem talis dicitur alterius anni temporis comparatione, ut de hieme supra de mente Gal. dixi, licet uerum sit æstatem alia etiam tempora caliditate, & siccitate superare.

In Autumno autem siccum humido, & frigidum calido præstare debet, licet. n. ut notat Gal. l. de humor. 1. & l. 2. 26. autumnus in calore, & frigore sit inæqualis, in frigore tamē, & siccitate exsuperat, ita tamen ut aquæ fiant, quæ scilicet emendēt intensam eius siccitatem quam ex natura sua habet, & ob æstatem præteritam, & in mane frigus meridie æstus, uesperis frigus iterum urgeat inquit Gal. talemque temperaturam pro se habere dicitur non alterius comparatione, ut bene Gal. ostendit.

Vere autem inquit Gal. neutrum in neutra repugnantia parte excellere debet, neque siccum humido, neque calidum frigido, sed esse omnium totius diei, ac noctis horarum similitudinem, ac nullam magnam in illis fieri mutationem. Aquæ tum in eo tempestiue esse debent inquit Hippoc. i. ut pluiæ minus in eo fiant, quam sæpe soleat desiderari enim, ne humiditate nimis

affluat

piu ubi et
uide Vales.

col. 89. &

3. epid. 3.

1. & 3.

Aph. 1.

3. pronost.

38. & 3.

epid. 3. 3. 2.

3. aph. 1.

1. in of.

med. 1. &

2. de bu. 8.

3. de hu-

mor. 2. &

5. & 2. de

Cris. 3.

l. de aere l.

& aquis

com. 4. 2.

3. aph. 8.

1. de Tem-

peram. 4.

3. de hum.

3. 5. aph. 8.

Comm. 5.

tex. 2. ut

parti 3. 2.

1. de tēp. 4.

Ut loco d. 2.

Gal. & ab

Hip. patet

1. de tēp. 4.

3. de bu. 4.

Loco su-

prædicto

de aere l.

& aquis.

DE MORBIS

affluat, ut sæpe solet, sicuti desideratur in æstate ne siccitas, ut solet sepissime superfluat, unde in æstate pluuiam adesse, tempestiuam desideramus in uere siccitatem, & ita erunt pluuiæ tempestiuæ in utroque, licet uario, & diuerso modo.

Non debere autem ex natura sua uer calidum, & humidum esse, sed temperatum demonstrauit Gal. & optime Oribas. ex Gal. demonstrat.

1. de tēp. 4
& 1. de
nat. hum.
41. Orib.
col. 9. 2.
1. de Nat.
hum. 47.
Dicitur autem uer temperatum, quia meo iudicio in eo nullum ex contrarijs alterum superet plurimū, ita ut neque calidum frigidum, neque humidum sicco, uel è contra plurimum superet. Sic Gal. sanguinem temperatissimum esse dixit. Imò ut ipse *1. de Temperam. 4.* ait uer pro se, & ex sui natura non ad alia tempora comparatum est in medio omnis excessus, cum neque sicut in hieme plus ualeat in eo frigidum, quam calidū, neque sicut in æstate siccum, humidum excedit; Ad eundem modum siccitatis humiditatisque æquabilitatem in eo spectes, neque scilicet in eo sicut, in æstate præualente sicco, neque sicut in hieme præualente humido; & cum sit saluberrimū ut *3. aph.* habetur, calidum esse, & humidum non potest, quoniam si sic esset, morbiferū, & pestilēs prorsus esset prædicta ergo ipsa proprium temperamentum seruare est necesse, si annus propriam cōstitutionē seruare debet, neque hoc sufficit, sed prætere rea, Ex sententia Hipp. quæ etiam cōfirmatur à Gal. *3. aph. 8.* necesse est, ut signa fiant in astris, quā ipsis orientibus, & occidentibus fieri solita sunt, necesse .n. ut signa solita fieri in ortu, & occasu siderum appareant; ut cum zona orionis appareret, tarbidus fiat aer fauonij flatu. Cum equus occidit matutino Aquilo flat. Cum fuculæ emergunt, pluuiæ ab Austro deuoluuntur, Cum Arcturus occidit Matutino, fauonius spirat. Cū Delphinus emergit auster flat, & alia habere quæ ut plurimum contingere solent in ortu, & occasu istorū siderum, quæ ex Ptolomeo noscere fas est, & ab Aet. l. 1. Ser. 3. ca. 164. & Oribas. 9. Colect 8, ut alios omitam.

L. de aere,
let aq. par
tic. 3. 2.
Ptol. 2.
de iudicijs
Astrorum
& in ta-
bella secū-
dum quoti-
dianā ob-
seruationē
dispositā,
& inter
Neotericos
Et licet nobis ex usu esse non possint, quæ describuntur in tabella Ptolomei ob mutatos ortus, & occasus siderum, & ob diuersitatem climatum, & superexcrecentes dies, nihilominus, quid sit ex ortu, & occasu siderum euenturum ex dictis Ptholomei. Cognoscere, & præuidere possumus, & nostræ regio-

regioni, atque urbi applicare; neque ex nonnullorum sententia multum intererit temporis interea, quæ refert Ptolomæus, & ea quæ nunc contingunt, nec numerum excedent quinque, uel sex dierum post obseruationem Ptolomæi.

Huc pertinet nosse etiam caniculæ ortum, ob quam, uel magni calores æstate, uel etiam frigora extrema hieme secundum aliquos fiunt, quibus temporibus nempe nedum caniculæ, sed etiam Arcturi ortu, ut Hippoc. lib. de Aer. l. & aq. & 4. aph. 5. & Arist. 1. probl. 3. asserunt, & in ambobus solistitijs maxime æstiuo, & præterea utroque æquinoctio, præcipue autumnali, neque medicamenta saltem fortia danda esse constat, neque uentrem urendum, aut secandum nisi cogat necessitas per dies quadraginta, inquit Hippoc. lib. de Medicamentis purgantibus, uel nisi pertransierint saltem decem dies, ut alibi dixit, caniculares .n. dies durant quadraginta, à quibus abstinendum à medicamentis fortibus per decem dies; & illorum loco, uel clysteribus utendum, ut iubet Hippocr. uel debilioribus medicamentis nostri temporis utendum.

In summa dicamus astrorum ortus, & occasus considerandos; præcipue canis, & Arcturi, & pleyadum. morbi enim in his maxime iudicantur, alijque perimunt, alij uero desinunt, aut in aliam speciem aliumue statum permutantur inquit Hippoc. lib. de Aere loc. & aquis.

Pari ratione nequid huic nostræ tractationi desit, dicimus, quod prima Lunæ septimana ueri responderè debet secunda æstati, tertia autumnno, quarta hiemi assimilatur, ita ut mensis talem temporis constitutionem seruare debeat teste Auic.

Sic etiam dies seruare debent suam constitutionem, nam & matutinum tempus ueri, medium diei æstati, crepuscula autumnno, uespera hiemi similia sunt; quin, & noctis prima pars ueri assimilatur, media æstati, & reliqua consequenter inquit Aer.

Gal. autem 2. de Humoribus in fine, inquit prima diei pars ueri similis est, proxima scilicet meridies æstati, tempus uespertinum autumnno (crepusculum uespertinum, ut quando Sol occidit, & crepusculum diei quando Sol oriri incipit Gal. intelligit, ut ex Aer. patet) hora uero ultima diei inquit Gal. quam uesperam appellauit Aer. & est prima pars noctis, hiemi assimilatur. Sic alibi ipse Gal. uer inquit matutino tempori assimilatur,

1. Can. fen.
2. c. 3

l. 1. ferm. 3.
c. 162.

3. de hum.
18. et 6. ep.
6. 25.

C æstas

DE MORBIS

æstas meridiæ, autumnus uesperæ, hiems nocti.

Vnde dixere aliqui diæ partes analogiam habere, cum partibus anni, quia utrumque tempus finitur una solis circuitione, dies quidem circuitione totius cœli, annus propria ipsius Solis. responder uero meridies æstati, quoniam est pars, qua maxime Sol ad nos accedit, nox media hiemi, quia & in ea Sol à nobis maxime recedit, sicut hieme. horæ matutinæ circa solis ortum ueri, uesperinæ circa Solis occasum autumnæ, quia his horis Sol à nobis mediocriter distat, matutinus accedens, uesperinus recedens, hinc fit, quod media in nocte pituita mouetur. meridie bilis, mane sanguis, uesperæ melancholia.

Hæc est ergo anni temporum constitutio, & nedum quatuor anni temporum, sed & mensis, & diæ, ut ex dictis apparet, quæ si suam seruauerint constitutionem, & maxime anni tempora, annum saluberrimum habebimus, inquit Hipp. & Gal. homines enim mutationem, quæ paulatim fit, uix toto tempore perferunt: quod si & fit maior, tunc neque tempestiue, neque ordinate anni tempora procedant inquit Gal. loco d. de humoribus, & alibi inquit, quod si ista tempora ita se habeant, ut illorum naturæ conuenit, & paulatim in se mutuo conuertantur, non existit pestis ulla, neque quisquam alius morbus uulgaris, sed soli dispersi quos uocant morbi, qui uictus sunt comites,

at cum primum à natura sua degenerare incipiunt, morbos inquit emergere est necesse; quando enim multa, alia post aliam sunt alterationes in anni temporibus, morbi fiunt uulgares inquit

Gal. ergo mihi uidetur post dicta

docere, quomodo cognosca-

mus dicta tempora qua-

tuor anni adueni-

se, & serua-

se tem-

peraturam pro-

priam.

Caput X.

A primum considerandum, quòd anni tempora Medici diuidunt proprie, ab effectu, nò ab ortu siderum, ut astronomi. ac proinde inquit Auicenna cum uiderimus post hiemem tempus moderatù, in quo non tantum sunt necessariae res calefacientes propter frigus ut inde multum sit curandum, neque euèratio propter calorem & in ipso quidem est principium frondandi Arbores, & eius tempus inquit Auic. est tempus existens inter æqualitatem uernalem, aut ante ipsam, aut post ipsam parum, donec Sol sit in medio Tauri, tunc uer esse iudicamus. Si tamè quis uoluerit secundum ortus siderum tempora anni diuidere, is sciat præter ea quæ mox dicemus, quod nò eodè modo omnibus oriuntur, & ideo nos posse tatum dicere, obseruandum esse, quando adsit ortus, & quando occasus siderum, ut in Prohæmio l. epid. 1. habetur, & 3. de humor. 1. 1. & ult. & ab Orib. 9. Collect. 8. 10. 9. difficile, erit Astrologis etiam, & sciat, quòd ueris principium erit æquinoctium eius finis est ortus uirgiliarum. modo consideret quando sidera ista oriuntur, & occidunt in Regione in qua habitat, & tunc iudicare potest uer adesse, pro quibus uide inter præclaros Medicos Oribas. & Aet. etiam notare ortus, & occasus earum stellarum, quæ palam aerem mutant, ex cuius mutatione non sanorum modo, sed multo magis ægrotorum corpora alterantur.

Autumnus uero inquit Auicenna est ueri oppositus in talibus quales sunt nostræ terræ in alijs aut terris est possibile, ut præcedat uer, & tarderur autumnus. inæquale est enim tempus, cadunt folia arborum, & alia ueri contraria contingunt.

Principium eius est æquinoctium autumnale, & ortus arcturi, qui anticipat æquinoctium dies duodecim finis ortus uirgiliarum, quod sit diebus circiter 40. post æquinoctium inquit Gal.

Æstas quidem inquit Auicenna est totum tempus calidum ortus uirgiliarum est æstatis initium finis æstatis, arcturi ortus: inquit Gal. 3. de hum. 1. 1.

Hiems inquit Auicenna est totum tempus frigidum, cuius initium inquit Gal. est occasus uirgiliarum, & ut diximus au-

1. Can. fen.
2. c. 3.

Orib. Col-
lect. c. 8.

Aet. Te-
trab. 1. ser.

3. c. 164.

Gal. 3. de
hum. 1. 1.

1. Ep. 1. 1.

DE MORBIS.

tumni finis. & finis hiemis erit æquinoctium uernale.

3. *Aph.* 14. Est etiam considerandum, ut ex dictis ab Auicenna patet, & constat à Gal. quod Hippoc. omnes constitutiones temporū, quas ipse recenset intelligit de temporibus locis terræ habitabilis, non de his qui in frigore, aut calore, humiditate, aut siccitate exuperant: quam etiam constitutionem temperatam tanquā regulam aliorum posuimus nos: prout enim aliæ regiones illi magis, uel minus similes fuerint, eo magis, uel minus dicetur temperatæ: unde in regione temperata non erit difficile diiudicare, quantum ab ea deflecent tempora, si ea obseruauerimus quæ ab Hipp. dicta sunt, verū in intemperatis nō sic se res habebit.

Sed considerandam est in istis an seruent proprias constitutiones, & si sic proprii illis morbi tantum contingent. an uerò alterentur aliqua alteratione præternaturali, & tunc præter proprios, seu patrios morbos, uulgares etiam & epidemij superuenient, ut est supra c. 3. ex Hip. tetigimus. & uidere possumus etiam hanc quam nunc retuli sententiam ex Valeſio.

lib. de aere loc. & aq. Si ergo uer, v. g. in regione temperata seruabit propriam constitutionem temperatum erit.
Valeſ. 1. epid. 1. col. 89. In regione frigidiori frigidius erit si suam seruabit constitutionem.

1. epid. 1. Hæque tantum regiones, quæ sub eodem uertice sunt posite communia habent tempora quoniam communes Ortus, & Occasus siderum habent inquit Gal. cæteræ non parum inter se differunt.

Hinc Damascenus in suis Aphor. dixit non est tempus eodem modo in omni regione, quando enim Sol est in principio Cancrī, hic est inquit æstas, alibi uerò est hiems, & in alio loco uer, in alio Autumnus.

Et alii dixerunt quod possibile est in aliquibus regionibus aliqd esse tempus temperatum magis quā uer, unde in Meridionalibus calidis, & siccis, hiems inquit est conformior ueri, & in Septentrionalibus frigidis Æstas.

Verum dixerim quod facile est istos decipi, nam aliud est perquirere res ratione sola, aliud addere experientiam, cum multa concurrant sæpe contraria in eodem loco, ita ut si adsit ob Solem uerbi gratia in aliqua regione magnus æstus, ipsum contemperent, uel spirantes venti, uel ros nocte ex cælo cadens, ut

in regionibus nouiter repertis constat, quas ob æstus uehementiam inhabitabiles esse existimabant ueteres, ac propterea dicimus, q̃ medicis id tempus uer erit, quòd magis temperatum, hiems, quòd frigore excellit, æstas quòd caliditate, quod siccitate, & inæqualitate autumnus, quòd si aliter fuerit temperatū, nomine quidem possunt sic dici, re autem nō sunt, ut de hieme dicit Galenus, quæ quoniam calidior fuerat ob flatum austri, nomine inquit hiems dici poterat in frigida ciuitate, sed re uera non erat hiems. *6.epid.7.1*

Concludamus ergo quod quando tempora in aliqua regione temperata suam seruauerint constitutionem temperatam, quod tunc nullus morbus vulgaris superueniet, in constantibus enim temporibus cū tempestiue tempestiua redduntur, morbi quoq; sunt constantes, & certi iudicij, & confirmat etiam Val. *1.epid.1.1*
3.Aph.8.
Val.2.ep.
circa prim.
 In intemperata autē regione possunt bene aliqui esse morbi patrii, qui & ipsi communes sunt, ut supra diximus, sed quo usq; suam seruat temperaturam non aliud morbi genus epidemiale superueniet, sed tunc quando a proprio temperamento diuertit, quod Hip. monuit.

Ergo considerandum ex eodē Hip.2.epid.3. col.141. in Val. *1.de aere l.*
et aq.19.
et 22.
 les. non solum quale tempus anni, sed & quod & quantū procedat & huiusmodi, nimirum ex his nascitur ratio curationis. In primis considerandum quale sit an scilicet a natura sua diuertat annus, & præterea quantum etiam diuertat, & ad hæc considerandæ sunt non simpliciter constitutiones, sed ex quilibet ad quales fiant permutationes. *3.Aph.11*
et 6.epid.
8.6.

Caput XI.

DIVERTET autem a natura sua annus quando uel calidior, uel frigidior, uel humidior, uel sicior fuerit, & quando etiā non modo in qualitate, sed etiam in substantia mutatus est, ut quādo coinquamentis plenus est humido genere contrarius, ut supra diximus.

Et quoniam diuersionis temperamenti causæ sunt quidem dictæ, sed quæ quandoque etiam a ventis originem ducunt, & venti uariant etiam aquas teste Gal.3. de humor.20. ideo ventorum

DE MORBIS

torū est etiam habenda ratio, de quibus etiā Hip. lib. de Aere l. & aquis. & 3. aph. vbi habes uentorum alios esse uniuersales, alios esse locales. primo ergo de uniuersalibus, uniuersales noto qui ubique locorum eodem nomine, & uocabulo gaudent inquit Oribas. 9. Collect. c. 9. quorum numerum, & temperamenta breuiter hic describemus quatenus possint deferui-
 re huic nostræ intentioni, quatuor autem principales, seu Car-
 dinales ponemus, cum suis Collateralibus, nam licet alij plu-
 res fecerint, & alij pauciores; nihilominus tot sunt hi, qui ad no-
 strum institutum deferuiunt, maxime quādo exceptis quatuor
 principalibus cæteri naturam eorum sapiunt. Hipp. omnes
 comprehendit sub uentos frigidus, & calidos. Calidos intelli-
 gens omnes, qui inter hiemalem Solis exortum, & utrumque
 hiemalem occasum flant. Orientales nimirum, & australes om-
 nes. Frigidos qui inter occasum Solis æstiuum, & orientem æsti-
 uum iacent. Occidentales nimirum, & Septentrionales omnes.

Venti ergo, uel flant ab Oriente, & Orientales dicuntur, quo-
 rum Cardinalis, qui recta ab oriente flat subsolanus uocatur,
 Leuante uulgò. Collateralis eius dexter uulturnus dicitur uul-
 gò Greco Leuante, qui flat à Septentrionali parte.

Collateralis uerò sinister, qui Eurus dicitur, uulgo Siroco ab
 Austro flat. Vnde uersus.

Sunt Subsolanus, uulturnas, & euras, coi. i. i. orientales.

Et orientales uentis sunt semper occidentalibus meliores, &
 per se sunt alijs omnibus, etiam salubriores, sicuti etiam ab Hip.
 & ab Auic. patet, licet, per annum sint Septentrionales omni-
 bus alijs salubriores, ut infra de illis referam. Temperati cū sint
 orientales inter uentos, ut ab Hipp. habetur l. de Aere, & loc. &
 aquis, & ob id corpora nostra non immutant, sed salubritatem
 corporis tuentur, de qua re infra, tunc autem Orient. salubres
 maxime sunt, quando flauerint in principio diei, uel saltem in
 fine noctis, quia tunc ueniunt per aerem subtiliatum, & elabo-
 ratum a Sole, et proportionantur ueri, quia temperati sunt, li-
 cet enim calidi sint, quia transeunt super partes, quæ sunt à So-
 le calefactæ, comparatiue tamen dicuntur temperati in caliditate,
 & frigiditate: nam nec sunt calidi, ut austri, neque frigidi, ut bo-
 reales, sed medij inter eos.

Sunt etiam sicciores occidentalibus, inquit Auic. quia minus

ma-

*Gal. 3. de
humor. 13*

*lib. de Aer.
loc. & aq.
partic. 1.2*

*lib. de aer.
l. & aq.*

marium est ab oriente, quàm ab occidente, & oriens a parte qua cōiungitur Septentrioni, habet minus marium, quàm occidens, ex parte qua iungitur Septentrioni, unde uenti inde flantes iudicantur magis, uel minus sicci, licet author lib. de diæta orientales dicat calidos esse, & humidos.

Hieme autem, & de mane potissimum perflare solent, licet hoc anno 1594. & etiam anno præsentis 1595. ferè semper flauerint, quæ est causa meo iudicio salubritatis istius anni tantum, ut medici mendicent.

Obsenui. ego hieme humidiores esse istos uentos, forte quia hic ad nos per loca pertranseunt ob temporis constitutionem humidiora.

Ptolom. etiam 1. quadrip. c. 11. orientalem calidam esse dicit quum ab angulo ueniat, qui Solem, qui caloris est autor singulis diebus ad nos afferat, & quia Sol inde assiduus uenit, sic cum quoque esse par est, nam subsolanus inquit, qui ab oriente fiat cardine, perinde erit, ut dies ipse, ut regio a qua ferrur, erit ergo calidus, & siccus, s. respectu occidentalis. Occidentales autè, qui orientalibus sunt oppositi, sunt etiã tres quorū Cardinales Euris dicitur, Ponente uulgo. Cuius colateralis dexter Zefirus dicitur uulgo Libecchio, & collateralis sinister qui dicitur Fauonius uulgo maestrel. unde uersus.

Eurus ab occasu Zefirus, & Fauonius afflant.

Minus hi sunt mortalibus salubres maxime si flant in principio diei, uel in fine noctis, quia tunc transeunt per aerem nondum à sole elaboratum, secus est si in fine diei, aut in principio noctis flauerint, quia transeunt per aerem a Sole subtiliatum, & proportionantur autumno, quia sunt uariabiles, ut autumnus, quia uidetur esse sententia auth. l. de diæta, quod uoluit hos uentos inæqualiter refrigerare. Estate èt sero potissimum perflare solent.

Sunt autem parū plus humidi, quàm orientales, quando inquit Auic. super maria plus transeunt. Præterea Sol cum orientalibus continue incedit resoluendo, cum suum motum faciant orientales cum Sole.

Cum occidentalibus autem non incedit nisi parum, cum Solis motus diuersificetur a motu occidentalium, cum Solis motus sit fere contrarius morui eorum.

Sunt autem minoris caliditatis, quàm orientales, quia orientalium

DE MORBIS

talium flatus maior fit in principio diei, occidentalium uero in fine diei inquit Auic.

Verum cum uenti sint uapores a terra eleuati a caliditate Solis, qua citius oritur, Sol citius eleuat uapores, & causat uentum. Sed quia Sol de sero occidit, tarde eleuat uapores, & ideo tarde oritur uentus occidentalis.

Ex quibus patet, quod occidentales uenti, cum minus pertranscant ad nos qui sumus in hac regione Lombardiæ, quod nobis minus sunt humidi, quàm locis illis uicinioribus.

Ptolom. humentem, & frigidum esse hunc uentum uoluit Faroniū appellat quia a contrario angulo oriental. uenit, quod. f. noctis naturam, quod occasus qualitatem sequitur: est ergo contrarius Subsolano.

Meridionales uenti sunt etiam tres quorum Cardinalis Notus dicitur.

Cuius Collateralis dexter Aphricus dicitur & circoaufter.

Collateralis uero sinister Auster dicitur & Circonotus, & Cironis, unde uersus.

Atque die medio, Notus, Africus, Auster habetur.

3. Aph.

proportionantur æstati pluuiosæ, calidi & humidi sunt & multa mala inferunt, quæ ex Hipp. habentur de quibus infra: putridū & pestil. aerē reddūt, calidi sunt, quia a parte calefacta a uicinitate solis veniunt, humidi, quia ut plurimum mariū nobis, est meridionale inquit Auicenna, est etiam auster humidus, quia omnis motus uiolentus in fine est tardior, cum ergo auster, quando ad nos peruenit, sit in fine sui motus, cum a longinquis regionibus maxime ad nos ueniat transiens per maria, remanet sic cū uaporibus, quos secum portat, & ideo humidus.

Contrarium euenit ciuitatibus nostris oppositis per quas cū motu ueloci fiat, & ideo in eis non remanent uapores quos secum affert, sed eos ulterius fert, & ideo in illis est siccus uel saltem minus humidus, hic tamen quandoque frigidus, & siccus fit ut bene notat Auicenna, quando scilicet per loca frigida transit, & sicca.

Hic uentus quando perflare incipit paruus est, fiat enim leuiter in fine autem magnus est & fortius fiat, cuius contrariū in septentrionalibus uidere est, qui magni sunt quando flare incipiunt, in fine parui.

Est semper humidus licet etiam squallidus sit, & non fluat, humidum propterea semper aerem reddit.

Ptolomeus calidum, & humidum ipsum esse statuit, cum n. *Quadrip. lib. II.* hæc plaga ab una parte ad Orientem declinet ab hac ob solis uiciniam caliditatem, & cum ab altera parte declinet ad occasum, ab ipso quoque occasu mutuatur humiditatem.

Caurus tamen qui notus uehemens est, & semper motum perspicuum habet frigidus perspicue, & quandoque siccus est, alius vero notus est lenis, cuius motum in aere, & nubibus non sentias, qui semper est calidus, vt ex Orib. habetur. transmutantur etiam ad tempora anni, & fiunt calidi, & sicci, sicut Aet. ex Adamanto. *Orib. 9. col lect. 7. Aet. Tetr. 1. Ser. 3. c. 163.*

Venti Septentrionales, & ipsi tres sunt, quorum Cardinalis Aquilo, dicitur vulgo tramontana, & Septentrionalis dicitur.

Cuius collateralis dexter Boreas dicitur.

Collateralis vero sinister Corus dicitur. Vnde versus.

Et ventant Aquilo Boreas, & Corus ab Arcto.

Septentrionalis venti sunt frigidi, quia transeunt super montes, & terras multarum niuium, & sunt sicci, quia eis non multi associantur vapores, quia resolutio in vapores minus fit a parte Septentrionis, & præterea, quia non transeunt super aquas marinas solutas, sed congelatas ad loca deserta, licet author. lib. de *Tunc Au thor lib. de Dicta.* Dieta, dixerit eos, frigidos, & humidos esse, quandoque tamen erit hic ventus calidus, & humidus, secundum ciuitates, quæ sunt circa maria, quæ sunt a Septentrione.

Si præterea pertranseat per loca calida, & sicca, calidior est austro, vt Auic. ait.

Et licet ex se Septentrionales venti serenitatem inferant, tamen corus, qui est collateral. sinister quando fiat circa æquinoctium pluuias infert.

Hi, ventus Septentrionalis assimilatur hiemi, & quando flare incipit magnus fit, quando desinit mitis fit, cuius contrarium de Austro dixi.

Sunt alijs salubriores, etiam Orientalibus, per accidens tñ inquit Nicolaus Florentinus, quia calorem innatum iuant, & virtutes roborant, vnde ea sequuntur commoda, quæ ab Hipp. referuntur, idque verum est, quando non adeo excedant, vt interiora etiam lædant, & refrigerent, quod maxime fit in dema- *3. Aph.*

D ciatis

DE MORBIS

ciatis, & gracilibus, ac debilibus, & paucis sanguine præditis, ficti contrarium fit in sanguineis, & robustis iuuantur. n. isti a Septentrionalib. uentis adde, quod salubriores etiam sunt, quia aerem puriorem reddunt, nec putrefieri sinunt.

Septentrionalem ventum quoniam ab eo Sol multum abest frigescere oportet in 4. Prol. loco dicto: intensi frigoris comes est siccitas, & concludit. Ab orientis Solis cardine siccitatem, ab occiduo frigiditatem mutuabitur.

Caput XII.

Lib. de Aere, lib. 6. Aquis.

1. de Re rustica. 15.

9. Col. 9.

X supradictis si bene omnia considerantur, videtur posse, concludi secundum Hippocr. mente, ventos orientales salubriores etiam alijs, non ob hanc rationem, quam aliqui referunt, quia Hippocrates dixit Civitates ad Orientem positas salubriores esse illis, quæ ad Occidentem positæ sunt, istud enim inquit raro ob effectus solis fit, vitiosus, quod vitiosum est in aere dissipatur, & evanescit. Sed ob alias rationes salubriores dicuntur, & præcipue, quia sunt temperari: ut supra.

Sunt tamen multi ne dicam infiniti, & maxime Auicenna, & Celsus l. 2. r. ut alios omittam, qui dicunt Septentrionales salubriores esse cæteris uentis. Hanc controuersiam soluit Nicolaus dicens Orientales per se esse cæteris salubriores; Septentrionales uero per accidens: ut supradictum est.

Alia est difficultas, quia Oribas. & Aetius Orientales uentos in calore, & frigore temperatos esse uolunt, esse tamen sicciores, & aduersos ualitudini, & morbos ex siccitate contingentes efficere. imo Oribas. uidetur uelle illos esse morbosiores alijs uentis. Occidentales autem humidos, & lenes, minus tamen quam borealis salubres esse dicunt, corpori autem magis, quam alios esse accommodatos. Aestate autem præcipue commendantur a Celso.

In qua re considera primo ex Auic. ut supra dixi, quod orientales uenti si in principio diei flauerint saluberrimi sunt. Si in fine minime; orientales e contra. Vnde potest dici si orientales in principio diei flant, esse occidentalibus salubriores, præcipue

pue si consideraueris occidentales quando in principio diei flant. Si uerò Orientales flauerint in fine diei, minus erunt salubres occidentalibus, in fine diei flantibus. Præterea æstatis tempore occidentales esse salubriores, quia frigidi, & humidi cum sint, caliditati, & siccitati æstatis repugnant, alijs temporibus minime esse salubres. Orientales autem cum temperati sint omnibus anni temporibus salubres esse, licet in aliquibus minus, quàm alij, at æstate minus, quàm occidentales.

Hæc, & alia huiusmodi quæ dici possent non carent ratione, uerumtamen si cuilibet, quod sentit dicere licet, dixerim ego, diuersitatis authorum causam esse locorum, & regionum in qua habitabant diuersitatem, nam ut inquit author lib. de Dicta, propter situm regionum, per quæ uenti ad singulas regiones accedunt, diuersi inter se sunt, frigidiores, calidiores, humidiores, sicciores, & morbosiores, & salubriores, unde fit eodem autem, ut Auster antequam pelagus pertranseat, calidus, & siccus sit, transacto pelago humidus, & calidus fiat. Ob hæc cum Celsus dixisset Septentrionales esse salubriores subsolanis, subdit. Sic tamen, ut hæc interdum regionum sorte mutantur, nam ferè inquit uentus ubique a mediterraneis regionibus ueniens salubris, à mari grauis est, quòd etiam Auic. innuit.

L. 2. ca. 2.

Lib. 2. c. 1

Cum ergo quilibet author diiudicarit uentos secundum effectus quos in sua regione pariant, qui diuersi erunt, ut ex supradictis patet. Hinc factum est, quòd diuersimode scripserint de illorum natura. Ob id non mirum, cum Hippocr. in regione moraretur temperata, ubi uenti orientales temperati existerant, si eos omnibus ante po-

fuerit, temperata enim a temperatis conseruan-

tur, ut

inferius patebit. Et hæc qui-

dè de uentis uni-

uersali-

bus.

DE MORBIS

Caput XIII.

Orib. 9.
col. 9.

LOCALES autem uenti, qui. ſueniūt a locis proprijs, ſue qui unicuique regioni proprij ſunt, inquit Hippocr. lib. de Aere loc. & aquis, ſue qui regionibus conueniunt, ut Orib. air, ſunt uniuerſalibus ſemper deteriores Aerij, & omnium ſententia. Corpora enim inæqualiter afficiunt, neque totum aerem commouentes, neque per totum diem ſpirantes: maxime enim inquit Aetius, locales uenti circa matutinum tempus ſpirant, quos Nautæ apogeos ueluti a terra eleuatos appellant. Qui ergo uenti locales e terra ſpirant, ſicciores ſunt, tum a Sole, tum a terra exſiccari inquit Auth. lib. de Dieta, & Oribasius inquit qui e campis, & e terra perſpirata ueniunt meliores ſunt. Qui ab aquis humidiores ſunt, ſicciores tamen ſunt qui a mari ſpirant (præcipue magno ut Raby Moyſ. Aph. particul. 3. ait) quam qui a dulcibus aquis eleuantur, inquit Auth. l. de Dieta. Marinos ſalubres eſſe inquit Oribasius hieme præſertim, & uere, æſtate autem calidiores, inquit ſunt, quam par ſit. Sequitur Orib.

Quos flumina mittunt, ſunt marinis humidiores, hiemeque ſunt deteriores, æſtate meliores. Qui e ſtagnis exhalant utriſq; abſurdiores ſunt, inquit Orib. peſſimi, qui e paludibus exeunt, neque ullo tempore ſunt boni, multa alia dicti Authores referunt uerum hæ ſufficiant ad intentionem noſtram.

Lib. i. Ser.
3. ca. 164.
2. de Abd.
rerum
cauſ. 12.

Conſiderandum ergo an ob uentos flantes anni tempora a ſuo ſtatu naturali permittentur, quod maxime fieri ſolet a uentis uniuerſalibus. Conſiderandum etiam an id cauſa aſtrorum fiat, quæ uel uentos afferendo, uel pluuias, uel ſiccitates, uel alias ſimiles alterationes inducēdo id præſtēt, ut nonnulli dixerunt, quæ etiam uidetur eſſe ſententia Aet. uel ob aliā cauſam occultam, ut inter Neotericos Fernel. noluit. Conſiderandum præterea an ob aliam cauſam aer a ſuo naturali temperamento ſit mutatus, maxime ſi in ſubſtantia permutatio facta ſit, quia ſit coinquinamentiſ plenus humano generi inſenſis.

Et hic prouidere ne homines communes morbos incurrant, uel ſi id propter cauſæ magnitudinem non liceat, ſaltem, ut his morbis remiſſis afficiantur, inquit Gal.

Nam

Nam ob id ipsum potissimum generatio morborum uulgarium cognitu est utilis, ut couenientia remedia, ratione, non sola experientia, ut Quintus persuadebat, inueniantur inquit Gal. quibus cognitis citissime subueniendū, ne si diutius in corpore morentur humores, putrescant, & deteriores fiant inquit Galenus.

1. epid. 1. x

*1. epid. 15.
& 2. eiusdem 6.*

Caput XIV.

Nec solum debet medicus nouisse si aer mutauerit temperamentum, siue ob intemperiem, aut ob substantiæ alterationem, siue ob uētos, similemue causam per se, uel confortij ratione ipsum afficientem, sed etiam ipsum diligentem esse oportet circa aquarum cognitionem, non enim minus fere quam aer est ipsa aqua communium morborum causa, ut 3. de Humor. 3. a Gal. habetur quocirca naturam, & qualitates illius præstat habere cognitās, ut ibidem demonstrat. Sæp̃ sic notasse, quod quemadmodum gustu differunt, & pondere, & statione, quod sic quoq; uirtute aliā alios præstant, inquit Hippoc. qui desiderat aquam nullum saporem habere, sed esse insipidam, & pondere leuissimā, siue quo ad pondus, siue quia stomachum nō grauet, sed cito transeat, aqua enim, quæ cito calet, & refrigeratur leuissima est inquit Hipp. & Gal. statitiam uituperant, & stagnantem, uel palustrem, aliam uel simile, quæ etiam amara, salsa, aluminosa, fœtida, aut alterius saporis, uel odoris est particeps damnatur inquit Galen. nullam autem qualitatem præferre debet, neque quicquā limi habere, neque mali odoris, per hoc enim stationem eius, inquit reprobamus.

Li. de Aerē loc. & aq.

*3. aph. 26.
Gal. in cō-
& lib. de
Prisana.
1. de San-
tuenda 6.
epid. 4. 10.*

Quæ autem mala inferat nostris corporibus aqua uitiōsa nota sunt legenti Hippocr. lib. maxime de Aerē loc.

& aquis, hæc uero pro nunc sufficiant ne uideamus in hunc locum

omnia uelle transferre.

Caput

DE MORBIS

Caput XV.

*l. de Aer.
l. & aq.*

*Loco di-
cto de Ae-
re, l. & aq.
& 3. epi. 3
tex. & cō.
primo.*

9. col. 10.

*Oribas. lib.
de c. 15.*

RAEDICTIS addenda est regionis confide-
ratio: respondent enim inquit Hipp. homi-
ni naturæ mutationes regionis, & tempo-
rum: & licet temporum mutationes porissi-
mum naturam permulent, postea tamen id fa-
cit regio, ut postremo aqua inquit Hipp.

In primis considerandus est regionis situs non enim æquales
sunt vires Regionis sitæ ad Septentrionem, & uergētis ad Au-
strum, neque eius quæ solē exorientem, & quæ eundem oc-
cidentem spectat inquit Hippo. & Galā quibus pete quæ mala
oriri soleant ob situm regionis, et quo modo situs cognosci
possit earum, & omnium locorum. Hoc in loco illud admonere
uolui ex Oribas, quod situs in quam partem uergat urbs, usu
uenit ijs quæ in altis sitæ sunt, nam planæ & æquales, ad nullam
orbis partem sitas esse dicere possumus. Tamē domos quæ in
eis sunt, ad aliquam ex quatuor mūdi partibus uersas esse est
necesse, huius autem rei iudiciū inquit Oribas. ex illo diei tem-
pore fit, in quo Sol fenestras totas domus illustrat, nec ad aliū
ullum murum deflectit. Domus autem inquit in regionibus fri-
gidis ad meridiem uersas esse, in calidioribus ad Septentrio-
nem magis constat.

Multa refert alia scitu digna ipse Orib. lib. eod. col. 9. c. xi. &
12. ex sententia Antilli, & Athenæi, & maxime quo modo pos-
sis cognoscere, exhalationes regionum bonas, & uiriosas, & q-
si in regione in qua sit exhalatio uitiosa necessitas aliqua te co-
gat morari, per aliquod spatium, si in tabulatis sublimioribus
habitationis moram traxeris, minime læderis, omnia enim quæ
ex terra, aut humoribus exhalantur, in sublime elata, crassiorē
eorum partē, in Aeris parte crassiore relinquētia, concoquūt,
atque purgantur.

Cæterum cum locis dictis dicat Oribas. Regionēs Meridio-
nales esse salubres, cum per totos fere dies habeant solem, Ecō-
tra esse insalubres Septentrionales rationibus ab eo ibi allega-
tis. & cum præterea dicat domus ad Meridiē sitas ad omnem
affectionem esse accommodatas præterquā ad eas quibus re-
frigerationē est opus, uidetur hoc esse paradoxum, & contra
Hipp.

Hipp. & Gal. mente si bene quæ de Meridionalibus loc. & uen-
tis ab eis dicta sunt quis nouerit.

l. de Aere

l. & aq. &

3. aph.

C. vi. lib.

sup.

Nisi dicamus cum dicto Oribas. quod regionibus quædam
attribuuntur, a situ orbis terræ, quædam a proprietate sua, quæ
dam a Sole. His quæ a Sole, quæ Septentrionem spectant pri-
uantur, mediò modo in hoc se habent quæ ad Orientem, uel
Occidètem uergant. Ob ea uerò, quæ Meridionalibus regionib.
ratione symptomatum contingunt, mala euenire quæ recenser
Hipp. & Gal. quæ ratione symptomatum eueniunt sunt quæ
ob stagna lutulenta eueniūt, & ob aquas palustres, & ob uentos
aliquib. meridionalib. regionib. familiares, quæ ex stagnis, uel
ex fluminib. uel ex palustrib. uel ex sinu, uel ex pelago oboriū-
tur, uel ex terræ exhalationibus excitantur, quæ uel bona, uel
mala sunt ut ipse refert l. eodem c. 17. & 18. intellexit ergo
Hipp. morbosas esse regiones meridionales, siue loca meridiē
spectantia ratione symptomatum dictorum quibus regio sua
obnoxia erat. Oribas. uerò siue Antillus, & Athenæus respexe-
runt propriè quæ regionibus meridionalibus contingunt, ra-
tione situs orbis, & a proprietate sua.

Præterea quoniam quæ refrigerant salubria sunt his qui in
calidiori clymate habitant, & Hipp. in Calidiori, uel saltem
temperato clymate habitabat, hinc est quod uēros meridiona-
les, & situm locorum ad meridiem spectantium, (sunt autem ta-
les qui a septentrione tecti meridiem spectant, uiruperabat.

Ad considerationem regionis spectat etiam considerare an
terra nuda sit, & aquis carens, aut dēsa, & aquosa, & an cōcaua
sit, & æstuosa, uel alta, & frigida. nam inter cetera hoc animad-
uertat quilibet quod prout benè, uel malè affecta est Re-

gio, sic facilius, uel difficilius a morbis communibus

capimur, quod de thaso constare potest qui

quoniam ad Septentrionem erat appo-

situs in illa tempestate humidiori

non pestem incurrit, alioqui

in eā incursum inquit

Galenus.

DE MORBIS

Caput XVI.

l. de Aer.

l. & aq.

1. ep. 3. 1.

OMINVM præterea naturas, & temperamen-
ta nosse oportet, ita ut non uniuersalem tam-
tum, sed etiam uniuscuiusque propriam com-
plexionem, & compositionem noscamus, et si
quæ partes imbecilles fuerint sunt noscendæ
nec minus qualis sit eorum cibus, siue uiuen-

di ratio, an scilicet bibuli sint, an lurcones, & otio dediti an
exercitijs uarijs utentes, & amatorum laborum, ciborumque
plus appetentes quam poculorum. nam ut alia omittam uerifi-
simum est, quod retulit Hippoc. Naturarum hæ quidem ad æ-
statem, hæ uerò ad hiemem bene maleue se habent, & Morbi alij
ad alia bene, uel male se habent, & quædam ætates ad tempo-
ra, & loca, & uictus genera: & alia quæ ibi uidere potes. Con-
sidera potissimum quomodo hominum naturæ, & tempera-
menta, & ætates, & sexus, & alia huiusmodi ad statum apposi-
ta sint nam inquit Gal. uel facili, uel difficulter illi cedentes,
uel modice ad illum comparatos inuenies, & præterea confi-
dera quod ut idem ait morborum differentiarum proficiuntur,
ab Aeris circumflui temperamento propter naturam cuius-
que, & uictum, quem sanus seruat. uictum inquit ap-
pello, non hunc tantum qui cibo, & portione constat, uerum
etiam qui omnibus alijs, otio, exercitatione, balneo, uene-
re, somno, uigilijs, & uerò omnibus quæ quouis

modo fiunt in corporibus humanis.
Quantum præterea ualeat ui-
ctus ratio ad pro-
creationem

morborum vulgarium constat a Gal.

l. de cibis boni, & mali succi, &

nos experti sumus,

annis elapsis ob

maximam

annonæ penuriam.

Caput

Caput XVII.

AM vero prædictorum omnium petenda sunt exempla, & authoritates ab Hippo. bonorum omnium autore, inde exordium sumentes.

3. Aph. 1.

Mutationes inquit temporum potissimum pariunt morbos, & in quibusdam mutationibus, magnæ mutationes frigoris, aut caloris, & alia pro ratione eodem modo; veluti inquit Gal. uentorum, aut horum defectus, & alterationes humiditatis, aut siccitatis.

Alterationes ergo temporum potissimum pariunt morbos inquit Gal. quando multæ aliæ post aliam fiunt, & unius temporis alteratio, quando contingerit magnam esse alterationem; quæ expositio Galeni optima est quicquid dicat Valeſſ. licet non negarim, quando mutationes, siue successiones fiunt temporum morbos nonnullos fieri, & licet uerissimum sit magnas mutationes in istis temporibus factas morbos parere.

Necesse est autem, ut etiam supra notauimus, si morbi populares succedere debent dictis alterationibus, ut diutius durent, neque a contraria alteratione succedente emendetur aer, quod sæpiſſime contingit, ac propterea non solum si mutantur tempora est considerandum, sed etiam quantum mutantur, & ex qualibus, in qualia, ut monuit Hippocr. & ut Celsus inquit, neque solum interest, quales dies sint, sed & quales ante præcesserint; de qua re supra diximus.

Lib. 2. 1.
Cap. 10.

In temporibus quando eadem die modo calor, modo frigus sit, autumnales morbos expectare oportet, acutissimos .s. & exitiosissimos, inconstantes, & varios, ut uidere est ex 1. epidem. tempeſtate illa frigida, & sicca, & inæquali, de qua paulo infra dicam.

3. Aph. 4.

Quando æſtas sit ueri similis sudores in febribus expectare oportet. Et præterea cum supra dixerimus quomodo cognoscatur anni tempora suam seruare temperaturam, par est admonere etiam, quod quando talia fuerint, annus erit saluberrimus, at uero si non seruauerint suam naturam insalubria erunt. In constantibus enim temporibus, cum tempeſtiue tempeſtiua reddantur, morbi quoque fiunt constantes, & certi iudicij, in inconstantibus autem inconstantes, & incerti iudicij; inconstantiam vo-

3. Aph. 9.

3. Aph. 6.

3. Aph. 8.

D E M O R B I S.

cat tempora Hippocr. inquit Gal. quæ non seruant secundum aliquid anni constantis ductum. Inconstantes fieri morbos uult, idest, quod uel difficulter, siue cum casibus periculosis iudicantur, uel statim sunt perniciosi, uel omnino faciunt recidiuam, & hæc de morbis ob mutationes temporum quatuor anni factis.

Caput XVIII.

3. de hum.

14. & 23

Aph. 15.

Aph. 16.

1. ep. 1.8.

5. Aph. 16

17. & 18.

Lib. 2. 1.

DE alteratione uero quotidiana, ut sic dicam in aere facta primus in ordinem vsnit Aph. 7. lib. 3. in siccitatibus febres acutæ fiunt, & si annus magna ex parte talis fuerit, qualem fecerit constitutionem, tales plurimum morbos oportet expectare, & lib. eodem ex anni constitutionibus, in summa siccitates sunt imbribus salubriores, & Morbi in pluuiarum multitudine magna ex parte fiunt febres longe, ventris fluxiones, putredines, comitiales, artioniti, & Anginæ; in siccitatibus autem tabes, lippitudines, morbi articulares, urinæ stillicidia, difficultates intestinorū, unde Gal. ait si uerum est simul cum aere alterari corpora animalium, per imbres fiunt humidiora, per squalores sicciora, & cum uigent calores, caput erit firmum, cum frigora ipsum quidem erit læuissimum, cæterum thorax, & pulmo laborabunt. Notandum tamen, licet siccitates sint imbribus salubriores, quòd neque ipsæ noxa carent, si modum excefferint nimius enim squalor graues quoque morbos gignit, ut lippitudines, cum dolore coniunctas, locus est Galeni 6. epid. 7. 3.

Prædictis adde ex Hippocr. calidum, ubi quis sæpius eo utatur hæc mala asferre, Carnium effeminationem, neruorum incontinentiam, mentis torporem, profluvia sanguinis, animi defectionem hæc ad quæ mors; frigidam autem conuulsiones, distentiones, liuores, rigores febriles; & præterea, frigidum inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, spinali medullæ, calidum uero utile. & Celsus inquit omnis calor, iecur, & lienem inflammat, mentem heberat, ut anima deficiat, ut sanguis perumpat efficit, frigus uero neruorum distentionem, modo tetanon, nigritiem in ulceribus, horrores in febribus excitar.

Si

Si præterea calidior tempeſtas fuerit, æſtios morbos expectare oportet, nempe ex bile contingentes. Si frigidior, & maxime ſi etiam humidior, hiemales, nimirum ex pituita ortos, quod & infra tempeſtate 2. demonſtrabo. 3. *Aph.* 21

Si frigidior, & ſiccior melancholicos, & autumnales, ut infra temp. 3. 3. *Aph.* 22.

Si calidior, & humidior, putridos & peſtilentes, ut infra tempeſt. 4. 3. *Aph.* 5.

Sic de ventis dictum eſt ab Hippocr. Auſtri uiſum heberantes, caliginofi, caput grauantes, pigri, diſſoluentes. Quando huiusmodi tempeſtas præualuerit, talia in morbis expectare oportet. Si uero Aquilonia fuerit, ruſſes, fauces, alui duræ, difficultates inteſtinorum, horrores, coſtarum dolores, & pectoris; Quando hæc tempeſtas præualuerit talia in morbis expectare oportet.

Aquiloniæ conſtitutiones corpora denſant, intendunt, & bene mobilia coloratione, & melius audientia faciunt, aluos exſiccant, oculos mordent, & ſi pectus dolor aliquis obſederit, dolorem augent. Auſtrinae diſſoluunt corpora, & humectant, auditum obtundunt, capita aggrauant, uerrigines faciunt, oculis atque corporibus difficilem motum præſtant, & aluos humectant. 3. *Aph.* 17

Et quoniam Hippocr. de uentis tantum Auſtral. & aquilonijs mentionem fecit; ideo ne quid de alijs deſideremus ſubdit Celfus cæteri uenti, Lib. 2. c. 1
quo uel huic, uel illi propiores ſunt, eo magis
vicinos, his, illis ue
affectus faciunt.

DE MORBIS

Caput XIX.

Aph. 11.

1. Prob. 8.

Auic. 1.

Can. fen. 2.

Aph. 12.

AD hanc nostram intentionem, & maxime ad prædicendum morbos vulgares, & ad eos quatenus humanis permissum est viribus præcauendos, deseruiunt quæ ab Hippocr. dicta sunt: eodem 3. Aph. si hiems inquit sicca, & aquilonia fuerit, uer uero pluuiosum, & australe, necesse est febres acutas æstare fieri, & lippitudines, Græci Oph thalmias uocant, intestinorū difficultates, præcipue uero mulieribus, & uiris, qui natura sunt humidiores: quæ confirmat

Arist. & Auic. Si uero inquit Hippocr. libro eodem hiems Australis, & pluuiosa fuerit, uer siccum, & aquilonium, mulieribus quibus partus ad uer inest, ex quacunque occasione abortiunt. Quæ uero pariunt, imbecillos, & morbosos infantes pariunt, quare uel statim intereunt, uel tenues, & ualerudinarj fiant; cæteris uero mortalibus, difficultates intestinorum, lippitudines siccæ sũt, senioribus autem destillationes, quæ cito interimunt, quæ Arist. confirmat 9. problem.

Prædictis alia similia refert Hippocr. lib. de Aere, locis, & aquis, ut quando scribit. Si æstas pluuiosa, & Austro multum perflatur similisque sequatur autumnus necesse est hiemem morbidam esse, & his qui pituita abundant, & qui quadagesimum exceſſerunt annum, febres acutas fieri (nempe ex falsa potissimum pituita qualis est cauſon nothus meo iudicio) qui uero bile abundant pleuritides, & peripneumonias, quod confirmat Arist. 1. problem. 20. & Auic.

1. Can. 2. 7

3. Aph. 13

1. Probl.

11. & 12.

Cels. lib. 2.

Si uero inquit Hippoc. æstas sicca fuerit, & aquilonia, autumnus uero pluuiosus, & Australis, dolores capitis ad hiemem sũt tussiles, rauedines, grauedines quibusdam, & Tabes. necesse est enim inquit Gal. his qui naturam habent humidam sufficienter, supra modum repleto capite, nuper dictos morbos aduenire, tabes autem his qui natura huic apti sunt, quod confirmat Arist. & Celsus.

Si uero inquit Hippocrates Aquilonius, & siccus, ita scilicet ut ambo dicta tempora frigida, & sicca sint, his qui naturam habent humidiorẽ, & mulieribus confert, reliquis autem, lippitudines

dines siccae, & febres acutæ, & grauedines, nonnullis uero, & atrebles: ambobus enim temporibus frigidis, & siccis affectis inquit Gal. humidæ quidem naturæ nihil offenduntur ex tali constitutione; quin potius aliquam sentient utilitatem. Cuius rei causam quis requirat per otium lib. de Aere loc. & aquis, & ab Arist. 1. problem. 11.

Si uero inquit Aristoteles, uer pluuiosum, & australe superuenerit hiemi Septentrionali, & æstas sicca fuerit admodum, autumnus perniciosus erit, pueris præsertim, quia cum suapte natura humidi sint, & calidi, æstate superbulliunt humores, & si per æstatem restiterint, autumno cerre, quoniam humor diutius retentus magis ebullit, & putrescit morbis corpiuntur perniciosi, nisi forte, æstate aqua mediocris superueniens constitutionem emendauerit, & ebullitionem prohibuerit inquit Auic. 1. Probl. 19.

Si uero inquit Auicenna, æstati meridionali, autumnus superuenerit Septentrionalis, multiplicabuntur in eo ægri tudines exprimendi, & constringendi, & iam inquit sciuiti, hoc, nempe quæ dicta sint 3. Aphor. 14. 1. Can. sen. 2.

Eodem Auicenna recte si post hiemem siccam sequatur, uer siccam, malum inquit erit, & amplius mortalitas corrumpit arbores, & uegetabilia, ideoque corrumpuntur ex mortalibus qui ea comederint, & ideo homines etiam qui illis cibis u si fuerint.

Si uero inquit Auicenna hiems frigida pluuiosaque fuerit ardorem urinae facit, & si caliditas æstatis fortis fuerit, & siccitas, superuenient anginae perniciose, & quæ aperientur, aut non aperientur, & illæ quæ aperientur, aut eruant interius, aut exterius; & quod uariola, & mingendi difficultas, & morbillus, & ambo erunt salui, & ophthalmia, & sanguinis corruptio, & tristitia, & menstruorum, & spuri retentio superuenient.

At uero si æstas humida fuerit, suas ægri tudines prolongat, inquit Auicenna, & ulcera eo tempore uigentia ad estiomena perueniunt, & hydropes, & lienteria adsunt, & alij similes morbi; quorum non est difficile causas inuenire, si eorum fueris memor, quæ superius dixi, & si Galeni Commentaria in dictos Aphorismos legeris.

Simile dictis de humida æstate est, quod ab Hippoc. & 2. Gal. referuntur 3. de humorib. 24. ex primis inquit Hipp. pluuijs, ubi post multam siccitatem futura est pluuias, licet aquam intercu-

DE MORBIS

tercutem prædicere, & ubi talia parua signa in uacuitate uentorum in mutatione apparuerint, ubi Galenus inquit non esse absurdum, cum ex frigidorum, humidorumque succorum abundantia hydrops oriatur, ex ijs pluuijs, cum diuturna siccitas antecefferit, prædicere aquam inter cutem futuram.

Caput XX.

SATIUS autem fuerit ad prædictorum confirmationem, nonnullas hic tempestates ex Hippocr. & Galeno referre, quæ antedicta corroborant, & quas experientia ipsa ipse comprobaui.

Prima, tempestas est, quam refert Hippocr. primo epidem. & Austrina, ac squalida fuit, quo in statu squalido, & Austrino, eos qui calido erant temperamento, uel ob ætatem; ut adolescentes, & Athletæ, magis affecit, quam mulieres, aut alios, qui temperamento erant frigidiores, ut per hoc cognoscamus considerandum esse, quod supra diximus, quomodo hominum naturæ, & temperamenta, & ætates, & sexus, & alia huiusmodi ad statum sint apposita, sic ea tempestate caput ab Austro repletum est, unde tussis, & tabes, his præcipue, qui ad ea erant parati, ut sunt qui angustio sunt pectore alatos uocant de quibus Cap. de Phthisi.

Secunda tempestas descripta lib. eodem frigida fuit, & humida, & multo humidior, conuulsiones maxime intulit, pueris præsertim, quorum infirmum est neruorum genus. Alui profluvia eos corripiebant, qui natura erant humidiores, præcipue quorum uiscera imbecilla erant. Febres præterea longas, & alios similes peperit eos præcipue infestantes, qui frigido, & humido erant temperamento, quibus minus erant obnoxij, qui calidi, & sicci erant temperamenti, inquit Galenus, quod uerissimum ego comperi hoc anno 1594. quo anno a uere usque ad autumnum talis tempestas his in regionibus uiguit, quam hiems sicca subsequens postea emendauit.

*Comm. 9.
eiusdem
tempest.*

Tertia tempestas frigida, & sicca, & inæqualis ab Hippoc. describitur; quæ autumnales peperit morbos nimirum, melan-

lancholicos , inconstantes , & uarios , & incerti iuditij , ut a Galeno patet maxime Commen. 81. & sequentibus ; qui morbi frigidos , & siccos maxime corripiebant , ut constat textu 77. eiusdem tempestatis . Pueri uero minime omnium peribant inquit Hippocr. quoniam calidi , & humidi secundum ætatem erant. Textu 70

Quarta tempestas quam describit Hippocr. calida , & humida morbos putridos , & pestilentes produxit , qui maxime corripiebat corpora calidiora , & humidiora , uel alio modo ad eos parata , ut tractatu de peste constabit. 2. epid. 1.
3. epid. 3.

Quinta tempestas quæ secundo epidem. Sect. tertia describitur ab Hippocr. fuit illa, in qua uere , & æstate caliditas , & siccitas multa fuit, cum tamen præcessisset hiems austrina , clementi Cælo ; quam ob causam hieme caput repletum fuit pituita falsa , & sic parotides , & commata , & somnolentiæ subsequutæ sunt . At æstate causi multi , hique , cum exanthematibus , & morbillis , ut Valesius uoluit , a quibus minime mulieres moriebantur .

Sexta tempestas quæ 6. epidem. 7. Austrina quidem fuit .

sed & aquilonia , morbos quidem multos ex destillatione obortos peperit , & rufles , & pa-

raplegias , & alia huiusmodi .

ijs, qui ad eos mor-

bos pa-

rati erant , & lusciosos pueros præcipue

affecit . Sed tandem pestilen-

tes morbi facti sunt

præsertim

Anginæ , ut ibidem

constat.

DE MORBIS

Caput XXI.

ONCLVDAMVS cum Hippocr. lib. de Aere locis, & aquis, quod, si quis hac mente conceperit, & considerauerit, his plurima omnino prænoscet, quæ ex huiusmodi mutationibus sunt futura, ueluti si præsentia essent; cognoscens autem providebit, ac uictum contrariū,

cæteraque adhibens, ut conuenit, non mediocriter ciuibz suis consulat, & sibi laudem, & gloriam comparabit, cum credant eum omnes conditiones temporum, & morborum, & hominum tenere, & ideo illi magis se concredere audebunt, ex quo etiam illis magis prodesse poterit, nam dum illum honorabunt, & admirabuntur, fiet ut magis ea imitentur, quæ ipsum agere uidentur, & illius institutis, quasi alicuius numinis mandatis, obediunt.

3. *Pronost.*
38.

Non solum prouisio ista uulgaribus morbis est utilis, sed etiam sporadibus, seu priuatis. Vnde inquit Hippocr. oportet autem, & imperum populariter grassantium morborum cito considerare, necnon & temporis conditionem tenere, ad prænoscenda. n. in ægris accidentia maxime, inquit Gal. conducit popularium quoque morborum cognitio, qui iam præsentēs, & item futuri sunt, quos inquit Hippocr. perstrinxit summam 3. Aphor. & particularim in lib. epidem. Inditijs enim morborum ipsorum adiicienda sunt, inquit Gal. Quæ ex aeris conditione sumuntur, quæ si una concurrunt specie etiam adaugent sin minus contra. Si enim inquit Gal. fluores sanguinis futuri signat ex ratione morbi apparent, uere, & constitutione calida, & humida, talem fluorem fore sperabis. Pari ratione imbre dominante, si ex morbi ratione sudores futuros sperabis, temporis constitutio spem augebit, e contra per ætus squalentes, nullum sudorem expectabis, maxime si non fuerint sudores ex morbi ratione.

2. *de die-*
bus decre-
tor. cap. 7.

Annalium etiam constitutionum observatio quantum conferat ad confirmandam uirtutem dierum decretorium demonstrat Gal. quod quantum ad prognosticum, & ad curationē morborum omnium conferant norunt medici omnes. lib. præterea epidem. primo in prohemio inquit Gal. quod incognito incōmodo

modo quo nostrum corpus aeris intemperies afficit, nequimus neque providere futuros, neque occurrere occurrentibus morbis; aut eos qui iam inuaserint curare.

Eodem præterea authore operæpretium est noscere imminetia mala ex aeris intemperie, ut ibidem de calidis, & humidis tempestatibus exemplificat. Primum inquit discernendi causa, utrum alia causa hoc vitium ægris induxerit, an ex vulgaribus sit morbis; deinde ut occurras, ne in tale quid incurras, nam offensiones inquit ex aere si prævideas, ubi & quemadmodum fiunt, toto victus genere instituto a tempestate dominante diuerso declinabis. Præterea si prædicere consequentia velis, vel ad hanc rem hoc commentabere, ut corporis affectus in omni Cælo cognoscas.

3. epid. 3.
32.

Ex quibus constat, nosse tempestates, & morbos epidemicos, & ad præcognitionem, & ad prælagium, & curationem dictorum morborum conferre. Quod confirmat Hippocr. alibi; singulos autem inquit Annistatus prædiscere est operæpretium, & morbos. Quid boni habeat status, vel morbus, commune, & quid mali statui sit, & morbo, commune &c. & tandem concludit hinc scire est quibus, quando, & quæ, sit victus præscribendi ratio.

3. epid. 3.
in fine ult.
textus.

Addamus dictis ex Ptolomeo morbos communes, quoniam ex potentiori causa fiunt inexpugnabiliores esse morbis proprijs, seu sporadibus. contra Valef. qui male Hippocr. intellexit; de qua re suo loco. Hoc autem quantum ad prognosticum conferat, quilibet considerare potest.

2. de Iud.
I. I.
1. acut. 9.

Caput XXII.

DE curatione in communi morborum communium breuiter nunc dicendum: quam ab ipso Hippocrate sumemus. Curandum est inquit Hippocr. ut corpus, quam minime fieri possit, tumidum, aut imbecille sit, paulatim etiam de cibis, & poribus demendum, Curandumque; ut spiritus, quam parcissime in corpore sinuat, sitque maxime familiaris. Locus præterea in vim alienam, ab eo in quo morbus ille excitatus est, mutandus, Et corpora extenuanda. Sic enim

2. de Nat.
hum. 4.

F fieri,

DE MORBIS

*Tract. de
Peste cap.
38.*

fieri, ut homines, neq; multo, neq; frequenti spiritu egeant; Hec Hipp. Qui curationē describit morborum communium, quando ab aere ortum ducunt. Verum hunc curationis modum ad omnes alias causas accommodare possumus. In omnibus enim alijs etiam conuenit eadem curatio vno aere excepto. Ceteræ indicationes curandi non variant, ut infra patebit. Vnde si aqua, vel cibus, vel alia similis causa fuerit horum morborum, prouidendum est, ut quam parcissime in corpus egrediarur. verbi gratia cibus sit parce sumptus, uel aqua, sit que, quam maxime familiaris, nempe uel cibum boni succi, uel aquam optimam eligendo, uel si præ penuria id facere non licet, cibum uel aquam emendando; locum præterea mutare debemus in vim alienam in quo morbus excitatus est, qui scilicet, uel aerem, uel cibum, uel aquam habeat salubrem.

*2. de Crif.
9.*

Extenuanda præterea sunt corpora, parce ea nutriendo, & si malis humoribus, uel multis repleta fuerint, ea euacuanda, & purganda erunt, de quibus omnibus tractatu de peste. ubi maximam omnium auxiliorum inuenies: noui enim ex Gal. duplicem medicis constitui materiā, alterā in qua aduenit finis, quæ est ipsa hominum corpora; secundā uero ipsorum auxiliorum a quibus, uel ex quibus fit finis. noui etiam ex eodem. non solum egrotantis naturas esse noscendas, & morbi dispositionem, sed etiam uim auxilij, quod adhibetur, & tempus, quo eo utendum est, uerum scio. etiam non esse inutiliter repetenda, quæ ibi copiose inuenies; nunc si fieri potest Hipp. defendamus.

Gal. commento loci nupertime ab Hippoc. citati, uult hanc Hippocr. orationem mancā esse. Cum enim inquit halitus sua potius substantiæ proprietate, quam simplici aliqua qualitate corporibus noxijs fuerit, curandi rationem Hippoc. explicuit, rem hanc in duos referens scopos, locorum scilicet mutationem, ac usum modice respirationis. At uero inquit Gal. in his, qui ex qualitate læduntur, non morborum modo iam factorum est curatio, uerum & custodia ne illi suboriantur, per contrarias perficiuntur qualitates. Quia si corpus ab immoderato offendatur calore, per refrigerantia, si a frigore per calefacientia, & similiter in alijs qualitatibus, tam simplicibus, quam compositis agendum est.

Ex.

Ex quibus Gal. uerbis constat ipsum uoluiffe curandorum morborum communium rationem consistere in mutatione locorum, in usu modice respirationis, suoque ipse intelligit quæ a tota substantia halitibus pestilentibus resistunt, & in corrigendo aeris qualitates si adfuerint, suo contrario; hancque ultimam partem fuisse ab Hipp. omiffam.

Mihi autem uidetur hanc quoque in dictis uerbis Hippocr. comprehendere, & etiam sub illis maiora ipsum intelligere. docet enim procurandum esse a nobis, ut aer paucus, & familiaris inspiretur. At quomodo erit familiaris, si uel suis qualitatibus, uel tota substantia nobis insertus fuerit? Familiaris si non offendat nos suis qualitatibus, neque a tota substantia uere dici poterit.

Quare uel locum mutando aerem familiarem procurabimus, uel aerem in quo degimus corrigendo qualitatibus contrarijs, uel ijs etiam, quæ a tota substantia illi aduersentur sicuti tractatu sequenti demonstrabo. Longiori sermone hæc quo meo iudicio est uera Hippocr. sententia, quam bene possumus ad duo reducere capita, locorum .s. mutationem, & usum modice respirationis. sub hac enim comprehenditur alius scopus, ut bene notat Gal. corporum licet extenuatio, si .n. modice respirare debent extenuanda sunt.

Galenus non dissimili modo tradit curationem pestis quam *1. de Dif.* in duobus consistere dixit. Primo corpus ita præparando, ut aduersanti causæ resistere possit; siue aeri, de qua ibi loquitur, nempe corpus ipsum purum, & perspirabile reddendo. Secundo præpotenti causæ aduersando .s. uel contrarijs qualitati ipsam oppugnando, uel his quæ a tota substantia ipsi aduersentur; debent ergo corpus secundum Gal. esse ab excrementis purum, & esse perspirabile, quod est, quod dixit Hipp. extenuanda esse corpora: & præter hæc debet medicus, uel manifestis qualitatibus, uel his quæ a tota substantia ipsi causæ aduersantur, eam oppugnare, quod est locum mutare, aerem .s. uel nobis eum familiarem reddere.

Prædicta autem ita peragenda sunt, ut non confertim, sed paulatim fiant, subitæ enim mutationes cauendæ multum .n. & *2. Aph. 51. & 6. epid.* repente aliquid facere nocet.

Vnde loco dicto de Natura hum. cum dixisset Hipp. uictus *3. 27.*

F 2 subitam

DE MORBIS

subitam mutationem esse cauendam; iubet, ut paulatim de cibis, & potibus demamus, & de uictus ratione consueta nos uti debere iubet, si quando nihil uideatur ab ea hominem offendi; nam si a tali uictu consueto offendi homines existimabis, eum prius corrigendum esse secundum Hippocr. mentem non est dubium. Sed paulatim tamen.

Ex quo arguere licet, quod si non esset uictus consuetus contrarius aeris temperamento, ut quia calidis, u. g. cibis assuetus esset eger ui, calidaque esset aeris intemperies, quæ communes morbos pareret, quod ab eo offenderetur æger, ac propterea corrigi talis uictus deberet, & ad contrarium mutandus esset, paulatim tamen, ut infra patebit, cum alijs etiam intentionibus exequendis. Sin contra, consueto uictu utendum esse.

Huc potissimum referemus, quæ Gal. ipse diuersis in locis refert, & tam de præseruatione, quam de curatione morborum communium quando ab aere dependent in solis qualitatibus alterato, maxime quando nulla fuerit pestilens constitutio, ut hæc uobis etiam in omni curatione communium morborum deferuiant.

Ipse ergo 1. epidem. tempest. 2. & lib. eiusdem 3. 32. & 1. de Diff. & 2. de Nat. humana 2. & 1. artis med. c. 85. multa ad hunc propositum dicit, a quib. fere locis infrascripta transcribuntur.

In omnibus statibus inquit attende cuiuslibet hominis ætatem, & naturam, ut sit ad statum appositus, mox genus uitæ applicabis, atque salubrem uictus rationem uniuersam statui ipsi aduersariam; idque etiam lib. de Salubri Dieta, & lib. de Dieta refert Hippocrates.

Atqui inquit Gal. ratio temperamenti in causa est, ut uel facile, uel ægre, corpus externis causis sit inferius, aut similis, aut dissimilis. Nam temperatis corporibus salubris est temperatus status, intemperatis noxius licet, non sic noxius illis sit status intemperatus, ut intemperatis.

Intemperatis uero naturis similes tempestates insalubres sunt, contrariæ his proficiunt, proinde status magnopere frigidus, & humidus, corpora maxime lædunt intemperata humiditate, & algore, humidus, & calidus, corpora calida, & humida offendunt, calidus, & siccus, corpora calida, & sicca, & sic de reliquis.

Quam sententiam confirmat Hippocr. & ratio est quia, ut bene

*Oriba. &
empotist. 1.
15.*

bene notat Gal. cū contrariorū contraria sint remedia, corpora quæ sint in talem prona morbum, ex propria intemperie coarctantur. Quæ contra sunt, ut aer intemperata, cum nullam ininriam accipiunt, tum uero multo meliora afficiuntur, cum ab excessu uindiciuntur. Quod qui cognoscat, uictu contrario corporibus sanitatem tuebitur.

Nam humidus, & frigidus si sit aer calefacienda sunt corpora, maxime frigidiora, & humidiora. Quare exercitationes his profunt, & unum modicum, quod calidior sit natura, atque aquam ducat, & cibi calefacientes. *supple*, & reliqua alia, sunt enim hæc pro exemplo.

Considerandum tamen, quatenus, uel aer, uel corpus ab optimo temperamento diuertat, ut pro diuerticuli magnitudine, uictus etiam mutetur qualitas, nam qui longissime discesserit ab optima temperatura ad humiditatem, n. g. & frigiditatem; hoc plurimum in Cœli statu frigido, & humido exsiccabimus; & calefaciemus: si mediocriter ad id, absurdum fuerit omnino huic idem facere, sed portione.

Itaque calidis, & siccis corporibus, multo minus uictus est adhibendus calidus, & siccus, nam id sua sponte obtinent. Hoc autem obseruandum est quatenus aer deflexerit a iusta temperamenti qualitate in frigiditate, & humiditate. Quod si parum, omnino, committendum nobis non est, ut mediocrem uictus rationem corporibus calidis, & siccis immutemus, sin amplius, sat erit modice mutasse.

Præterea inquit ipse Gal. I, de diff. l. 4. oportet in omni corporum genere, diligenter animaduerrere ex qua maxime potentia ægrotare contingat, deinde corporum dispensationes, tam quæ eidem consentiunt, quam quæ aduersantur considerare, illud pro comperto habentes, quod quæcunque consentientes sunt facillime læduntur.

Contrarias autem, & renitentes quantum viribus, & magnitudine contrarietas ualeat, tantum inuictas perdurare contingit. & inferius ostendit Gal. quod etiam cōfirmat. 3. de humor. 12. corpora humidiora, tempestate humidiori omni via esse exsiccanda, quæ uero sicciora, in antiquo habitu esse conseruanda, at eos qui superfluitatibus abundant, purgationibus esse sanandos, obstructions foraminum esse aperiendas, atque de obstruen-

Lib. de aer, l. et aq. & l. de Salub. dieta, & r. de Dieta.

DE MORBIS COMM.

obstruendas; humorem autem in corpore peccantem aeri complexioni consonum, purgandum esse, & amputandam esse materiam eius, sicut in alijs ægritudinibus ostensum est, docebat Haliab.

Ex quibus authoritatibus manifestum est, quod corpora temperata, a simili temperamento conseruantur, ab intemperato offenduntur, & ideo corpus temperatum præparandum esse uictu, qui contrarietur aeris intemperamento, non tamen eadem mensura, quanta indiget corpus affectum, eadem intemperie qua aer affectus est.

Corpus uero intemperatum quoniam à simili intemperie semper læditur, ideo contrario est curandum, & præterea considerandum, quod uel intemperatum est eadem intemperie, qua aer intemperatus est, uel contraria. Si eadem, uel simili, uictus ratio quæ ordinanda est, multum ad contrarium declinare debet. Si uero contraria, tunc est considerandum, quod uel modice aer, a temperamento diuertit, uel multum, si modice mediocrem uictum eligemus, si amplius, sat erit modice mutasse inquit Gal.

1. epidem.
tempest.
2. com. 7.

Et quoniam quandoque res eo peruenit, ut solo regimine in sex rebus non naturalibus minime dicta præstare possimus, maxime quando superfluitates in corporibus abundant, impura autem præcipue sunt, quæ obstructionibus laborant, ideo Galenus obstructiones auferendas esse dicebat, & corpora esse purganda.

Verum quoniam, ut supra probauimus aer tempore pestis non tantum manifestis qualitatibus nos oppugnat, sed etiam a tota substantia, ideo & Hippoc. & Galenus iuebant, nos procurare illum nobis reddere familiarem ijs etiam, quæ a tota substantia illi aduersantur, uel eum mutare alio nos ipsos transferentes.

Hæc sunt quæ qua potui sermonis claritate, & breuitate de morbis communibus referre uolui, semper Hipp. & Gal. principijs adherens, quæ necessario ordinem quæ sequuti sumus postulabant: nunc ad tractatum de peste accedemus, ubi quæ hic desunt inuenire licebit, & forte perfectiori methodo.

De Reput.
bl. dial. 4.
l. 34.

Deum autem optimum maximum una cum Platone inuocemus qui ad operis istius constitutionem propitius, & benignus adsit una nobiscum orationem nostram exornaturus.

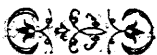
Tract. de Mor. Comm. Finis.

DIOMEDIS AMICI

PHYSICI PLACENTINI

Tractatus de Peste.

QVID SIT PESTIS.

Cap. Primum.

EST EM ex genere morborum communium esse supra diximus, ac propterea nullum peculiarem librum de ea Hippocratem fecisse, diximus etiam Galeni testimonio, tunc primum epidemiales morbos pestilentes fieri, quādo maior pars aegrotantium mori incipit.

1. acut. 9.

6. ep. 7. 1.

In pesteque omne morborum genus excitari posse, licet hos magis, illos minus prout antecedens causa praesto esse uideatur eiusdem testimonio, qui enumerat morbos pestilentes populariter grassantes, & dicit, quod multi diuersis morbis laborabant, & quod multi moriebantur: Et sine febre, & cum febre contra multarum opinionem, qui uolunt non posse morbos pestilentes esse sine febre.

Loco d. 6.

3. ep. 3. 12

Ex quibus manifestum est, pestem ipsam easdem habere causas, quas morbi communes habent, & ab illis sola pernitie differre, siquidem, ut ait Gal. nihil est aliud pestis, quam epidemia pernitiosa, ut supra diximus. Pernities autem oritur a morbofis excrementis, siue seminarijs ipsius pestis, de quibus infra.

Quæ sic præmittere uolui, quia multum conferunt ad ea, quæ dicturi

T R A C T A T V S

dicturi sumus, quæ etiam tract. præcedenti probata sunt. nunc reliqua aggrediamur, primum ergo quid sit pestis ipsa dicemus. 2. quæ fiat eius causa. 3. quæ signa illam demonstrent. 4. quomodo homines offendat. 5. quæ ad prognosticum faciunt dicemus. 6. quomodo præseruare nos ab ea possimus. 7. & ult. quæ sit pestil. morborum curatio, & symptomatum insequentium dictos morbos.

P E S T I S Q V I D , E T Q V Æ S I N T

eius causæ. Caput II.

V M iam supradictum sit epidemiales morbos eos esse, qui multos in communi inradunt, aliquo anni tempore in regione aliqua, & quod ex epidemialibus morbis est pestis ob quam maior ægrotantium pars moritur: recte a Gal. dictum esse affirmamus, quod pestis

nihil aliud est, quam epidemia perniciofa, siue morbus epidemialis, qui plurimos perimit, nam ex eo, quod multos eodem tempore, & eadem regione, aut eodem loco inuadat epidemialis, aut vulgaris popularisue est morbus, quod plurimos interimat. pestis est, ut locis d. a Gal. constat.

Causæ istorum morborum pestilentium, siue pestis (non. n. nomina nunc curo) ut ab Hippoc. habetur, & a Gal. sunt morbosa excrementa, aut coinquinamenta, siue halitus, euaporationes: ue putrescibiles, ut uocant Gal. quæ humano generi aduersantur, siue ut Galeni uerbis utar, quæ a tota substantia humanæ naturæ infensa sunt, de quibus etiam loquitur Galen. 6. epid. 6. 5. i. quæ spiritus ac calorem nostrum insitum primum, ac per se offendunt, cum illis sint inimica, non corporis temperamentum, sed totam substantiam mutando humano generi aduersa, uel a tota substantia humanæ naturæ, aut corporib. nostris infensa melius est dictum ab Hippocr. & Gal. quam illud, quod alij referunt. nemper morbosa ista excrementa, aut uapores aereos, ut ipse uocant, uitali spiritui omnino aduersari. Licet enim uerum sit pestem spiritui uitali aduersari, tamen uerissimum est etiam ut infra patebit, quod quandoque plus spiritibus aduersatur, quandoque humoribus, quandoque substantiæ solidæue parti

cor-

*Hipp. l. de
Flat. &
Hipp. &
Gal. 2. de
Nat. hu.
& 1. de
Dif. fe. 4.*

cordis, ita ut ob hanc rationem, uel spiritualement febrem, uel humeralem, uel hecticam pariant dicta excrementa, ut infra demonstrabo.

Dicamus ergo, quod pestis causa est uapor aereus, siue morbosum excrementum, aut coinquinamentum humano generi a tota substantia insensum.

Quam pestis causam nonnulli pestem uocarunt, sed de nominibus non curamus nunc ut dixi.

Dicunt autem uaporem esse, siue uaporem putrescibilem, quod dixit etiam Galenus, non quod dicta coinquinamenta propriè uapores sint, siquidem neque sunt uapores, neque uapori quid simile semper existunt. Cum quandoque ex materia præterui, sensusque larente, quam cœlestia corpora excitarunt, uel aliæ causæ, coinquinamenta ista oriantur, & præterea quoniam coinquinamenta ista maiora, quam uapores inferre soleant, & plerumque etiam esse contagio, quod tamen uaporum proprium non est. Sed uapores uocantur ob similitudinem, & ut sic istorum coinquinamentorum natura, modo plus nobis possibili manifestetur.

Aereus dicitur non quia in solo aere consistat, quod falso aliqui arbitrati sunt, ut supra terigimus, & infra melius demonstrabimus, quandoquidem, & in terra, & in aqua, & in nobis ipsis oriri etiam possunt, sed aereus dicitur, quia frequentius in aere concipitur, unde factum est, ut de solo aere pestilenti expresse loco dicto de Nat. hum. & 6. de Flatib. Hippocr. mentionem fecerit, uel aereus dicitur, quia licet in aere non sit ortus, tamen quando ad alium transit, id mediâte aere facit, ita ut ex Æthiopia per aerem Athenas peruenerit pestis, & quandoque contagio ab uno, ad alium mediante aere pertransit, uel aereus dicitur, quia cum aere maxime habet similitudinem, ut etiam alij uapores habent.

Humano generi aduersa diximus, quod alij uenenosa ista excrementa uocarunt, uel quia inimicitia fraudulenta nobis aduersantur, ut uenenû, uel quia ubi ab eis grauis noxa illata est, nullis remedijs cedit sicuti de deleterijs dixit Gal. uel quia sanguinem nostrum putredini aptum putrefaciunt, & corrumpunt eo modo quo facere Gal. dixit, uel quia dicta excrementa facile in uenenum transeunt inquit Ficinus, non quia inquit uene-

1. de Diff.
feb. cap. 4

Trac. præ
sente c. 5.
max. c. 6.

Thucid.
l. de Ther.
ad pis. Lu
cret. 6. na.

T R A C T A T V S

na actu fiant secundū formam, & sui naturam, quia inquit si sic esset, omnes ab eis inficerentur, sed quia huiusmodi sunt qualitatibus, ut facile in ueneni naturam transeant, & proprie inquit uenena efficiuntur, quando per ipsa in humano corpore certo quodam gradu humores putrescunt, & simul ebulliūt, id, quod inquit fit termino 3. dierum, vel citius etiam si quis superfluis humoribus abundat præcipue bile, & sanguine: & quando inquit Ficinus ueneni sapiunt naturam, calcis, uel arsenici, qualitatem recipiunt, quorum effectus est putrefacere, corrodere, ardereque intus, & extra, quibus trinis affectibus omni industria resistere debemus.

*1. de Diff.
feb. 4.*

An modo uerum sit, quod si seminaria ista uenenum fierent omnes inficerent, uidetur dubium. Siquidem Gal. inquit, quod ab eadem causa licet potentissima, non omnes patiuntur, sed aliqui nihil, aliqui parum, nonnulli multum prout. scilicet. vel non sunt apti ad patiendum, vel si sunt, plus minusue.

3. de Sim.

Sed illud considerandum, quod seminaria dicta, cum pestem inferunt non possunt non esse in multa quantitate in corpore nostro; præcipue quando in aere orta sunt, modo si deleteriorum naturam induerent, cum deleteria si in maxima quantitate sumantur quemlibet hominem occidant teste Gal. & etiam quando in minima quantitate sumuntur, nisi statim antequam, scilicet, grauis sit illata noxa illis succurramus, certe mortem illico inferrent, cum tamen multos in pestilenti cælo sanos uiuere uideamus, & ex ægrotantibus non paucos sanari, licet eorum maior pars pereat.

*2. de Nat.
hum. 4.*

Sciendum est etiam seminaria ista merito uenena appellari posse, quoniam a tota substantia humano generi sunt inimica, ut dictum est, quod uenenis uidetur esse proprium: idque faciunt semina ista sæpissime sine ullo putrefactionis signo, ut etiam Iacobus Carpenfis notauit: & infra notabimus, neque est, quod quis contendat pestilentem febrem ob solam putredinem nos interficere, quoniam Gal. dixit hanc febrem differre ab alijs putridis uehementia putredinis, id quippe uerissimum est, sed uehementia putredinis oritur, ob destructionem caloris innati, quam pariunt seminaria pestis, non manifesta ulla qualitate, sed inimicitia illa fraudolenta, & a tota substantia, quam tenet Gal. locis dictis non secus, ac dicimus uenena corrosiua esse

putre-

putrefactiua, eo quia a tota substantia calorem innatum destruendo corruptionem talem faciunt, cuius caloris innati proprium est succos conseruare, sicuti præternaturalis eos putrefacere, ut cum de causa putrida febrium agemus optime constabit. Potissimum autem putredinem faciunt in corporibus nostris, quando ea putredini apta inueniant, quod tempore illo calido, & humido contigit de quo 3. epidem. 3. ut infra dicam.

Seminaria præterea dicta tantam habent, cum uenenis similitudinem, ut qui ab ipsa pereant, ob uenena periisse credantur. Sic Aretæus dicebat, quod in pestilentia, quæ Athenienses afflixit, existimabant homines uenena fuisse a Peloponensibus in puteos coniecta. Homines enim inquit pestilentis morbi similitudinem, cum Læthalibus medicamentis ignorabant.

Præterea semina ista quando inueniunt corpora nostra apta ad suscipiendam infectionem suam, effectus ueneni pariunt, ac proinde Author l. de Ther. ad Pisonem aerem pestilentem dixit esse ueluti uenenum.

Neque mirum est in aere semina adeo mortifera inueniri. Sicuti enim in terra ita in aere, inquit Ficinus, nascitur uenenum, uerum non est ita potens, quia magis spargitur. Et

Seneca dicebat, mortifera nedum in terræ cauernis latere, sed etiam in aqua, & in aere, a quibus sæpe mors hominibus aduenit quicquid

in contrarium nonnulli opinati sunt.

1. de Caus.
& sig. ac.
7.

16. Nat.
Quest. 27.

TRACTATUS
PESTEM NON SEMPER ESSE CVM
contagio, & veteres nouisse contagium pestis.

Caput III.

*max. Fra-
cast. lib. 2.
c. 3. de mor-
bo. contag.*

DIXIMVS supra quod per contagium quan-
doque seminaria ista alios inficiunt, ceterum
neotericorum plerique contagionem esse
inseparabile quida peste dicunt, siue formale
esse febris pestilentis in se includere semina
contagionis lethalis.

Præterea sunt, qui dicant neque Hipp. neque Galenum ne-
que quenquam ex authoribus antiquis nouisse pestem habere
contagium.

Ego uero utrumque falsum esse demonstrabo, neque n. ue-
rum est ut etiam supra dixi in peste semper adesse contagium,
sed quandoque adesse, & ut similiter, uerum non semper.
Neque uerum est id ignorasse Galenum, nouit enim optime
cum peste adesse contagium, imo nouit etiam non esse hoc ita
pestis proprium meo iudicio, ut sine eo esse non possit, & no-
uit etiam contagium cum sporadibus, nutrire, & ideo recte fe-
cit si in definitione pestis hoc non posuerit, contentus solum
eam appellare Epidemiam perniciosam.

*2. perfici
belli.*

Quod sine contagio pestis uel esse possit, licet hoc uideatur
aliquibus paradoxon, non est ratione certandum, cum hoc
experientia demonstrari possit, expertus est id Procopius gra-
uissimus Histor. inter grecos, qui uerba faciens de pestilentia il-
la magna, quæ illis temporibus uagauit, Cui nullum remedium
inuentum est, præterquam a Deo, inquit. Curatores, & ministri
eorum, qui peste illa molestabantur dira atque intolerabi-
lia patiebantur, adeo ut non minus ipsi quam ægroti miseri-
cordia digni fuerint, non quod morbo & ipsi adficerentur, non
enim inquit contagione is nocebat, sed quod furentes, aut e-
lecto se præcipitare, aut ad flumina ob sitim properare uolen-
tes ui retinebant, ecce in peste ista quam a Deo uenisse di-

*2. de bello
Gottorū et
3. eiusdē.*

cit, nullum aderat contagium, idem etiam Procopius refert pe-
stem, quæ ex malis cibis Romæ orta fuerat, de quo ne uerbum
quidem ullum facit de contagio, nec mirum quia & nostris istis
temporibus per totam ferè Italiam cum ob annonæ penuriam
limas

malis cibis multi ufi fuiffent, quòd in Belgica regione, ego etiam obferuari ab infinitis morbis uulgaribus corripere, ex quibus fere omnes moriebantur, nunquam tamen uifum eft contagium ullum.

Non negarem tamen fi eoufque malum procederet, ut ex ægrotantium malo halitus aer, & ipfe afficeretur, contagium ad effe poffe; unde crediderim, quando ægrotantes huiusmodi inclufi fuerint in thalamo aliquo nifi habeatur cura emendandi aerẽ, & ipfum a malis exhalationibus, & refpirationibus ægrotantium expurgandi, quod non erit tuta eorum conuerfatio, quia poteft aer contaminari, & ex eo fieri contagium. Sic ego obferuaui, quandoque in periculis dictis, cum tamen neque peftis ulla adeffet, neque epidemialis aliquis morbus uagaretur, fed tantum morbi fporades, ob eorum malum halitum, & expirationem affectionem ab ægrotantibus in alios, qui fere femper affiftebant, tranfuiiffe, maxime autem fit in his contagium, quando peftis in fpiritalibus fedem habet, unde foetidum expirant, cum talibus autem non effe tutum conuerfari ob contagium 1. de Diff. feb. 3. notum eft, ut infra dicam.

Ex quibus breuiter concludendum effe exiftimo poffe in pefte adeffe contagium, & poffe non adeffe, & propterea, tanquã peftis proprium fignum non fuiffe ab antiquis pofitum, cum neque femper, cum pefte fit, neque foli conueniat.

Quod autem de contagio in pefte non meminerint antiqui falſum eft: nam Gal. 1. de Diff. feb. 2. inquit non effe tutum, cum his qui peſtilenti morbo laborant uerfari, ne inde contagiũ contrahatur; quemadmodum ex ſcabiẽ, & pruritu contrahi ſolet.

Eodem etiam loco, & lib. ad Piſonem quiſquis illius auctor fuerit, pater ipſum referre peſtem, quam 2. de Pelop. bello deſcribit Thucydides, cum qua fuit contagium, ut ex ipſo uiderẽ eft manifefſiſſime, idẽ Gal. lib. dicto de Diff. feb. cap. 3. non effe tutum cum his conuerſari, qui foetidum expirant dixit, & 3. de Præſag. ex pul. ut infra patebit: peſte affectos foetidum expirare nouit. Nouit ergo non effe tutum cum illis conuerſari, ratione .ſ. contagij, maxime autẽ hoc contingit, quando ſpiritalia ſunt a peſte primo apprehenſa. Idẽ Gal. inquit forte autẽ per continuum ex Æthiopia, quẽ putredinis fluxu re contagia his quorum corpora ad patiendum erant parata feb.

1. de Diff.
8.

T R A C T A T V S

feb. f. pestil. causæ, &c. seminarijs. f. successiue per aerē ab Æthiopia in Græciam transeuntibus, qui aerem inficiendo contagiū faciebant.

Contagium etiam nouisse Hippoc. lib. de Flatibus cognosci potest, si liber ille est Hipp.

Lucretius etiam in peste contagium adfuisse dicit.

Qui fuerant autem præsto contagibus ibant.

Concludamus ergo ueteres etiam nouisse contagium quandoque in peste adesse, sed non semper, ac proinde Gal. contentus fuit uocare pestem epidemiam perniciosam, ut supra notauimus, nulla in eius descriptione facta mentione de contagio.

Concludamus etiam in peste ab aere pestil. procedente, tunc potissimum adesse contagium quando putrefactio in eo existit, ut de peste quæ ex Æthiopia aduenit constat 3. tamen epidem. 3. in tempestate illa pestil. quæ ob caliditatem, & humiditatem putredine causante orta fuerat nō loquitur Hipp. de contagio. Siue quia non aderat, siue quia tāquā res nota ab eo missa fuit.

Concludamus etiam quādo a Deo optimo maximo ad ultionem in homines pestil. mittitur, quod potest esse sine contagio: talem fuisse illam uult Procopius, de qua supra, ut notum fuit.

*Zuinghe.
in suis tab.
eiusde m
lib.
6. Natur.*

PESTEM PROPRIAM VNICUIQUE ANIMANTIVM

dari, neque tamen ab uno animalium genere transire ad aliud, & an pisces peste afficiantur; dari etiam pestem aliam communem omnibus animalibus.

Cap. IV.

DIXIMVS seminaria ista humano generi esse infensa, ut per hoc notum sit nos de ea tantum peste loqui quæ humanum genus infestat, nam unumquodque animantium genus, peste sua propria, & quæ nō aliud genus animantiū afficiat capi pōt, de qua re infra dicam: uidi ego eam quandoq; sæuisse in bubus solis: quandoque in pecora, quandoque in porcos, & quandoque in Gallinas. quandoq; etiam uolucrum genus perimit. Homer. i. Iliad. & maxime sic citate, post caliditate pestem vastasse canes, & mulos dixit.

De qua re Lucretius postquam dixerat, quomodo homines pe-

peste afficiebantur sic cecinit,

Consimili ratione venit bubus quoque sepe.

Pestilitas etiam pecudis balantibus agror. Et Virgilius:

Hic quondam morbo celi miseranda coorta est,

Tempestas, totoque Autumni incanduit aestu.

Et genus omne, neci pecudum dedit, omne ferarum,

Corruptaque lacus infecit pabula tabo. Et supra dixerat.

Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi.

Corpora corripunt. Neq; loquimur de peste, quæ stirpes et inuadit, ut Agricola norunt syderatione vocant: noui eam quæ in fructus arborum, ita seuisse, ut male affecti admodum omnes essent.

Neque transit pestis hæc ab uno animantium genere in aliud, nam quæ homines infestat, bruta non lædit, sed a felibus, & a canibus circumferri pestis seminaria in noxie videmus, non dissimili ratione, ac videmus venena uni animantium generi etiam cibum, quod tamen alij sunt deleteria. Sic gallinæ serpentes innoxie comedunt, & buffones, sic cicuta, & elleborus sturnos nutriunt, quæ tamen venenum sunt omnibus Ficinus tamen infert posse ob similitudinem carnis non spirituum in porcos transfere ab hominibus.

Causam autem, quod pestis unum genus animantium, & etiam sexum unum infestet, uel etiam particulares aliquos, alios minime; ea est quam Diuinus, Hipp. refert l. de Flatibus: siue alius eius lib. author.

Sed est inquit fortasse qui dicat; ut quid ergo non omnibus animantibus, sed alicui illorum generi accidunt, hi morbi. f. pestilentes? Cui inquit Hipp. sic ego responderim: differt corpus à corpore, Natura à Natura, nutrimentum a nutrimento, non enim omnium animantium generi eadem, aut non conferunt, aut commoda sunt. Sed sunt alia, alijs magis conuenientia; quando igitur aer huiusmodi coinquinamenti plenus est, quibus humana Natura offenditur, homines ægrotant, quando vero alteri cuiuspiam animantium generi aer inconueniens est, tum morbus illud genus corripit.

Eadem ratione fit, ut quandoque mares, quandoque feminas infestet, & modo ceteram ætatem, ut Dionysius Halycarnæus ait, sicuti etiam modo pueros, etiam fortis in utero existentes, ut Orib. & Euseb. dixere, & modo seniores aggredi-

tur

T R A C T A T V S

tur est, quæ eos corripit, qui temperamento sunt calido, alia quæ frigido.

Vnde non mirum est illud, quod ferunt de peste, quæ Basileam infestabat: quæ Heluetios tantum inficiebat Italicorum, & Gallorum neminem; nisi rationē Hipp. addamus id forte vltione diuina factum, quod non raro factum est, ut infra demonstrabo, gens est enim illa in hæresi obstinatissima, quæ flagella & maiora meretur. Cui Deus sit sua misericordia præsto, & duritiem a cordibus eorum pro sua benignitate remoueat.

Dictis tamen non nulla obstant, & primo, quia non uidetur uerum omni animantium generi pestem contingere. aiunt enim si in aqua more piscium uiuere possemus, quod a peste essemus tuti: & Arist. 8. de Nat. animal. cap. 19. inquit morbum pestilentem nullum incidere vniuersis piscibus uidetur, qualis plerunque hominibus, & quadrupedibus; equis & bubus, & reliqui generis nonnullis; accidit tum feris, tum vrbaniis, & cap. 20. inquit fluuiatile, & lacustre piscium genus, peste quidem, & ipsum immune est.

Cæterum verum est, quando pestis ab aere procedit, quod si in aqua uiuere possemus, ut pisces, qui aerem non inspirant, quod a peste essemus tuti; si tamen ab aqua procederet, uerum hoc non esset.

Morbum uero pestilentem vniuersis piscibus non contingere ita potest interpretari; quod pestis non contingit omnibus piscibus, & hoc uerum est, quia marini pisces, præcipue, qui in alio mari degunt non peste capiuntur, & sic de alijs in fluminibus petrosi dici potest: & lacustribus etiam, sed paludosis piscibus potest contingere.

Præterea piscibus nulla est pestis propria, sed pestis vniuersalis. i. quæ potest esse cõis omni animalium generi, de qua re infra dicam, pisces etiam molestare potest: & hæc causam semper in aere habet, modo si uerum est, quod Cassius in problem. ait, aerem non ingredi aquam saltem in profundo, cum sub aqua, uel etiam depressa, non ingrediat, & ob id sub aqua. Vocem non possumus percipere, uidetur, quod aer non possit pisces inficere, nihilominus aer saltem, qui superficiem aquæ tangit illam uitiare potest, & hæc alias ibi contigua, & sic successiue.

Alio

Alio etiam modo aqua vitari potest à tetrīs uaporibus eleuatis ab ea parte terræ , quam aqua tegit ; quemadmodum ex alijs uaporibus , & exhalationibus mare agitari , & conturbari uidemus. Adde ex Seneca, quòd aquæ inutiles pestilentesque in abdito latent, de quibus infra, cum de terremotu agam, quæ si aquis lacuum , v. g. uel fluminum permisceantur, ipsas pestilentes reddere possunt, & iò pestilētia pisces affici, & licet huiusmodi casus uidentur imaginarij , nihilominus credendum est propriam pestem incurrere posse eos pisces, qui in aquis paludosis, & stagnantibus degant , quia huiusmodi aquam ob putredinem intensam pestilentes reddi possunt, quod tamen alijs piscibus, qui in aquis degunt, quæ continuo mouentur non cōtingit. Et hoc est, quod uoluit referre Aristot. nempe pisces minusquam cœtera animantia peste corripī.

6. Nat.
quest. 7.

Quod autem sit pestis communis omni animantium, uidetur repugnare dictis superius: diximus enim rem pestem propriam unicuique generi animantium a qua cœtera animalia diuersi generis nam inficiuntur, & nihilominus est pestis omnibus animantibus communis auctoritate Pauli, & Aetij , & Auic.

Referuat enim isti authores inter signa quæ aerem infectum a peste demonstrant, ut infra patebit, quod uolucrum genus primum interire uidemus, & quòd si rorem cœlestem ante Solis ortum, collectum Cani sitiēti obtulerimus, quod morietur, idē contingere, si eidem cani offam panis, quæ sub dio in sublimi tota nocte permanserit comedendam obrulerimus.

Præterea Thucydides inquit, quòd in illa peste cum multa hominum cadauera iacerent insepulta, alites quadrupesque ea, uel non adierunt, uel quęcunque gustarunt attrigeruntque periere, &c. ex quibus constat eandem pestem quæ homines molestabat cœtera etiam animantia posse molestare, atque interimere.

2. de Pe-
lop. bello.

Ego illud dixerim id quidem raro cōtingere, quia rarum est pestis seminaria communiter omnibus esse infecta, uerū tamen sicuti inter uenena sunt aliqua, quæ uni animantium generi nutrimenta sunt, licet homini sint inimica, sunt tamen alia quæ, & homini, & cunctis alijs animalibus nocent, & omnia animalia perimere, sunt apra, ut sunt pleraque delereria sublimatum, & napellum præcipue, & alia huius generis, ita etiam dicere possu-

H mus

T R A C T A T V S

mus posse pestem oriri, quæ & hominibus, & alijs animantibus mortem inferat, nedum uni animantium generi, quia potest habere analogiam quandam cū omnibus animantibus, siue id contingat ob ueneni magnitudinem intensamue putredinem, siue ob aliam causam, quam alijs considerandam relinquo, id quod posse contingere crediderim, quando ab aere est pestis, uel potius quando a Diuina ultione ortum habet, omnipotens est. n. Deus, qui ut lubet peccata nostra punire potest.

C A V S A S E M I N A R I O R V M P E S T I S, E T primo de superiori. Cap. V.

CONSEQUENS modo est, ut examinemus causas istorum seminariorum pestilentium, licet ardua res sit, & ita cognitu difficilis, ut homines ob huius ignorantiam causam in Deum retulerint de curatione consulentes, inquit Gal. ea tamen quæ mihi magis uerisimilia videntur, exponere ordine tentabo.

*In Proæ.
lepidem.*

Causa pestis siue seminariorum eius est, uel superior, uel inferior, uel est media inter superiorem, & inferiorem. Superiorem uoco, quæ uel a Deo optimo maximo in ultionem scelerū humanorum prouenit, uel quæ ob configurationes stellarum nonnullarum, uel ob ecclipses, uel ob aliqua sydera magna euenire creditur. Sitque pace Galeni nobis causa hæc, illud Diuinum, quod in morbis considerandum esse iubet Hippocr. inuens Hippoc. considerandum esse, an sit aliqua morbifica causa quæ a superioribus proueniat, non a uictu hominum, ut in morbis sporadibus contingit. De prima iam ex Galeno paulo ante diximus, quod sæpissime homines in Deum causam referebant de consultatione consulentes, ex quo loco constat etiam priscos authores hanc causam cognouisse.

1. Prog. 3

Cap. 26.

Sed quod magis nostram confirmat sententiam sunt auctoritates in sacris Biblijs repertæ, quarum alias hic pro exemplo ponam, ut Christiani noscant, atque omnes ob ultionem diuinam missam fuisse quandoque pestem; quo si non ob aliud (saltem ob timorem) peccata fugiant.

In Leuitico inquit Deus. Si ambulaueritis, ex aduerso mihi,

nec

nec uolueritis audire me, addam plagas vestras, usque in septu-
plum propter peccata uestra, emittamque in uos bestias agri,
quæ uos orbos faciant, & disperdant pecora uestra, & ad pauci-
tatem cuncta redigant, desertæque fiant uiaë uestræ. Quod si
nec uolueritis recipere disciplinam, sed ambulaueritis ex ad-
uerso mihi, ego quoque contra uos aduersus incedam, & per-
cutiam uos septies propter peccata uestra, inducamque super
uos gladium ultorem frideris mei. Cumque confugeritis.
In urbes, mittam pestilentiam in medio uestri, & trademini
in manibus hostium, postquam confregero baculum panis ue-
stri, id est sustentationem cibi, ita ut decem mulieres in uno cli-
bano coquant panes, & reddant eos ad pondus, & comedetis,
& non saturabimini, &c. quæ ibi uideri possunt; horrenda sanè
quæ Hebræis cōminabatur. Si simulachra adorassent. 3. Regum
iratus Deus contra Dauid, quia plus confusus fuisset multitudini
populi, q̃ nomini Dñi. Factus est sermo Dñi ad eum. Et dixit Gar-
illi. Trium tibi datur optio, elige unum, quod uolueris ex his,
ut faciam tibi. Aut septem annis ueniet tibi fames in terra tua.
Aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequen-
tur. Aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc
ergo delibera. Respondit Dauid. Coarctor nimis, sed melius
est, ut incidam in manus Domini (multæ enim sunt misericor-
diæ eius) quam in manus hominum. Immisitque Dominus pe-
stilentiam in Israel de mane usque ad tempus constitutum, &
mortui sunt ex populo septuaginta millia uirorum, en quomo-
do ob peccata, pestilentiam Deus optimus, maximus ad nos
mittat. Et quod dixit Dauid, quod eligendo pestem cadebat in
manus Domini, quasi quod ex eo solo ueniat, & in eo solo con-
sistat remedium.

Apud Ezechielem inquit. Si quod pro eo, quod sanctum
meum uiolasti in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abo-
minationibus tuis, ego quoque confringā te, & non parcer ocu-
lus meus, & non miserebor. Tertia pars tui peste morietur, &
fame consumeretur in medio tui, &c. & paulo post, & immittam
in uos famem, & bestias, pessimas usque ad interuentionem, &
pestilentia, & sanguis transibunt per te, & gladium inducam su-
per te. Ego Dominus loquutus sum.

Hæc pro exemplo ex sacris Biblijs sufficiant. Nam si plura

T R A C T A T V S

quæris inuenies calamitates, quæ in communi omnes attingunt a Deo optimo maximo ob peccata immitti, nedum pestes, sed fames, naufragia, bella, uastationes terrarum, atque adeo totius mundi excidium, ut 6. Genes. & 7. Deuter. & 32. & Osee 4. & Hierem. 12. & 14. & 3. Regum 17. manifeste constat.

Neque defunt testimonia ex Historicis fide dignis, quæ prædicta corroborant. Sic referunt, quòd tempore Valeriani Imperatoris pestilentia ferè totum orbem occupauit ob persecutionem ab eo in Christianos factam, uoluit enim Deus uiolentam illorum mortem pestilentia ulcisci.

2. de Bello
Persico.

Procopius etiam inquit fuit insuper iisdem temporibus ingens pestilètia cui remedium nullum inuentum est præterquàm ex Deo unde uenit, quamquam inquit multi adrogantes physilogiæ causas commentari contendant, uanas quidem omnes, & inuestigabiles, tantumq; sermone decipientes, hic enim morbus nulli, neque ætati, neque sexui, neque loco parcebat, &c.

2. de Bello
Gottorum.

Agatinus ueterrimus Histor. ait. Morbum pestilentem de repente inuasisse Francorum exercitum, quem Leutharus eorum Imperator Cœnedam receperat, in ea ut in tuto, cum suo exercitu uicturus, & cum opibus male partis fruiturus. Cœterum inquit pestis multitudinem absumebat, ita ut partim circumiectorum locorum aerem, ut noxium causarentur, & huius mali fuisse originem hunc dicerent, partim etiam uitæ accusarent mutationem, quandoquidem ex assidua exercitatione, longisque itineribus, ad otium, & delitias diuertissent. Morbi tamen inquit Agatinus principium, & calamitatis necessitatem non admodum pernoscebant. Iniustitia, namque rebus sacris, legibusque humanis illata iniuria, exitij causa his, ut reor fuere. Cui rei, uel princeps ipse argumento sat fuit; quem ex Deo ingesta supplicia diuexabant, quippe qui demens iam factus, in apertam rabiem est uersus. Ut amentes solent, & furibundi vertigo. Præterea crebrior eum excepit, eiulatusque edebat horribiles, cerneretque nonnunquam quo, uel utrumque in latus proruendo illesus solo uolutabatur, abundantique spuma os ipsum profuebatur, tamen oculi horribiles uisu inuersique erant, & eo iam miser uesania uenerat, ut uel propria membra desuicendo gustaret, brachijs siquidem, ubi iam mordicus inhaesisset, den-

ribus

tribus carne dilacerata in feræ bestię morē is vescebat, defluē-
temque lingeat cruorem. Sic demum suo exfaciatus, & pau-
latim deperditus miserrime ex humanis excessit. Cœteri uero
passim moriebantur, nil penitus renitente malo quousque ran-
dem uniuersi interiire, quin etiam uel febre maior pars degra-
uata mortem obibat, nonnullos apoplexiæ morbus accerrimus
inuadebat. Alij capitis dolore peribant, & mentis excessu qui-
dam. Itaque dum uarie omnes afficerentur, in perniciem mor-
bi ipsi cedebant: cum Leuthare igitur, & cœteris omnibus, qui
eum sequebantur, sic actū est, & hunc ea expeditio habuit finē.
Hæc Agatinus, quæ ad uerbum transcripsi, quia hoc manifestum
est exemplum Dei optimi maximi in eos sequentis, qui iniuste
se gerunt, & rebus sacris, legibusq; humanis iniuriam inferunt,
ita ut, & horrendas pestes in eos immittat.

Similem quoque pestem refert idem Author, cuius causam
inquit Diuinam iram fuisse quidam dicebant, quæ non immeri-
to humani generis nequitias puniat, & hominum multitudi-
nem mutilando concidat.

s. l. eiusdē.

Hanc itaque pestem quandoque solo iussu, nullis ad eam pa-
raris causis, siue inferiores, siue secundas uocemus Deus opti-
mus maximus mittere uidetur, ut ex supradictis notū est, quam
diximus esse primam pestis causam.

Frequentius tamen quibusdam medijs, atque instrumentis
utitur, quibus uel aerem corrumpit, & nos sic affligit, sæpissi-
meque signis quibusdam nos admonet forte, ut nos ab errori-
bus emendemus. Misericordia nō Iustitia usus, si ut decens est
penitentiam egerimus, id ipsum inuuisse Arist. referunt cum di-
xit coitionem Iouis, & Saturni Regum principatus oppressos
iri, arsuramque pestilentiam.

*L. de Cau.
proprietate
elementorum.*

Signa talia sunt ecclipses luminarium, ac cōstellationes, quas
etiam causas pestis superiores uocant, ille enim syderum consti-
tutiones in quibus plures planetarum in unum coeunt, potissi-
mum sub insignibus aliquibus earum stellarum quas fixas uo-
cant magna, & noua portendere solent, ut exemplis constat
apud multos.

*max. apud
Raimundū
Vinarium
lib. 1. c. 1.*

Quod si tamen quandoque hæc appareant, & tamen neque
pestis ulla, neque aliud notabile flagellum sequatur, id. for-
te contigit, quia interim ira diuina placatur, uel ob Romanæ

Ecclesiæ

T R A C T A T V S

Ecclesiæ Catholicæ, atque Apostolicæ preces, uel etiam ob penitentiam, quam & principes, & eorum populi faciunt, licet enim multi mali sint, boni tñ, & Sancti uiri non desunt, qui pro nobis peccatoribus preces ad Deum optimum maximum fundunt, ob quam Deus iram suam a nobis auertit, de qua re infinita apud sacras Bibl. habemus exempla, & nos in dies experimur.

Fracast.

Quomodo autem mutationes fiant in ista inferiora a dictis syderibus uaria dicunt. uoluere aliqui ex eorum calefactione eleuari uapores ex aquis, & terris qui mox uarias, & incertas corruptiones faciant, & licet istud fiat per accidens, tamen non in conuenire, quod etiam fiat ut plurimum.

Alij dixere quandoque ex coniunctione Saturni, & Martis in signo calido, & humido, ut Virgo, & Gemini, trahi uapores calidos, & humidos ab aqua, & a terra, quos Mars calidus, & sic cus. existens inflammat, unde. aer alteratur, & corrumpitur. Aliarum item stellarum influxus id præstare ferunt alij.

*Val. 2. epi.
Sect. 1.*

Alij dixerunt sydera dicta afferre hanc, uel illam intemperiem, pluuiam, aut uentos inferentem; aut contraria, cum isthæc inferiora a superioribus gubernentur, unde par est mutationes fieri maxime in aere, ac prinde ex his syderib. dixere aliqui præcipue pestem rimendam esse, quando aliquod signum concomitatur corruptionem demonstrans, ut si arbores ardere uideantur, id enim aerem nos circumstantem non sublimè affici demonstrare, eoque magis si aer per plures menses puluerulentus appareat, quod impurum eum esse demonstrat quare attractus per inspirationem nobis pestem affert.

4. Meth. I

Valefius ueteres ea de causa astra nominasse asserit, quia magnas mutationes uoluerunt significare, quæ fiunt illis orientibus maxime ar. canicula, Arcturo, & Pleyad. & quatuor puncta Zodiaci illos nominant, quia repentinarum mutationum sunt signa inquit ipse.

*Raimundus e Vin.
L. 1. de peste 2.
c. 26.*

Alij specifica quadam forma, aut peculiari potestate illa facere dicunt, ut corpora nostra, quod ab ipsis infunditur recipiant, quâ sèntentiam Fernel, sequutus est. melius Isaac qui uoluit causas horum effectuum non posse nisi a perfecto Astronomo cognosci, & si quis arguat medicos, quia describunt ea quæ ipsi ne queunt definire. Sat est inquit, quando isthæc uident, quod ipsi præparando corpora uenturæ corruptioni repugnare ualent,

lent, cum nihil possint imprimere mali nisi in corporibus ad fu-
scipiendum malum paratis.

Utrumq; sit, uel ex testimonio Hipp. l. de Aere, l. & aquis, ut *l. de Aere.*
supradictum est, & primo de Dieta, & secundo eiusdem in prin- *l. & aqua.*
cip. & 4. epid. 48. ex syderibus istis magnas mutationes in istis *part. 1. tit.*
inferioribus sequi uidemus, & inquit 4. epid. Astrū natura exi- *13. & par.*
guum in solstitio hiemati, quinta autem postea terremotus. Si *3. tit. 11.*
ergo istud sit, possunt multas mutationes, & in Aere, & in no- *4. epid. 48*
bis metipsis facere, quod ex varijs Histor. obseruare licet: nam
de anno 1448. Solis defectio fuit, quo anno maxima, & cruen- *Supl. Cro.*
tissima bella multis in locis surrexere, ac in uniuersa Italia cē- *l. 15*
des, rapinæ, direptiones, incendia, uastationes, & infinita alia
mala, & sequenti Biennio tanta fuit ubiq; pestis, ut de multis
pauci remanserint.

Hæc; de ecclipsi Solis, & de astris dicta sufficiant, quæ cau-
sa tanti est apud Fernesium, ut ipse dixerit hanc solam esse, quæ
pestem inferat, nam aliæ causæ, quas infra referam putridos, &
malignos morbos tantum, non pestilentes inferre dixit: quæ
tamen opinio falsa est, & contra Hipp. & Gal. ut ex dictis, &
ex infra dicendis patebit.

DE CAUSA INFERIORI PESTILENTIÆ.

Caput VI.

LTERA pestis causa est inferior ut dixi, & est
uapor ex inferioribus terræ partibus ad Aerē
eleuatus, ipsum uitians, uel alio modo homi-
nibus perniciem inferens, ut infra patebit, ita
patet a Gal. 1. de Diff. f. 4. Cuius causa igno-
ratur, ut aliqui inquit, & re uera possunt in-
terræ uisceribus, ob uarias causas tam materiales, quàm efficiē-
tes, & formales, uapores fieri, qui postea Aerem ipsum, dum
exhalant inficiunt aut corrumpunt, & si queris eorum causam,
& quomodo erumpant, & quo modo inficiant aerem, corpora
ue nostra lædant, non est facile inuenire, sic Seneca multa morti-
fera in alto latere dixit, nec Aer solum diu interclusus corru- *utinat. 27*
ptusq; cum est longo situ emissus, purum, hunc Aerem liquidū
que maculat, ac polluit, insuerumq; ducentibus spiritum, affert
nona

T R A C T A T V S

nona genera morborum, sed etiam ipsæ aquæ inutiles pestilentesque in abdito latent inquit Seneca, quas non minus ferè quàm aer communes facere morbos, refert Gal. 3. de hum. 3. ut quas quanquam usus exerceat, inquit Seneca, nunquam aura liberior uerberet. Crassa itaque ac graui caligine sempiternaque recte, nihil nisi pestiferum in se, & corporibus nostris contrariū habent, aer autem qui mixtus est illis, quique inter illas paludes iacet, cum emerfit, late vitium suum spargit, & haurientes enecat. Et sequenti capite inquit. Multa autem terras habere mortifera, uel ex hoc intellige, quod tor venena nascuntur, nō manu sparfa, sed sponte, solo scilicet habente, vt boni, ita mali semina. Quid quod pluribus Italiz locis per quædam foramina, pestilens exhalat uapor, quem non homini ducere, non feræ tutum est. Aues quoque si in illum inciderint antequam Cœlo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quam per uim elisæ fauces tument. Hic spiritus, quā diu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiz habet, quam ut despectantia, & ultro sibi illata inficiet. Vbi per sæcula conditis tenebris, ac tristitiam loci creuit, in uitium ipsa ingrauescit mora, hoc peior quo segnior. Cum autem exitum nactus est, æternum illud umbrosi frigoris, & infernam noctem soluit, ac Regionis nostræ aerem infuscat (Vincuntur enim meliora peioribus) tunc etiam ille spiritus purior transit in noxiū, Inde subitæ continuæque mortes, & monstrosa genera morborum, ut ex nouis orta causis, breuis aut longa clades est, prout vitia ualuere. Nec prius pestilentia desinit, quam spiritum illū grauem exercuit laxitas Cœli, uentorum iactatio. Hæc Seneca, quæ demonstrant, quod multi ex terra halitus quandoq; pestilentes errumpunt, qui aerem, & nos inficiant, quod etiam Lucretius testatur hisce Carminibus.

6. Natur.

Primum multarum semina rerum

Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis.

Et contra quæ sint morbo mortique necesse est.

Multa uolare ea cum casu sunt forte coorta.

De terra surgunt ubi putrorem humida nacta est

Intempestiuis pluuijs, & solibus ista

Sic ob terræ motus eodem Seneca teste, pestilentiz, sæpe sunt orta, quod ex Histor. obseruauimus etiam sic de anno 1228. terræ motus

ramotus magni, & adeo repente orti sunt, ut in montibus saluijs ad quinque millia hominum mortuos fuisse ex terramotu scriptum sit, cui tandem maxima, & crudelissima pestis subsequuta est; & de anno 1450. pestis multis Italiae locis, & maxime Mediolani defauit, vbi ad 60. millia vrbanae multitudinis extenuata sunt, & per agrum Mediolanensem etiam fæda strage defauit, sequenti uero anno ubique peste laboratum est, ut pauci de multis superfuerint. Quod quidem, & penuria magna, & superior Solis defectio, & frequentes terramotus indicauere.

*In Suple.
Cron. l. 13*

*Loco dict.
lib. 15.*

Quandoque tamen nulla pestis sequitur ad terramotum quantumuis ingentes, quod annis elapsis in eo terramotu, quo nexata est Ferraria obseruatum est. Non enim semper talis effectus ad terramotum sequitur.

Quandoque exhalationes istae non sunt ita manifestae, & tamen ad eas sequitur pestis, quod in nonnullis locis obseruatum est, in quibus solis pestis etiam saeuissima orta est. Cuius causam in exhalationes dictas contulimus, cum in illis solis saeuiret nulla alia causa praecedente, nisi quod magnus numerus insolitus, bufonum, ranarum, & similiarum animalium ex putredine ortorum ubique cernebatur, & tamen aer abunde temperatus ex se videbatur, & circumcirca nullus communis morbus aderat, neque vlla fuit suspitio delati aliunde contagij.

Ex huiusmodi terrae exhalationibus, plerumque contingit Aquilegos, & qui cuniculos moliantur, & multo frequentius metalli fossores interimere, vnde aliqui dicunt eos basiliscum vidisse, aut aliquem Dæmonem illos suffocasse, cum causam huius effectus ignorent. Sic Albert. magnus apertio puteo Patani, multos ante annos clauso, multo efflatu ab eo exhalante, multos fuisse peremptos inquit, & Georgius Agricola idem refert de quibusdā fossinis atrum vaporem spirantibus, huiusmodi vapor fuit, qui ex puteo falsi maioris iam per multos ante annos clauso erupit: a quo vapore duo homines suffocati sunt, dum vnus post alterum in illum ingredi tentaret. Tertius uero semianimis extractus, & tandem reuiuiscens, retulit sibi ad fundum putei appropinquantem, veluti auram quandam ipsum suffocantem occurrisse Theis 4. l. 7. tract. 3. De qua re etiam Auenzoar, ut alia omittam, sic inquit, quod quando cordi aliquid venit ex putrefacto aere corrupto, quod suae naturae, & complexionis ob-

T R A C T A T V S

uiet a tota substantia, & natura, subito moritur; propter nobilitatem ipsius cordis, cum sit principium, & finis uitæ uniuscuiusque animalis, & paulo post inquit in summa dico, quod cor in uita habet magnam necessitatem, quia uidemus, quod quando homo intrat in puteum, in quo aer aliquo modo non mouetur, uel in aliquam grottam, syncopizat, & amittit sensum omnino in continenti, & si diu moratur ibidem, moritur subito, quia aufertur, helitus, sine quo ne una quidem hora viuere possumus, ut ipse ibi demonstrat.

Præter dicta referunt Historici olim Babiloniæ aperta uetustissima arca exhalatum inde perniciosissimum spiritum, pestem ad parthos, usque propagasse, & Marco Imperante, ab Auidij Cassij militibus reſerato quodam angusto foramine, quod longissimo tempore prius occlusum fuisset, pestem deinde ingentem sequutam.

Viloualanus suo tempore inquit prope Neapolim uidisse in ruinam montem, & quod serpentes infiniti exiuerunt de illo monte. Et monſtruosi, & ob hæc corruptus est aer illius loci adeo, ut omnes de terra illa quasi mortui fuerint.

Vapor etiam iste eleuatur a lacubus, paludibus, aquis stagnantibus, latrinis, sentinisque à quo uapore pestilentiam omnium pessimam fieri testatur Magnus ille Auenzoar loco supradicto, & dum hæc scriberem de Anno 1594. Nolæ Ciuitati contigit ob aquarum multitudinem ex puteis scaturientibus, & ob ingentes pluuias, postea stagnantibus, & putrescentibus in ciuitate, morbos pestilentes fuisse ortos, qui uniuersos fere incolas perimerunt; uiderur Iulius Alexandrinus tales uapores uenena uocari posse, concedere quum hos halitus solæ potius substantiæ proprietate, quam simplici aliqua qualitate corpori bus sint noxij teste Gal. 2. de Nat. hum. 4. modo halitus istos uenenosos aerem contaminare posse, ita ut pestem inferant non est dubium, ut ibidem à Gal. patet, ergo halitus isti, siue semina pestis uenenum possunt dici, & cum a tota substantia lædâr, remedijs, quæ a tota substantia illis aduersentur sunt curandi, de qua re etiam infra.

L. de Ther.

Similem excitat uaporem cadauerum multitudo inſepulorum, & non crematorum, quod in prælijs solet contingere, uel etiam Gal teste 1. de diff. 4. & Theodoro Siculo 4. Bibliot. 1.

Si.

Similem corruptionem in aere excitant locustæ illæ innumerales, mari immersæ, & postea ad litus reiectæ, quod in Africa contigit, & in Gallia de anno 1364. cum insepultæ putrescerent, & aeri postea putredinem communicarent; non dissimilem pisces in litore maris putrefacti multorum testimonio pestem sæpe excitant. Ex uaporibus etiam a fimo eleuatis, aut a pellibus, aut lino, aut canabi in pigriori, uel stagnanti aqua maceratis aer inficitur. Ferunt similiter ex Brassica, ex buxo, & ex lara, uel similibus magnum fetorem habentibus uitiari aerem, & præterea uult Galenus ex odoribus cœnosis, aut palustribus morbos uulgares, & omnis generis oriri; quæ omnia demonstrant aerem ex uaporibus malis ad ipsum eleuatis uitiari. Huiusmodi causæ pestis particularis sunt sæpe causa uniuersales autem causæ sunt potius, quæ a fluxu cœlesti fiunt, uel quæ ab aere, de quibus etiam infra.

Quandoque uapor iste pestilens in corporibus nostris generetur, cum fame compulsi homines, uelci alimentis pessimis coguntur, unde corpora replentur prauis succis, a quo prauo succo seminaria dicta oriuntur, quæ morbos pestilentes pariunt, uel etiam teste Gal. ut supra diximus, id quod inter græcos oēs confirmarunt, & etiam Nonius non contemnendus medicus lib. de feb. t. 9. nec mirum cum uenena etiam in uaporibus nostris, quandoque generentur 6. de Loc. & 3. epidem. 3. 75. non est autem alienum a ueritate, quod ex halitu pestilenti, & pernicioso horum corporum, atque ex eorum expiratione aer inficiatur & pestilens reddatur, præcipue quando in aliquo loco clusi remaneant ægrotantes, nisi optimis remedijs, quæ inferius referam, ad id optime sit prouisum. Publicus autem aer difficillime, ab hac causa inficeretur meo iudicio, præcipue quando in aperto optime uentilatur. Hinc est, quod licet tempore penuriz ingentis sequatur quandoque pestis, epidemiaue perniciosa, non tamen aer fit pestilens, quod his temporibus nostris experientia confirmatum fuit, maxime quando cura habetur se peliendi, uel cremandi corpora; neque eo quia aer non est pestilens redditus, negari potest non esse pestilentes tales morbos, ut supra dixi, quidquid in hoc alij dixerint.

Quandoque uapor iste pestilens a locis pestilentibus studio deferatur cum pannis laneis, uel pelliceis, aut alia re huiusmodi

Gal. 3. de Hum. 3. et l. de Acub. fig. empirici f. 2212. et 1. de Sæ. tuenda pag. 337.

1. de Diff. f. 3. & l. de cib. boni, et mali succi.

TRACTATUS

in qua pestis seminaria latere possunt, qui panni postea in locis aliquibus demissi aerem contaminant, sed præcipue eos afficit, qui ignari, quid mali latiter in pannis dictis eos secum domum afferant, tanquam alioqui pretiosum lucrari, cum tamen paulo post se anguem in sinu suo gestasse experiantur, est quando a mercatoribus merces suas deferentes, hac lue infectas pestis originem habet, qualis fuisse constat quæ annis elapsis multas urbes deuastauit. In qua peste licet aer non sit pestilens, tamen nisi, qui præsumt sanitati diligentes fuerint, latius serpit, diutiusque tenet aerem crassum, & nubilosum, ac impurum, & urbes populosas, & quæ habent aquas stagnantes, uel lacustres, & uias publicas, stercoreibus, fimis, uel huiusmodi impuritatibus coinquinas. Hæc. n. & alia huiusmodi impuriorem reddunt aerem, & ideo putredini, & pesti magis aptum, & in summa ad lucem hanc suscipiendam, & diutius conseruandam.

3.ep.3.75   Modo seminaria ista pestis in aere concepta, uel sua uenosa qualitate alterant tactum spiritus, & substantiam cordis fraudulenta illa alteratione, quæ & corruptio & putrefactio improprie vocatur, ut infra dicam, & ita calorem natium destrunt, & extinguunt, uel calorem ipsum natium labefactant, ut supra dictum est, quo labefactato putrescunt humores spoliati custodia ipsius calidi innati, unde febris pestil. ex quibus patet febris pestil. causam potissimam esse seminaria dicta, non putredinem, cum putredinis potius quæ solet ad pestem sequi ipsa semina causa sint calorem natium labefactando, & quando in corporibus nostris generatur, tale quid operatur, quod Gal. refert, quando humor ueneno similis coaceruatus est in corpore.

Est inquit Gal. eorum morborum admiranda generatio, quoniam pacto in commode ualentes subito inuadunt; nempe non est perinde generationis subita causa, ac ipsorum est generatio, ut si medicamentum homo lethale sumpserit, uel bestia eum uirulenta momordisset, sed pedetentim in corpore causæ, quæ sunt excitandis huiusmodi malis crescunt, quod morsis usu uenit a rabidis canibus. Nam apertum est non occidari, neque conquiscescere canis uenenum, licet se aliqua nota non prodant, multis interim proximis mensibus. Verum illis statim, cum uiderint aquam, formido incescit, posteaque breui moriuntur, longo. n. tempore causa, quæ rabiem efficit, augetur, quæ ubi eo tandem

per-

peruenerit mortem adfert repentinam. Item quando uitiosus in corpore, humor coaceruatus fuit, ueneno læthali prope adsimilis, in corporibus uicinis aliquid paulatim agit, quæ quando iam uitio opportuna erunt, humorque euaserit uitiosissimus, lethale repente apparet symptomata.

Hæc Galen. a quibus apparet, & quomodo uenenosi humores in corpore operentur, & cur repentina mors superueniat.

DE CAUSA MEDIA INTER SUPERIOREM, & inferiorem. Cap. VII.

ALTERA pestis causa dicitur esse quæ media est inter superiorem, & inferiorem, quam ad Aeris constitutionem referunt, & ad uentos, qualis fuit tempestas illa calida, & humida, a uentis in totum silens, de qua. 3. epid. 3. & de qua meminit Galen. primo de Temperam. 4. Cui similis fuit illa quæ Cranoni fuit a perenni Austrino flatu perflata, de qua 2. epid. 1. Huiusmodi Aer calidus, & humidus, a uentis non perflatus, pesti est aptissimus, ut potè qui putredinis omnes causas foriat, caliditatem, scilicet, & humiditatem, & immotus ferè manet, & hæc causa apud nonnullos tanti momenti fuit, ut crediderint inter Aeris alterationes eam solam pestis esse causam, quod minime uerum est, ut infra patebit, Gal. solum caliditatem extrinsecam innuit morbos pesti lentes posse facere, si quando inuenerit corpora humiditatis referat, ad putredinem esse parata, referens nempe Hist. Thucyd. inquit. Sed in tugurijs suffocantibus, æstatis tempore, habitantium corpora corruptione laborabant, At quia humores corporum ex uictus prauitate erant putredini obnoxij, hinc febribus pestilentibus origo data est, forte autem inquit Galenus per cōtinuam ex Æthiopia quædā putredinis fluxere cōtagia, his quorum corpora erant ad putredinem parata febrium causa futura, hæc Gal. quæ ad uerbum referre uolui, ut uniusquisque cognoscat, secundum Gal. mentem, ex præcedente æstate admodum calida, in corporibus ad pestem paratis, ortam esse pestem Atheniensium quam Thucydides refert, nisi forsan per

1. de dif.
feb. 4.

T R A C T A T V S

2. de pelop.
bello.

per contagium Athenas peruenit, quod postremum quidem infert Thucidides, ceterum quod praecesserit Aestas calida, & ideo, quod corpora ad pestem parata fuerint ea infecta, non uideo Thucididem dicere nisi forsan male, uel saltem non bene textus Thucidid. sit translatus hoc solum Thucid. infert quod in ciuitate eos magis urgebat pestis quia qui ex Agris in ciuitatem confugientes ob domorum penuriam in cauernis animam strangulantibus habitare cogebantur tempore aestiuo, & ratio patet, quia in tali aere calido admodum, & tum ob naturam suam impuro, qualis est, scilicet caernarum, tum etiam ob multitudinem hominum impuro facto, nix uiuere erat possibile, quod si forte unus captus peste erat. Sic poterat aerem talem putredini maxime aptum citissime inficere, ita ut omnes postea peste caperentur.

Verum sit quomodocunque, si corpora habuerint malos in se humores, ut ex uictus ratione praecedente, & intensissimus calor superuenerit, & dictis humoribus iungatur, cum ambę causę putredinis concurrant, tunc fit maxima putredo, & inde pestis, nam uehementia putredinis ab alijs putridis feb. differt, feb. pestilens, ut infra dicam. talem refert pestem Diodorus Siculus 14. bibl. neque id mirum uideri debet; nam non solum calor extraneus humoribus prauis adiunctus putredinis est causa, sed etiam quando bilis ipsi iungitur, quę licet actu humida sit potest tamen sicca esse, & nedum bili, sed ossibus ipsis, qui & potestate, & actu sicca sunt calor praeternaturalis iunctus in eis putredinem inducit, ut per hoc possimus cognoscere quantum ualeat ad putredinem faciendam calor praeternaturalis, eoque magis quoniā licet fuerit intensus, & per hoc exsiccare habeat, tamen spiritus non uentilat, sed potius resoluit, unde datur occasio putredini, sicuti. n. naturalis calor conseruat succos, ita praeternaturalis calor eos corrumpit, etiam absq; prohibita transpiratione, naturalem calorem corrumendo, cuius est propriū corpus nostrum conseruare, quę est mens Gal. xi. Meth. si bene eius uerba considerentur ut Tract. de febr. putrid. probauimus, & l. de Maras. etiam ab eodem patet.

Homerus praeterea primo Il. refert ad intensissimam caliditatem, & siccitatem in canes, & mulos, pestem fuisse sequutam, calida nimirum animalia, & sicca pestem passa, tum ob analogiam, quam pestis seminaria, cum illis habebat, tum etiam quia
ab in-

ab intenso calore eorum calor naturalis destructus, & præternaturalis introductus putredinis occasionem dedit.

Caliditas ergo præternaturalis, & omne, quod naturalem caliditatem dispergit intensæ putredini causa esse potest, ut etiam Alpinus refert: unde postea fiunt pestis seminaria.

Neque obstat, quod Gal. dixerit calorem citra humiditatem nihil habere, ut putrefactionem faciat. Verum est enim caliditas, sine humiditate non posse putredinem facere, sed sat est caliditatem, in corporis nostris inuenire humiditatem aptam putredini, id quod facile contingit, quando caliditas tanta est, quæ calorem innatum destruit.

Non solum aer calidus, & humidus, uel calidus tantum pestis est causa, uerum etiam quando in eo fiunt uariæ, & repentinae mutationes idem præstat, Auic. & Gal. testib. quia inquirunt substantia aeris tunc corrumpitur. Forte talis fuit illa aeris constitutio pestilens ab Hippocr. descripta, quæ uaria fuit ob mutationem sæpe, & repentinam in aere factam a uentis modo Australibus, modo Borealibus, & a niuosis tempestatibus, ubi uidere est, quod licet non fuerit magis Australis, quam Borealis illa constitutio, neque minus frigida, quam calida, quod tamen fuit pestilens, & reuera dictum fuit ab Hippocr. quando aliæ post alias fiunt multæ alterationes in aere, potissimum generant morbos, & in inconstantibus temporibus fiunt morbi inconstantes, & mali iudicij Hipp. & Gal. testim.

Philoteus præterea ex Ruffi sententia inquit in siccitatibus pestil. Morbos fieri, & inter eos bubones pestilentes; ex siccitate inquit faculrates dissoluntur, quibus dissolutis sequitur cruditas, ad cruditatem sequitur superfluitatum redundantia, ad hanc bubones. Cæterum, quod fiant ob hoc bubones pestilentes non uideo. Sat sit ergo dicere quando ex siccitatibus uires deiciuntur calorem naturalem prosterni, & ideo possunt in nostro corpore humores putrefieri, & seminaria pestis oriri.

Vel fortè potest dici quando in siccitatibus pestis fit, non ratione siccitatis oriri, sed quia aliunde per continuum delata fuit re pestis seminaria, uel etiam potest dici, tunc pestem a Deo inultionem fuisse missam, ut antea dixi, & infra referam, cum de signis causarum pestis acerba faciam, uel quod in tali intemperie seminaria pestis inimica humano gèni fiunt; at quò Deus fit.

Alij

1. de Mor.

Aegip. 16.

3. de Cōp.

med. secun-

dum gene-

ra.

6. epi. 7. 1.

3. Aph. 1.

8.

3. Aph. 3.

T R A C T A T V S

Alij dixere in siccitatibus pestem oriri, quia tunc pluuiæ deficiunt, & fontes, ac flumina exsiccantur, unde bruta ob sitim moriuntur, a quorum putrido uapore aer corrumpitur; quasi, quod tunc pestis non ueniat a uaporibus eleuatis ex brutorum cadaueribus, & non a siccitate, quæ si hoc modo putredinis causa esse potest, per accidens certe id erit: infra etiam in siccitatibus, quæ subsequutæ fuerunt ad cometas antecederi anno uisas pestem factam fuisse constat. Sed non mirum, quia post ingentes siccitates sequutæ pluuiæ multæ, ex quibus datur occasio putredinis.

Humiditatem aeris intensiorem pestis causam esse posse, quoniam ex largioribus pluuijs uaporibus repletur aer putredini aptis, præcipue si quandoque caliditas accedat, nemo est qui neget.

Venti a loco pestilenti perflantes maxime omnium seminaria pestis, per aerem deferunt, ad longinquas etiã Regiones, ut supra ex Gal. & Thucidide dixi de peste ab Æthiopia Athenas delata: pestis huiusmodi infestauit litora Maris Adriatici, uento deferente a litore opposito sclauorum, seminaria pestis, de anno 1456. Herculano teste, uel etiam paulatim aer pestilens serpit per aerem ab uno loco, ad alium, licet non tam late serpat malum, ut quando a uentis defertur. De qua re Lucretius sic cecinit.

Proinde ubi se Cælum, quod nobis forte alienum est.

Commonet, atque aer inimicus serpere cæpit

Vt nebula & nubes paulatim repit, & omne

qua graditur conturbat, & immutare coartat,

Fit quoque, ut in nostrum, cum venit denique Cælum

Corrumpat, reddatque sui simile, atque alienum.

Austri præterea leuiter flantes aeremque putridis uaporibus replentes pestis sunt causa, ut 3. epide. 3. habetur, quod tamen non faciunt in illis locis, in quibus situs loci repugnet, 1. enim epidem. tempestate prima describit Hipp. totum annum fuisse Austrinum, sine pluuijs, & tamen nulla pestis sequuta est, sed morbi tantum epidemiales, quos ibi recenset Hipp.

Vbi inquit Gal. quod nisi situs loci obstruisset, Thasi. subit uiguit hæc tempestas, qui locus uentis Aquilonarijs erat expositus, quod pestilens fuisset illa tempestas.

Ob

Ob has similesue causas putrefit aer, & in substantia corrumpitur, & fit pestis, ut supra dixi, cum egi de communibus morbis, & ab Hippocr. & à Gal. 2. de Nat. humana præcipue, & a Paulo, & Aet. nec non, & ab Auicenna, & omnibus Arab. & etiã 7. Col. 13. ab Auer. dictum est.

ATTAMEN NON VIDETVR VERVM, QVOD
aer putrescat, quia ut notum est putredo solis mixtis,
non elementis contingit. Cap. VIII.

INCENDVM quod aer purus elementalís non putrefit, sed aer impurus coinquinamentis iã antea dictis plenus, quidquid Valef. dixerit, *Val. 4. Meteor.* id quod optime etiam notauit Nicolus Florentin. Vnde Aristot. dixit 4. Met. solum ignem *Tom. 1.* putredinis esse expertem, quoniam .s. solus ab istis coinquinamentis rueretur.

Vel dicas, quod aer non uere putrefit, sed quid simile putredini pestis tempore consequitur, ac proinde, & fœtor, & mollires, vel teste Auicenna illi contingat, & licet aer etiam putridus fieret, non tamen propterea statim arguere licet, ut multi faciunt. Aer est putridus, ergo a tota substantia nobis insensibilis.

Si quidem ex hoc sequeretur, quod omne putridum a tota substantia nobis esset insensibile, neque sum cum Iulio Alexandrino, qui minus obstinate contendit tempore pestis aerem sola intensa putredine nobis aduersari, non a tota substantia, nam ut *Li. de Theoria.* omittam aliter sensisse Gal. 2. de Nat. hum. 4. dico quod licet putrefieri possit aer: tamen semina etiam pestis continet ob quæ aer in tota substantia corrumpitur, & nostrum postea corpus afficit, & calori nostro adeo aduersatur, ut remedium fere non habeat, uel paucis remedia sint auxilio, & quæ putredini illi de more uocatur, et resistunt, parum prosunt, ob quod Diuinum potius quam humanum implorant auxilium, & ideo alia multa auxilia dantur, quæ a tota substantia conferunt, ut etiam ex Gal. probauimus, ut omittam pestem, quando ultione Diuina oritur posse esse sine putredine, ut infra notum erit, vide etiam Fern. de Abd. rerum caus. contra Iul. Alex. c. 10.

Non ualet tamen argumentum nonnullorum, qui probare

K nitun-

T R A C T A T V S

nituntur aerem tempore pestis a tota substantia nobis etiam infensum eo quia uenenosus sit, nam ut omittam, quod supra dixi, quomodo aer sit uenenosus, non licet arguere, hoc est uenenosum ergo a tota substantia nobis infensum, ut enim alias rationes omittam, multa sunt uenena, quæ suis qualitatibus manifestis nobis uenena sunt, ut a Gal. habetur maxime 3. de Simpl. in fine, & etiam à Dioscoride videre est, uenena enim, uel dicuntur, quia sanguinem nostrum putrefaciunt sicuti deleteria, uel quia noxæ quam inferunt, vix remedium inueniri potest.

Neque ad probandum aerem a tota substantia nobis etiam infensum ualet ratio a nonnullis allata, id scilicet, constare ex Hippocr. quum aerem procurauit emendare cum igne non a quauis materia excitato, sed a lignis redolentibus. Si quidem ignis, & per se a quauis materia excitatus, sed a materia redolente multo magis, utere, & extinguere potest coinquamenta in aere existentia, & ipsum aerem puriorem reddere, quomodocunque impurus sit, licet uerissimum sit, ut antea dixi aerem pestilentem a tota substantia nobis esse infensum, uel pestis se inaria dicta, & ideo in curatione, & præseruatione nos debere eam nolumus, quæ aeris qualitatibus manifestis aduersantur, sed illis etiam, quæ a tota substantia illi sunt contraria uel Gal. testimonio, ut supradictum est 2. de Nat. hum.

Ex dictis etiam patet, quod licet ex anni constitutionibus illa potissimum quæ calida, & humida est, & a uentis in totum silens sit maxime pestis causa, quod tamen non est uerum hanc solum esse pestis causam, ut multi dicunt, cum aliæ multæ sint pestis causæ, ut ex dictis notum est, licet enim 3. epidem. 3. unam tantum constitutionem, posuerit pestilentem, quæ calida erat, & humida, non ob hoc tamen negat alias constitutiones esse posse pestilentes, præsertim quoniam in eo libro non morborum causas docere uelit, sed ea tantum referre, quæ suis temporibus contingere in hac, uel illa regione; præterea 6. epidem. 7. primo, ut iam dixi aliam describat pestilentem constitutionem uariam, borealem, australem, & inuolam, ut per hoc pateat Hippocrati alias tempestates pestilentes nouisse, præter eam quam calidam, & humidam posuit 3. epidem. plures scripturus, si eas uidisset. Alij alias scribunt, prout suis temporibus, uidere eas contigit. Omnes, tamen istæ pestis causæ ad unam illam reduci debent, quam

quam Diuinus Hippocr. rerulit, nempe ad seminaria humano generi infensa, sint modo in hac modo in illa tempestate, & modo sint in aere, modo in terra, aut aqua, uel nobis metipsis orta, a cibus mali succi, hæc ergo est pestis causa propria.

Proxima causa est labes ista cordi communicata media causa est cacochymia, plenitudo, & in summa aptitudo corporis ad pestem suscipiendam, de qua infra. Causæ, sine quibus est respiratio, & transpiratio, quando ab aere fit; causæ disponentes sunt timor, perturbatio mentis, conturbant enim humores, & uires imbecillitant, & ideo ad pestem suscipiendam disponunt, id quod de alijs similibus causis disponendis intellige, & licet quando corpus est peste aptum agens causa, cum sit adeo potens in momento ferè operetur, nihilominus sufficiens mora est necessaria plus minus secundum analogiam corporis ad pestis causam.

Concludo ergo quoniam adest tempore pestis, fortitudo agentis, si debita fuerit agentis, cum patiente distantia, mora sufficiens, & aptitudo patientis, quod effectus statim sequitur, & ideo pauci admodum seruantur tempore pestis, maxime quando causa est in aere.

SIGNA PESTIS FUTURÆ, AB OMNIBVS causis, sed præcipue a superioribus.

Cap. IX.

ONSEQUENS modo est, ut ea describamus signa, quæ pestem portendunt. Siquidem ut Rufus inquit, & refert Paulus, Aet. & Oribal. Si quis solerti ingenio præditus fuerit, futuram pestem prænosceret attendens anni temporibus, quæ & mala sunt, & in bruta animalia impetum faciunt: si enim ambiens nos aer pestis causa fuerit, uolucrum generis prior interitus erit, & quæ noctu uolare solent, uolant de die, & e cõtra inquit Villonouanius; hæc enim constat alterationes aeris multo magis, & multo citius sentire, quam cõterea animalia, sicuti piscium genus alterationes aquæ magis sentiet, utrisque enim est quædam familiaritas cum suo domicilio. Hinc fit, ut uenti, & imbres auium uolatu, & pertur-

Vale. 6. ep.
4. 23.

K 2 batio-

T R A C T A T V S

batione demonstrētur; tempestates uero maris piscium pertur-
 batione, plus solito subfultatiū, & gregatim huc, & illuc decur-
 rentium. Quorum ratio est, quin aer uaporibus multis ijsque
 crassioribus admixtus crassescit, cum sustant imbres. Mare ue-
 ro cum instant, tempestates, exhalationum, quæ materia uento-
 rum est, mixtione turgēt. Vtraque autem aliena, & uitiosa est
 affectio illa aeris, hæc aquæ, atque utraque sympathiam habentia
 animalia tangit, ob hæc etiam nos hic dicimus, quod tale ui-
 tium, quale in aere, uel aqua, uel terra tempore pestis esse de-
 bet quando ab aliqua causa in his existente oritur, ab animalibus
 in illis degentibus sentitur, unde si in aere, citius uolucra
 pereunt, si in terra pecudes, & alia huiusmodi animalia terre-
 stria, si in aqua piscium genus. Hinc est, quod subdunt dicti Au-
 thores, si uero ex prauis de terra exhalationibus, hæc continge-
 rit quadrupedum animalium prior corruptio fiet. Adde tu,
 si ex aqua uitio piscium, genus prius corruptetur; aderuntque
 alia signa aquæ uitiosæ, ut quia stagnans, paludosa, & pu-
 trida. Et præterea si ex uitiosis cibis sit orta, Annonæ penu-
 ria præcessit & victus prauus; quod omnibus notum est, si ex
 Cælo ecclipses, & constellationes pestem mirantes apparue-
 runt, si ob ultionem Diuinam, præcesserunt offensæ præsertim
 publicæ, ob quas omnipotens Deus, tanquam iudex uictus, &
 seuerus nos castigat, uel tanquam benignissimus pater nos cor-
 rigit; iratus quidem, si sine poenitentia Diuinam Maestatem
 suam uitæ prauitate offendere perseueramus; benignissimus
 autem cum paterna cura, ad salutem, & emendationem nos ca-
 stigmat. Hæc quidem satis esse poterunt in arte exercitatis; ue-
 runtamen, ut clarior res omnibus euadat, dicamus, quod pestis
 euentum maxime timere debemus, quando causa ipsam effi-
 cientes adsunt, proinde si luminarium apparent ecclipses, uel
 coniunctio aliqua syderum ingentium, de quibus supra; pestem
 timere debemus, maxime, si hæc cum alijs signis adfuerint. Cum
 ergo plura conueniunt, aut inuicem iungantur, tunc scito in ea
 Regione ubi apparent, mutationes magnas posse contingere.
 Consequuntur enim iniquiunt humiditates plurimæ, ob mul-
 tos uapores a terra, & ab aqua eleuatos, mox siccitates ingentes
 consumptis dictis uaporibus, atque ob exustionem circa ter-
 ram, & aerem factam, unde ob istas mutationes aer corrup-
 pitur

pirur in substantia, & ob hoc pestis, licet quando siccitas humiditatem sequitur, potius eam emendat, ut supra diximus, cum de communibus morbis ingenere uerba fecimus, nisi dicamus istas mutationes ob dictas causas factas repentinas esse, uariasque, & inconstantes, unde aeris substantia corrumpitur, ut fieri diximus supra, ex Auicenna, & alijs. Has, aliasue causas habeat medico, sat fuerit præuidere, quid futurum, sequè oppone re pesti, & his quæ manifestis qualitatibus, & his quæ a tota substantia illi aduersantur de quibus infra.

Quod si coniunctio illorum syderum sit plurium quidem sub maioribus illarum stellarum, quæ fixæ uocantur, tunc etiam aliquam insignem contagionem portendere talem coniunctionem dicunt.

Sunt etiam aspectus planetarum quibus astronomi huiusmodi portenta ascribunt, qui sicuti non sunt negligendi, ita tamen non semper timendi, non enim ut antea dixi ad hæc signa semper effectus sequitur,

Luem etiam a superioribus pendere demonstrat, eodem die & eodem tempore complurium inexpectatus, ac repentinus languor.

Quin etiam multorum interitus in locis, ac regionibus montanis, seu altis etiam à Borea perflatis, quo tempore tamen seruantur, qui in depressis, & cauis locis Cælo inertes, ac crasso habitant, pestem a superioribus pendere demonstrant.

T R A C T A T V S
SIGNA PESTIS AB INFERIORIBVS
prouenientis. Cap. X.

PESTEM autem fieri ab solis inferioribus demonstrant crebri terræmotus, de quibus supra. Quadrupedum prior interitus, ouium præsertim, tum quia melioris sunt naturæ, tum quia propiora terris ferunt capita, cum afflatum uaporis pestilentis circa ipsam terram exceperint, licet tunc hominibus non noceat, tunc enim officiet, quando maior exierit, nisi forte antequam a terra altius exurgat, ita ut ab homine trahi possit, illum copia aeris sinceri extinxerit, inquit Seneca.

Aues etiam prope terram solitæ uolare, sublimia petunt. Animalia, quæ in cauernis latitare consueuerant, ut mures nonnulli, talpæ, & serpentes superficiem terræ, tunc occupant, ut luis istius nocumenta deuitent. Fungos multos terra producit, & quos producit fructus insuaues producit, & facile putrescentes, Ranæ, Bufones, uermes, & alia reptilia quæ in terræ uisceribus oriuntur multiplicatur, ut in peste quadam obseruauimus, sicuti antea dixi, id quod intellige de alijs similibus animalibus ex putredine ortis, ut de papiglibus, culicibus, cimicibus, lacertis, Araneis.

SIGNA PESTIS AB AQVA FVTVRÆ.
Cap. XI.

QUA etiam sua præbet inditia, nam ut omitam, quod antea dixi de perturbatione piscium, & eorum morte, quam potissimum contingere est uerisimile ob pestilentes vapores a terra quæ aquæ subiacer eleuatos, ut supra dixi c. 4. tunc euidenter apparente. Flumina inundant, & diu repugnant; a quibus paludosa loca fiunt, & Cœnosa, a quibus aer corrumpitur: ut de Nola antea diximus.

*In Summa
Chronica-
rum.*

Sic de Inundatione Tyberis Romæ facta de anno 564. legimus, quod in immensum Tyberis fluuius excreuit, ut sua inundatione populo Romano magnas detulerit calamitates, id quod multis

multis Vrbibus contigisse dicitur, quæ quidem prodigia Cladem maximam Italiæ futuram portendebant, quod breui post euenit; pestis enim postea in vniuerso orbe fuit de anno 567. quæ miserabili strage Italicos omnes, & præcipue Ligures prostravit, &c.

Sic eodem in loco legitur, quod de anno 1428. Tyberis fluuius totam urbem inundauit, quod etiam contigit de anno 1444. & statim ex more sæua pestis subsequuta est.

Et his nostris temporibus inundauit idem fluuius, & post paucos annos tanta penuria tota Flamineam, & Marcam, & Lombardiam cœpit, ut ob prauum uictum maior pars populi extincta sit. Vtterius, & arbitror progressura strages nisi ab infinitis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ precibus, & ob pœnitentiam peccatorum ira Diuina placata fuisset.

Prædicta quidem possunt esse, & signa, & causæ pestis ut constat, si eoram quæ antea diximus memor fueris.

Sic pestem ab aqua prouenire demonstrant alia animalia in aquis quando moriuntur, uel quando aquam deferunt, uel ad eam non reuertuntur. Cygni præsertim aquam deferunt hoc tempore, quia aquarum secreta naturali ui prænoscent.

SIGNA PESTIS A CAUSIS MEDIIS IN- nuuntur aeris futuræ. Cap. XII.

AB aere certiora etiam signa habemus, crebræ incisiones in aere apparentes, quæ in secunda regione aeris a uocato hypocaustate fiunt, ut cadentia sidera, cometæ, trabes, ages, & id genus, de quibus, & Arist. & Plin. secund. l. 2. & Card. l. de 7. Erratic. stellis: c. de Lemnis. fol. 87. ubi uide eius differ. & quid significant, hæc. n. in aere circa terræ regiones existente fiunt, e fomite lento, & æstuoso, uel calido, & sicco, denso, & uisoso, ut Arist. ait. quare huiusmodi uapores qui e terra eleuantur talis esse demonstrant naturæ, qui faciliè putrescant, & aerem inficiant.

Alii inquirunt, q̃ huiusmodi ignes dominium alicuius Astri ostendant maxime Martis, ut Albertus Magnus ait, a quibus pestem esse timendam iam diximus debent autem esse crebri dicti ignes

1. Meth.

1. Meth. 4

1. Met. 10

T R A C T A T V S

ignes si talia portendere debent, nā pauci id facere nō possūt.

Neq; sic prātermittendum censui, q̄ illi merito reprehendi sunt, qui asserere non timent cometas, quia sūt ab exhalationib. calidis, & siccis, q̄ humores possunt accendere complexionēs distemperare ad caliditatē, & siccitatē, & ideo pestem demonstrare, & etiā causāre, uerum sic quidem cholericarum, & acutarum ægritudinum esse causā possunt, at pestis non uideo. Est qui Autumno pestem demonstrare cometas asserit, quā & fuit Auic. sententia, nec iniuria ista signa maius malum eo tempore significare, cum sit pessimum, ut antea dictū est inter tempora totius anni, & ut testatur Celsus l. 2. primo, ut infra dicam. Seneca inquit cometarum euentus non tantum uentos ac pluias minari, ut Arist. uoluit, sed totum annum suspectum reddere, & certe obseruatum est quando apparent, subsequi aliquod insigne malū, & licet bonum quandoq; subsequutum fuisse uisum sit, non accidit inquit Cardanus, quia calamitas unius est fortuna, alteri, ob id aliquādo creditum est, qđ bonum significare possint.

7. natur.
quest.

Significant autem semper siccitates immodicas, & calores nimios contra ac in syderum coniunctionibus in quibus primo humid. mox siccitates consequuntur, ut supra ex quib. siccitatib. & caloribus tunc, uel post succedunt pluiæ magnæ, & inundationes aquarum, & quia cum sint naturæ igneæ, exurunt humidum, quidam inquit, perimunt reges, principes, & tyrannos, & sapientes, & laute uiuentes, & ideo magnam partem eorum, qui in pretio habentur. Cæterum cur hos potius, quā alios ego non uideo.

Et quia inquit torrent humores, ideo efficiunt in plebe magnas cogitationes, ex quib. sequuntur facta incredibilia: hoc forte est uerisimilius, quin sequitur naturam bilis, & multi inquit corripuntur melancholia, & fiunt alieni a communi more uiuendi, neque hoc prāter rationem, quia est hic affectus humoris melancholici, qui ex adustione hoc tempore fieri potest, maxime in calidioribus, & siccioribus, uide inquit oriuntur seditiones, & facta horrida, & scelerē, uide apud eum plura alia si uis. Cæterum ut ad propositum reuertar obseruatum est multoties ad Cometas, & alios dictos ignes subsequuram pestem, sic Pater colo, & uopisco consulis orto comete, maximæ tempesta.

pestates, vbiq̃ue fuerunt, & in Achaia, & Macedonia a terræ motibus vrbes dirutæ.

Sic de anno 564. igneas Arces per Italiam in Cœlo sanguinem mittentes visas esse referunt, & breui post clades infinitæ Italiæ. Verum hoc forte inter miracula connumerari potest.

Ad rem nostram faciunt magis duæ Cometæ quæ de anno 1472. apparuerunt. anno sequenti siccitates multæ, atque incomparabiles, & pestilentia multæ, & bella crudelissima, multis in locis. en iterum quomodo in magnis siccitatibus fuerit pestis, ut supradictum est.

His etiam nostris temporibus Cometes apparuerunt multæ, quibus multæ calamitates subsequutæ sunt.

Videntur autem maxime significare super ea loca mali calorem inquit Cardanus, ad quæ cauda tendit, & maximas mutationes, tunc potissimum significant, quando diu durer, & diu supra terram maneat, & euident sit, & fulgeat multum.

Hæc uero pro nunc sufficiant, causas horum effectuum non curiosius inuestigantes ne cum de Stellis, & Cometis, & de sideribus loquimur quid temere, aut impudenter, aut ignorantes affirmemus, ut verbis Senecæ utar.

Hoc solum adnotandum, quod referunt duas cometas apparuisse, quas constat supra Lunam fuisse genitas, & unam ab occidente in orientem, alteram ab oriente in occidentem in aere contra Arist. & alios.

*In Suppl.
Cro. l. 10.
et 15.*

*Crato 3.
epist. 292.*

IGNES IN AERE APPARENTES quotuplices. Cap. XIII.

C ut aliquid hic dicamus de igne isto in aere apparente, & de dif. illius.

Dicimus, quod ignes in aere apparentes, uel sunt moti, uel quiescentes; qui mouentur, uel mouentur ad motum cœli firmamēri, & illius motum sequuntur, & determinatum astrum, v. g. Marrē, quem ut plurimum sequuntur, & dicuntur huiusmodi ignes cometæ, & quia eo, ut dixi modo mouentur, eorum ortum, & occasum videmus; quos cometas uerisimile est moueri cum aere in quo accensi sunt, qui aer, ut dixi secundum

L quos

TRACTATUS

quos mouetur cum igne, in quo accensus est ad cœli motum: talis fuit cometa illa Barbata, quæ de anno 1577. apparere cœpit nobis, die 12. Nouembris, & quotidie apparuit, usque ad diem 20. Decembris sequentis eiusdem anni, & dicunt, quod uenirem sequebatur ab oriente in occidentem, licet hæc motum, ut supra dixi non semper faciat.

Alij sunt ignes qui mouentur non motu cœli sicuti cometa, sed quia ignis accenditur in una extremitate exhalationum, & mouetur ad aliam extremitatem. Similem uidi ignem de anno 1580. de Mense Octobris, hic est sicut ignis in stupa accensus carminosa, qui ab extremo in quo accensus est ad aliud extremum mouetur, & si ignes omnes, qui mouetur ab Auic. Rothomi dicuntur.

Alij sunt ignes quiescentes, qui fiunt exhalationibus accensis omnibus, sed in aliqua parte aeris determinata eodem tempore tota; qui ignes eousque perseverant quousque noua exhalatio illi suggeritur, & habent diuersas figuras. s. figuram columnatam, quadratam, & similem aliam prout contingit dictas exhalationes figurari, talis fuit ignis, de mense Aprilis die 12.2. hora noctis, & fuit dies Veneris commemorationis passionis Domini nostri Iesu Christi seruatoris humani generis, cui ingens siccitas subsequuta fuit.

Talem etiam Romæ cum essem annis elapsis obseruauit, & de Mense Martij 1582. alterum. Videbatur hic aer ueluti Carbō accensus, & multam aeris regionem occupabat.

Quos ignes Auic. vocat Asuhur. & si descendant eos uocat uehizit. & secundū Auic. si de Mense Oct. autumno. s. frequentes appareant, pestem inferunt, quæ secundū aliquorum opinionem autumno incipiet, & lente procedet hæmie. & uere. In æstate sæuiet, & autūno sequenti, admodum infestabit, in postrema autem parte æstatis, & autumnii tempore, pestis, & aeris putredo: uenit inquit Auic. forte, quia corpora nostra, tunc sunt magis parata ad luem talem suscipiendam sicuti, & alios etiam morbos suscipiendos, ut sol. seq.

Obseruatum tamen est huiusmodi ignes apparuisse, & tamē nullum aliud malum subsequutum fuisse pestilens, sed siccitates plurimas, ut antea dixi, quas tandem sequebatur ingentes pluuie.

Sita-

Si tamen frequenter apparuerint non erunt, sine suspitione; sed erunt alia etiam attendenda, & supra dixi, ut cum.

Præter dictos ignes uideris aerem, & nebulosum, & existimaueris pluuiam futuram, & tamen non pluit, tunc enim signa est uapores impuros in aere esse, & in eo seruari, & ideo aeris temperamentum corrumpi, maxime si auster flauerit leuiter per multum tempus, replet enim putridis uaporibus aerem, & sua caliditate, & humiditate putredinem excitat, unde pesti datur occasio, cum fiat infensus a tota substantia hominibus. Volunt autem, quod si subfolanus flauerit quandoque cum Austro, quod quia subfolanus addit in caliditate Austri conseruando fortem caliditatem ipsius in hieme, nam iam dictum est supra subfolanum austro comparatum esse temperatum secundum Auic. quod tunc hieme excitabitur pestis, neque expectabit uer, aut æstatem. Verum de uentis plura supra.

Cum præterea nere paucitas pluuiæ adest cum frigore multo, quod frigus significet multitudinem uaporum in aere contentorum, & deinde multiplicatur auster, & conturbatur aer aliquibus diebus, deinde clarificatur post hebdomadam unam non supra, unde demonstratur illorum uaporum subtilitatio, & ad minima mistio cum aere, si enim intra hebdomadam clarificaretur, istud uaporum consumptionem argueret. Et accidit frigus in nocte, & in die calor ingens; quod fit, quia uapores aquei ob solis absentiam ad naturam suam redeunt quæ frigida, & humida est, at in die a calore Solis accensi aerem admodum calfaciunt, unde homines inquirunt conturbantur, & uelut præfocationem sentiunt, quoniam cor non bene ab aere illo impuro, & calido euentari potest. Tunc enim febres pestilentes, & uariolas, & morbillos secundum Auic. obseruare debemus.

Similiter quando æstate non est calor uehemens, sed est uehemens conturbatio, & matutinum tempus alteratur ad frigus ob uapores, & alias causas iam dictas, & in autumno iam dicti ignes apparent, & alia prædicta, tunc est signa pestilentie: inquit Auicenna.

Simile est signum quando uidetis in die uno aerem alterari, nubibus multis, & die aliquo clarificari, & solem clarum oriri, & alia die conturbari, & oriri in uelaminibus nebulæ, quæ uidentur sicut puluis, pestis futuræ sunt signa; hæc n. aerem de-

TRACTATUS

monstrant plenum etiam uaporibus a sole nequeunt uinci.

Quod si bene considerentur prædicta signa ab Auicenna tradita uidebimus nihil aliud ipsum uoluisse inferre nisi quod, quando aer repletur uaporibus, siue id sit causa uentorum australium, uel orientalium leuiter spirantium, siue ob alias causas, quæ ex iam dictis constant, neque si uapores a sole uincuntur, neque in pluuiam resoluuntur, sed in aere (ut uno uerbo me expediam) permanent. Illud esse pestil. futuræ inditium.

Neque absq; ratione, nempe impurum aerem demonstrant, & coinquinamentis plenum, qui possunt temporis spatio tantam malignitatem acquirere, ut humano generi aduersentur.

Hæc autem licet quouis tempore, mala cum sint, malum prænuntient, autumno, tamē si fuerint, eo peiora erunt, quia ut Cel-
sus inquit, neque aliud tempus magis pestilentia patet, cuiuscunque ea generis sit, quæ uarijs rationibus nocet, præcipue autem perniciosus est autumnus si post hiemem aquiloniam, & uer humidum, & australe, & æstatem siccam sequatur, ut prima
Probl. 19. problematum habetur.

Ad hæc morbi populariter uagantes, ut plurimum ægros perimetes pestem infestare, demonstrant, quæ uel ab aere, uel ab alia causa ex dictis infestare potest.

Sic si lumbrici populariter pueros adultosque infestant, pestem porrendunt, imo inquit Ficinus, qui tempore pestis uermibus laborant, peste affectos esse possumus dicere, quoniam quæ eos gignit materia, ad pestem non minus est disposita, quam sulfur ad ignem.

Prægnantes etiam ex qualibet causa etiam leui abortire est ex dictis signis, siue quia aer malignitate sua uires prosternt, qui maxime eas lædit, quia plurimum ex eo respirare cogunt, ut suo loco patet .f. c. de utero gerentibus.

Exanthemata etiam, & ecchymata, ex quorum genere uariolæ, & morbilli existunt, de quibus infra, præcedere ipsam pestem solent, atque eam concomitari, imò quod Anic. & Raf. inter morbos pestilentes ipsos reponunt, licet ut plurimum absque ulla pestilentia grassentur: & ideo illos pestilentes, sine pestilentia vocat Fracast.

Huiusmodi sunt, & carbunculi, & alij morbi exitiosi, & salacis sic papulæ uulgo pot. ecchie, segni, & Hispanice taberdiglio
fe-

febres pestilētes synochas comitantur ut plurimum: concomitantur, & phrenitides, rubores palati, & exulcerationes, & alia huiusmodi symptomata malignas febres solita concomitari ob ingentem .s. putredinem existentem in nostris corporibus, huiusmodi etiam putredines cum leuem occasionem ab ambiente habuerint, pestilentes fiunt, ut ait Gal.

Sic fames prægressa ob quam coacti fuerint homines uesci pessimis, & mali succi cibus, ob quos corpora solent repleri malis humoribus pestem portendit, ita ut in Prouerbio sit *μῆρα* *l. 2. de pe-*
λῆμόν ὁ λοιμός, ut ex Thucid. etiam patet, ut de anno 1591. & *lop. bello.*
 1592. obseruatum est in istis regionibus, sicuti etiam supra retuli.

Dicuntque, quod maxime est timenda pestis si post annonæ caritatem sequatur abundantia, quia cum corpora famelica sint, & tamen repleta malis humoribus, Si uberior nutriuntur *2. Aph.*
 magis læduntur, non pura enim corpora, quanto magis naturæ, tanto magis lædes, & præsertim quia ex prægressa uita est uerisimile etiam obstructions in uisceribus factas fuisse, quas ex copiosiori cibo postea augeri est necesse, & ideo et putredinem maxime in corporibus ex prægresso malo uictu debilitatis, quæ quidem uerisimilia sunt, non tamen in omnibus corporibus uerificantur, tamen quia, non eodem modo patiuntur, tum etiam, quia quandoque potest bonus uictus uincere

maols humores, & ob id, temporibus nostris pauci

postquam abundantiam bonorum cibo-

rum nacti sunt, obiere, cum in

penuria plerique

mor-

tem obirent:

..

TRACTATUS

PESTILENTES MORBOS ESSE POSSE

cum febre, & sine febre, & quomodo pestis nos
afficiat. Cap. XIV.

Hæc quidem per ordinem uolui describere, quia sunt digna consideratione, ut in omnibus sit oculus medicus, maxime tempore suspecto pestis. Licet si recte omnia perpendantur, clarum erit nullum esse certum signum, quod pestem futuram demonstret.

Tu recte facies si quando prædicta signa concurrant, saltem in parte, corpora aduersus tantam luem paraueris.

Ex dictis facile est cognoscere an pestis oriatur a superioribus, an inferioribus, an medijs causis, & si ab aere, aqua, aut terra, aut cibus, an sit cum contagio, an absque eo.

Si enim, licet multi moriantur, non tamen de uno ad alium transeat cum contagio, nullum adesse contagium manifestum est.

Multi præterea disputant, an sicuti datur uenenum nedum calidum, sed etiam frigidum, ita dari possit pestis sine febre, quod facile soluetur, si ea legerimus quæ 3. epidem. 3. & maxime 2. 5. dicta sunt, & 6. epidem. 7. 1. si quidem plures morbos pestilentes sine febre ibi connumerantur.

Sed hoc parum refert, sat sit dixisse, quod licet tempore pestis, maxime quando ab aere procedit, possunt omnia morborum genera fieri, & etiam febres intermittentes, quod tamen omnes morbi tali tempore terminantur in pestem; quomodo autem pestis nos afficiat, multi perquirunt. Dicimus nos breuiter, quod non semper eodem modo, siquidem aliter nos aggreditur, quando a superioribus, quando ab inferioribus aliter, aliter si a medijs causis procedit. Si. n. a Diuina ira prouenit non est, quod inuestigemus aliud nisi, quod Deus optimus maximus utitur hoc, uel illo medio, quoniam nullo utitur, sed solo uisu suo id præstat. Si medijs utitur, sit pestis, ut infra dicam. Sin minime ita factum est, quia sic illi placuit qui cuncta solo nutu gubernat.

Si mediæ aere id præstat, hoc modo sit pestis in nobis, quia
Vt 1. de aer quando inspiratur, febris enim in pestilentis aeris statu inspi
Diff. feb. 4 ratio potissimum est causa, inquit Gal. uel per occultos meatus
ingreditur

ingreditur nostrum corpus, recta petit cor, ipsiusque, vel humores, vel spiritus, vel substantiam, uel tria hæc inficit, unde febris pestilens, quod si alias partes inficit, alios etiam morbos pestilentes parit. Hisque tantum nocet, qui ad luem ipsam suscipiendam parati sunt, ut a Galen. patet, & ab Auicenna, & nos etiam supra diximus.

*Gal. 1. de
diff. f. 4.*

Auic. 1. c.

f. 2. 9.

Alij dixerunt spiritum uitalem venenoso illo aere, qui tum inspiratur, tum per cutem, & arterias ambitus totius in corpus nostrum ingreditur, ut a Gal. patet, 1. alterari, quia facilius spiritus alteratur, deinde putrefactionem fieri, quæ mox paulatim serpit, & augetur donec humores cordis putrescant, & ab aliena, ac putredinali caliditate accendantur, tenelli cordis substantiam affici dicto modo. Hinc per totum corpus caliditatem dictam diffundi, unde febris pestilens; a qua cætera partes afficiuntur, & tunc humores agitari, ac tantam perniciem, partes ferre nequeunt, illos auersantur, & nullibi eos persistere permittunt, unde membra nobilia, & fortia ad propria emulcoria eos expellunt, uel ad cutim uniuersa, aliam uel partem debilem, ut ad intestina, unde carbunculi, bubones, pustulæ, alui fluxiones, & alia huiusmodi symptomata de quibus infra.

*Loco d.
de Diff. fe.
c. 3. de
Nat. f. 14*

Verum in hoc meo iudicio errant isti, quia supponunt in peste semper adesse febrem ad quam cætera symptomata sequantur, quod licet, ut plurimum uerum esse credimus, tamen non semper, cum etiam dentur alij morbi pestilentes sine febre, & alij quorum febris est symptoma, ut locis dictis patet, & quia supponunt, in pestilente febre omnibus semper primo spiritus affici, tanquam ad alterationem promptiores, mox humores, & tandem partes solidas, quod falsum esse, ex hoc comprobatur.

Quoniam si sic esset sequeretur cum ad spiritus, uitales sic affectos necessario, & statim ferè mors sequeretur, quod omnes peste affecti subito omnes ferè necarentur, ut infra patebit, quidquid in hoc Vales. dixerit, qui credidit, quod si daretur spiritiuosa pestilens, quod non esset pernitiuosa, quod est febrium pestilentialium proprium, quasi, quod spiritiuosa pestilens, nihil differat ab alijs ephemeris.

Et licet uideatur uerisimile, quod primo ab aere pestilenti corpus nostrum ingrediente alterentur primo spiritus, tamen

non

T R A C T A T V S

*T. 2. su.
primo ser.
2. cap. 4.*

*de. 1 nat.
fac. 14. &
3. eiusdem
15.*

non ad hoc sequitur ipsos statim corrumpi, & pestilētes reddi; facilius. n. pars tenuis alteratur quā crassa, ut etiam Gal. testatur, tamen post alterationem non est necessariū partem tenuem aut spiritus de quibus nunc loquimur, calorem in habitum contrahere, quod etiam uidit Nicol. Flor. & nos probauimus Tomo. 2. cap. 2. fol. 13. eoq; magis, quia possunt humores cordis, solidæue eius partes analogiam ad pestem habere, & non spiritus, qui in tali casu possunt esse ueluti uehiculum pestil. aeris ad humores solidasue partes cordis, & tamen ipsos non affici peste, licet alterentur. sicuti etiam potest esse tanta analogia ad partes solidas, ut prius ipsæ afficiantur quā humores, cum id agant non qualitatib. manifestis, ut puta caliditate, aut frigiditate, sed cōueniētia qualitatris, siue a tota substantia, ut exemplo magnetis, & ferri, fieri posse demonstrat Galen. licet. n. inquit Gal. successione, ad id quod euacuatur, prius trahatur, quod leuius est, tamen in his quæ conuenientia qualitatris trahunt, nonnunquam, quod grauius est, prius si ita fors tulerit trahitur, modo id magis cognatum natura sit, & iuxta se ponatur.

Concludendum ergo, quod licet quæ isti referunt, ut plurimum uera sint in pestil. feb. ab aere pestil. in humore accensa, non tamen uera sunt in aliis pestil. feb. neq; alijs morbis pestil. Adde qđ ut in tonitru uidere est, qđ numos, exsiccat, marsupium minimē, quia cito ignis uel flamma, tonitru pertrāsit, & postea numos obuians illos afficit cum marsupium minimē, sic spiritus a pestilenti aere pertrāsitur, qui aer in corpus solidum cordis impingens illud afficit, spiritus minime illos quippe cito pertransiēs, ut nonnulli et dicunt, cum ergo una non sit pestis causa, ut supradictum est, quandoquidem modo ab aere, modo a cibis, modo ab aquis proficiscitur, alijs ue dictis causis, non bene dici potest qđ modus unus sit, quo corpora nostra afficiantur in peste, quandoquidem si aer per se est causa, uel etiā aqua stagnās uapores ue ab hac uel etiam a terra alterari qui aerē inficiant, bene possumus dicere, & a respiratione, & a transpiratione corporis nostri nos affici.

Verum si cibi pestis causa fuerint, aqua ue epota, aut aliud simile a quibus generantur in nostro corpore perniciosi succi, qui postea talem putredinem, ac uenenositatem acquirant, quæ a tota substantia nobis aduersetur, id non eueniet, quia, uel inspi-
ramus

ramus aerem, vel per transpirationem ipse ingreditur, nostrum corpus, sed quia in corpore nostro putrefacti, & forte et quando habuerint aliquam occasionem ab aere, cor eius uespiritus, aut humores, aut partes eius solidas lædunt, & hoc quando fit febris pestilens, nam si fierent alij morbi pestilenti sat esset affici partes illas, in quibus morbi essent.

Vnde breuiter concludamus, quod pestis seminaria, de quibus supra, siue in nostro corpore gignatur, siue extra corpus, cum ad cor peruenerint pestil. febrem generant. Si ad alias partes, alios morbos pestilentes, si affectio communicetur aeri, etiam si in nobis causa istorum fuerit, posse postea ad alios contagium transire. Nam eo mediante fit contagium, alioqui minime licet morbi pestilentes, & pestis ipsa esset.

FEBRIS PESTILENTIS DIFFERENTIAS

esse tres. Cap. XV.

VERVM quoniam iam promissimus de febre pestilenti dicere, & iam diximus quomodo in corporibus nostris fiat omissa, nunc eius diffinitione, quæ melius ex his constabit, quæ dicemus cum quomodo ab alijs putridis differar, agemus; veniamus ad eius differentias, de

*Vide infra
cap. 19.*

quibus multi contendunt.

Dicimus ergo eius esse tres species, nimirum diariam, humoralem, & hecticam, quicquid in hoc multi dicant.

Diaria est quæ in spiritibus accensa est, & intra 24 horas encarat, spiritus vitales, & statim totam humani corporis fabricam corrumpendo, sua mala qualitate a tota substantia infensa nobis.

Humoralis, quæ in humoribus accenditur easque corrumpit corruptione a tota substantia nobis offensa, eius possunt tot esse differentia, quot sunt aliarum putridarum, prout scilicet hunc, aut illum humorem afficit pestilentia, ut plurimum, cum continua est, nam non potest esse febris ex maligna humorum putredine, & ad quietem peruenire, inquit Galen. 3. Aph. 43. & quæ totum sanguinem contaminat, quia inquit Nicolaus, aer obuiat omnibus humoribus, & ideo ex diuersitate humorum fit, quando diuersos humores inuenit, propterea si alios humores san-

M guis

T R A C T A T V S

guis vicerit erit ex synocharum aliqua, & hoc quando ab aere orrum habet.

Quod si oriretur ab aqua, aut fructibus pestilentibus nostrū corpus ingredientibus, ut plurimum inquit Nic. esset flegmatica, quia primo occurrit flegmati in stomacho esistenti.

Adde tu, quod si ēt cibus uteretur mali succi, quod diuersæ erūt febres, & alij morbi, v̄t a Gal. habetur l. de Cib. boni, & mali succi, prout sunt diuersa hominum temperamenta, & uictus instituta, & alia huiusmodi; corrumpuntur enim succia cibus malis orti, & una secum corrumpunt humores, qui in corpore aderant, ac proinde videtur uariæ esse istæ febres, tamen omnes malignæ sunt, in hac porissimum sunt præter alios morbos pustulæ diuersæ, & ulcerationes in corporibus, a quibus tenuis quædam sanies emanat, ichor uel sœtidus, & corrodens flauo coloris, uel mixtus ex flauo, & nigro, quod his nostris temporibus etiam obseruatum fuit.

Tertia differentia febris pestilentis est hectica, quæ in substantia cordis permanens, & fixa est, de qua etiam Galen. 3. de Præfa. expul. 4. & l. 10. Meth. in fine.

DILVUNTUR RATIONES CONTRA DICENTES

non dari dictas tres species pestilentes febris, & primo quomodo spiritus corrumpi, & putrefieri dicantur.

Cap. XVI.

Sed dictis multa uidentur ob stare, & primo non esse uerum dari pestilentem diariam, quia non est uerum spiritus corrumpi, neque putrefieri, quod uerū potest esse de puris spiritibus, sed quando permiscetur seminarijs dictis, corrumpi, & putrefieri possunt, non secus, ac aer impurus corrumpitur, & putrescit.

Clarum est etiam ex uitiosis succis, & ex aeris malitia, & ex uenenosis facultatibus, ut ex animalibus, quæ uenenum iactant, spiritus corrumpi, & a Gal. 12. Meth. 5. constat ipsos spiritus corrumpi ex animi affectibus exingentique dolore, ex eorum immodica tenuitate, atque ex raritudine corporum ipsos continentium, tum maxime ex prohibita respiratione, & nutriti-

defe-

defectu. Cur ergo non etiam ab aere pestilente seminarijsue pestilentibus?

Putredinem etiam generaliter sumptam, quæ ut 4. Meteor. patet, est corruptio calidi innati, ex aliena caliditate omnibus elementaris, seu mixtis quæ inducuntur in esse per generationem, contingere potest, unde etiam spiritibus, ut patet a Nicolo Florentino, & ut supra dixi patet præter ignem omnia putrefieri possunt ex 4. Meteor. 1. verum plura si quæris, de hac quaestione, uide Valef. nunc hæc sufficiant.

Tom. 2.
summa 4.
ser. 2. li. 4.
5. Contro.
19. max.
contra La
prillam.

EPHEMERAM SIVE SPIRITVALEM PESTILENTIAM dari, & hecticam. Cap. XVII.

Regio dari ob dictas causas Diariam febrem pestilentem constat, & præterea istud est ratio ni consonum, siquidem cum potissima causa febris pestilentis sit aer inspiratus, ut primo de Diff. feb. 4. habetur, rationi est consonum, spiritus a tali aere posse infici, & cum a causa externa fiat febris pestilens saltem, ut plurimum, ut loco dicto habetur, & Diariarum potissima causa sit externa, ut suis locis constabit, cum de febre ephemera, & putrida agemus, non uidetur esse absque ratione pestilentem esse posse diariam.

Neque obstat, quod ipse Gal. eodem loco de Diff. feb. inquit, eos pestilenti febre citius affici, quibus ad putredinem sunt humores parati, non enim ob hoc negat spiritus, & partes etiam solidas cordis putrefieri posse. Sed innuit pestem maxime accendi in eos, qui humoribus malis abundant; quia maxime hi ad pestem sunt proni; & tales humores magis sunt apti ad pestem suscipiendam, quam spiritus, & partes solidæ, quorum tamen contigerit ob analogiam spirituum, uel partium solidarum cum peste, primo spiritus, uel partes solidas affici, quam humores.

De qua
Anal. inf.
cap. 20.

Hinc fit, quod a principio potest dari hectica pestilens. scilicet ob dictam analogiam. Nec obstat, quod uideatur Galen. dicere contrarium. scilicet non fieri hecticam a principio, siquidem etiam ipse eodem cap. 12. inquit, quod qui calido, & sicco sunt temperamento ob aptitudinem statim a principio febre hecticam

1. de Diff.
feb.

T R A C T A T V S

*C. qui pul-
sus sint pe-
cul. frig. in
temp.* capi possunt, præcipue si uigilijs, & curis afficiuntur, & tenui vi-
ctu utantur, & ira, aut merore æstatis præcipue tempore corripi-
antur, unde si ob talem aptitudinem facile a principio hæctica ca-
piuntur, multo magis, quando analogiam habent cum peste,
quæ est potentissima causa, nedum potens, ut dictum, quod ip-
se confirmat 3. de prælag. ex pul.

Neque ualet eorum argumentum, qui inquit quoniam 5.
de Loc. dixit Gal. cor abscessum pati non posse, neque inflam-
mationem, & ad immedicas cordis intemperies sequi mortem
uera. n. hæc sunt, nam neq; inflammationem, neque abscessum
patitur, saltem longo tempore pariter dicimus non putrescit eius
substantia longo tempore; quia sequitur mors. Pariter dici-
mus sequi mortem ad hanc intemperiem uenenosam, ut etiam
patebit infra. Valesius cum dixisset, quod horum feb. Hæctica-

l. de f. c. 2. rum alia est partitio ex cordis passione, quibusdam enim inquit
arefcit tantum cor, quibusdam etiam ad putredinem disponi-
tur propria eius substantia putrefactio eius rore maligne, estque
hæc hæctica pestilens, unde constat ipsum velle rorem ipsum
cordis putrescere, & nos etiam capit. de Hæctica exemplo illo
chichnij in lucerna id probauimus; primo ergo humiditates istæ
cordis patiuntur, deinde substantia cordis disponitur ad putresce-
ri; sed antequam putrescat, moritur; per putrescere autem in-
telligimus a seminarijs pestilentibus a temperamento proprio
naturali plurimum degenerare ob malam illam qualitatem, qua

*1. de Diff.
f. 4* a tota substantia illi aduersantur, quæ euaporatione putrescibile
uocat Gal. quando ergo dicimus substantiam cordis putresce-
re, quod uidetur Gal. fieri posse non negare intelligimus, dicto
*Lud. de
Prælag. ex
puls.* modo affici; non secus, ac uidemus uinum putrefactum relinque-
re in dolio malam qualitatem, quam ex putredine habet, licet
dolum raro putrescat, ita & semina dicta malam suam qualita-
tem in substantia cordis imprimunt, licet substantia cordis non
putrescat, & ita imprimunt, ut postea remoueri non possit, de
qua febre hæctica pestilente tractat Gal 3. de Prælag. ex p. & 10.
Meth. circa finem.

de Diff. Quod autem dixerit Gal. pestilentem febrem esse putridam,
ex quo licet arguere non esse hæctica, quia ut cuique patet. Dixi-
mus iam, ut plurimum febrem pestilentem esse ex humoribus
putrescentibus, raro enim fit pestilens hæctica, vel etiam Diaria
Hæctica,

Hectica, & ideo Galenus de ea loquitur, tanquam de pestilenti, quæ ut plurimum contingit.

Vel dicamus, quod non in hectica pestilenti, tantum cordis substantia arefcit, & calefit, vt in alijs hecticis, sed etiam perducit ad putredinem cordis substantiam, siue humiditates in corde existentes, ut supra diximus, & ideo inter putridas posse connumerari; & dicitur hectica pestilens, quia calorem suum pestilentem, cum dictis seminarijs habet fixum in dictis humoribus, neque fomite alieno indiget modo aliarum hecticarum, licet ab alijs hecticis differat, quia vt dixi non tantum alterat cordis substantiam, sed labem etiam illam imprimit modo antedicto.

Responsio etiam patet ad eos, qui dicunt quod hoc modo febris hectica erit morbus tamen in fieri, nõ factus, quod videtur repugnare naturæ hecticæ. Sat enim est meo iudicio ad hoc, quod febris hectica dicatur, ipsam esse stabilem, ac fixam, solum difficilem veluti habitus; uel sat est, quod habitum corporis prehenderit, ut primo de Differ. f. 9. habetur. Vt interim subriceam melius esse dicere, ut Vales. inquit morbum augeri, uel iã auctum esse, quam habere essentiam in fieri, vel in facto esse. vel forte est melius dicere cordis corpus incalescere, vel incaluisse, sic dicit Galenus 3. de Prælag. ex p. 2. ex quo posset dici

in hectica pestilenti cordis quidem substantiam in-

caluisse, sed præterea affici, mala illa qua-

litate pestilenti, quæ semper au-

gendo procedit us-

que ad

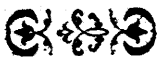
interitum, & sic erit putrefactio, pro

corruptione sumpta, ut

dixi antea de spi-

ritum

putredine.

TRACTATUS

FEBRIS PESTILENS QUID SIT, ET QVOMODO

putrida pestilens ab alijs putridis differat non sola
malignitate. Caput XVIII.

VT ergo iam dictis quaestionibus finem imponamus, dicamus febrem pestilentem esse ex genere putridarum, eamque admodum malignam, quæ non solum præternaturali, caliditate, sed etiam qualitate venenosa, siue a tota substantia hominibus est infensa, quæ mala qualitas, vel extrinsecus habet originem, uel in nobis metipsis oritur. Cuius febris pestilentis putridæ tres sunt differentiæ, diaria, hectica, & humoralis, modo antedicto, non quod proprie diaria, hectica ue dici possit eo modo, quo appellamus alias hecticas, aut diarias, sed ob conuenientiam, quam habent cum illis modo antedicto.

Sunt etiam aliæ differentiæ huius feb. ab accidentibus desumptæ, quas hic consulto omitto, quia erunt notæ ex signis ipsius febris pestilentis, quæ infra referam. Satius fuerit quoniam dictum est febrem pestilentem esse putridam, nunc dicere quomodo ab alijs putridis differat, non enim sola malignitate, ut Caprillus uoluit ab alijs putridis differt. Sed etiam ob multa alia, imo quod maligna est etiam aliqua putri-

da, quæ propterea maligna dicitur, quia
superat omnes alias putridas
malignitate, licet
super-
retur ipsa a pestilenti, ad cuius differen-
tiam maligna non pestilens
vocatur, de qua
paulo infra.

FEBRIS PESTILENS PVTRIDA QVOMODO AB

alijs putridis differat , & de analogia seminariarum
pestilentia cum nostro corpore, & quomo-
do febris maligna dicat.

Cap. XIX.

T primo differt ab alijs putridis , quia pesti-
lens putrida sapissime , & ut plurimum cau-
sam externam habet, cum tamen aliarum fe-
brium putridarum proprium sit a nulla, &
externa causa oriri, sed ab interna, ut plenitu-
dine, u. g. obstructione, cacochymia, siue ob

humores quantitate, aut qualitate peccantes, licet enim necesse
sit ad febrem pestilentem suscipiendam corpora apta esse, tamē
ista aptitudo nō est causa pestilentis febris, sed seminaria dicta,
quæ ut plurimū ab aere pestilente in nos ueniunt, uel ab alia
causa externa, & postea, uel spiritus, uel humores, uel partes so-
lidas corporis analogia, quam cum dictis habent inficiunt.

Et tantum ualet analogia dictorum seminariarum ad spiri-
tus humoresue, aut partes solidas cordis, ut uideamus nonnul-
los tempore pestis affici peste, quorum corpora salubria erant,
alios malis humoribus repletos, & insalubres immunes a peste
euadere, ob analogiam quam habent dicta seminaria, cum hoc,
& non cum illo homine. Licet meo iudicio iustius sit corpora
esse pura, & non impura, ut infra patebit. Data enim paritate, aut
quod adsit analogia cum corpore puro, & cum impuro, facilius
impurum corpus afficitur, quam purum, unde uerum erit, quod
dicit Galenus impura corpora magis esse apta ad pestem, de
qua re infra.

Differt etiam, quia in alijs putridis, causa putredinis est pro-
hibita transpiratio, saltem ut plurimum, de qua re nos plura,
cum de febrib. putridis; & tamen putredo in pestilente febre a
causa externa sola potest etiam oriri, scilicet a seminariis dictis.
Non enim sum cum illis, qui dicunt causam putredinis solam
prohibitam transpirationem; maxime quia Galenus lib. de Inq.
quali intemper. octauo a causa externa putredinem fieri posse,
uult, quod & Valef. disputat. Et præterea notauimus ex Gal. 11.
Methodi c. 8. omnem extraneum calorem corrumpere succos,

& pu-

*L. de Diff.
feb. & nos
in Traſt.
de Feb.*

*Hæc Fra-
caſtor. de
qua Anal.
ſup. ca. 18.*

*L. de Inaq.
Intemp. 6.
et 4. Met.
& 5. con-
trou. vlt.*

T R A C T A T V S

11. *Meth.* 2. & putredinem inuehere; modo iste calor extraneus potest esse absque prohibita transpiratione, ut puta a uehementi calore ambientis. Cum enim ambiens aer bene est dispositus, calorem nostrum innatum tuetur, & conseruat; male uero affectus calorem corrumpit nostrum, ut testatur etiam Iul. Alex. & nos trac. de febre putrid. c. 3. modo in casu nostro seminaria pestis calorem innatum corrumpunt, tuncque fit putredo uehemens in corpore nostro maxime quando alia causa putredinis concurrant caliditas. scilicet & humiditas, ut calido, & humido cœli statu ab Hippocrat. 3. epidem. 3. narrato contingit, quod supra dictum est etiam.

3. *ep.* 3. 23 Præterea calor febris pestilentis differt ab aliis putridis excellentia putredinis, & prauitas abundantis humoris, inquit Galenus ex magnitudine putredinis constituit. Cum tamen interim calor mitis uideatur, ut infra de signis.

Superat etiam malignitate alias putridas, neque id, absque ratione. Cum enim, ut lib. de Constit. Art. Med. 16. & 4. *Meth.* 6. malignitas febris oriatur, uel ex natura humorum putrescentium, ueluti si atra bilis, uel æruginosa, uel uirulenta putrescat.

Malignitas feb. Vel oriatur ex ipsa putredine. Licet enim ex se humor non esset malignus, tamen mala, & ingens putredo ipsum potest reddere malignum, mala autem, uerbi gratia erit, uel ex uehementi humiditate, & magna uictoria caloris extranei, & magna etiam obstructione, uel ob malam qualitatem introductam a dictis seminariis pestis.

Vel malignitas oritur ex præstantia membri affecti; modo cum in pestilenti febre omnes istæ causæ malignitatis concurrant, nimirum humoris prauitas, putredinis abundantia, & membri affecti præstantia, quod membrum est cor; quod potissimum affici in tali febre, inter cœtera, casus uirtutis uitalis demonstrat, ut infra dicam; clarum est, quod pestilens febris alias malignitate superabit potissimum, quia licet in aliis putridis afficiatur et cor; tamen id fit ab uapores putridos ad cor ascendentes, at in hac pestil. febre cor proprie affectum est, ut iam dictum est, & affectum a causa per se maligna, & etiam ratione malæ putredinis, uel malæ qualitatis.

Differt etiam, quia in aliis putridis, aliquis humor ex quatuor humoribus semper putrescit, at in pestilenti febre, quæque spiri-

spiritus, quandoque solidæ partes, quandoque humores, ut antea dixi.

Addunt, quod febris pestilens est, cum contagio, aliæ putridæ minime, quod ut supra diximus, ut plurimum uerum est, licet non semper. Si Historicis credere fas est, quod tamen fecit Galenus, qui Thucidid. autoritate multa dixit de peste, ut per hoc non dubitet quis credere Historicorum observationibus.

Præterea non est uerum nullas aliarum putridarum esse cum contagio, quando sunt aliquæ, quæ contagiosæ sunt, ut quæ cum periculis apparent, de quibus cap. sequente dicam, & præterea sunt alii etiam morbi contagiosi, ut notum est.

FEBRIS PESTILENS QUOMODO A FEBRE

maligna putrida differat. Cap. XX.

QUONIAM datur febris maligna quæ tamen epidemialis non est, sed inter morbos Sporades, seu proprios connumerari debet, qñ eius causa est uictus ratio propria, neque febris talis omnibus humoribus, vnius loci, vel regionis contingit, quæ febris multa habet similia cum febre pestilenti, & similitudines medicos decipiunt nedum vulgares, sed etiam præstantissimos, ut ab Hipp. & a Gal. patet, ideo operæpretium erit quomodo hæc febris a pestilenti differat docere, & forte voluit talem febrem inferre Gal. cum dixit dari febres pestilentes, sine peste, & visus est etiam similes inferre, & l. de Cib. boni, & mali succi, & 3. epidem. ubi inquit, q. syntexis uidetur esse symptoma febris, quam priuatim pestilentem vocant, cum mortales, vel citra pestem pestis corripitur. Simile inquit 3. de Prælag. ex pul. sciendum est inquit nonnunquam incidere sine peste has febres, ut de illis prodiderunt omnes insigniores medici, de quarum natura tota disputavi latius, inquit l. de Diff. feb.

Hæc febris est illa, in qua, ut plurimum papulæ apparent, siue petechiæ, uel tabardillo Hispanicæ, quæ corripit cohabitantes in eadem domo, siue quod eadem uictus ratione utantur, siue quia contagiosi aliquid habent inquit Valef. quod potius credo, quia uidi ab ea capi multos, qui diuerso uictu utebantur.

N Sed

3. de Hu.

1. de Diff. f. 3.

C. 3. 57.

C. 2.

4. epid. 6.

T R A C T A T V S

Sed eos præcipue, qui sanguinei sunt, uel pleni malis humoribus, præcipue quando aliquam occasionem ex ambiente habuerint, ut supra dixi, & 3. de Cris. patet, ac propterea in una tempestate magis, quam alia oriri solent, uere præsertim humidiores, quando sanguis ebullit, ob feruorem enim, & malignam succorum eruptionem oriri solent. Sic temporibus calidioribus, & humidioribus apparent.

*Vales. 2.
epid. 3. col.
137.
Vales. 4. ep.
62.*

Incipiunt apparere a manibus, cervice, & dorso, & circa hypochondria, ut ego obseruauimus.

In febribus synochis, uel etiam ardentibus, & sunt ueluti morsus culicum apparentes a principio, sine morbi alleviatione intelligo principium, tempus siue signis coctionis, uel quod aliquam latitudinem habet, ut quando in 4. apparent, quandoque tantum 7. apparent cretice, ut plurimum autem symptomatice; plerumque semper adest, grauis auditus, & deinde paraphrenesis, & uigiliae sequuntur; lassitudo totius corporis spontanea grauis extensiuæ, quando a multitudo sanguine putrescente, quandoque ulcerosa, quando biliosus dominatur humor, ut in causatione urinae turbatae, & ueluti iumentorum, cum quibus, uel dolor capitis adest, uel aderit, licet quandoque apparent laudabiles pulsus a principio, & non admodum languent, sed procedente tempore bene cadunt.

Calor non admodum mordax maxime in principio, præcipue quando sanguineos occupat. Sed procedente tempore aucta putredine, & occupante rotam massam sanguineam, quia præsertim pars tenuior in bilem uertatur, mordax fit, quandoque mordax a principio apparet, quando præcipue biliosos occupat, & fit causa synocæ de quo suo loco, & meo iudicio hæc est causa cur in similibus febribus, quandoque calor mordax apparet, quandoque minime, quicquid multi, de hac re disputarint.

Differt hæc febris maligna a pestilenti, quia pestilens causam habet communem, hæc uero minime, sed suus cuiusque uictus in hac est accusandus, licet ut dixi maxime contingant tales febres, quando ab ambiente, aliquam occasionem corpora malis succis repleta habuerint.

In pestilenti maior pars ægrotantium moritur, in hac minime, licet multi ex ea intereant, morbus cum sit grauissimus, & cum pessimis symptomatis mixtus.

In

In pestilenti bubones, vel carbunculi, & etiam papulæ istæ apparent, in maligna tantum. papulæ quidem istæ culicum moribus similes, ut plurimum symptomaticæ apparent, cœtera minime, imo quod quandoque etiam sine istis populis maligna febris oritur, ex aliorum symptomatum uehementia suam ostēdens malignitatem, quæ malignitas sit in his etiam, uel ob naturam humoris, uel putredinis, uel ob membri præstantiam, ut supra dixi.

In peste maiora omnia apparent, ut infra dicam, ac proinde symptomata, quæ utrique febre communia sunt maiora semper sunt in peste, & distinguuntur maxime ex eo, quia, ut antea dixi non est prægressa causa communis: nam si u. g. cibus malus communis fuisset uni regioni, ob quem in talem febrem maior pars incideret, & maior pars moreretur, nulli est dubiū, quod pestilens uocaretur; imo quod potest, ut notauit Trincauel. hæc febris maligna in pestilentiam transire, quando ex egrotantium ipsorum respiratione aer inficitur, de qua re supra.

*In princ.
tract. de f.
pestil. c. 3.*

Verum iam satis de febre maligna, eoque magis, quando curatio huius, & etiam pestilentis, præcipue eius, quæ a cibus malis ortum habet, eadem est.

Concludamus breuiter febrem pestilentem esse morbum epidemialem perniciosum cum febre ualde putrida, maiorem egrotantium partem perimente a coinquinamentis humano generi a tota substantia insensibilis ortam, quæ coinquinamenta uel spiritus, uel humores, uel partes solidas cordis inficiunt: & quæ sæpe cum contagio afficit, quæ definitio ex dictis patet.

*Feb. pestil.
quid sit.*

Et licet Iul. Alex. dixerit uehementia symptomata in pestilentibus febribus apparentia oriri a uehementi putredine

ne tantum, neque uult admittere nobis

esse aduersa a tota substantia,

tamen aduersatur

hoc

Hippocr. & Galeno, & ideo mihi uidetur male ipsum sentire.

TRACTATUS

CORPORA AD PESTEM APTA,

quę sint.

Cap. XXI.

Vnde quoniam diximus ea tantum corpora peste affici, quę ut afficiantur prompta idoneaque sunt. 1. de Diff. feb. 4. & actus agentium tantum fieri possunt in patiente disposito, & denique nihil affici potest nisi cum causa efficiente aptitudinem habeat: ideo inuestige-

2. de Ani-
ma.

mus quę sint corpora ad pestem idonea, hocque diligentissime cum præsertim in hoc authores discordes sint.

Galenus loco dicto de Diff. feb. & etiam Ras. 17. contin. 6. dicunt illa corpora ad pestem suscipiendam esse apta, quę uarijs superfluitatibus plena sunt, ocio, & ueneri immoderate dedita, & crapulis, & quę in multis partibus corporis obstructions, & adstrictiones traspirationem prohiberes habent, ad quę omnia cruditates, & putredines consequuntur. Corpora etiam ad pestes apta nobis breuiter Auicenna significauit inquitens, ea esse, quę sunt plena humorum, dilatorum pororum, humida, multæ balneationis, ista enim a seminarijs pestilentie facile afficiuntur, & a prima inspiratione aeris pestilentis principium putredinis sumunt, ac plurimum in malo procedunt.

Quę uero corpora munda sunt, ac superfluitatibus carent, exercitioque, ac uictu moderato utuntur, & moderate ueneri indulgent, & bonam in omnibus meatibus spirationem habent, cum obstructionibus, & adstrictionibus carcant, uel nihil, uel minimum mali sentiunt, & ad naturalem habitum regressum habent, neque facile afficiuntur a seminarijs pestilentibus, nisi forte adsit particularis analogia, ut supra notauimus; nam si hæc adesset cum corpore suo, & minime cum impuro, purum potius afficeretur, quam alterum.

Ex de istis manifestum est Galenum uoluisse, quod pori corporis sint aperti tempore pestis: & ratio meo iudicio est, quia robustiora erunt, & quoniam minus usus respirationis augebitur, & ideo minorem quantitatem aeris pestilentis inspirabunt. Fuliginosaque excrementa transpirabunt optime.

Cuius contrarium eueniret, si meatus aperti non essent, licet enim minus aeris quando clausi sunt pori per corporis meatus
ingre-

ingrediretur, fuliginosa tamen excrementa retinerentur, quæ per cutis poros apertos insensibiliter euacuari solent, & sic retenta usum respirationis auerteret calefacto nimirum ob eorum retentionem, corde; cum etiam febrem sic retenta facile inferre soleant in his, qui malis succis scatent, ut in his qui bono sanguine abundant, plethoricam dispositionem sicuti, a Gal. habetur, unde plus aeris pestil. inspirare cogerentur.

11. Meth.

4. & l. de

Caus. mor.

3. & l. de

Diff. 4.

Adde, quod licet uerum esset, quod ab aere extrinsecus ingrediente per poros corpora magis possent peste capi; omissis his remedijs, quæ cū periculo poros claudunt, q̃ in possumus uestimentis conuenientib. promittere, ne aer pestilens ingrediat per poros cutis plusquā deceat; & hoc etiam modo, quando ingrediat, si fuerit alteratus, & a uestimentorum etiam apparatus, ut infra docebo, quod tunc offensa sic emendari posset, quæ ab aere fieri posset; quod tamen pori clausi, ut supra dictum est, facere non possunt, imo putredinem potius, ob prohibitam transpirationem, & fuliginosorum excrementorum retentionem facere, & augere possunt, & esse in causa ob usum auctum, ut dixi respirationis, quod plus aeris pestilentis per inspirationem traheretur, quæ cor e directo petens ipsum magis afficit. Hanc eandem sententiam uideretur lib. de Alimento inferre Hippocr. ut etiam ibi notat Valef.

Quod si quis dixerit contrarium sensisse Auicennam, cum dixit corpora dilatatorum pororum, & multæ balneationis esse magis apta ad pestem. Respondemus quando auctoritas Galeni, & Hippoc. in contrarium est nos parū esse sollicitos de auctoritate Auicennæ, maxime quando contrarium non suadet, quod si tamen q̃s eius dicta tueri uelit, dicat ipsum de dilatatione immoderata pororum intellexisse, quod uerba eius sonant, cum inquit corpora dilatatorum pororum, multæ balneationis. Gal. uero intelligere de moderata apertione pororum.

Adde Auicennā nunquam in curatione pestilēis febris suadere nos claudere cutis meatus. licet doceat aerem rectificare, & corpora exsiccare, & balnea fugere; contra modernos, qui claudere poros suadent.

Apparet ex dictis Gentilem non usquequaque assequutum fuisse Galeni mentem, qui Gentil. uoluit, quod quando pestilentia obzere ortum habet, quod ea corpora magis læduntur,

quo-

T R A C T A T V S

quorum pori lati sunt. Si vero a causa interna, eos quorum pori stricti sunt, & propterea Galen. intellexisse istorum poros esse apertos debere, quando. s. a causa interna fit pestis. Auicennam vero intellexisse de peste a causa externa procedente; nam & Auicenna, & Galenus intelligunt de peste ab aere facta, ut videre est ex dictis eorū, licet fateor ego, qđ magis ab interna causa læduntur, qui strictos poros habent, ac proinde in pestilenti a cibis corruptis orta, maxime procurandū, ut bene corpora transpirent. Sed illud etiam addo hoc etiam in facta ab aere conuenire, ob rationes antedictas, idque Galeni esse mentē, quod volui repetere, quia ad curationem multum refert, nempe cutis poros debere esse moderate apertos, & nullo modo adstrictos.

Cap. 22. de morbis omnibus.
2. de Nat. hum. 4. Alij dixerunt si excrementis vacat corpus, neque concitate putredinis respiratio prohibeatur, quod semper tutior est densitas, quando a circumfuso aere seminaria pestis ueniant: raritatem uero biliosis, & inuenibus familiarem esse suspectam: uerū rationes dictæ istis etiam repugnant. Præsertim, quia ut supra, cum de curatione in communi morborum communia, uerba feci procurare debemus paucum aerem corpus nostrum ingredi, quod minime fieri potest si uetus respiratione augetur, & situmidum, & imbecille corpus fuerit, teste Hippoc. quæ omnia contingunt poros claudendo.

Alij uoluerunt Galenum intelligere de corporibus obstructiones intrinsecus patientib. ut in hepate, liene, meseraicis, & similibus non autem de cutis densitate, de qua Auicenna intelligit. Verum Galenus inquit, quod sit bona, & libera in omnibus meatibus spiratio, eis non obstructis, neque adstrictis omnibus existentibus, ac proinde, neque est ad mentem Galeni ista expositio, neque ueritati, & rationi consona, ut ex dictis patet, maxime quia dicit ea corpora ad pestem esse apta, quæ in multis corporis partibus obstructiones, & adstrictiones. transpirationem prohibentes habent.

De morbis communibus 6. 22.

Apta etiam erunt ad pestem corpora, quæ similem intemperiem habuerint, cum aeris intemperie, ut supra patet, cum de morbis omnibus egi; ac proinde quomodo sint præparanda, ut pesti resistent diximus eodem in loco, & infra repetam.

Quod uero ad sexus attinet, mulieres, & pueros, maxime affici pe-

ci peste uolunt, tum quia eorum corpora molliora, & humidiora causa sint, & ad transmutationem, & ad putredinem magis apta, tum quia ob uictum abundantiorum, & inordinatum, quo uti solent, sunt plena humorum. Verissimum quidem est, si plena fuerint humorum, esse pesti aptiora. Cæterum in alijs consideranda est aeris intemperies, quæ si illorum intemperamento aduersaretur (quod tamen rarum est, quia ut plurimum in pestilenti cælo humiditas præualet, sicuti supra diximus,) tunc non essent, sic ad pestem apta eorum corpora, ut qui eodem essent intemperamento, ac aer ipse.

Senes uero minus peste corripuntur, quia eorum corpus frigidum, & siccum est, quod uerum est de senibus, qui excrementis non abundant, maxime quia minus respirant aeris, frigidiores iam cum sint.

Quod ad temperamenta attinet sanguineos magis afficit, quia facile sanguis putrescit 2. loco biliosos, 3. phlegmaticos, 4. melancholicos, ut Ficinus inquit; omnium minime temperati, quoniam ob compositionis robur, & temperationis salubritatem constantissime, ac fortissime a putredinis occasione sese defendunt.

Observandum tamen est, quod hoc est uerum cæteris paribus. Si enim uerbi gratia melancholicus debilis esset phlegmaticus fortis, contrarium ob caloris innati phlegmatici copiam contingeret.

Est præterea obseruanda analogia dicta, ob quam aliqui sunt magis ad aliquam pestem apti, quam alij cuius causam ignoramus, ut antea dixi.

Qui etiam maiori respiratione indigent facilius peste corripiuntur: quales sunt uiri robustissimi, calidi nempe, & in passiuis temperati: qui ideo facile peste capiuntur, quia maiori egent respiratione, plus ergo aeris respirant pestil. Si tamen alia esset causa pestil. non aer, non sic se res haberet.

Ex dictis etiam notum est, quod ea corpora, quæ nutriuntur cibis, quæ fugienda esse in peste infra dicemus, ad pestem aptiora erunt: impuriora enim reddentur.

Corpora etiam aptiora sunt ad pestem autumnali tempore; sunt. n. resolutæ uires æstate, unde autumnis sunt debiliores, & ideo nisi admodum in cibis sunt cauti, multiplicabuntur eruditates:

T R A C T A T V S

3. Aph.

3. Ap. 19.

ditates, eoque magis, quia autumnus, & ob inæqualitatem, magis debilitat, & ob frigus diffusi prohibeat corpora, adde fructuum esum, quibus eo tēpore uesci solemus, ut ex Galeno habetur, ob has propterea causas pestis magis sæuire solet æstatis fine, & autumnō. Quæ licet uerissima sint memoria tamē teneas, quod omnes quidem morbi omnibus temporibus fiunt, licet nonnulli in quibusdam magis, unde etiam alijs temporibus potest sæuire pestis, & quandoque etiam magis, quam in dictis, siue ob infortunium cœleste id contingat, siue quia ab aliqua regione pestilenti in alijs temporibus ob uentorum flatum pestis deferatur, siue quia eo tempore potius affligere uult hos Deus optimus maximus, siue ob aliam causam, quā ipse solus nouit. Ex dictis notum est, quid sit febris pestilens, quæ causæ, quæ eius differentia, quomodo ab alijs putridis, & præcipue quomodo a maligna putrida differat, & quæ corpora sint magis ad eam parata, & quo anni tempore, consequens est modo eam referre, quæ nos in cognitionem ducant febris pestilentis.

FEBRIS PESTILENTIS SIGNA PATHOGNOMICA.

Cap. XXII.

ACTVRI de signis febris pestilentis dicamus primo eius signa pathognomica, si quæ sūt, ex quibus in eius cognitionem peruenire possumus; præcipue si alia postea considerauerimus; nunc autem præsupponuntur signa omnibus febribus communia, quæ breuiter referemus tractat de alijs febribus.

Signa autem parognomica probatissimi authores præcipue ponunt sequentia. Cum uideris prægressas pestilentiaæ causas ex signis dictis descriptis, tam a superioribus, quam ab inferioribus, & a medijs, uel saltem eorum pleraque, & sæuire morbos, quales supra diximus, unde adest aliqua saltem suspitio futura pestilentiaæ, tunc attende.

Si febris continua principio statim uires cadant uitales, sine causa manifesta; quandoque enim propter malum ægrotantis habitum, uel propter senium, uel propter fatigationem, tristitiam, uigiliam prægressam, & inediam per totam diem sequu-
tam

tam febris, antequam cibaretur superuenit, & nox insomnis est acta, ob quæ primo, secundo uel die vires sunt redditæ imbecilles inquit Gal. 4. Meth. 2. si ergo sine istis, uel similibus causis statim vires uitales in prin. feb. cōtinuæ cadunt, a qua plurima pars hominū moritur, præcipue si contagium adfuerit, & causa communis manifesta, ut dixi, proculdubio timendum etiam ne sit febris pestilens, iam certius erit, si absque signis constitutionis, uel papulæ appareant estigmata uel, aut stigmata præcipue liuida, aut nigra, aut syntexis fluxus uel colliquarius, aut deiectiones nigrae, de quibus infra, aut color faciei herisipelato eius, aut bubones, aut carbunculi maligni, cum siti incompefcibili, lingua arida, & aspera, difficili respiratione, magna. s. & frequenti, licet sitis non sequatur, quod in causone etiam pernicioso contingere solet, ut suo loco habes, aliaque signa incendium internarum partium significantia adsunt, unde circa cor præcipue incendium adest, fæter uehementer ægrotantium anhelitus, omniaque excrementa fœrent. Inappetentia præterea adest maxima, ita ut potius mori, quam aliquid degustare uelint, nauſeaque uehemens concomitatur, quæ sunt præcipua signa febris pestilentis. quæ si adfuerint, & alia etiam, quæ in alijs putridis, & malignis, apparere solent, sed tamen magis horrenda apparent, pestilentem febrem demonstrant. Vnde Aet. & Paulus ex Rufo, & Oribas. 7. Synop. 25. referunt, quod in peste horrenda sunt omnia, & terribilia, neq; quicquam, ut in singulis morbis occultatur, nam & deliria, & bilis uomitiones fiunt, & multi sudores erumpunt, & extrema algent, & alui profluvia biliosa tenuia flatus plena urgent, urinæ excernuntur aquosæ, tenues, biliosæ, nigrae, quæ mala habent sedimenta, & quæ in eis innatant pessima, sanguinis destillationes ex naribus fiunt, pectus æstuat, lingua torrida siticulosaque, tristitia oboritur, iteq; uigiliae, conuulsionesque uiolentæ, & alia permulta praua, & exulcerantia. Atque in pestilentia aliquid, quod terribile non sit, terribile fiet, & e contra, quod alioqui terribile est non terribile fiet; ecce quod omnia horrenda sunt in peste, & quæ alioqui horrenda etiam in alijs febribus esse solent, magis horrenda in hac apparent, & quod multa quæ horrenda non sunt fiunt horrenda, & e contra: ideo dicebat Gal. in omnibus quibus recensuit, morbis pestilentibus, neq; aphras, neque aliquod aliud

3. ep. 3. 22

O

incom-

T R A C T A T V S

incommodum de more tenuisse, sed simul, cum membrorum putredine.

Val. 2. epi. in princ. Norandum tamen, quod in principio antequam bene uulgata sit pestis, ut plurimum non apparent manifesta illa pestis signa, ut bubones, & carbunculi, sed malignæ febres apparere solent, cum papulis, uel aliæ febres mali moris, procedente uero morbo, & magis sæuiente sequiora illa accidentia superueniunt, quare a principio bene attende, & maxime ad uirium imbecillitatem, nullum enim certius iudicio isto inuenies.

maxime 3 epid. 3. Est etiam consideratione dignum, quod eadem signa non in qualibet febre pestilenti apparent siquidem, ut etiam supra de mente Galeni dixi Lib. de Cibis boni, & mali succi, diuersi morbi in pestilentia fiunt, licet omnes sint pestilentes, & perniciosi, ratio diuersitatis est, inquit Galenus, quia non omnibus idem est temperamentum, non eadem uictus ratio omnibus, & uitæ institutio, non eadem pars in omnibus laborat, sed diuersi humores peccant in corpore, & diuersæ partes sunt affectæ, ut etiam 3. epidem. 3. 12. habetur, unde aliquibus phrenitides possunt contingere, quibus cerebrum, uel septum transversum afficitur, alijs affecto uentriculi ore, inappetentia, aliquibus fluxiones alui per eas partes debiliores natura humores expurgante, & sic de alijs, ut etiam ab Hippocr. uidere possumus, magis tamen horrenda hæc sunt, quam in alijs morbis esse soleant.

L. de febr. Cur. 1. & l. de f. 4. ca. 17. & l. de abd. rerum c. 2. c. 12. Ac proinde non male Fernel. inquit, quod pestilens febris, quæ ex contagione maligna inquinati aeris oritur, si parum corpus inuaserit, sui duntaxat generis symptomata promer, quæ infra dicam.

At si impurum corpus occupauerit, uel in quo male constituta sunt uiscera, una cum illis signis, impuritatis symptomata præfereret, ut sūt cordis dolor, animi defectio, nausea, frequens uomitio, oppressio, & alia huiusmodi, quæ symptomata, uel morbi magnitudinem consequuntur, uel locum in quo febris est, uel utrumque, quæ melius infra distinguam, uult enim Fernel. nedom in diaria, & hæctica, sed putrida etiam pestilenti, in principio signa pestilentis febris simplicis apparere, id est, quæ febrē pestilentem demonstrant, non cum putredine humorum, licet possunt humores labefactari non putrescere, ut ibidem ipse docet, 18. cont. 3. quod tamen uix adduci possum, ut credam, adeo enim

enim est efficax causa pestis, ut cum humores labefactari incipiunt vix credi possit illos non peste affici, licet alterari possint, absque, quod peste afficiantur, ut infra.

Similia signa recolligit Ras. accidit inquit in epidemiali febre, per epidemialem pestilentem intelligit, & male, cum epidemia sit genus sub se continens omnes morbos vulgares, ut ex dictis patet, anhelitus altus, vehemens nausea, corporis lassitudo, tussis sicca, bothor sicca rubea, & crocea, uomitus melancholicus, egestio spumosa multa, & hæc uelociter, inquit interimunt, & in principio accidit in ea anhelitus stridens, pulsus parvus, spissus, & diuersus, & mouetur patiens in die uehementi motu, & sentit in quarta tremorem, & apparent bothor nominati, & cito recedunt, & adest tussis sicca, cum dolore hypochondriorum, & uomitus cholericus, & melancholicus, & egestio melancholica.

Hæc quidem ad demonstrandum febrem pestilentem sufficere possunt nihilominus, quia multa etiam alia Doctoribus describuntur, ut res dilucidior euadat, & ipse etiam ea referam per ordinem, quæ si quis tædio longioris orationis omittere uoluerit, nihil refert, aut parum.

DE CALORE FEBRIS PESTILENTIS.

Cap. XXIII.

C primo de calore dicamus, quod signum defumitur a propria febris substantia, non enim inquit Galenus febris essentiam suam in motu habet arteriarum, sed in calore, ut nos probauimus etiam in tractatu de Febribus, ubi etiam uide nempe cap. 3. I. quandâ dissonantiam in Galeni dictis, & eius solutionem.

Calor ergo inquit Galenus est putridus, & corpus tangenti exterius non uideretur esse calidum, uerum interna in illa peste, quam refert Thucid. adeo urebantur, ut ne tenuibus quidem uestibus, aut linteis egri tangi paterentur, neque aliud quicquâ præternuditatem tolerarent, quod etiam confirmat 9. de Sim. m. fac. c. de Terra lemnia, ubi inquit febres pestilentes non esse calore uehementes, quod etiam refert Hippocrat. 3. epidem. cum

Calor qualis.

6. epid. 1.

28. & 1.

de Diff. fe.

24.

Loco dicta epidem.

Lib. 2. de

Pelop. bel-

lo.

T. 3. 35.

○ 2 inquit

T R A C T A T V S

inquit, quod febres illius pestilentiae non erant acutae:

Et licet res sic se habeat nihilominus sunt malignae, nam ut ipse ait 3. de Cris. 4. febres paruae saepe malignae sunt. Cū tamen aliae quae sunt calidae, & incendentes periculo uacent: unde autē malignitas dari possit, antea dictum est, nempe ut ex humorum malignitate, aut uehementi putredine, aut ex affectu membri praestantia, eo autem malignior erit febris haec, quia coinquinata illa uenenosa pro causa habet, de qua re supra, & tales calor hoc pra alijs habet, ut insigniter putridus sit, inquit Gal. de qua re infra; Verum de isto calore sic Lucretius.

*Loc. supra
dicto epid.*

Nec nimio cuiquam posses ardore tueri

Corporis in summo summam feruescere partem,

Sed potius tepidam manibus proponere tactum,

Intima pars homini uero flagrabat ad ossa.

Flagrabat Stomacho flamma, ut fornicibus intus.

Nil adeo posset, cuiquam leue, tenueque membris

Vertere in utilitatem, ad uentum, & frigora semper.

In flumina partim, gelidos ardentia morbo

Membra dabant, nudum iacentes corpus in undas.

Et Thucydides inquit, quod ob aestum partium interiorum septimo, aut nono die peribant, quod si terminum hunc transirent, fluxū incurrebant, inquit, cum acerbissimus doloribus, ob quem multi deficientibus uiribus peribant, de qua re infra, ex Galeno.

Magnus Auenzoar de calore istarum feb. inquit febres pestilentes esse adeo mites, ut uix a medico percipiantur, & tamen acri subito pereant, & sic ut plurimum esse tales febres, quae est sententia Galeni, ut dixi, unde si ut plurimum tales sunt, ut ait Gal. 9. de Sim. med. Auenzoar, constat, quod quandoque possunt esse mordaces & calore. f. quod etiam constat ex Hippocr. 3. epidem. 3. & a Ras. confirmatur 17. cont. 6. pari ratione Auicenna uocauit hanc febrem exterius quietam, interius uero conturbantem, non sine ratione, ut ex dictis patet.

*Gal. 9. de
Sim. med.
fac. in fine
c. de Terra
Samia.*

Maxime autem circa thoracem aestum sentiunt, ut Aet. Paul. & Orib. ex Rufo referunt neque tantum aeger, sed medicus manu tangendo sentit calori illius uehementiam, neque hoc immerito, quoniam in pestilenti febre cor potissimum afficitur, ad quod uenendum confugiunt spiritus, & sanguis. Praeterea, quam,

quam, quod caliditas illa in corde a seminarijs pestis accensa, ad se a toto corpore humores trahit, maximaque fit effervescentia in partib. spiritualib. nec non quique; inflammatio, uel erisipelas.

Aduertendum autem calorem pestil. feb. tepidum uocari secundum aliquos comparatione habita ad alias putridas eiusdem humoris, u.g. caufon pestilens minorem caliditatem exterius præ se fert caufone non pestilenti, licet calorem & ipse mordacem, quod licet uerum esse possit, tum repugnat dictis authorum supralegatis: nam reuera est sæpissime frigidum corpus exterius, interius autem urit, quod proprium esse caufonis maligni dictum est, & suo loco habetur.

Est hæc febris ex genere lypiriarū, quæ ex interna inflammatione dolorifica oriuntur ad se cucurbitulæ ritu sanguinem trahentes, ut cap. de Lypiria ex Galeno. constat.

Sunt tamen aliquæ febres pestilentes, in quibus non adsunt signa demonstrantia partium internarum æstus, in quibus calor præternaturalis obrutus iacet, & uires suas exercere non uolet, adeo, ut neque ipsi quidem ægrotantes febrem sentiant, non nullique medici illam non percipiant; ac proinde ægros non febriliter contendunt, quos tamen considerare oportet sæpissime calorem febrilem esse maximam, putredinis autem minimum, ut in tertianis uidere possumus: è contra quandoque in maxima putredine calor febrilis minimus est, putredinis multus, quod ex Galen. alias notauimus.

Simile est, quod Fracastorius inquit in istis febrib. profundam esse putrefactionem, & sordidam, in qua acrimonia minimè percipitur, & ideo febres istas mites apparere, & etiam, quia quod uaporat, obtunditur multo humido, cuius inquit. signum est lenta esse seminaria, & fomitem relinquere, & etiam quia sensus per se hebetes sunt, quod si per initia aliquæ ardentissimæ uidentur, idcirco hoc accidit inquit ipse, quia nondum putrefactio est profunda, sed febres illæ primo in nobis incipiunt tales, quales illæ quæ contagiosæ non sunt, cholericæ autem, ut plurimum mox profunda fit putrefactio, & contagiosa, & leuior febris incipit uideri.

Nicolus tamen Florentinus inquit, quod in peste sui temporis, paulatim, & lente incipiebant febriliter, primo scilicet inquit infectis spiritibus, & humoribus cordis, remisso gradu infectionis,

T R A C T A T V S

nis, sed postea magis inficiendo, donec formam uenenosam in cor posuerant, acutiores erant, uerum de infectione spirituum dictum est supra.

De cetero est uerissimile, maximè quando pestis ab aere oritur licet etiam ab alia causa ex supradictis cū coinquinamentorum pestilentium sit proprium petere cor ut deleteria multa faciunt, leuiiores istas febres ad tactum apparere corde, & toto thorace intrinsecus primo affecto, & flammæ ritu ad se sanguinè & spiritum trahente, ut supra dixi, postea accenso calore per totum corpus tunc elucescere externis. Hinc coniectari licet uerum esse q̃ Fallopius refert. se uidisse in peste 1528. dolorem ingentem fuisse in thorace qui ad claniculam usq; perueniebat cū difficultate anhelandi, thorace nimirū principaliter affecto.

Anhelitus

Et ob maximum incendium in corde existente concordant omnes anhelitum esse magnum frequentem, & uelocem.

Nec solum frequens, & magnus, sed ut refert Thucydides difficilis, & fetidas, fetida & totius corporis exhalatio, sed precipue exspiratio fetida urina, & omnia excremēta, ob ingētē, scilicet putredinem circa spiritualia existentem, unde uoluerunt nonnulli anhelitum foetidum demonstrare in corde confirmatam esse putredinem. Si id contingat ratione febr. pestil. not ex alia causa puta dente putrido, phrhisi, uel alia simili causa quod tamen semper intelligitur.

Et anhelitus fetēs inter certa pestis signa a Gal. ponitur 3. de prælag. ex pulsibus 2. De quo sit cecinit Lucretius.

Spiritus ore foras tetrum uoluebat odorem.

Rancida quo perolent proiecta cadauera ritu,

Ex qua re constat foetidam esse admodum anhelitum. Cæterum sufficiant hæc de calore, & de anhelitu, consue-

quens modo est de pulsu dicere qui respiciat exspirationem, ut nostri respondet.

Si supponitur in febribus pestilentibus esse incendium in thorace, iure possumus dicere si una aderit facultatis robur, quod pulsus erunt magni, celeres, frequentesque, & quod manifestius in hac febre celeritas contractionis percipitur, in quaui parte sit accensa caliditas, siue in spiritibus, siue in cordis substantia, siue in humoribus, licet infestius, quando in humoribus est accensa, quia tunc magis multiplicantur fuliginosa excrementa, quæ differentiarum pulsus sic apparebunt, si eum uirtute fuerint ualida, ut dixi, uel non admodum imbecilli, secus si facultas fuerit debilis, & maxime fit, quando in spiritibus, uel substantia cordis accensa est caliditas, quo in casu statim cadit: Si enim in humoribus accensa est, potest uirtus constare, ut etiam a Galeno habetur, ac proinde dixit Galenus, quod pulsus in febre pestilenti, sicuti in omnibus febricitantibus necesse est, ut sint celeres omnino, non tamen necesse est esse maiores, aut crebriores, nam si pestis cordis corpus occupauit imbecilli erunt. Si quidem inquit ipse, qui pulsus suat comites intemperiei ipsius, corporis cordis imbecilli sunt omnes. Si uero pestilens febris, non in substantia cordis fuerit accensa, sed in humoribus, quos continent cordis sinus, sine uniuersus calor putridus ad dictos humores deflexerit, non ad corpus ipsum uisceris, his pulsus inquit Galenus non sunt præuolidi, non enim sunt imbecilli, ut quando in substantia cordis est affectio ista, non sunt tamen admodum ualidi, sed moderate ualidi, ut per hoc signum constet, quomodo pestilens putrida ab hectica differat meo iudicio, in hectica enim statim imbecillitas est in pulsu, et languidi redduntur, in humoralibus minime: imo, quod etiam possunt, quando est hectica pestilens fieri pulsus parui, & rari, ut de paruo, & raro spiritu, siue sublimi refert Gal. in febr. acuta eylionis, quando refrigeratur, & emoritur uitalis facultas.

3. de præf.
expuls. 3:
in fine. c.

3. ep. 3. 74

Verum quandoque, ut eodem 3. de Præfag. ex pul. 3. inquit Gal. pulsus in hectica pestilenti fiunt moderatis similes in magnitudine, celeritate, & crebritate, id quod contingit quando substan-

T R A C T A T V S

substantia, seu spiritus, & sanguis in uentriculis cordis contenta, uel etiam corpora quę cor attingunt, ut in fine eiusdem continetur, est frigidior, id quod usu euenit his qui crudos frigidosq; humores, & pituitosos aceruarunt. Sed cordis corpus siue substantia calidior est reddita a pestilenti aere, siue a seminariis pestilentibus cordis corpus calidius redditum quando ipsum aggrediuntur, ut usu euenit his qui frigidos succos aceruarunt in sinibus cordis, sed (sic legit gręcus codex licet latinus interpret illud sed omiserit) gręcus enim habet *ἡττι οἷ* aut ira uehementissima concitati fuerint, aut nimium uigilauerunt cum graui solitudine, aut aerem pestilentem spiritu attraxerant, aut uenenoſa aliqua qualitas ad cordis corpus penetrauerit. Si enim affecto cordis corpore ab una aliqua causa ipsam calefaciente, continent contrarios succos in uentric. cordis, reddunt pulsus moderatis similes in magnitudine, celeritate, & crebritate, ut ibidem probat Gal. & Rasis 17. cont. 6. adducendo hunc locum, reddens rationem cur pulsus fiant in hac pestil. febre similes naturalibus, dicit causam esse, quia cor inuadit mala complexio, & diuersa, ut per hoc constet Rasis noluisse causam talium pulsuum in hec tica pestil. esse diuersitatem affectuum in corde existentium, & diuersitas est, quam dixit Gal. maxime c. 3. pag. 597. & c. 2. pag. 591. & c. 4. p. 602. non autem est causa meo iudicio quam multi asserunt dicentes, quod ideo reddantur pulsus moderatis similes, quia cordis substantia est affecta, nam si solum hoc adesset, proculdubio redderentur pulsus languidi, & forte etiam rari, & parui iam emoriente natiuo calore, ut supradictum est, at quod fieri possint moderatis similes in magnitudine, celeritate, & crebritate, ut dicit Gal. in dicto capite, & nisi ex diuersitate complexionum modo antedicto, non uideo saltem de mente Galeni quicquid multi in hoc dixerint, causa erroris meo iudicio fuit textus Galeni male traductus quem restituiſimus nos, ut supra uidere est an uero possit diuersitas ista complexionis induci a sola febre pestilenti occupante cordis corpus quis consideret, forte posset aliquis dicere, quod aere pestilenti corpus cordis occupante sua caliditate humores cordis calefacit, ob quod deberent esse pulsus magni, celeres, & frequentes, sed sua uenenoſa qualitate spiritus, substantiamq; cordis, & calorem innatum resoluendo, & extinguendo corpus cordis

L. 3. de præ-
sag. expul.
c. 3. & 4

dis frigidam reddunt, vnde ex his duabus diuersis complexionibus redduntur pulsus moderatis similes; est enim etiam hæc diuersitas talis, quæ potest facere dictos pulsus moderatos, vt eodem loco patet: nam potest cordis corpus esse frigidius, & materia in corde contenta esse calidior, & sic fieri dictos pulsos, ceterum licet id habeat nescio quid verisimilitudinis, & probabilitatis, tñ vtrū sit hæc mens Galen hoc cap. alius considerat: mihi minime videtur maxime quia cap. 4. inquit vt aut paulo ante cū videris calidioris, & vicinorum ei frigidiorum consideraremus pulsus, febrem diximus esse hecticam, ita nunc si viscus sit frigidius omnino, quam naturalis modus permittat, & vicina calidiora, febricitabit quidem homo non hectica tamen febre, sed uel diaria, uel putrida; unde constat ipsum uelle in febre pestilenti hecticæ corpus cordis esse calidius, substantiam uero in eo contentam, spiritum nimirum, & sanguinem frigidiores.

Hoc unum dicam quando istæ complexiones diuersæ cordis possunt esse, & cum pestilenti hecticæ, & cum hecticæ non pestilenti: quomodo id distinguere possimus, docet hoc Gal. cap. 4. eiusdem 3. de Præfag. ex pulsibus. s. ex anhelitu fetido, & alijs malis signis, de quibus etiam infra cum de urina febricitantium peste dicemus, hæc nunc, sufficiant pro pulsu febris pestilētis ad mentem Galeni meo iudicio dicta: confirmant nostram sententiam quæ ipse inquit in principio cap. sed præcipue in fine, nempe ipsum uoluisse causam, quod pulsus istius febris moderatis sint similes esse inequalitatē cōplexionis, ubi cōcludit, hæcenus de febribus, in quibus cor tanto quam natura postulabat calidior, quanto quam continet materia frigidior, &c. quam Galeni sententiam talem esse non uideo quemquam hæcenus dixisse.

Auicenna inquit, quod febris pestilentis pulsus, ut plurimum sit paruus, & frequens; & sit uehemens in nocte, quod fiat paruus ob debilitatem facultatis, & quia paruus, quod fiat frequēs, ut satisfaciatur frequentia paruitati non est dubium, at quod in nocte fiat uehemens, pulsus paruus talis. s. quia languida facultate sit paruus non uidetur rationabile.

Nisi dicamus esse uehementem comparatione facta ad pulsus, qui in die sit. Nam calor naturalis, una cum spiritibus uitalibus, & sanguine in partes intimas extractis uirtutem fortifi-

TRACTATUS

cant, unde pulsus erit uehemens, saltem ut dixi comparatiue.

Fortē etiam, quia in nocte augetur interius caliditas aucto tunc usu pulsuū, si natura fuerit fortis, uel non admodum languida pulsus uehemens redditur, ut primo de Causis pulsuū habetur cum agit de pulsu ab usu una cum facultate uehementi.

At in hac febre nisi forte in principio, uel quando in humoribus tantum accensa est febris pestilens, non sunt tales expectandi pulsus, sed languidi potius, iam enim ex Galeno supra notauimus, quod in humoralī pestilenti pulsus possunt esse ualidi, uel saltem non admodum languidi.

DE VRINIS FEBRE PESTILENS.

Cap. XXVI.

3.ep.3.2.1

DE urinis inquit Hippocr. quod urinae in illa peste erant multae tenues, quae nihil decretorij, uel boni afferebant: neque enim inquit Galen. quo purgaret corpus, & infestantia amoueret uideretur tunc molita natura multam urinā, sed ea ratione reddebantur multae, quoniam ob nimiam copiam serosi humoris, eas uasa sustinere non poterant,

Tex. 61.

uel quod mordacitatem uehementi offenderentur, itaque ad excernendum contenderent: & paulo infra, inquit Hipp. urinae multae erant, neque erant ex potu ingesto, sed illum excedebat, multūq; etiam uitiosae erant urinae redditae, neque inerat crassitudo, uel concoctio, uel proba purgatio; nam purgationes per uesicam commodae, bonum multis portendebant, plurimis uero syntexin, turbationem, dolores, diuturnitates, & mala iudicia cuius causa erat, inquit Galenus, quia symptomatis ratione urinae euacuabantur, & superius dixerat Hippocr. quod urina turbata erat, id est, cum dolore excernebatur multa, & mala inquit Galenus.

T. 16.

Auicenna inquit urina est aquosa, cholERICA, melancholica, & paulo post inquit, quod aqua magna alteratione alteratur, & tamen febris occidit, unde aiunt pulsus bonus, urina bona, & tamen aeger tendit ad mortem: ac quomodo pulsus bonus fieri possit, dictum est cap. praesente, quomodo autem urina sit bona, & aeger ad mortem tendat, multi, multa, & uaria dicunt; ego id in pe-

in pestilente hectica, uel spirituosa cōtingere posse crediderim, quæ febres pestilentes, ut dixi, cito sæpissime enecant, antequam pestis humores inficiat, & ideo possunt urinæ bonæ apparere tunc temporis. Cum enim feb. hæc pestil. non mala qualitate, & putrefactione illa, quæ concoctio cohibetur, ut in alijs putridis, sicuti etiam Valef. refert. 4. suæ meth. 2. sed potius corruptione, & uenenositate quadam, quæ a tota substantia a seminarijs eius extracta inficiat cor; non erit mirum, si signa quæ a qualitatibus fieri solent, non percipiantur, & ut Fernelius inquit, ut supra notauimus forte cum a principio cor inuadit, inueniet corpus purum, sed tamen analogia, ut diximus nos, seminaria pestis ipsum cordis corpus inficient, unde in urina nullum erit malum signum, cum humores tunc non patiantur, & quia ut plurimum talis febris cito perimit, hinc est, quod urina existēte bona eger moritur, possunt etiam humores a pestilente lue labefactari, non tamen putrescere, quo tempore mitior, & in principio est pestilens etiam humoralis, & tunc in tali etiam pestil. putrida, nec turbata, nec confusæ uidebuntur urinæ, sed substantia, colore sedimentoque laudabiles, si Fernel. credimus, uerum si diutius perseuerauerit, iam magis affectio communicabitur humoribus, & putredo ipsos inuadet, & tunc urina turbabitur, uel aliud signum putredinem demonstrabit, ut quia turbata, & foetida admodum est, qualem in Flandria obseruauimus esse in hac febre pestilenti, & possunt etiam alio modo alterari urinæ pro diuersitate humorum in corpore existentium, aliæ enim apparerent in biliosis, aliæ in pituitosis, & sicalia in uiuentibus delitiosæ, aliæ in crapulantibus, & in summa diuersæ erunt secundum diuersitatem humorum in uenis existentium, & hinc est, quod diuersæ esse cum possint, & diuersas quisque author forte obseruauerit, quod diuersæ de urinis scribunt.

Nicolus Florentinus inquit, quod urina bona apparet, & pulsus etiam boni, ut in alijs febribus fit, quando uirtus deficit; & ideo urina uidetur bona, quia uirtus non potest expellere partes crassas id, quod inquit decipit inexpertos, ego etiam id sæpius obseruari contingere in aliquibus febribus putridis, licet non pestilentibus, uerum in principio morbi, si urinæ bonæ contingant, non uidetur posse fieri hac de causa; nisi forte in principio etiam subito uirtus cadat, id quod fit in hectica præcipue,

*L. de febr.
cur. 1. et de
abditis 3.
caus. 12.*

T R A C T A T V S

& spirituosa pestilente, licet etiam quādoq; in humoralis: in qua tamen ut plurimum procedente morbo talis apparet, si tamē in principio uirtus cadit, & tunc potest uideri bona.

Et Fracastorius eandem causam refert, quā Nicolus, inquit. n. q̄ deficiēte uirtute, nec potente partes crassiores ex pellere, per collatur quodammodo urina, & incipit minus crassa descendere, deinde adhuc minus, donec deueniat ad mediocrem quandam consistentiam, in qua nubeculæ quædam pendent, propter quod sanis assimilatur, licet non sit uere sana, id etiam ego sæpius obseruauī in alijs febribus putridis, & præsertim malignis uerum urinæ præcesserant crassæ, uel saltem mediocres, quas contingit etiam quandoq; ob crassitudinem habere sedimen, ut ait Gal. in quibus sedimen signum bonum non est sicuti in alijs, quæ ob initio ratione totius morbi coctionis sedimen capiant.

4. Aph. 69

Gordonius inquit in pestilentia laudabiles apparere urinas, quia non ex morbi natura redduntur, sed cibi, non enim natura inquit studet morbum inuadere propter eius malitiam. Cuius sententiæ uidetur etiam esse conciliator.

3. de Præf.
ex pul. 4.

Tales urinas laudabiles in pestilenti febre apparere, & hecticam febrem pestilentem demonstrare dicunt uoluisse Galenum inferre 3. de Præf. ex pul. id quod etiam de pulsu moderato simili dicunt, qui in hectica pestilenti, solum contingit, & quotiescunque adest in pestilenti febre, hecticam pestilentē esse demonstrat, ut inter cæteros Altom. ait. Verum pace tantorū uiro rum dixerim, Gal. hanc nō esse mensē patet, si bene eius uerba considerentur, & quid uelit in eo cap. dicere. Loquitur ibi Gal. de pestilenti hectica, in qua corpus cordis incaluit, & humores in sinibus cordis contentos sanguis. s. & spiritus frigidi sunt, ut leodem cap. 3. & 4. constat, & quoniam poterat contingere aliquos laborare febre hectica pestilenti, uel febre hectica simplici, ut sic loquar, cum inæqualitate, quæ duæ hecticæ multa signa habent communia, ideo docet quomodo inuicem eas discernere liceat, quod uidit Raf. distinguitur, inquit, inter istos duos morbos. s. si patiat̄ quis corruptionem epidemialem, aut malam complexionem inducentem debilem febrem, aut hecticam puram non epidemialem, &c. supponit tamen ibi Gal. quādo que istas affectiones, neque a pulsu, neq; ab urinis, posse distinguī,

17 cont. 6.

gui, cum & pulsus, & urina laudabiles quandoque appareant, ac proinde ab alijs distinctionis signa habet. Si enim pestilenti hectica laborauerint, ut ibidem ex Galeno habetur, expirationem fetidam habent, quo solo signo uulgus etiam eos cognoscere dicunt, & præterea colorem faciei partim erysipelatosum habent, partim herpetibus depascentibus assimilem, diffusum per plures partes, ex calore etiam febrili circa thoracem percepto, si manum medicus admouerit distinguuntur, differt enim, ut antea diximus, quia in hectica pestilenti in illis partibus incendium adesse percipitur.

Ex his etiam quæ balneum consequuntur, distinguere possumus, an hectica pestilenti, an hectica sola laboret, nam licet qui pestilenti hectica laborant forsitā & ipsi a balneo non lædantur, quod tamen nunquam experiri quisquam homo possit (ut uel ex hoc constet non esse tutum id experiri) tamen distinguuntur, quia eorū qui hectica pestil. laborant oculi inter lauandum calidi, & flāmei redduntur, nam licet ipse id experiri non tenta uerit, forte casu id alijs facientibus uidit, quidam etiam a balneo tales permanent quos inquit Galenus plane scimus teneri peste, cibum præterea respuunt, & sitiunt prætermodum, ac frigidam expostulant.

Addit Galenus inspiciendam esse præterea præ cæteris urinam, etenim inquit conturbata quorundam eorum uidetur esse, & aquosior, ac nonnullorum multo, quam pro natura tenuior atque hæc quidem inquit Galenus certissima est. s. ut (arbitror ego, eum inferre) quod hæc urina certo demonstrat non esse hecticam simplicem.

Addit Galenus necnon quæ naturalibus, unde quaque similis est colore, & crassitudine, hæc etiam inquit Galenus ad secundam sperim certissima est; nam meo iudicio sicuti antedicta urina certo, cum alijs signis dictis pestilentem hecticam demonstrat, ita hæc hecticam solum, quæ inquit Galenus si sublimamento probo sit prædita, multo etiam est certior, siquidem sedimentum sit candidum, læue, & equabile, præsertim sublimamentis, est animus adhibendus: nam (s. in pestilenti hectica) quædam, quæ subliuida quodammodo sunt, fugiunt, & item alia quæ arnearum lætas rotas referunt in modum læne cōgestæ. At si inquit Galenus quid tale animaduertas, ut, nullum sublimamentum inna-

T R A C T A T V S

innatare vrinis in peiorem partem interpretare. *s. pestilentem esse hecticam*, si contraria inquit videas, quæ retuli modo non potest fieri, vt male affectus sit homo: quia *s. hectica erit cum inæqualitate*, non pestilens, & ideo subdit Galen. Ex his igitur discernas, utrum inæqualitate quapiam affectus sit, an pestilens morbus, & exitialis, qui hecticam febrem habeat, eum apprehendat.

Et quoniam est adeo difficile hos affectus distinguere, ut medicos decipiât signa dicta, ubi consistat difficultas superius narrauerat; nam sane inquit uideatur quibusdam perplexa, & incongnita (*s. affectio ista*) si quando nec differentia ulla pulsuum deficiat a naturali statu; & se ipse ægrotus non dicat febrem percipere, ac inæqualitatem, quæ una molesta erat balneis procurauerit. Et ut rem inquit difficiliorem faciant, ne ex urina quidem parere in eiusmodi affectibus firmam notitiam semper licet; sed est etiam fere anceps, colore, & sedimento similis naturali.

Vbi uult meo iudicio Galenus, quod quia quandoque neque ex pulsu, neque ex urinis licet distinguere, an sit hectica febris pestilens, an hectica simplex cum inæqualitate, quia forte ista duo signa, quandoque in utraque apparere possunt, quod ex alijs signis superius de istis tunc possumus eas distinguere.

Veruntamen quando urina conturbata est, uel non est sedimento, & colore similis naturali, facilius inuicem distinguuntur. Hoc enim uoluit signum esse certissimum, quo inuicem distinguantur.

Subdit postea Galenus sexcentos tales inquit in pestilentia diuturna conspexi (*s. qui habebant dicta omnia signa, quæ superius dixerat non solum urinam laudabilem, ut quis posset interpretari*) &c. quæ uide.

Hæc longiori forsan oratione, quam hic locus expostulat, in quo non intendimus officio interpretis uti, quia res mihi uisa est consideratione digna; ut saltem alijs uiam patefaciam, qui locum hunc Galeni magis dilucident; in quo intendit Galenus distinguere hecticam pestilentem a non pestilenti; neque uult Gal. Signum febris hecticæ pestilentis esse urinam bonam, ut aliqui dixerunt; sed infert, quod quandoque potest esse laudabilis cum pulsu laudabili, tam in pestilente hectica, quam in alia hectica, & ob id esse distinguenda ex alijs signis dictis, neque dico ob id

in hectica pestil. non posse urinam esse bonam, hoc enim iam confirmavi, sed dico hoc suis in uerbis non inferre Galenum, sed eam quam retuli sententiam.

Alij dicunt, quod urina non modo crassa, & turbida fit in febre pestilenti, sed & nigra, & liuida ob adustionem, uel caloris innari extinctionem, & quod sepius tenuis, & alba redditur cū sedimento non laudabili. Hinc Fracastorius inquit plurimas urinas pestilentia affectorum esse subiugales, propter multa, & diuersorum humorum ebullitionem, quod si humor crudior fuerit, albida inquit sæpe, & subtilis urina redditur, si uero sanguinis excrementa redundant, rubra, & confusa propter ebullitionem, quos si subadusta, & subtilia fuerint, aut tenui melancholia admixta, similem uino granatorum urinam faciunt. Ego subiugalem uidi in nonnullis pestilēti febris affectis, cum essem in Regione Belgica, cum bubonibus, de quibus infra, & alijs pestifinis signis.

Nonnulli aiunt, quod urina hæc liuida est maxime in eius superficie propter læsionem spiritualium, & quod fetida apparet ob maximam putredinem, & natiui caloris extinctionem, præternaturali calore uiuente, ut antea dixi, de qua re nemini dubium esse debet, cum fetida sint omnia excrementa,

ex Thucidide loco supradicto, calore na-

turali iam a pestilente uicto;

unde non amplius

regere

potest nostrum corpus, & ideo pu-

trede in dies fit

maior.

T R A C T A T V S
 SEQUITVR DE ALIIS SIGNIS FEBR.
 pestilent. Cap. XXVI.

Iam ex signis a pulsu descriptis, & ab urina, & calore quā pessime se habeant pestil. febre affecti constat, præcipuè quia ex dictis manifestum est uirtutem uitalem, & etiam naturalem plurimum laborare.

Quibus adde quod animalis etiam & mortua pessime se habent. nam & corpus & animus languet, ut etiam Thucid. dixit loco dicto, & sic cecinit Lucretius.

*Atq; animi prorsum uires totius, & omne
 Languibat corpus læti iam limine in ipso.*

Grauitas propterea totius corporis adest, emortua facultate sustentatrice, & mortrice corporum, & quæ membra prius mouebantur, & leuia uidebantur, nunc grauias uidentur, inquit Gal. unde Diodor. Sic. inquit 14. Baldi, quod crurum grauedines aderant.

3. ep. 3. 68

3. de pres.
 expul.

Corripiebant ante omnia eos qui salubri erant corpore capitis acres feruores inquit Thucid. & Gal. color faciei partim erysipelatosus erat, partim herpetibus depascētibus assimilem habent qui peste afficiuntur diffusum per plures partes: per uagabatur, coalita lues temere, nulloque ordine inquit Gal. omnem corporis superficiem, sed primum in cap. inquit Thucidid. & Hipp. 3. epid. 3. 22. inquit, & Gal. & quod facer ignis multum celeriter per omnes corporis partes depascebatur, sed præcipuè circa caput, & sexagenarijs, si uel minori quis curam adhiberet. Causa cuius fuit Austrina illa constitutio, cum tranquillitate uentorum, ob quam repletum fuit caput, & senes, putredo maximè uexauit, quoniam humiditati eorum, ob imbecillitatem coaceruatam, accessit præternaturalis caliditas aeris tunc uigentis, unde duæ causæ putredinis aderant, humiditas, scilicet & caliditas, ut ibi Gal. Falop. refert in illa peste 1528. q̄ color in facie citrinus erat omnibus quib. bubo pestilens erat.

Oculorum suffusio ruboris, adustioque eos corripiebat inquit Thucid. Gal. ut antea etiam dixi, quod oculi eorum sunt accurate inspiciendi, nam inter lauandum manifeste redduntur calidi, & flammei, quidam inquit postea tales permanēt, quos planè

plane, sciemus teneri potest. Sunt duo hæc signa ab oculis desumpta, sed quod Thucid. refert, apparet antequam lauentur: quod uero signum refert Gal. inter lauandum apparet, & postea etiam permanet. Si enim non permaneret, non esset signum pestis, ut uidetur Gal. inferre. Lucretius autem inquit.

*Principio caput incisum feruore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.*

Et aduertendum, quod & in magna illa peste, quæ tempore Galeni, & in ea quæ Thucididis memoria infestabat, eadem facies fuit teste Galeno, ut ex hoc uideas tale signum non esse contemnendum.

Introrsum uero inquit Thucidides statim lingua cum faucibus sanguinolenta uisebatur. Lucretius addit.

Et aspera.

Deinde ex his sternutatio inquit Thucid. raucitasque existerat, nec diu post labor in pectus, cum uehementi tussi descenderat, & cum ad præcordia hæserat, illa uexabat. Vnde Lucretius.

Sudabant etiam fauces intrinsecus atro

Sanguine, & vlcerebus vocis via septa coibat,

Atque animi interpres manabat lingua cruore,

Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

Inde ubi per fauces pectus complerat, & ipsum,

Morbida vis in cor mæstum confluxerat ægris

Omnia tum vero vitæ claustra lababant.

Galenus inquit multi fauces laborabant, uox erat nitiata, & paulo post: & si inquit in pulmonem, & asperam arteriam descendebat fluxio, tabidi fiebant: & idem 3. Prognost. 30. asserit, quod Thucidides inquit, cum in cor inhæsit, (intelligēs pro corde os uentriculi) id subuertit. s. uentriculum; subuertit intelligit, inquit Galenus impetum in uomitionem:

3. epid. 3.
com. 19. et
6. epid. 7. 1

Cunctæ fellis, & humoris, quæ a medicis uocantur excretionēs, sequebantur & ipsæ cum ingenti cruciatu, inquit Thucidides, & paulo post inquit, neque uero corpus, quoad morbus agebatur flaccescebat, sed opinione hominum fortius pesti reluctabatur. Adeo inquit plurimi infra nonum, & septimum diē, ab ardore urente uitalia necabantur, adhuc aliquid roboris habentes, aut si hoc tempus existerent, tamen desidente ad uentrem morbo, atque illum acriter concutiente idq; cum assiduo pro-

fluio

T R A C T A T V S

Lib. 3. ep. 3. & 4. fluuio multi quoque postmodum debilitate ipsa peribant. simili Galenus 3. epidem. 3. Aluus biliosa, & pinguis excernit, quod est Syntexeos signum, & febris pestilentis perpetuum, & qui ægrotos ferè omnes sustulit, quicunque etiam atram bilem exquisitam deiecerunt omnes interierunt in illa peste, de qua lib. de atra bile indicant enim eam iam sanguinem fuisse immodice assarum, atque adustum. & 4. Aph. 2 1. & 2 2. & 47. inquit, quod huiusmodi excretiones, si in morbi principio fiant nunquam ad bonum fiunt, magnam uisceris læsionem ostendentes. scilicet ob quã ante tempus debitum post coctionem euacuare cogitur, ad morbos uero consistentes sequuntur sæpius ad bonum, natura expurgante superfluitates.

Ac propterea ipse eodem 4. Aph. inquit plurimas quidem deiectiones nigras in pestilenti illo morbo longo conspexisse, quæ non magis in his qui exitio proximi erant, quam in alijs saluandis apparebant, non tamen inquit, uel in principio, uel in cremento morborum conspiciebantur, tunc enim quæ euacuabantur erant, & flaua, & rufa, colore colliquamenta, quæ uero mox apparebant, nigra erant ueluti sæx sanguinis. Siue inquit ipso superassato habuissent generationem, siue iam aliquam extraneam putredinem assumpuissent, illis quæ in uentriculo sunt cruditatibus proportionaliter, quãdo ad uitiosos humores corruptio terminauerit. & 6. de Comp. m. l. loc. 6. inquit, quod calida intemperie circa hepar existente fiunt colliquationes primo humorum deinde etiam carnis ipsius hepatis, & euacuatur per uentrem bilis crassa graueolens, & abunde colorata, quemadmodum inquit in pestil. feb. contigit, quandoque fluxus alui diuersus est pro diuersitate humorum, ut in peste illa refert, de qua Hippocr. 3. epid. 3. inquit idem Gal.

Et quod admodum excrementa ista sicuti, & cœtera omnia fœtida sint, ob maximam putrefactionem nemo est, qui neger.

3. ep. 3. 56 Cibum omnes fastidiebant, maxime uero, qui uitio uentris detinebãtur, cuius est ratio, inquit Gal. quoniã ciborũ appetẽtia est opus uentris, cum ergo uenter afficeretur, ut ex fluxu antedicto notum est, non mirum si eius officium, quod est appetere deficiebat, hocque symptoma omnes affecit nedum in peste quæ uiguit tempore Hippocr. sed etiam in ea quæ uiguit tempore Gal. ut ipsi asserunt, quare factum est, ut multi more-

rentur,

rentur, fortissimi autem, qui uim sibi ipsis afferentes cibum oblatum sumpserunt, omnes fere superstites fuerunt; plurimi uero mori, quam comedere quidquam prius duxerant.

Auicenna inquit adesse nauseam, & appetitus casum, cui si non resistitur, cum uiolenta comestione interficit ægrotantem.

Rasis inquit si nausea sit frequens, cum febre tepida, quæ multis sit communis, quod ipsa est pestilens, tantum ipse nausæ, cum febre tepida tribuit.

Siti uehementi tenentur: cuplu. s. ob incendium cordis, & spiritalium, & bilis multitudinem, cum omnia bilis genera ad essent, ut antea ex Thucidide dixi, ad quam sitim linguæ siccitas, & inquietudo molesta sequitur ex omnium sententia maxime Aetij, & Auicennæ.

Thucid. refert, quod siti inexhausta adacti ob incendium paritum internarum erat illis iucundissimum in gelidam se ipsos aquam abijcere, & quod in puteos, multi eorum quib. custos de erat seproiecerunt. Quamquam inquit perinde erat nimis, aut minus bibere. Et Lucretius inquit.

*Multi præcipientes lymphis putealibus alte,
Inciderunt ipso venientes ore patente
Insedabiliter sitis, arida corpora mersans
Aequabat multum paruis humoribus imbrem.*

Nihilominus Hippocr. inquit, quod aliqui circa potum intempestiui erant, id est, inquit Galenus non magnopere sitibundi erant, quoniam nō perinde his multa copiosa putrida sanies in uentrem, ut prædictis illis. s. qui siti præmebantur, conflueret

3. ep. 3. 61

Vnde constat suam symptomata uariare secundum constitutionem temporis, & secundum alias similes causas, maxime pro ut hanc, uel illam partem morbus offendit, tempore Hippoc. pestis erat ex calida, & humida intemperie, Thucid. uero tempore, & præcipue æstate caliditas multum excedebat, ac proinde maxima siti æstate uexabantur.

Aliam rationem præterea cur quandoque in febribus non fiant ægrotantes pere a Gal. 1. epid. eorum inquit quibus uenter laborabat aliqui sitiebant, aliqui minime, crassitudo enim humorum, inquit Gal. & renuitas erat aquosa aceruata, frigida quidem illa sua sponte utraque, sed acquisitium calorem a putredine mutuans, quare in quibus iam excedebat putri-

60. & 61.

T R A C T A T V S

du labor, erant sitibundi, in quibus nondum, si contra merito non sitiebant.

Et 1. epid.
2. 74.

Sunt etiam qui non sitiant, licet causa sitis adsit emoriente virtute, ut ibidem habetur, & nos cap. de Causone diximus.

3 ep 3. 12.
& 47.

Nec solum linguæ siccitas, sed etiam totius palari, quandoque cum ulceribus malignis nedum in dictis partibus, sed etiam in gutture, & fauci, ut ex Aet. & Auicenna habetur; quæ exulcerationes ob putredinem cacoethes sunt, inquit Galen. qui etiam 5. meth. 12. inquit, quod in peste illa talia ulcera asperam arteriam molestabant, cum leuicula tussi leuiter irritante, de quibus etiam 3. Prognost. habetur. Et Lucretius inquit.

Tenuia sputa, & croci tincta colore
Salsaque perfauces raucas, vix edita tussi.

Somnus quandoque adest, quandoque vigilia, unde calido illo, & humido statu pestilenti inquit Hippocr. quod sopore detinebantur, si quibus ad caput a calore febrili frigidi, & crudi humores deferiebantur. alij erant vigiliæ si bilis abundaret. Alij inquit Galenus tenuibus somnis tenebantur, quibus putrida erat tenuitas.

Nicolus inquit, quod semper adest maxime in carbunculo, ac bubone ob humores corruptos ascendentes. Cæterum meo iudicio si corrupti uigilias potius facerent, quare dicendum, quod ob uapores a sanguine, uel a sanguine pituitoso ob ebullitionem diuersos, antequam sit putredo tanta, ut acrimoniam dicti humores acquisierint, & tenuior pars sit in bilem uersa, sit in bubone, uel carbunculo semper, sicuti etiam dixi de Feb. cum papulis erumpentibus.

Ob hanc causam dementes fiunt post ueternum, humores. n. putrescentes ac redinem acquirunt inquit Gal. ob hanc causam fit etiam phrenesis, vel paraphrenesis. s. ob ac redinem dictam licet hæc magis acquiratur post uigilias multas.

Possunt etiam in cerebro pituitosi humores adesse, præcipue statu Austrino, quo caput repletur, qui a febrili calore liquefacti cerebro sporem inducent.

In coacis
prænot.

Holerus uoluit potius a mala qualitate istum soporem fieri, quam a materia; uerum quænam erit hæc mala qualitas?

Non uigilias tantum adfuisse in peste perpetuas, refert Thucydides, sed & inquietudinem membrorum. Vnde Lucretius.

Nec

*Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
Corpora, massabat tacito medicina timore.
Quippe patentia, cum totas ardentia nocteis
Lumina uersarent, oculorum expertia somno.*

Inquierudo autem noctu maxime solet fatigare, tum quia somni tempore grauiora omnia uidentur, si dormire nequimus, tum quia suscitati uapores, minus distari, & discuti possunt, magisque inclusus manet calor, & uapores fuliginosi ab eo excitati.

Proprium pestilentis signum est uirium lapsus, ut antea dixi, addo nunc cum syncopi, a uomitu præcipue, & ab egestione, quod etiam Almanfor retulit.

Conuulsio uiolenta consequitur Paulo, Aet. & Auic. etiam testibus, ob malos uapores sua acrimonia cerebri membranas, & eius neruos lacescentes, & in conuulsione fit ferinus, & toruus aspectus, conuulsis oculorum, & faciei musculus: ut ob hæc etiam istæ febres aspectu terribilis dicantur, nempe cum delirant, & torue aspiciunt, inquit Gal. Vnde Lucretius.

6.ep.128.

Triste supercilium furiosus uultus, & acer.

Et paulo post de conuulsione, sic inquit.

In manibus uero nerui trahier, tremere Artus.

Conuulsionis acerbissimæ causam singultum inanē fuisse refert Thucidid. qui singultus in aliquibus citius in aliquibus tardius cessabat: quem singultum fuisse a non proportionata, ut uocant materia; ob bilem, scilicet, os uentriculi mordicantē, quæ bilis nedum acrimonia sua propria, sed etiam a mala, & ueneno sa qualitate a seminarijs pestis contracta, singultum, & conuulsionem poterat monere; forte etiam a nimia exsiccatione fiebat. De singultu sic Lucretius.

*Singultusque frequens, noctem persæpe diemque
Corripere assidue neruos, & membra coarctans
Dissoluebat eos defessos ante fatigans.*

6.ep.6. 8.

Dolores præcordiorum, aderant inquit Aet. siue etiam intestinorū ut inquit Diodorus Sic. 14. Bibl. Dolores uero isti maligni fiunt, inquit Galenus ex succis ab improbo uictu, aut pestilenti cælo in corpore genitis. Hi dolores ad resolutionem (siue syncopin, & uirium lapsum, ut interpretor ego) perducunt acutissimi, & acerbissimi cum sint inquit Galenus.

6.epid.7.1

Nec

T R A C T A T V S

14. *Biblio.*

Nec solum in furorem, sed etiam in rerum omnium obliuio-
nem incidebant, qui inquit Diodorus Siculus circū euntes ca-
stra emoti mente preibant, & Thucid. inquit, quod multi ex his
qui sanitati restituti erant, siue a pestilentia seruati, omniū quæ
antea nouerant obliiti fuere, ita ut, & nedum familiares, sed se-
ipsum etiam ignorarent, de qua re Gal. l. de Diff. sympt. 3. & 2.
de Causis sympt. ultimo, & lib. de Animi mor. & corpor. mutuo
temperam. & 2. prorrhet. l. 9 & præterea sic Lucretius.

Atque etiam quosdam cœpere obliuia rerum

Cunctarum, neque se possunt cognoscere, ut ipsi.

Flarus sub hypocondrijs excitari ob caloris naturalis imbe-
cillitatem asserunt multi, unde eorum tensio, & splenis tumor,
inquit Auicenna.

3. *ep.* 3. 39

Frigiditas partium extremarum adest; siue id emoriente uir-
tute fiat, siue ob internarum partium inflammationem ad se cu-
rbitulæ ritu sanguinem, & spiritus trahentem, de qua re su-
pra cap. 24. nisi forte id contigerit ob multitudinem frigidorū,
& crudorum humorum, qui frigidiori, & humidiori constitu-
tione superfluunt, de qua re Gal. l. epidem. 2. temp. 2. maxime
com. 27. frigiditatem ante extremorum fieri propter inflamma-
tionem internarum partium, uel casum uirtutis multa mala ac-
cidentia demonstrant, sed præcipue facies illa Hippocratica, na-
sus acutus, collapsa tempora, oculi concaui, compressæ aures, &c.
De qua re Lucretius.

A pedibusque immutatim succedere frigus,

Non dubitabat item ad supremum denique tempus,

Compressæ nares, nasi primoris acumen

Tenue, cauati oculi, cana tempora, frigida pellis,

Duraque inhorrebat rictum, frons tenta manebat.

Vide infra
cap. 30.

Sudorem præcipue circa faciem, & collum tales tentasse no-
uit Fallopius, & quod erant fætidī. De quo Lucretius.

Sudorisque madens per collum splendidus humor.

Et 3. epidem. 3. inquit Hippocr. & Gal. quod multi sudores
aderant non decretorii, a multitudine humorum grauata natu-
ra, fætidī autem erant ob intensam putredinem. Sicuti cætera
excrementa istorum, ut antea diximus, quandoque sudor ille
anglicus adest, de quo Lemnius, &c.

Inquit Lemnius li. 2. de Comp. lex cap. 1. quod sudor iste Bri-

tan.

rannicus, seu Anglicus dictus est, quia in ea regione populares frequentius eo corripuntur, partim ob operosas lautasque menses, ac ciborum affluentiam, qua illos distendi contingit, ut Germanos, ac Belgas poru, partim (ut observatum est inquit, ante anno superiore solstitio æstivo) ob aerem turbulentum, ac nebulosum densaque caligine passim offusum, quo fit, ut concepta intus, & foris morbi causa, atque origine, non sine sanguine, & sudore, cum illo colluetentur, quasi cum ualido, ac præferoci hoste certamen sit initum, quem summis uiribus excussisse laborarent. Hinc corporis animique defectus, hinc spiritus languidi, ac collapsæ uires, hinc intercepta uoce, occlusisque spirandi fistulis, uitæ propemodum interitus, atque exanimatio. Talemque morbum ob uitæ mollitiem, delicatam, Anglicos, & cito corripere, & occidere ait: at Fracastorius ad Analogiam eius contagionis, quam habet ad subtile sanguinis id refert, propter quod die una, aut finitur ægritudo, per sudorem saltem, ut plurimum, aut finitur æger.

Huic morbo cardiaca syncope inquit succedit, & animi defectus ob morsum stomachi, qui non minori affectu hominem cōficit, quam si cor uitæ fontem halitu contagioso forinsecus ingruente opprimi contingat. Consequitur & eodem teste, ut observatum fuit in Belgica regione animi deliquium, & cordis palpitatio, & ex animi deliquio, ut Hol. ait spiratio trium horarum moriuntur.

Æstuant etiam non stomacho tantum, sed etiam capite; perculsi tali morbo, mox quasi essent languore dissoluti, animi defectu corruebant, decumbentesque perpetuo sudore defuebant cum febre, cum pulsu crebro celeri, & inæquali, neque sudori modus erat ante morbi solutionem. Soluebantur autem uno, aut ad summum altero die, quanquam liberati diu postea læguebant, omnibus cordis palpitatio conquisita, alios quidem duos tres uel annos, alios omnem uitam comitata. Initio multos sustulit. Quum nondum uis illius erat percepta; at postea ad modum paucos, ubi exercitatione, & usu deprehensum est, eos qui sudores exciperent prolicerentque, & se cardiacis muniti, omnes restitui, tunc mitior iam factus morbus epidemialis non perniciosus erat, & ideo neque pestilens meo iudicio, hæc Fernellius, & alia ex quibus concludit uenenum huiusce febris

*Fernell. lib.
de Abditis
rerum cau.
cap. 12. in
fine.*

T R A C T A T V S

bris pestilentis potius spiritui, quam humori insidere, & omnⁱ ratione in ephemerarum censu esse habendum, cuius uenenum tenue tum esset, infirmiusque uitali robore, ut cor laceffiuerat in cutem propellebatur, sudore solo prorumpens.

Cap. XXVII.

ORPV S inquit Thucidides exterius non admodum feruens erat tactu, neq; pallidum, sed subrubrum fuscum minutis pustulis, ac papulis scatens. Et Lucretius inquit.

Et sinus ulceribus quasi inuistis omne robore,

Corpus ut est, per membra sacer cum deditur ignis.

Gal. l. de Attrabile c. 4. inquit, quod in illa longa pestilentia ob febres ardentes sanguis crassus, & niger effectus est; qui ut antea dixi cum in aliquibus, qui conseruari sunt, fuit deiectionum nigrarum causa, contingebat autem deiectiones istę in his, qui seruabantur 9. die magna ex parte, vel 7. uel 11. quib. uero inquit ægrotis huiusmodi ventris deiectione non accidit, ijs corpus uniuersum nigris papulis commaculatum est, quę sane illis non dissimiles erant, quas Gręci exanthemata appellāt. Non nunquam etiam ueluti squama illis exsiccatis, atque discussis decidebat, sed paulatim, ac multis diebus post Crisim. Et paulo infra inquit huiusmodi pustulas contingere natura, quicquid melancholici humoris superuacuum est foras detrudente, a quo genere oritur etiam carbunculus, inquit, de quo nos infra.

6.ep. 1. 28

Idem Galenus citans locum antea dictum Thucid. inquit, q̄ per pemphingodes aliqui intelligunt febres cum papulis, & subdit, uerum quorum febres, cum papulis a symptomate ipso sic appellantur, nos uerisimiliter ex hoc symptomate Hippocr. voluisse pestilentes sic vocare febres intelligimus, nam inquit, & hæc profecto est una febrium species, &c.

1.ep. 2. 37.

De papulis etiam in febre contingentib. loquitur etiam alibi Hippocr. papulę inquit parue, quę non essent excernēdis morbis, statimque euanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.

Vbi uult Gal. quod horum causa esset cruditas humorū, quos
quod

quod si natura excernere tentaret nihil proficiebat, imo ab illis superata, aut in profundum fluere promisit, aut propter paucitatem excretionum, abscessum moliebatur.

Galen. inquit, quod tempore illius pestilentiae exanthemata, cum ulceribus siccis emanabant per corpus, quæ etiam pulmones infestabant, pustulæ inquit, quæ exanthemata uocantur, nigra, toto corpore confertim multæ apparuerunt, ulcerosæ quidem plurimis, omnibus certe sicca.

Ex supradictis antiquos paucas quidem tenuisse constat, quæ in febre pestilenti apparent, quandoque cum ulcere, quandoque sine, ut quæ culicum moribus assimilatur petechias, ut antea dixi uocant, hispani tabardillo cæterum in istis etiam intellexisse morbillos, & uariolas affirmare non audeo, quod multi faciunt, neque etiam negare, quando id difficillimum sit iudicare.

Sicuti an de istis intellexerit Hippoc. cum dixit multis sacri ignis occasionem quilibet, & minuti admodum puncti toto corpore præbuerant. Sed huiusmodi questiones; quoniam curationem non uariant, ut c. de Morbillis, & Variol. demonstrabo, parui facio.

Anginæ perniciosæ superueniebant quorum naturam uide-re potes ab Hippocr.

Guido inquit, quod in pestilentia sui temporis, a qua etiam ipse captus fuit, sanguinem per os palatum, & nares, & uescam excernebant.

Abscessus plerisque horum inquit Hippocr. in suppurationes contigerunt, atque carnis multum, & ossium, neruorumque decidit ob prauos enim humidos humores solidæ etiam partes computrescebant inquit Gal. unde tex. 25. inquit, & uide quomodo totum caput glabrescebat, & mentum ossaque denudabatur, decidebantque, & quod hæc cum febribus, & sine febre; & erant hæc formidabiliora, quam deteriora ratione ibidem a Galeno adducta. Similis fuit pestilentia illa sequa, de qua Galenus in summos pedes grassata, pedes putrefaciens.

3. de V. sup.
fol. 357.

Similia inquit etiam Thucid. & infert quod ex his, quandoque a peste liberabantur ægrotantes, quasi per crism expurgatis sic humoribus, & expurgata morbi malitia; unde inquit, & hac perniciosissima lue, si quis conualefcebat eius uolentiam significabant extrema membrorum, siquidem ad uerenda, & ad

R sum-

T R A C T A T V S

summas manus, summosque pedes prorumpebat, quibus amissis, nonnulli liberabantur, quidam amissis etiam oculis. Vnde Lucretius.

*Quorum si quis ut est uitaret funera læti,
Visceribus tetris, & nigra proluvie alui,
Posterius tamen huic tabes letumque manebat,
Aut etiam multus capitis, cum sæpe dolore
Corruptus sanguis plenis ex naribus ibat,
Huc hominis totæ vires corpusque fluebat,
Profluvium porrò, qui tetri sanguinis acre
Exierat tamen in nervos, huic morbus, & artus
Ibat, & in partes genitales corporis ipsas,
Et grauius partim metuens limina læti
Vivebant ferro priuati parte virili,
Et manibus sine nonnulli, pedibusque manebant
In vita tamen, & perdebant lumina partim,
Usque adeo mortis metus his inceserat acer.*

In summa si aliqui euadunt magno id emunt pretio præsertim, quando minus medico obtemperauerint, aut remedijs conuenientibus morbus non curetur.

D E C A R B V N C V L I S, E T B Y B O N I B V S,

quos ueteribus fuisse notos probat contra modernorum opinionem. Cap. XXVIII.

*L. de Atr.
42. ep. Sec.
I. in princ.*

CARBUNCULI multi orti sunt in peste illa de qua 3. epid. 3. æstate maxime ob calidum feruorem, & crassam materiam inquit Gal. com. 5. humorem melancholicum foras detrudente natura, ut supra diximus a Gal. de quibus in alia pestil. inquit Hippocrat. carbunculi in cranone æstiuu &c. quæ ibi uide, maxime a Valef.

Nedum autem carbunculi, sed & bubones, & abscessus similes inquit Fracastorius magis fiunt in pestilenti febre, quam maculæ, quia inquit furens, & pergens est in illis materia, furit autem introrsum magis inquit, & circa membra principalia hepatis, & cor, & cerebrum, quare membra illa mittunt materiam furentem ad sua emunctoria, & aliam materiam ibi mixtam

ex quibus apparet istos abscessus magis fieri tempore pestis, quam maculas, licet etiam istæ quandoque fiant, materia tenuiori a sanguine infecto, ad cutim depulsa. Cuius causam uult esse Vales. quia hoc nostro seculo maior est abundantia excrementorum crassorum, quia homines uberius nutriuntur, & minus se exercent, unde cum humores dicti, & in dictis membris principalibus, & per totum corpus multiplicentur non mirum, si cum ebulliunt natura ad sua emunctoria eos expellat.

In humoralis autem pestilenti maxime apparent bubones, & carbunculi, eo quia in hac humores sunt affecti, tales autem abscessus ab humoribus fieri efferuentibus dictum est, id quod et nouit Hippocr. ut multis in locis notum est maxime 6. epid. 7. 4. qui hos bubones oriri uoluit iecoraria uena, & arteria affecta; & uult ibi Vales. loqui Hippocr. de bubonibus, qui tempore pestilentiae fuerant, de qua paulo ante dixerat.

Idem Hippocr. malignos bubones in acutis febribus fieri nouit inquit enim in bubonibus febres malæ fiunt exceptis diarijs quod etiam dixerat in Aph.

2. ep. Sect.
3. col. 147.
Vales.

Et subdit, & qui in febribus bubones nequiores in acutis ab initio pullulantes, qui deinde non crescant in febribus, sed decrescant, febribus ipsis crescentibus, malignam materiam, & in uisceribus ipsam recondi significant; idem 1. epidem. 2. 37. tumores post aures nigricantes factos fuisse dixit, quod nihil diuinarent, his sic stantibus, non uidetur uerum, quod Fernel. dixit de bubonibus nihil proditum esse a ueteribus, nam de non pestil. Hipp. & Gal. pluries maxime loco dicto Aph. de pestil. uidetur etiam dixisse Hippocr. locis dictis nempe eos nouisse, nec enim licet forte non fuerint in illa peste de qua 3. epide. 3. possumus arguere illos Hippocr. non nouisse, neque enim est necessarium in omni peste illos comparuisse; nam neque de carbunculis meminit loco dicto 6. epid. 7. 1. de quibus tamen ipse non nulla 2. epidem. in principio 2. tempestatis pestilentis, & 3. epidemia. 3. maxime 51.

Præterea falsum est de bubonibus, & pestiferis nihil proditum a ueteribus. Areteus enim doctissimus, & antiquissimus medicus, quem multi uolunt ante Galenum uixisse, inquit bubones pestiferi, & maligni iecoris soboles sunt.

2. de Caus.
& sig. ac. 3

Diodorus etiam Siculus, qui tempore Iulij Cæsaris, & etiam

T R A C T A T V S

14. *Bibl.*

Augusti uixit de peste Carthag. uerba faciens. Primum inquit de fluxio occipit, post ad collum tumores exoriebantur, deinde mox febres insequi, & ad scapulam neruorum dolores, & crurum grauedines, inde intestinorum dolores, & in corporum superficie pustulæ erumpebant.

Tumores autem post collum bubones fuisse non est dubitandum, qui ut Holerus refert; & alij obseruerunt, ut est Ficinus, non tantum sub collo post aures, & sub ascellas, & in inguinibus, & ut breuiter dicam in emunctorijs oboriuntur, sed in cubiti flexura etiam se bubones pestiferos uidisse aiunt, & in collo, ut de curatione bubonum a Ficino descripta manifestum est.

SIGNA PESTILENTIS FEBRIS SPIRITUOSÆ, hecticæ, & putridæ.

Cap. XXIX.

ED quoniam diximus febris pestilentis aliam esse diariam, aliam hecticam, aliam humoralem, licet hæc ultima sit tantum curabilis, tamen si non curationis gratia, saltem, quia ad prognosticum multum refert eas inuicem distinguere, signa cuiuslibet tradenda erant a spirituosa, siue diaria exorssi.

22. *Meth.*

Hæc ergo sequuntur symptomata ferè, quum supra de febre anglica cum sudore diximus, de qua tamen re Fernel. dubius est capit. 67. an. s. hæc anglica febris, sit diaria pestilens, cum tamen etiam manifeste diariam dixerit, l. de Abditis rerum causis, cap. 12. est præcipue frequens deliquium animi, & interdum syncope, ex uehementi spirituum corruptione, & propterea ob penuriam laudabilium spirituum, quam esse unam ex causis principalibus syncopem inducētibus dictum est supra de mente Gal. in 30. horis ferè perimere hæc febris solet, rarissime quartum diem attingit, uomitus est assiduus, uigiliæ ferè continuæ, corporis uehemens agitatio, uires paulatim deficere sentiunt ægrotautes, quæ statim in principio languescunt, urinæ laudabiles sunt nec sitis admodum molestat, non deiecta est appetentia, non calor multum acutus, aut mordax; imo ipsi se ægri minime febrecitare dicunt, quæ omnia medicos etiam non uulgares sæpe deci-

decipiunt. Præsertim, quia sudor ille de quo supra diximus anglicus. s. adest, qui in principio aliquâ spem in expertibus porrigit, cum tamē vires sæpius ipse dissoluat; & præterea minus in hac fluxus ille colliquatiuus, quod esse perpetuum pestis signū ex Galeno diximus, in hac spirituosâ apparet.

In hac potissimum signa sola apparent, quæ in simplici pestilenti febre apparere, dixit Fernelius, quando est pestilens non putrida; pulsus. s. parvus, languidus, frequens, calor omnino inæqualis, vires omnes præsertim vitales concidunt, frequens animi defectio, ac interdum syncope, assidua uomitio, per quam neque cibus, quidem optimus cor recreat, uigiliæ molestæ, frequens corporis iactatio, urinæ nec crudæ, nec turbidæ, nec sitis uehemens, nec appetentia defecta, nec magnum incēdium, nec febris admodum ardens, ut idcirco ne febricitare quidem ægri interdum putent, qui sine sensu doloris, uiribus extinctis decedunt inopinato: distinguitur difficile ab hæctica pestilente, pulsus tamen non sunt adeo debiles, ut in hæctica, celeriores, & frequentiores; calor non item exiguus, ut in hæctica, & æqualis; non tamen mordax, ut in humoralis: in hac urinæ non alterantur, syncopes magis molestantur.

Hæctica pestilenti pessime affectos se cognouisse referre uidetur Galenus ex acredine caloris, atque ipso caloris genere, & quod pulsus parum præternaturam mutati ijs in eo statu perpetuo manebant, quod pulsus in huiusmodi febre inquit præcipue incidunt, imbecilli tum erant, ut in fine testij capitis constat, nam qui pulsus sunt comites intemperiei ipsius corporis cordis imbecilli sunt omnes; erant etiam celeriores, quia omnibus febricitantibus celeritas est adiuncta: licet moderatis similes sint, quando nempe substantia in finibus cordis contenta frigidior est, & corpus cordis calidius, uel ob aliam inæqualitatem similem in corde, aut circa cor existentem, de qua re supra.

Adde dictis signis, ut ex Galeno loco dicto apparet, quod febricitare se negant ægri, quia febris occupauit cordis corpus, etenim inquit Galenus, duo sunt propria signa hæcticarum, primo si perpetuo sibi similes sint, nec ullam accessionis inuasionē, nec incrementum, nec uigorem, nec remissionem habent, nec se febricitare percipiant ægrotantes: quæ duo tamen sunt signa omnibus hæcticis cōmunia, ut nosti nedum pestilenti, ac proin-

*De feb. 4.
c. 17. & l.
de Abdit.
verū c. 12.*

*3. de Præf.
ex puls. 3.
& 4*

T R A C T A T V S

de ex alijs iudica, de qua re etiam supra, an sit hectica pestilens an non. est huius febris calor, non admodum mordax rellario ne facta ad humoralem, qui etiam medicos saepe fallit, quia se febre liberos esse ægri putant exigua est febris ista, & quia corpus cordis calor ipse inuasit, si tamen diutius manum admoueris, quasi ex profundo calor efferri uidetur, & collecti, ac aceruati halitus aciores, sensum non obscure afficiunt, non tamen tantum incendium sentiunt, ut in alijs inquit Galenus.

*3. de Præf.
ex puls. 2.*

Vrina in hac præcipue est similis sanorum, ut etiam supradiximus, & in summa cum substantia cordis tantum, uel eius spiritus patiuntur, signa ad sunt simplicis pestilentis, dicta est etiam hæc febris hectica, sine siccitate, ut Galenus refert se obseruasse in illa magna pestilentia, sine siccitate. s. magna, ut solet in alijs hecticis esse, non ob aliam rationem meo iudicio, nisi quia, cum a causa externa sit orta, non potest in tam breui tempore exsicasse corpus, ita ut appareat magna siccitas.

*I. de Diff.
feb. cap. 9.*

Si uero labes ista ad humores iam peruenerit, & mitior fuerit, ita ut sicuti in synocha sine putredine sit ebullitio tantum, si ne putredine, ita in hac fiat efferuescentia tantum a mala illa qualitate (quod uix fieri posse crediderim, quin statim fiat pestilens humoralis, ob efficientis causæ magnitudinem, & ob materiam iam paratam ad recipiendam pestem) tunc si Eernelio credimus, sunt etiam signa illa simplicis pestilentis, at si fiat uehementior lues, & bubo, uel carbunculus superueniat, nec dum tamen urinae turbentur, sed sint laudabiles, tunc neque adhuc putrida ab eo dicitur, sed tunc quando signa infra scripta putredinis ad sunt; non forte aberrabit, qui dixerit diariam, uel hecticam pestilentem dici, eousque donec putredinis signa uideantur.

Deprehenduntur inquit Galenus a pestilenti putrida affecti, si primo febrem percipiant ægri, si non æqualiter perpetuo febricitent, habent enim accessionis principium augmentum, & uigorem, & etiam declinationem si salus futura est; si tamen esset synocha uniformis esset, uerum distinguitur ab hectica, ut ca. de Synocha constar.

Ad hæc non habent hac putrida febre laborantes, pulsus præ ualidum, inquit Galenus, quod perinde est meo iudicio, ac si diceret non esse imbecilles, ut in hectica, non tamen etiam præ ualidos, sed tamen constare, licet in omni pestilenti febre sint imbeci-

becillitate quadam affecti. Adfunt præterea alia signa dicta de pestilente simplici, licet non adeo sæua, ut in hæctica, & spiritiosa, capitis dolor adest, grauitas, propensio in somnum, spiratio difficilis, & graue olens, sitis intensa, postratio appetitus, biliosa vomitio, exterius mitis apparet, interius conturbans, vrinæ, & excrementa alui fætida, & in summa putredinis ingentis signa, & varia signa superueniunt pro diuersitate humorum infestantium, & prout plus, aut minus affecit ipsa lues pestifera, & prout hæc, vel illa pars laborat.

Diutius hæc febris putrida durat; hi sunt qui linteamina sustinere non possunt: in hac interiora uruntur exteriora friget, subrubrumque corpus apparet, & quandoque liuidum exiguis pustulis, ac ulceribus, uel apparentibus, ut uocat Thucidid. efflorescens, quas pemphingodes posse dici Hippocr. & Galeni testimonio pater. Qualia sunt papulæ superius dictæ, & morbilli, & variolæ, de quib. inferius; & bubones, & carbunculi ægri isti inæqualiter cum febricitent, bene febrem percipiunt. 6.ep. I. 28

Respiratio fætida, maior, etiam frequentior, & fætida omnia alia excrementa, putredinisque inditia adfunt manifesta in pulsu, urinis, calore, & alijs, de qua re alias. Propterea siti magis cruciantur, lingua est aridior, frigidam magis expetunt, & cibum respuunt; in his præcipue bubones, & carbunculi erumpunt ueternus sopor subsequitur, & etiam phrenesis, ut supra dixi. Calor mordax occurrit, quod tamen paulo post mitescit, hæctica saltem respectu.

Huiusmodi putredinis malignæ signa, & alia quæ ex signis antedictis apparent, in hac conspicua, quæ maiora sunt, quam in alijs putridis apparere solent ex Rusi sententia, ut supra diximus, cum enim inquit Thucidid. hoc morbi genus horrendum magis sit, quam exprimi possit, crudelius inuadet, quam eius ferociam humana uis ferre possit.

Quis uero humor putrescat dignoscitur ex ijs quæ in alijs febribus putridis dicta sunt, si enim bilis prædominauerit ex his dignoscitur, quæ capit. de Tert. continua, ac de causone dixi. Si sang. ex synoc. si pituita ex cap. de quotidiana si melancholiam ex his, quæ cap. de Melancholia dicta sunt, & seuiora se demonstrent solita signa, dictorum humorum.

Si ex mixtione humorum tot signa habentis, cum de febre com-

T R A C T A T V S

compositis dicam, quibus ualde signa febris pestilentis supradicta, & de hac habes exempla ex Hippocr. 3. epidem. 3.

DE PROGNOSTICO IN FEBRE PESTILENTI.

Cap. XXX.

RELIQUVM est, ut de prognostico uerba faciamus, & in primis illud repetamus, quod supra ex Ptolomeo diximus, communes morbos periculosiores esse, & inexpugnabiliores proprijs, nam potentiorē causam habent, deinde illud Thucididis memoriæ mandemus oportet; quod huiusce morbi in totum est, ut remedia nihil proficiant ad salutem, imo quod quidquid in peste sui temporis fiebat, id omne inquit proficiebat in morbum, neque ulla medicina constabat, quam quis utilem fore diceret, nā quod alteri proderat, id officiebat alteri. Vnde Lucretius inquit.

Nec ratio remedij certa datur.

Lib. 2. c. 6

Nec mirum cum non pestilenti tempore solum, sed omni ēt, uerum sit, quod Celsus dicebat: quæ inquit medendi causa reperta sunt, nonnunquam in peius aliquid conuertuntur, neque id euitare inquit humana imbecillitas potest in tanta uarietate corporum. Non tamen propterea desperandum, nam hoc, & se ipsum destituere, nec languori resistere totius mali teterrium foret, ut demonstrat Thucid.

3. Aph. 13

Cum præterea uerissimum sit, quod ab Hipp. dicitur. Acuto morborum non omnino certas esse pronunciationes salutis, aut mortis, maxime hoc uerificatur pestilenti tempore, quo in principio sæpe salutis omnia plena uidentur, cum tamen nō multo post mors sequatur. Est tamen quando ægri reuiuiscere uidentur, neq; propterea, quia fallax est iudicium medicina

Lib. 2. c. 6

inculpanda, inquit Celsus, quoniam ars coniecturalis cum sit, uis est etiam rationis, ut cum sapius responderit, interdum tamen fallat nos, idque non pestiferis tantum, sed etiam in salutaribus, siquidem spes aliquando frustratur, & aliquis moritur, de quo medicus securus primo fuit.

Si quis tamen suum iudicium ad malum fecerit, hic minus prognosticando aberrabit, pestilentium enim morborum proprium

prium est, ut maior egrorantium pars pereat, ut supra diximus, nec mirum quo enim tempore natura magis pestis seminaria destruere conabitur, cum sæpius illa uincere nequeat, superatur ipsa, sæuiunt enim in pugna sepiissime, & natura imbecillior redditur, ob id uidetur mors repente superuenire, & verissimū est morbos pestilentes in principio videri mites, & leuiore, sed tamen paulo post speciem mutant, iam in intimiora penetrantibus seminarijs dictis.

Obseruatum est autem eos præcipue, qui humidiores sunt, vel natura, ut pueri, uel etiam ex accidenti, ut senes pleniori lanna, quoniam magis humectantur, plus periclitari, & mortem subire, attamen, licet mulieres humidiores sint & ipsæ, ob menstruum tñ, & quia nam æque acuiui prodeunt, plenilunio non tantum periclitantur. Sanguinei etiam carnosique iuuenes, eodē et tpe potius intereunt, quoniam tunc illorum humores, maxime iactantur, ac commouentur. in nouilunio ob eandem agitationem sæpius ægros pestilentes mori multi dixerunt.

1. de Hæ.
8. & 6. ep.
6. i.

Vix autem ægrotantes septimum diem pertranseunt, licet, ut supra ex Thucidide dixi, plus quandoque resistent, quam uideatur posse credi: & licet 3. epidem. 3. & 6. epid. 7. 1. aliquos diutius durasse constet, neque mirum in constitutionibus illis humidioribus, in quibus magna ex parte fiunt febres longæ, quod de humoralis pestilenti dictum puta. Nam spiritusosa, uel hæctica, si non primo, secundo, uel ad summum tertio die enecare solet, corrumpuntur enim in spiritusosa, spiritus uitales, unde uires protinus cadunt, quia in corde gignuntur, neque aliunde ipsi ueniunt, si ergo ob læsionem cordis corrumpuntur, regni amplius non poterit. male propterea contrarium sentit Vales.

3. Aph. 16

De hæctica autem, inquit Galenus, quam medicinam inuenies aduersus putredinem, quæ cordis corpus occupauit, proprio nimirum humore cordis patiente, non potest communia sua obire, ac proinde citissima mors sequitur.

3. de Præf.
ex puls. 4.

Considerandum tamen, si uerum est, quod Fernel. inquit in febre pestilenti primo affici spiritus, & malo procedente transire ad humores, ita intelligi debere, quod tantum alterentur, nō autem corrumpantur spiritus, ita ut febrem faciant in omni febre pestilente, de qua re supra, aliter sequeretur, quod nemo inquam febre putrida pestilente laboraret, nisi prius ephamera

Li. de Ab.
rerū causis

S
cor.

T R A C T A T V S

corruptus esset, & tamen si uerum est ex ephemera statim mori saltem, ut plurimum ægrotantes, nō potest istud alterum, esse uerum, uel saltē sequeretur, quod omnes, qui pestil. febre laborant in principio semper peius se haberent, quod falsum esse, ex dictis patet, & etiam ex longa obseruatione.

Humoralis autem non est adeo pernitiōsa, ut duæ antedictæ, quia humores, qui in sinibus cordis continentur, licet putrescant, & pessime afficiantur, tamen ab alijs partibus suggeruntur continuo, unde labem sustinent, diutius etiam uita manēte.

3. de Præs.
ex pul. 3.

Et præterea humoribus affectis non tantum cætera membra principalia pariuntur quemadmodum patiuntur, quando spiritus cordis, uel eius substantia est affecta, & in summa non tantū uirtus cadit, sicut Galenus inquit, quod multi superstites fiunt, quibus pestilens febris in humoribus est. alij omnes, quos cordis corpus occupauit, pereunt, occidit autem citius causon, uel synocha pestilentia, quam aliæ humorales pestilentes, id quod etiam uerificatur in putridis, omnium putridarum, cum sint hæ febres acutissimæ, & periculosa.

Ex quibus inferre possumus, si qui in peste seruantur eos esse quibus bubōnes, carbunculi, uel papulæ, uel alia huiusmodi symptomata apparent, tamen quia febrem pestilentem humorem esse huiusmodi signa demonstrant, tum etiam, quia robur naturæ ostendunt ad partes ignobiliores expellentis.

Patet et ex dictis eas tantum febres; pestilentes, curationem recipere, quæ in humoribus accedunt, reliquas esse incurabiles.

Patet etiam, quod uel spiritiosa statim enecat, uel in hecticam transit, quæ tamen etiam cito perimit, quod si in humorem transit, id quod est rarissimum, quod tunc permutato morbo in minus malū, potest curari, licet uerissimam sit istas etiam sanatu esse difficillimas.

4. Aph. 21

Deiectiones nigras morbo consistente ad bonum apparere in febribus pestilentibus, dixit Gal. siquidem tunc fiunt naturæ beneficio, quod noxiū est expellente. In principio autem morbi ad malum, quia magnam visceris læsionem ostendunt; inquit ipse, a quo etiam notum est, quam malæ sint colliquatæ deiectiones, & cibi fastidium esse pessimum, ut supra dixi.

Si stilla ex naribus fluit, si sanguinem per nares, & aluum, & uescicam profundunt in principio morbi, quo tempore aliquid ad

ad commodum excerni esse impossibile, dixit Galen. pessimus est, quod Guido Gual. in illa peste sui temporis obseruasse memorie prodidit. Mala alia signa, quæ in alijs febrilibus recēset Hip. & Galenus, & in prognost. & alibi eo peiora sunt in pestilenti febre, quo maiora semper in ea apparent, ut supra adnotaui, & quo vires sunt imbecilliores.

Quibus cum amentia stupor est, si moriuntur ferè omnes 3. quinto, aut septimo die, ut obseruatum fuisse aiunt.

Anhelitum fetidum confirmatum fuisse putredinem pestilentem in corde omnes concordant, & ideo pessimus esse signum, ut etiam supra adnotaui.

Qui altū, & profundum somnum habent, pro deploratis habendos esse referunt, quia copiam, & crassitiem ostendunt vaporum quos naturam superare posse diffidimus.

Pestilentes morbos, ut plurimum in diebus paribus male iudicari secūdo. s. quarto, sexto, octauo, habes ab Holero in Coac. prænot. nec mirum cum infide sint crises in talibus diebus mox quod incidunt ante 14. vt & ibidem ab eodē habetur, & a Gal. l. de Crisibus constat.

De bubonibus sunt, qui dicunt eos, qui sub axillis prorumpunt, esse deteriores; alij qui in collo, aut post aures extuberant; tu eos deteriores iudicabis, quod cordi magis propinqui fuerint, vel illi promptius affectionem suam communicent, quod & de carbunculis intellige, & inquiunt, quod quanto plures bubones apparuerint, tantum melius est, contrarium esse de carbunculis, quum quo plures, eo deteriores sunt.

Bubo mollis si induretur pessimus est, circa bubones, & circa papulas ardor ingens, qui interdum remittitur, securos medicos imperitos facit, sed paulo post æger diem suum extremum obit.

Si bubo delitescat, si papulæ delitescant certissimum est mortis signum, quod de omnibus alijs excretionibus etiam ex Hip. decreto intelligendum est, vt l. de Variol. etiam dicam.

Si bubo niger euadit, rarissime euadunt ægrotantes, Fallopius autem refert, quod in peste 1528. color bubonis erat subflauus cum vesica, & videbatur color ille perlucidus.

Si ante febris exortum superuenerit bubo, cor forte esse ad venenum expellendum significat, & tunc febris ipsa est acci-

T R A C T A T V S

dens apostematis, contrarium m est iudicandum si post febrem ap
l. de Abd. pareat, & est deterius Fernēl. etiam teste.

rerum ca. Deterior bubo inquit Ficin, carbunculo censeretur, quia signi-
 12. & 4. ficat multum venenum ad membra principalia decurrisse, quod
de feb. 18. intellige si non fuerit creticus bubo, a quo natura alleuietur.

Carbunculi iudicantur mali, si pustula est nigricans duraque
 que cito non disrumpatur; peiores candidi, a quibus maxime sa-
 nies euenit. Quippe inquit deinceps aridior manens intus
 continetur, & quanto aridior, tanto peior inquit Ficinus.

Minores maiusculis deteriores censentur, & maligniores,
 non uirtutis imbecillitatem ostendunt, quæ materiam infestan-
 tem expellere nequit, & materiæ crassitiem, quæ nequit expelli.

Duri mollibus peiores, liuidi, nigri, & virides peiores rubris,
 & citrinis: & Ficinus inquit, primo nigri pessimi sunt; secundo
 2. *Progn.* liuidi, tertio glauci, quarto rubei. Sed de liuidis contrarium
 8. & 9. Hippoc. & Galenus, quia liuidus color semper ad extinctionem

caloris innati, niger, quandoque hoc, quandoque etiam humo-
 rem nigrum ad partem critice expelli significat, id quod distin-
 gue ex facili tolerantia, & pulsu forti, & signis coctionis, & alijs
 huiusmodi signis bonis, cum cretico euenientibus, contrarium,
 quando symptomatice fit, id quod et Valef. confirmat, secundo
 prognostico ubi dicitur pessimi sunt carbunculi si superiores bu-
 boni fuerint. Perniciosissimi si e regione cordis fuerint, aut uen-
 triculi, sed omniū maxime, qui guttur occupant, & quanto plus
 a membris principalibus distant, tanto minus periculosi.

Si pulli columbini, aut gallinacei illis, uel etiam Bubonibus
 admoti non intereant, pro malis habetur, ea forte ratione, quia
 venenum intus delitescere hoc demonstrat, vel pertinaciter ad
 eo infixum, ut a parte nullo modo extrahi possit.

Papulæ cito delitescentes pessime affici ægotantem signifi-
 cant, ut antea dixi.

Quæ sunt pallidæ, flauæ, & rubræ sunt minus venenosæ; viri-
 des cæruleæ, & nigre deteriores; quando .s. in principio morbi
 4. *Ap. 21.* appareant, nam si in statu, & cum alleuatione morbi contra-
 rium significant, ex Galeno, ut etiam supra dixi de nigris deiec.

Quod autem perniciosior, & magis periculosa sit pestis, quæ
 ab aqua, uel a cibis procedit, quoniam velocius aer ad cor pe-
 netrat, & pulmonem antequam possit antea corrigi dum trahi-

tur

tur cum primo occurſu feriat cor; ut bene Iſaac norat.

Si præterea ex tantis periculis liberantur mirum eſt, & cum quantis diſcriminibus; alij enim, vt ex Thucidid. & Galeno apparet eorum ſiqui ſanitati reſtituuntur, exceçantur, alij omniū obliuiſcuntur, deperdita memoria, cum quadam fatuitate, vt ſupra dixi, quibuſdam extremi pedes manus, aut pudenda perierat, alij obſurdeſcunt, alijs nerui contrahuntur: quidam huc, atque illuc decurrentes lymphatici maagent; pauciſſimi nulla veſtigia iſtius atrociffimi mali referunt, præcipue quia ægri inſelicitè curantur partim penuria, partim medicorum culpa, uel ægrotantium ipſorum, præcipue quia deſperationem incurrant; partim aſſidentium culpa, aut rerum neceſſariarū defectu, inquit Thucid. non tamen in tantis rebus deſperandum, neque animo deſiciendum; id enim perniciem augeat. Vnde Lucretius.

*Illud in his miſerandum, & magnopere vnum
Aerumnabile erat, quod vbi ſe quiſque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus vt eſſet,
Deſiciens animo mæſto, cum corde iacebat,
Funera reſpectans, animam & mittebat ibidem,
Idque vel in primis cumulabat funere funus.*

In tanta ergo calamitate, quæ forte in tali peſtilente conſtitutione, nec uitari, nec præuidi poteſt, magnus eſt ſumendus animus, inquit Seneca, & quærenda trepidiſ ſolatia, ac demendus ingens timor, prudentibus nimirum ratione ea, terrorem excutiendo, quia nullum malum ſine effugio ſit.

Imperitis uero ex deſperatione ſecuritatem inducendo.

Vna ſalus uiſtis nullam ſperare ſalutem,

Alia multa ab eodem habebis, uerum multo plura, & meliora a Sacris Theologis, & maxime illud Mach. etenim multo tpe nõ finire peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim ultiones adhibere magni beneficij eſt inditium, non.n. ſicut in alijs nationibus dominus patienter expectat, ut eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, ita & in nobis ſtatuit, ut peccatis noſtris in ſine deuolutis cauſam demũ in nos iudicet, &c. emendemus ergo uitam, quum ueluti benigniſſimus pater nobis omnipotens talibus ſupplicijs uiam demonſtret.

Cæterum hæc ſufficiant, ſi illud Thucididis obſeruatione dignum notauerimus, quod hi maxime ægrotis miſcebantur,

qui

*Thu. 2. de
Pel. Bello
& Gal. 2.
de Diff.
Sympt. &
3. de c.
Symp. ult.*

6. Nat. 9. 1

*Machab.
li. 2. cap. 6.*

T R A C T A T V S

qui pestem effugerāt, a qua capti erat, ut pote qui malum cum experti fuissent, ab eo amplius capi non posse crederent, non enim inquit pestis amplius eos capiebat, qui semel ab ea deprehensi fuissent, ita ut eos interficeret, quod etiam contra nō multorum opinionem certum est, præcipue Iouberii qui credidit maxime eos ad pestem esse magis aptos, qui antea ab ea fuissent capti; uerius forte est Thucid. observatio, quia iam qui pestem euaserant pura habebant corpora, & uirtutes fortes alioqui minime tantum motum uicissent.

Cap. XXXI.

Ad prognosticum etiam pertinent signa, quæ significant corpora ob pestem fuisse demortua, quæ meo iudicio similia sunt signis contingētibz his, qui ob uenenum perierunt: nam cū quis febre continua, uel alio morbo pro pestilenti habito perierit, & post mortem cor-

pus liuens, aut nigricans appareat aut uarium, aut diffuens, aut præ marcore sedum molestumq; reddit odorem, merito eum peste peremptum esse dicere possumus, præcipue si bubones, carbunculi, aut papulæ compareat, præterea considera præterita, & consequentia pestem.

Adde, quod taliter peremptorum sequitur totius corporis mollificatio etiam postquàm refrixerint. quod tamen non semper uerum est, quia et conuulsi aliqui moriuntur, ut supradixi.

Bubones, carbunculi, papulæq; licet antea non apparuerint, in cadaueribus tamen solent apparere, imo tumores etiam, quod obseruatum, ut inquitur est in peste Lugdunensi.

Omniū certissimum esse uoluit si quædam papulæ nigræ aut liuentes erūpant. id quod tamen commune est morbis pestilentibus, non ex peste, siue malignis eius causam uolunt esse, quia humorum ebullitio, quam facit putredo, & post mortem permanet, & calor putredinalis, ad cutem excrementa promouet, & ideo papulæ apparent. pariter alij dicunt quod si cadauera a peste peremptorum feruenti auro abluantur, quod papulæ, quæ prius retrocesserunt, reuocantur. & certius hoc inditium facere si fetor ingēs mortuos occupat.

Volucris etiam siue quævis alia animalia carnibus uesci consueverunt, cadauera ista deuorare, & ab eis auferre, dicunt, quod si forte degustarint illico mori. ut supra ex Thucid. retulimus, quod sic cecinit Lucretius.

*Multaque humi cum inhumata iacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferrarum
Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem,
Aut ubi gustaret, languebat morte propinqua
Nec tamen omnino temere illis solibus ulla,
Comparebat auis, nec tristia secla ferarum
Exibant filius, languebant pleraque morbo,
Et moriebantur, cum primis fida canum uis,
Strata uis animam ponebat in omnibus ægram :
Extorquebat. n. uitam uis morbida membris,
Incommittata rapi certabant funera uasta.*

Hactenus quid sit pestis, quæ eius causæ, quæ signa eam demonstrent, qui ab ea facile, aut egre capiantur, & præterea quid sit febris pestilens, quot eius differentiæ, & causæ, & quomodo cognosci possint; quæ sint prognostica tum ad bonum, tum ad malum, & quomodo cadauera a peste fuisse interempta cognosci possint.

Consequens modo est inuestigare, quæ ratione a tãra lue nos præseruare possimus, & si forte, (quod Deus aueror) in eam ceciderimus, quæ remedia illam curent.

A præseruatione ergo tanquam a digniori exordium, ad quam rem non parum conferre poterunt ea, quæ supra in commune dicta sunt de præseruatione, & de curatione morborum communium.

Tunc ergo ad præseruationem peragendum nos accingemus, quando signa pestem portendentia apparuerint, ut Rasis ait, de quibus supra, sin minus, tunc expecta horrenda illa ne dum uisu, sed auditu etiam, quæ in peste apparent, quæ maxime omniũ Thuc. refert, & Lucretius transtulit hisce Carminibus.

Illud in his rebus miserandum, & magnopere vnum

Aerum male erat, quod ubi se quisque videbat. &c. usque ad

finem Libri.

Sed præcipue illud, nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,

Nec

37. Cor. 6.

Usque ad
finem l. 6.

T R A C T A T V S

*Nec mors, nec luctus, tentaret tempore tali.
Præterea iam pastor, & armentarius omnis,
Et robustus item curui moderator aratri,
Languerant, penitusque casis contrusa iacebant,
Corpora, paupertate, & morbo dedita morti.
Sed illud, quod sequitur omnium miserandum,
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses, retroque videre
Matribus, & patribus natos superedere vitam.*

DE PRÆSERVATIONE A PESTE.

Cap. XXXII.

LIVD ergo primo dicamus, quod Auenzoar ille magnus breuibus docuit, nempe, quod qui bene, & ordinate se custodiunt, tempore epidemiæ, & qui habent cautelam, & prouisionem conuenientem, morando in mansionibus frigidis, & siccis, tum cibis eiusdem cõ-

plexionis utendo, euadunt a periculo, & nocumento: sed ut nos clarius omnia persequamur uideamus quomodo quis se bene custodire possit in memoriamque reducamus, quæ supra in commune diximus morborum communium curationem inducibus cõsistere, ex Galeni decreto. s. nostra corpora præparando, ut aeri pestilenti resistere possint, siue seminarijs ipsis, de quibus supra, & præterea præpotenti causæ aduersando ex Diuini Hippocr. sententia.

Cap. 22.

2. de Nat.
hum.

Max. 6.
epid. 8. in
princ.

Auer. 7.
col. 18. Ra.
14. 17. cõr.
6.

De primo, ut præter ea quæ in locis superioribus diximus, quantum ualeat apparatus corporum ad morbos, & pius adinonuit nos Galenus: procurandum ergo erit ex eiusdem decreto, ut sit quam maxime corpus purum, & perspirabile aperiendo oppilationes, & resistendo causis putredinis, inquit Auer. & ideo dicebat Ras. quod corpora si fuerint repleta, indigent uenæ sectione. Si malis humoribus plena, purgatione, si sunt obstructa de obstruentibus. Sic ergo parabimus ad resistendam pestil. aeri, siue seminarijs putredinis.

Præpotenti uero causæ nos opponemus resistendo malis qualitatibus aeris, siue una fuerint, siue plures, & præterea, si in

tota

tota substantia corruptus est, vtendo his quæ a tota substantia illi aduersantur, inquit Auer. de qua re etiam supra, cum de curatione in communi morborum communium egimus, & licet isti Authores, vna etiam cum Hippocr. videantur tantum intelligere de aere pestilenti, tanquam de potentissima causa, & a qua, vt plurimum pestis oriuntur, nihilominus, sub hoc exemplo etiam alijs causis resistere possumus, ut antea dixi, & inferius patebit, quam etiam mentem esse Hippocrat. & Galeni probauimus. *Infra tex. 102.c.28.*

IRAM DEI IN PARTES ESSE PLACANDAM.

Cap. XXXIII.

ICETERO ergo de aere principaliter dicemus; tamen de alijs etiam causis remouendis erit sermo. Et quoniam diximus antea, non raro talem labem in vindictam a Deo optimo maximo mitti ob hominum delicta, par est in primis hanc causam, si potis fuerit auferre, cuius vnicum est remedium pœnitentia, & peccatorum detestatio.

Scrutemur ergo cum Hieremia vias nostras quæram usque & reuertamur ad Dominum, id quod præstabimus, si priuatis, & publicis precibus, addiderimus ueram pœnitentiam, & a peccatis abstinentiam. Nam non omnis, qui dicit mihi Domine Domine intrabit in Regnum Cœlorum, sed qui facit uoluntatem Patris omnipotentis. *Thre. 3. Matt. 7.*

Sic sæpe pœnitentiam ueram agentes flagella nobis a Deo imminentes auertemus. Sic Deus pœnitentes exaudit, sic Deus non iustitia, sed misericordia uitur. Deus enim redacet nos de captiuitate nostra, ac miserebitur nostri, si ad eum reuer si fuerimus, & obediuerimus eius Imperijs, sicut nobis, & filijs nostris præcepit, in toto corde, & in tota anima nostra. *Deuter. 30.*

Neque iniquitas impij nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. *Exech. 33.*

Sic factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten dicens; Nonne uidisti humilitatem Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, &c.

T Laua

T R A C T A T V S

Hierem. 4. Laua igitur a malitia cor tuum, ut salua fiat, & paulo post.
Hiere. 18. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, agam & ego pœ-
Matt. 3. nitentiam super malo, quod cogitauit, ut facerem ei.

Vnde præcurfor ille pœnitentiam prædicabat. Pœniten-
 tiam inquit agite. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ,
 sunt autem fructus isti, iustitiæ facta, quæ peccato sunt opposi-
 ta; inquit Magnus Basilius hæc quotiescunque fecerimus, pec-
 cata nobis remittuntur, quod Niniuitarum, & multorum alio-
 rum exemplo probatur. Id ergo in primis procurandum.

Ieiunijs ergo, elemosinis, orationibus, iram Altissimi placare
 conabimur. Peccata confitebimur, corpus sanctissimum Chri-
 sti Saluatoris nostri non indigne sumemus. Sanctorum im-
 plorabimus auxilium, Beatissimæ Virginis genitricis Domini
 nostri Iesu Christi, maxime quæ uera est mediatrix inter Deū,
 & homines, cuius intercessione olim pestis, quæ totam urbem
 Romanam depopulabatur sublata est, cuius diuinum auxilium
 quotidie experimur.

Söm. Cro.
L. 15. car.
278.

Sic notum est intercessionibus Beati Nicolai Tolentini Bri-
 xiam a peste sæuissima liberatam fuisse, de anno 1478. sic multe
 aliæ Ciuitates diuino auxilio liberatæ fuerunt. Ad quod procu-
 randum semper sollicita est Mater Ecclesia. Et inter cæteros in
 hoc est uigilantissimus Illustriss. & Reuer. Archiepisc. D. noster.

DE MUTATIONE AERIS IN PESTE, & præparatione. Cap. XXXIV.

Is peractis purgare tentabimus aerem a na-
 poribus, siue a seminarijs ipsis; ipsos extin-
 guendo, ac prohibendo, ne amplius in eo ex-
 citentur; atque qualitates aeris, si quæ adfue-
 rint, per sua contraria emendare tentabimus
 ex Galeni decreto, & Auer.

Gal. 2. de
Nat. hu.
& Auer.
7. col. 18.
6. ep. 5. 20

Vel quod tutius est quatenus tamen Christianum licet, Re-
 gionem mutabimus, solum inquit Hipp. mutare patrium con-
 uenit in pestilentibus præsertim constitut. de qua re, ibi ut ex-
 ponit Valef.

De hac ergo mutatione primo dicamus iuxta Hippoc. men-
 tem 2. de Nat. hum.

Locū inquit in vim alienam ab eo in quo morbus ille excitatus est, mutabis: id quod præstabimus si ad aerem ibimus, qui contrariam habeat temperiem ei in quo est pestis, id quod intellige non solum de qualitatibus manifestis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate, & siccitate, sed etiam de impuritate, ac venenositate contracta: ut supra diximus; & hic nota, quod si fugeres ad aerem, in quo iam transactis sex mensibus fuisset pestis, qui aer iam esset bene purificatus, & bene rectificatus, quod hic aer melior, & securior esset alio, in quo non fuit pestis, sed tamen timeretur, ne de propinquo ad eum veniat.

Verum si esset fugiendum ad aerem, in quo iam per tres tantum menses pestis erat, vel etiam per minus tempus, quia timendum est ne aliquæ reliquæ pestis adessent, quæ reuiuiscere possunt, & eos inficere possint, qui eo ad habitandum veniunt, licet non inficiat eos, qui in eo semper habitauerunt ob consuetudinem in eo contractam, tunc alius locus, in quo nōdum fuit pestis, est eligendus, licet sit suspitio, ne de nouo superueniat, ibidemque tandiu morandum censent, donec signa pestis incipiant apparere, & tunc in alium locum transeundum est, & sic de hoc in alium, donec sit purificatus aer patriæ suæ, ad quē non esse redeundum iudicant, si pestilentia prouenit ab aspectu particulari, nisi post tres menses, quia inquit isti pestilentia perdurat per vnam triplicitatem signorum ad minus.

Si vero pestilentia non esset ab aspectu particulari; sed ab alijs causis supradictis termino dierum quadraginta potest fieri reditus.

Verum dixerim ego permutandum esse locum ad suburbana prædia primo, cum adest pestis suspitio; aer. n. urbanus est, eoque ruri habetur peior, ut constat 3. de Hum. 3. & 3. epid. 3. 14. cum paucis amicis, quorum aer salubris esset, & si morbus pestilens inualescat, tunc antequam patrium solam torum, calamitas ista occupet, longinquæ regiones petendæ, & quæ contrarium foriantur aerem, vnde discessum, vt si aer morbosus calidus, & humidus est, sit ad quem confugimus frigidus, & siccus, & sic de alijs; ad quam regionem nullus perueniat, qui aduentu suo etiā illis tabem afferat, & ad quam si potis est, nec strepitus, nec rumores ab infecto loco peruenire possint, ac propterea optimū fuerit, si præalti montes intermedij fuerint, cum quibus prohibe-

T R A C T A T V S

beaturn accessus, ab aere pestil. & a quo vapores pestilentes minime peruenire possint, quorum afflatu pestilenti vapores ad regionem, ad quam confugimus deferantur, vel intermedia sint maria, aut magna flumina, qui tamen aer sit bonus, & purus, non nebulosus, ac impurus, & si potis est non conueniat in ascendente, & horoscopo, cum aere, a quo discessimus.

Confertim autem mutandus est cœli status, ne incauti contagium postea nobiscum deferamus, quod si forte dum in aere pestilenti degimus, minime nobis officit, ob quandam symbolicitatem cum natura nostra contractam, paulatim tamen cum ad aliam perueneris auram, primus aer abibit, & illi in quo degis natura resistit, & hic etiam naturæ, ita ut pesti detur occasio secundum Ficinum.

De quo supra.

Ego dixerim, quando secum deferatur contagium, quod paulatim naturam illi semper insidiando uincit, ac proinde non secus, ac eos, qui a cane rabido morfi sunt rabies paulatim serpendo, per temporis spatium non statim, quandoque occupare solet, ita hoc uenenum paulatim etiam quando in aere non pestilenti fuerit uincit naturam nostram, nisi forte contrarium, adeo corpus fuerit paratum, ut non possit noxam ab eo recipere; id quod etiam non tam familiaritate aeris, quantum ob eam causam, quia contra dicta seminaria preparatum forte erat, quando in aere pestilenti degebat.

Dum autem fugimus cauendum ne per aerem pestilentem transeamus, siquidem labor, & motus respirationem auget, ex quo maior aeris quantitas inspiratur, & sic maiorem noxam in fuga reciperes, ac proinde tutum erit corpus ante fugam munire contra pestem modo infra scripto.

*Lib. 1. 10.
lib. 1. 9.*

Nocte autem discedendum censent, modo non adsit plenilunium, nam putredinem auget tepiditas Lunæ, alioqui noctis aer frigiditate, & densitate sua putredini resistit, tutum erit, secundum Celsum, & calorem, & frigus. Immoderatum deuitare. calor etiam eodem teste corpus obnoxium morbis pestilentibus efficit.

Lente autem progrediendum, tum ne usus respirationis augeatur, tum etiam ne humores agitantur, & calefiant ex defatigatione, unde malam qualitatem, & forte etiam putredinem induant.

Tarde

Tarde autem redeundum, ut supra dixi ad minus per tres menses, postquam pestis abiit, si aspectus illius causa fuerit, si minus spatio 40. dierum ratione supradicta, quia citius inficiuntur, qui ab aere infecto discesserunt, ac postea ad illum redeunt in eoque commorantur, quam qui continue in eo degerint, tum etiam quia licet aer amplius pestilens non sit; tamen seminaria aliqua contagionis in parietibus, in pannis, pellibus, vestibus, & similibus forte remanserunt, a quibus iterum contagio fieri posset.

Ac proinde antequam redeas, & parietes purgandi, & alia omnia sunt purganda, & tota domus. Tum calcem ueterem a parietibus remouendo, & nouam indendo, uel saltem ueterem dealbando, in qua tribus saltem mensibus peractis nullus peste suspectus manserit.

Lintheamina etiam lauentur, & cetera uestimenta, quæ lauari non sistent purgentur, cum calore ignis, igne ne, & suffita, uentilationibus, odoribus pari modo, & sarcinulas, & supellectilem purgabis.

Homines præterea si suspecti fuerint purificandi sunt purificationibus antedictis, & alij auxilijs, id quod fieri uoluit spatio 4. dierum, pariter & equos purificabis, & alia animalia modus autem infra notus erit, quo omnia ista purificari debent. Nec minus, & pecuniæ purgandæ sunt in aceto immerfæ, & cum eo lotæ.

Ex quibus purificationibus uide constitut. sen. Franc. Sfortia Duc. Mediolani, & fieri debet ab hominibus ad hoc officium deputatis.

Interim dum his omnibus prouideretur, parata habeas instrumenta, tum ad edendum, tum ad bibendum, lectumq; & lintheamina, & uestimenta, & alia huiusmodi, ad quotidianum usum necessaria, quæ careant omni suspitione pestis; ac propterea optimum erit ea secum deferre a loco non infecto, uel saltem, & purificare, antequam ad usum reuocentur.

Domus præterea omni fetore careat, & omnibus sordibus cuiusuis generis, proculque sit ab omnibus locis fetentibus, ac præcipue, ut antea notauimus a cæmeterijs, & in summa aer purus eligatur, si minus emendetur, ut infra de aere publico dicam. Sit etiam domus spatiosior, ut mutare liceat cubacula, & singu-
larum

T R A C T A T V S

harum aerem uicissim emendare, cauetoque, ne canes tales uel,
aut alia huiusmodi animalia domum tuam ingrediantur, talia
enim alia praterquam, quod multis modis noxia esse possunt;
non raro etiam seminaria pestis secum ferunt, quæ aerem infi-
ciunt, & homines: pro domus etiam electione, uide Authores
9.col. 13. maxime Orib.

Quam domum talem elegeris, uel saltē, quæ pro maiori
parte dictas partes teneat, in ea cubiculum eliges, quod non sit
uentis insalubribus expositum, præcipue ijs, qui a pestilenti lo-
co perflant; optimum fuerit, si clausæ eius fenestræ maneant,
hieme autem sint ad orientem uersæ, sicuti & ianuæ, æstate au-
tem ad Septentrionem, inquit Ras. modo ab his locis pestis nō
ueniat, & ad euiranda mala, quæ imminēt, optimum est æ-
rem quotidie emendare his rebus, quæ pestilentes uapores ex-
siccent, & putredinem corrigant, & aeri nedum manifestis qua-
litatibus aduersentur, sed etiam a tota substantia.

Quæ omnia igne potissimum exequemur hiberno tempore
17.col. 6. maxime, & humido, ac frigido, ex rebus præsertim bene olenti-
bus excitato: diuersa tamen pro anni temporibus, & prout in
cameris ægrotantes, uel. sani commorantur.

Auicenna enim pro sanis aerem corrigit calidis, & siccis, pro
ægris autem frigidis, & siccis, præterea meo iudicio, æstate noua
est approximandum igni, nisi paruo temporis interstitio, hora
matutina, & uespertina, temporibus præsertim pluuiosis, & ne-
bulosis, & frigidiusculis, alijs dixi horis minime, ne usus respi-
rationis augeatur, unde maiorem aeris copiam inspirare coge-
2. de Na. remur, cuius contrarium procurandum esse a nobis Author
hum. 4. fuit Hipp. ut antea notauimus.

Hiberno uero tempore igne utendum, prout tempestas po-
stulat; medijs temporibus, eo mediocriter, uti etiam debemus.
Semper tamen illud obseruandum, quod postquam igne alte-
ratus est, uel suffribus calidis, quod si in eum introducere de-
bemus febricitantes, uel alias refrigeratione indigentes, id non
prius est agendum, nisi postquam alterauerimus aerem frigi-
dis, & siccis, æstate præsertim, aqua, & aceto pauimenta spar-
gendo, ut rosas, & biolis.

Cum ab igne discedimus, non illico ad aerem externum
proficisci debemus, timendum enim ne corpora calefacta, & 3.

rare-

ratē facta, & plus aeris respirent, & plus illius per poros cutis admittant.

Quando ergo corpora tepuerint, prodire licebit, licet tutius esset e domo non egradi, ut supra ex Hipp. docuimus, uerum non omnibus datur hæc libertas.

Exeundum autem, post Solis exortum, quando Sol uapores nocturnos, & nebulosos discusserit, quod nisi tempore sereno fieri potest, securiusq; fuerit pransum quam ieiunum egredi, de qua re infra.

Et faciem auerramus ab eis, quibuscum loqui est necesse, & uentum a tergo si quis flauerit excipiemus, sic deuicabimus exspirationem eorum, quos alloquimur.

Optimumque fuerit nos in ore tenere, & si lubet masticare zedoariam, cinnamomos, gariophylos, corticem, aut semen citri, grana iuniperi, radices angelicæ, aut aliquod aliud simile.

Alij folium auri, uel argenti in ore tenent, thus, & mirram, uel etiam Theriacam in ore tenendam iubent, quod non reprobo, modo ob eorum ingratum saporem, quis ea non admodum abhorreat.

Ac ut ad particularia pro aere alterando discendamus hieme suscitetur ignis ex lauro, iunipero, pino, abiete, tamarisco, cipresso, lentisco, sauiua, roremarino, lauendula, tignamine, radicibus assari, ualeriana, corticibus exterioribus phisticorum, uel etiam sarmentis uitium optime exsiccatis, uel alijs similibus bene olentibus præsertim, prout cuique copia datur huius, uel illius.

In camera sternantur calidæ herbæ beneolentes, ut maiorena serpillum, ozimum gariophyllatum, menta, ualeriana gariophyllata, melissa, calamentum pulegium, rosmarinus, lauendula, folia citri, uel etiam illius, uel aranciorum, uel limonum flores, uel etiam eorum maturi fructus in camera detineantur, uel alia huiusmodi.

Ex quib. etiam possunt fieri decoctiones in aqua, uel aceto, uel etiam uino, uel cum mixtura horum, quibus & pauimenta, & parietes aspergi possunt, ad quam re uinum generosum, ut Græcum, uel Hispanicum, uel maluatium, maxime commendatur tempore hiberno, uel frigido, & humido; res tamen cauenda ab his, quibus a uaporibus caput repleri solet.

Vtilis

T R A C T A T V S

• Vtilis est aqua ex dictis herbis, vel floribus destillata, maxime ex floribus aranciorum, lauendulae, & tribuli terreni, trifolium caballinum uocant, quarum aquarum copiam habere licet.

• Suffitus ex ijs rebus parari possunt, vel ex limatura ligni iuniperi, vel cipressi, vel similium, quae uel sola, uel terebinthina excepta suauem suffitum reddunt.

*Tract. de
Peste c. 11*

*Raf. 17.
Cont. 6.*

*fol. 361.
col. 3.*

• Hora qua fieri solent suffitus est in Ortus, & Occasu Solis, & meridie, nam his horis moueri solet aer, inquit Ioannes Saliceto.

• Et ex Raf. etiam nota, quod suffitus, qui aerem rectificant alia solum calefaciunt, alia etiam sunt aromatica, quae etiam putrefactionem remouent, alia sunt etiam stiptica, quae aerem multae humiditatis emendant, ut est ramariscus, & ciperus, alia subtiliunt aerem crassum, ut zinziber, idem Raf. loco dicto suffumigat ligno aloes solo, aut cum ambra, musco, sandalo, costo dulci, storace, thare, uel alij simile simplicibus, ibidem descriptis.

• Storax per se suffitus aerem pestilentem, & corruptum purgat, inquit Nicolus, & profecto id mihi est familiaris suffitus, thus etiam solum bene, ut notum est redoler.

• Verum quia compositis aliqui magis delectantur, nonnulla referam, quae me magis delectant.

• De aqua ex floribus citrangelorum destillata, uel eius loco tribuli terrestres, l. i. pulueris iridis 3. ij, storacis calamitae, 3. i. s. simul in uase lento igne bulliant, suauissimus enim odor ab eis excitatur, & dum bullit, in causa potest poni arancijs, gario-phyl. intextus.

• De stiracis boniouini, yridis, rosarum, sandal. ana, & cum zibeto, & ladano optimo formentur globuli, uel cum mucilagine draganti extracta, cum una ex dictis aquis, uel cum terebinthina, aut storace liquida excipiantur, & praedictis possumus addere ambram, muscumque, & suffitum parare.

• Globulum unum ex his ponendum super prunas, non multum accensas, & sub globulo ponere uitri frustum ne statim cremetur globulus.

• Troc. de gali ani mes. uel de xiloal. eiusdem alipra muscata Nicol. & confectio Nerae optimum suffitum parant, uel formula cypri uocata, quarum uariae sunt descriptiones, sed infra scripta uideret.

Rec. beniouini onc. s. stiracis calamitę onc. j. garioph. mirrhę, thuris, masticis an. onc. s. ros. rub. sandal. citrinorum an. onc. ij. ladan. onc. s. carbonum talicis, uel relię, uel corticis cucurbitę, uel terrę nigre, onc. iij. plus minus, ut magis accensus maneat ignis, uel calor magis niger euadat. alij dictis maioranam spicam, & alia huiusmodi addunt, sed prædictis sum contentus, & melius redolent ex se, quam in tanta aliorum mixtura.

Multos, & optimos parant suffitus nobil. Hispan. cum præcipue illis non desit copia musci, ambre, benioini, & similia.

Villanouanus sic parat. rec. abra. mastician. onc. j. xyloal. onc. vj. camph. onc. iij. ponatur ambra in uase uitreo super cineres calidos, & cum modico aquę rosatę, tamdiu agitur, donec inspaserit, postea adde dictas species cribraras subtiliter, & moueatur, & coquantur donec fiat durum in modum marmoris, sic quod proficiatur, supra marmor oleo inunctum; ualer, inquit supra, quod credi potest, pro præseruatione, & curatione, & ad alia multa.

Sunt, & alia quę naribus adinquiri solent, inter quę Ficin. theriacam maxime extollit.

Poma etiam odoranda parari solent ex storace, calamita, benioino, ros. rub. calamo arom. yride, & ladano; quę in mortario, cum pistello bene calido contundi solent, in fine addendo qu. ambre, & musci, & postea cum mucedag. drag. dicto modo extracta, & cum modico resinę pini, uel terebinthine, ut solidior fiat pasta formantur pomi, uel globuli, ut lubet.

Alii addunt prædictis cortices citri, limonum, crocum, camphoram, maioranam, macerem, nucem xyloal. masticem, & aqua multa, quę obturant odorem prædictorum, ac propterea prædictis solis sum contentus.

Potest parari globulus ligneus, ex cipressi, aut inniperi, aut fraxini ligno, uel etiam citri, aut limonum, aut aranciorum, uel similium redolentium, undique perforatus, & ita diuisus, ut in eo poni possit spogia, in aquis dictis, uel dictis aquis, & aceto ros. uel uino odorifero, in quibus misceri etiam potest puluis rerum rodolentium, & sic portari manibus, & odorari.

Parant aliqui saponem odoratum pro manuum, & barbæ lotionē, ego saponem communem reddo odoratum adden-

T R A C T A T V S

domi puluerem rad. yridis, & cū aqua lauādula, vel aliqua, ex dictis formo globulos: alii dictis addunt maioranam nucini, garioph. & alia huiusmodi, sed melius sine his redolet. quę omnia hieme conuenire dicimus.

Æstate autem cubiculum ad Septentrionem versum eligito, ut ex Rasi dixi.

17. Cōt. 6.

Et postquam aeris pestilentis feminaria igne, ut antea docui extinxis, & eundem aerem aqua, & aceto mixtis, & aspersis per pauimentum, & parietem refrigeraueris; tunc cubiculum ingredi tuto poteris, paretur autem ignis hoc tempore ex lignis mirri, granati, falicis, citoniorum, & similibus, quorum arborum folia etiam sternantur in camera, & præterea folia uitis, cannarum, uiol. rosarum, nenus, & alium similibus refriger. & bene olentium per pauimentum asperge.

17. Cōt. 6

Ex hisdem, uel etiam ex corticibus granatorum, & foliorum mirri, aceto prius aspersis suffitus parari possunt, inquit Rasi.

Ex dictis aquę possunt destillari maxime ex ros. & uiol. ad odor. & aspergēdū pauimēta, & parietes, quib. solis, uel aceto. ros. maxime mixtis uti potes, & ex dictis decoctiones ad usum dictū parari, & uarii suffitus poterūt, sed sequens optimus est:

Aqua ros. optime destillata in apto uase ponatur ad leuiter bulliendū cum arancio transfixo gariophyllis, vndiq; in thalamo clauso, ne aliquid extra expiter; & eousque relinquatur, donec repletum sit suauibus istis uaporibus, cuius aer inspiratus suauis est, & salubris admodum; maxime æstiuū tempore; alij aqua ros. sola, uel cum gariophyll. solis utuntur, sine arancio, & meo iudicio suauius redolet.

Suauissimus uero est odor si modicum storacis calamitę, addis aquę ros.

Suauissimus etiam fit ex corticibus pomorum redolentium modice exsiccatorem super carbonibus positum, ut omnes norunt.

Puluis ex ros. rub. in uase uirreo ad solem exsiccatis permutando .i. sæpius uas uitreum, ut æqualiter calefaciat totum vas sit optimus, cui si modicum musci addis, nihil suauius; hoc & ad suffitus, & ad omnes odoratus, uti potes, uti possumus puluere uiolaceo uocato solo, uel aliis mixto, qui sic paratur. Rec. uiol. ros. yridis an. onc. ij, calami aromat onc. j, adde musci gr. v.

Alit.

Alii maioranam garioph. & huiusmodi addunt.

Verum illud maxime obseruandum, ut quæ exsiccare possunt exsiccentur, ut Gal. docet l. de Theriaca, ponendo .s. ea in loco soli exposito, ita tamen, ut ea sol non attingat.

Ex hisdem pulueribus parari poma possunt ad odorandum quib. adde ladanum, sandalos, citrinos, & etiam camphoram, cuius tamen odor grauis mihi uidetur, ac proinde sit eius quantitas modica. Formentur autem modo antedicto mucilag. nimirum drag. aqua ros. extracta, cui si modicum resinæ pini addideris solidiorem pastam conficies, uel excipiantur, cum resina dicta, uel terebinthina, uel abietina, lota tamen prius, ut minus calefaciat, cum aqua ros. ut

Rec. sandal. omnium sed maxime citrinorum an. onc. s. uiol. 3. ij. corticum citon. aranciorum sol. mirr. garioph. rosarum yridis ana scrup. j. f. p. qui excipiantur modo antedicto.

Possunt ex dictis poma parari modo antedicto possunt orbi culi lignei parari, modo antedicto, & ista odoranda ætate in illis poni.

Laudat Nicolus sæpe odorare ampullam, in qua adsit aqua ros. cum modico aceto, & parum pulueris sandalorum ros. & uiol. camphoræ, croci, garioph. & yreos.

Ficinus ex aqua ros. aceto, & momento pulueris zedoariæ, uel corticum citri parat mixturam sæpe odorandam, qua etiam sæpe manus, & pedes lauentur.

Memento, quod calida æstiuo tempore in pauca quantitate esse debent, ut tantum sint uehiculum ad cor, ipsorum refriger. quoniam maiorem conuenientiam habet calida odorata, cum spiritibus uitalibus, de qua re cum de ægritud. cordis tractabimus, plura habebis.

Alii contenti sunt odorare spongiam, aceto ros. uel simplici imbibita, uel medullam panis eodem modo, qua se præseruasse Raimundus Episcopus narrat in suo tractatu de peste.

Rec. ladani on c. j. pulueris corticum citri, & seminis eius an. 3. i. caphoræ 3. s. puluerizentur puluerizanda singula per se, & puluis in sindone ligatus odoteretur, uel ex eo, & tucco basilic. odorati spongiæ odorandæ, uerum odorandæ basilicæ, si quæ cap. de dolore capitis dicæ, uera sunt, non laudo: ex eius. n. frequen-
ti odoratu scorpiones in cerebro oriri dicunt, & licet cum so-

Montag:
conf. 285

T R A C T A T V S

lus non odoratur, posset dici tale, quid non esse timendum, tamen tutius est aliquo alio ex antedictis modo dictum porum parare.

Troc. de camphora optimi sunt, & ad odoratum, & alia dicta peragenda.

Sapo fieri posset æstiuo tempore ex sapone albo, odorifero addendo puluerem ros. & sandal. modo antedicto.

In ore teneri possunt cortices aridiores fructuum refrig. prædictorum suauolentium, & eorum sem. & folia; & radix angelicæ, pimpinellæ, & yridis, & similia, quorum caliditas non timetur, quia in ore tantum tenentur; si tamen ad maiorem cautellam, quis in aqua ros, vel aceto prius infunderit, non erit sine ratione.

Dentifricia etiam parentur, ut infra dicam, cum de præparatione, & exsiccatione corporis agamus.

Mediis temporibus antedicta frigida, cum antedictis calidis misceri possunt, vel temperatis uti possumus, calida tamen semper præualeant, quia pesti magis resistunt, quæ forte fuit causa, quod de his tantum nonnulli mentionem fecerint: hoc tantum caueas, ne usum respirationis augeas; ut sapius admonui.

Alman for his temporibus, & thure cocto xyloaloe, sandalis, camphora, & mirro parat suffitum.

De ladani purissimi Rec. onc. i. sand. citrinorum, yridis, ros. rub. an. onc. s. grani iuniperi dr. 2. thuris dr. s. storacis cal. onc. s. benioini dr. i. carbonis saluci dr. s. f. p. terebinthina excipendus, & si uis magis odorata ista facere muscū, & ambram adde.

Sed iam satis dictum cum hæc, pro exemplo sint posita memento autem, quod ex sententia Hippocr. suffitus aromatum ad multa utilis esset nisi capitis faceret grauitatem, ac proinde, qui obnoxij sunt cap. grauitati, aut dolori, vel etiam quibus facile caput repletur; ut sunt præcipue calida, & humida cap. habentes, & corpora excrementorum plena fugiant usum eorum, quæ multum redolent.

5. Aph.

Prædicta præterea accommodanda sunt non solum anni temporibus, sed etiam constitutionibus, & hominum complexionibus, unde qui calidi sunt temperamento constitutione præsertim calida, frigidioribus utuntur, qui frigidi calidioribus, temperati temperatis uti debent.

Ne-

Neque re decipiant, qui dicunt odorata non conuenire tem-
pore pestis, quia inquit aerem pestilentem ad cor deducunt,
notti enim, quod uelimus, nolimusue aerem inspirare est ne-
cesse, ac proinde melius est, sic præparatum inspirari, quam
impurum, & coinquinamentis pestilentibus refertum.

Cap. XXXV.

At quibus non licet, ut magistratibus, aut non 1. de Diff.
lubet discedere, aut peregrinari, uel nauiga- febr 2. de
re, ut verbis Celsi utar. Hi aerem emendent. Na. hum.
his quæ manifestis qualitatibus, & a tota sub 6. ep. 3. 27
stantia, ipsum corrigan, ex decreto Galeni, & Auerr.
& aliorum, ut supradictum est, cum de mor- 7. col. 17.
bis communibus egi; restabat autem materias auxiliorum de-
scribere. quod nunc faciemus.

Imprimis autem confert ad corrigendum aerem procurare 2. de Pelo.
ne hominum copia, & præcipue rusticorum accumuletur in Bello.
vrbe, alioqui magis sæuiet malum, ut ex Thucidide constet,
quod sic Lucretius Carminibus suis cecinit.

*Nec minimum partim ex agris agroris in urbem
Confluxit, languens que contulit agricolarum
Copia conueniens, ex omni morbida parte,
Omnia complebant loca tecta que, quo magis eos tum
Confertos, ita acervatim mors accumulabat.*

De quare etiam Gal. 1. de diff. feb.

Præterea quando fiat aliquis uentus a parte quam pestilen-
tia occupet, licet ex sui natura saluberrimus esset, vel etiam
quando aliquis uentus insalubris spirat, aut quando nebulosus,
& impurus est aer, intra parietes magna ex parte saltem, nos
continebimus, ut 6. epidem. inquit Galenus. Sic enim & minus 3. 27.
aeris infecti inspirabimus, & syderum influxus minus in nostra
corpora mali imprimere poterunt.

Excitentur præterea ignes in uis publicis multis in locis ex
materia præcipue redolentium, temporis constitutione præ-
fertim frigida, & humida, ut ex ligno iuniperi, lauendule, lauri,
roris marini, cedri, arantiorum, & similibus, licet quilibet ignis
maxime ex materia sicca excitatus aptus est aerem impurum
emen-

T R A C T A T V S

emendare, & seminaria pestilentiaë extinguere; excitentur autem ignes ex ea potissimum parte, a qua uenti infectum aerem deferunt, sic Athenienses præseruauit a pestil. Hipp. quam uenti ab Æthiopia Athenas deferebant.

Simili ratione in Belgica prouintia sonitu intenso bombardarum multarum, & igne ab earum puluere excitato pestem extinctam referunt, cum interim plebei excitarent alios ignes, quos in pellibus, & cornibus accendebant, a quibus aerem expurgatum fuisse referunt, unde ortum adagium, hic cornua adurunt, quo dicto contagiosum aerem adesse significant, qui egeat dicto auxilio.

Suffitus etiam parari poterunt, ut de aere priuato dixi, ad prædictam intentionem.

Gal. 1. Sã. tuen. & 3. de hum. 3. Or. eup. 1. Aet. lib. 1. ser. 3. cap. 162. Paludosus aer, & ex stagnantium halitu proueniens, uel ex profundo specu, uel ex cloacis ciuitates expurgantibus, uel qui uitiatus est ex oleribus, aut ex animalibus, aut ex stercorebus, uel qui nebulosus est, ex stagni fluminisque propinquitate, uel qui in cauo, & montibus, undique cito inclusus nullum perflatum habet, fugiendus est, ut qui omnibus ætatibus noceant, ut a Galeno habetur. Propterea dicebat Nicolus. quod aer constrictus non euentatus qualis est cauernarum, cloacarum, & uallium fugiendus est, ita ut neque æstatis tempore ad eum confugiendum sit, licet sit frigidus, præcipue autem aer talis fugiendus est, quando pestis oritur, e terre halitibus, sicuti paludosus, quando ab aqua stagnante contagium timetur.

4. Tebi. 4. Imo, quod istæ aquæ corrigendæ essent primo si potis esset, eoque magis si nedum aerem contaminant, sed etiam illis uti habitantes coacti fuerint, neque hoc sat fuerit, si iam ex potu aquæ huiusmodi corpora aliquã offensam incurrissent, tunc nedum aqua corrigenda est, sed corpora etiam curanda, ut optime docet Auenzoar. Verum de emendatione aquæ non est cur, hic plura dicamus, quoniam quæ huc pertinent, infra referam, cætera apud probatissimos authores inuenies.

Ad aerem pertinet, quod nos etiam Auenzoar admonet dicens, nos consilium ab antiquis capere debere, qui nos consulant ne moram ullo pacto trahamus propè sepulturas mortuorum, propter malos uapores, qui eleuantur a corporibus ipsorum.

Quod

Quod si ex sepulcris ipsis, uel ex puteis perniciosos uapores continentibus, uel ex terrę uisceribus halitus pestilens exhalatur, ocludenda est his uia, ita ut nullo pacto expirare possint.

Et si humana corpora, uel cæterorum animalium, uel etiam locustarum, uel similibus insepulta malis uaporibus aerem repleuerint, altius sepeliri debent, uel cremari, & posthęc aeris cura habenda, ut antea dixi.

Sic fugiendę sunt habitationes, quę circūcirca tenent arbores, fructus, herbas uel mali, & fœtidi odoris, ac propterea aer horrum fœtidas herbas, & arbores mali odoris continentium, præsertim quando larrinę in hortos deferuntur, fugiendus est.

Vt autem cognoscas, quę plantę defluxus salubres habent, & quę insalubres, not. ex Orbas. quod quę fructus ferunt, qui edendo sunt salubres, & quę odorata sunt, ut laurus, & cupressus, & flores omnes, qui suauem odorem, ex se mittunt, & quę etiam odorata nascuntur, in quorum numero sunt, anethum, apium, thymum, & omnia quę tenuiorem aerem reddere possunt, hæc omnia salubria sunt.

Quęcunque uero ex horto, neque fructum quo uesci possimus afferunt, neq; odorata sunt, neq; attenuandi uim habent, ea salubria non sunt habenda; quin etiam nonnulla mortiferam euaporationem obtinent, ut taxus, homines enim qui propē hanc arborem dormiunt, moriuntur, inquit Orbas. qui procul distant non item, quandoquidem, halitus procul delatus, plerifque de fluxibus aliorum commixtus, etiam vim illam amittit.

Cæterum si causa pestis fuerit a superioribus, an aer montuosus, & discoopertus sit fugiendus, ut et Auer. testatur, eligendus autem sit aer cōuallium, & locorum umbratilium præsertim ex arboribus odoriferis, & salubrem umbram reddentibus, non conuenit inter authores. Siquidem qui habitationem laudant locorum humilium, comprobare intentum suum nituntur exemplo monialium in claustris suis continue degentium, & eorum qui in continuis carceribus detinentur, uel etiam eorum, qui in subterraneis, & depressis locis habitant; nam hos omnes cæteris minus tali tempore, peste corripiri dicunt. id quod de monialibus, & de carceratis assentiri difficile non esset, quia cum isti in publicum non prodeant, cæteris minus peste tenta-

T R A C T A T V S

6. *epi.* 7. 1. ri, quando causa est ab aere ex Hippocr. decreto constat; & id ratio, comprobatur.

At de his qui in subterraneis locis habitant, & in conclusis conuallibus non est id simpliciter consentiendum, cum supra dictis repugnet.

Eoque magis, quoniam non defunt, qui affirmant aerem montium esse puriorem, magis euentatum, & putredini minus aptum; ac proinde esse eligendum, quo uis tempore pestilenti, eoque magis quoniam habitantes in eo possunt, inquit Nicolaus relinquere solaria, & habitare tertena.

Verum posset negari puriorem esse aerem montium, quando pestis a superioribus uenit, quia uerisimile est eam aeris partem citius affici cum sit uicinior causae pestis, tenuiorq; sit, ac propterea facilius alterari possit; & si uapores ad suscipiendam pestem aptos continuerit peste affici. Signumque huius ueritatis adde, quoniam uolatilia, quae superiorem aeris partem incolunt, primo moriuntur hac tempestate, ut supra probatum est.

Forte non erit inconueniens dicere, si aer impurus compareretur aeri eiusdem generis, quod qui tenuior fuerit, crassiore facilius pestem admittet, uerum non tantum durabit, facilius enim pestis feminaria in eo consumari poterunt, ac proinde non erit a ratione alienum, quando a superioribus uenit pestis, si humilia elegerimus loca, modo fugiamus ea, quae adeo congesta sunt, ut aerem putrem contineant, & quae diximus

omnibus aetatibus esse noxia. Si uero iam loca etiam

depressa pestis teneat, alta porius loca peramus,

quae cum magis euententur, & magis

à Sole illustrentur, citius a peste

liberari poterunt, & aer

eorum melius etiam

re emendari poterit.

rit.

Cap. XXXVI.

MAGISTRATVS etiam publici aeris curam habeant, procurando, vt plateę, & vici, & vię publicę mundentur a sterquilinijs, cloacę expeditę, & libere fluant longissime a vijs publicis, si fieri possit, cadauera sepeliantur alte, vel crementur, & locustarum multitudo & aliorum animalium similium eodem modo emendentur.

Hiatu terrę, qui venenosos halitus reddunt, & ideo putei, & se pulturę tales halitus reddentes, apprime claudantur. Herbarę, uel arbores fęrtidi odoris, si adfuerint, extirpentur, & crementur, & posthęc aer modo antedicto igne expurgetur, vel etiam ponendo dolia vinaria a quibus recenter vinum extractum est in uijs publicis, uel uini fęces, aut crassiores eius partes minime ad potum aptas per uias publicas spargendo excitenturque etiam ignes, ut supra diximus.

Canes, & feles, & huiusmodi alia animalia, quę pestis seminaria secum ferre possunt, exterrentur, uel perimantur, ut antea dixi; quos tamen interemptos per uicos abijcere, ut sic putrido uapore cęlum impleant, unde aeris naturę mutari aiunt, quę tantum hominibus exitialis erat, non probamus, licet id aliqui laudent; quid enim nobis proderit, quando aerem infensum reddiderimus alijs, & animalibus, quando etiam nobis infensus remaneat, eoque magis, quoniam malus odor, & insuauis cordi obest lipothymiam, & syncopim inducit, nauseam mouet; & in summa sicuti bono odore spiritus refocillantur, sic a malo perduntur, & destruuntur.

*Aliter Benedictus
id Sarmetas
fecisse ait.*

Ac propterea non minus uitupero odorem latrinarum inspirare, nec placet, quod Auer. 6 col. ait odorem hirci, & urinę eorum multum conferre tempore pestilentię ratione antedicta, & licet a tota substantia, id aliqui fieri dicant, quoniam tamen sola experientia potest istud probari, idque periculosum sit experiri, & pręterea ratione careat, nulli suaferim talia experiri.

Quod uero aliqui contendant a malo odore neque allici spiritus, neque meatus patentiores reddi, sicuti fit a bene olentibus, id non negarim: uerum illud dixerim certum esse a male

T R A C T A T V S

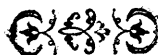
olentibus noxam ad cor, & ad cerebrum non leuem fieri, a bene olentibus contrarium; & si aer cum bene olentibus petit cor, tamen etiam emendatus, ut antea dixi inspiratur.

Neque me ad contrarium mouet, quod aliqui referunt de multis locis, & maxime de Madrid in Hispania, ubi per uias publicas, stercore, urinasque expurgant, cum tamen in his locis nunquam sit uisa pestis, cum enim istorum locorum sit aer saluberrimus, & a bonis uentis continuo ferè perflatus, noxam non contrahit a sterquilinijs, & malis odoribus, a qua tamen alia loca non immunia essent.

Conuentus publici in quibus maxime peccare solent homines, & diuinam prouocare iram, interdicentur omnes, choreę, saltus, & alia libidinis irritamenta, eoque magis, quoniam corpus, & animus uehementius mouendo usum respirationis ad augent, neque non potest in magna hominum multitudine tali tempore non aliquid contagionis timeri. Iure tamen Sancta Synodus Mediolanensis quibusdam cautionibus adhibitis, ut quantum fieri potest secure, conueniri possint homines, supplicationes sanctarum processionum admittit, & ad eas corde peragendas hortatur, quo ira diuina placetur, qua & re plus præsidij sperandum, quam damni ex conuersatione. Priuatim tamen preces factę minori forte cum periculo fierent.

Magistratus etiam prohibeant nequid semiputridum, aut mali succi, ac mali nutrimenti uenale fiat, maxime eorum, quę in pestilenti cœlo orta sunt, & cœterorum omnium, quę tempore pestis fugienda esse docebimus.

Procurent imprimis, ut cum aliqui peste fuerint capti illico in cœnobium ad hanc rem deputatum longe a ciuitate deferantur, ubi deputentur ministris condecensibus, qui illorum curam habeant; quo & sic omnibus provideatur, & contagium denitetur.

Cap. XXXVII.

His & alijs huiusmodi procurabimus ex Hipocr. decreto, aerem nobis reddere familiarem, & corpora aduersus tantam luem parare. Pari ratione si alia adfuerint, quæ aerem inficiant, uel assumpta corporibus noceant, illa ita emendare studebimus, ut nobis familiaria reddantur, unde si aqua seminaria pestis contineat, uel saltem aerem nobis insensum reddat, consilio magni Auenzoar. Procurabimus similiter locum mutare, in uim alienam ab eo in quo pestis est orta. si enim inquit Gal. aquarum, aut aeris malignitas appareat quam maxime fieri potest mutatis locis, ac hæc ipsa uariando hominem liberabimus.

8. de Cōp.
m. f. l. 4.

Quod si discedere a loco infecto non licet, procurabimus aquam etiam corrigere, uel ut Galeni uerbis utar eam uariare, quod difficile quidem assequemur, ac proinde quanto fieri poterit illius usum deuicabimus, & etiam piscium in illis degentium Auenzoar testimonio, imo etiam ab omnibus alijs animalibus in aquis dictis degentibus abstinemus nos.

Præterea inquit Auenzoar a lacte, & a dulcibus abstinendū, & ab omnibus calidis, & humidis, uel etiam a carnibus (si illi credimus) tali constitutione abstinendum, licet carnes boni succi non uituperem maxime acidis si parentur. Talia nempe putredinem inquit, & corruptionem augent.

Præparanda hoc etiam in casu sunt corpora nostra, ita ut ab excrementis pura sint, sint etiam bene perspirabilia, sint ab obstructionibus libera; unde humidiora exsiccanda, sicciora in eodem statu conseruanda, & cætera peragenda, quæ de præseruatione supra diximus, quando aer est pestilens; ubi habes etiam quibus auxilijs hæc fiet peragenda: uerūtamen, ut cognoscas eadem etiam remedia conuenire in peste, de qua nunc loquimur, audi Auenz. qui inquit, quod a periculo malæ aquæ nos præseruant magnæ confectioes, sicuti mitridatum, theriaca magna, & electuarium de euforbio, quorum inquit quotidie quartam partem auri unius bibat, neccomedat, usque ad meridiem Gal. post 5. uel 6. horas iubet cibum nos sumere; hæc pro exemplo sufficiant.

L. de The.
ad frif.

T R A C T A T V S

Aquam corrigemus si aliquid ambræ, inquit Auenzoar in
eam posuerimus, uel aliquid aceti, adhucque magis oxymel,
maxime paratum optimo melle, ut Hispanico. Sin minus aceto
fo .i. utemur, præcipue parato, cum aqua ros. optimo aceto, &
optimo zuccharo.

Ad eundem usum nos etiam iubet comedere granata muza,
& pluries comedere de coriandro sicco, uel uiridi, quia inquit
remouent nocumenta ex epidemia malæ aquæ, multum etiam
inquit, confert frequentare agrestam, succum limoncelorum,
acetosiratem citri, & femina eorum, & feniculi, & eius corti-
ces, & radices, & stoechados multum, inquit confert.

Idem Auenzoar ab alijs, & a cœpis abstinere nos, iubet, quia
acutos, & calidos humores gignunt; ueruntamen quoniam, uel
Galeno teste allium est theriaca rusticorum, neque ut ipse ait
sine noxa ab eius usu in frigidioribus regionibus, in quorum
numero nostra est, abstinere licet, uimque habet attenuandi, ca-
lescendi, & exsiccandi: unde aquæ frigiditatem, & crassitiem
mendare poterit, sicuti e contra aqua illius caliditatem, mo-
deratum ideo usum illius non damnarem, maxime cum alijs ci-
s, ut sic deuitemus malum eius succum. Sic uidemus rusticos
magnis etiam ardoribus, atque maximis laboribus, & cœpis,
allijs uti, cum aceto, & pane, aquam, uel uinum optime lym-
atum bibendo; quare quod sæpius dixi, nunc etiam replico,
consuetudinis etiam habendam esse rationem, ut etiam paulo
post ex eodem constabit.

Quod si inquit Auenzoar patiens iam dicta mala aqua usus
uerit, & ob id incurrerit febrem acutam, uel scabiem, uel spe-
ciem aliquā malorū apostematum. Stude inquit uelociter
in faciendo euacuationem uniuersalem totius corporis, cum
phlebotomia, & cum medicamento de stercore columbino,
& cura apostematata sicut oportet. Etatē præterea cōsiderando
complexionem, & regionem, & alia huiusmodi, ut ibi ipse do-
cet, & iam nos ex Hippocr. & Galeno didicimus.

Pari ratione si pestis procederet, & cibis, & potibus mali suc-
ci, uel mutandus est locus in uim alienam, ut dixi, uel si hoc nō
licet, abstinendum est ab eis, uel ea sunt corrigenda, præterea
corpora nostra sunt præparanda modo anredicto, & uti debe-
mus electuar. dictis, inquit Auenzoar.

Quod

Quod si inquit Auenzoar, quis vsus iam esset dictis cibis, & potibus mali succi, necesse est vltra iam dicta remedia illum cibis nutrire delectabilibus, vt est panis bene fermentatus, & brodium gallinæ optimæ, vel caro hædi lactantis, quoniam inquit Auenzoar, istud regimen facit euadere a periculo proueniente ex regimine mali, & corrupti cibi; tu alios laudabiles supra elige.

Si autem inquit Auenzoar virtus fuerit fortis; vt plurimum autem debilis est in talibus, vt a Galeno habetur libr. de Cibis boni, & mali succi, & corpus fuerit repletum ex humoribus corruptis, & horribilibus generatis ex aliquibus dictorum ciborum, stude in purgando illum a dictis humoribus, secundum diuersitatem humorum. Si enim corpora iam caco-chyma reddita, prius non purgaueris, sed ea cibis etiam bonis nutrire procuraueris, ea magis lædes, corpora enim non pura, quanto magis nutries, tanto magis lædes, inquit Hippoc. 2. Aph. x.

Hæc pro exemplo uolui referre, vt cognoscas eadem remedia conuenire in peste facta a cibis, & ab aqua, & ab alijs huiusmodi causis, quæ retulimus in peste ab aere facta, & ut uideas easdem in omnibus esse indicationes, quæ a longiori sermone nos excusabunt: quandoquidem quæ de aere pestilenti dicentur ad alias omnes pestis causas deferuient.

Cap. XXXVIII.

QVONIAM abunde iam diximus quomodo aerem debemus nobis familiarem reddere, & aquam & cibos, & potus, nunc diligentius perquiramus, quomodo corpora nostra sint præparanda, ut præpotenti causæ resistere possint.

Primo procurandum ita corpora præparare, ut paucus aer ea ingrediatur, innoxiusque sit, qui ingreditur, quare eligenda sunt uestimenta, quæ nos ab aeris iniuria defendant corpora nostra sunt exsiccanda, ab excrementis purganda, ab obstructio nibus liberanda, & reddenda transpirabilia, quod si quis iam noxam a peste cõtraxerit, & uel febris, uel apostema, uel alia huiusmodi superuenerint, eorum curatio tentanda, ut ex supra dictis

T R A C T A T V S

dictis constat, nunc particularim ea tractemus.

Sint ergo uestimenta talia, quæ nos ab aeris noxa tueantur, accommodata tamen anni temporibus, semper procurando ne nimis nos calefaciant, quo & pororum laxitas maior, quàm par sit deuitetur, & ne usus respirationis augeatur, semper et procurabimus ne ob grauitatem & pondus lassitudinem inducant, & uires aggrauent, quas satis est a tanto morbo grauari, non tamen sit tanta tenuitas uestimentorum, & penuria, quæ aeris frigiditatem admittat, ita ut poriculis claudantur, quod sit maxime frigidiori cælo, ne transpiratio corporis prohibeatur, quæ quouis tempore nocet, & in corporibus bono sanguine præditis plenitudinem, in cacochimis putredinem indu-

I. de dif. cere potest si Galeno credimus.

f. 4. & 10 Proinde uestiri materia laudatur spissior, texta quæ pressius
met. 4. & qua aer uenenatus prohibetur poro cutis ingredi, nec tamen
l. de c. mor debita transpiratio impeditur.

bor. 73. Quæ ergo ex corijs animalium parantur, ut sunt pelles hircinæ, merachina uocant, & præcipue pelles, quæ bonis odoribus præparatæ sunt, & quæ perbelle parantur in Hispania, & alibi etiam licet non tam bene maxime laudantur.

Commendantur, quæ sine pillis sunt ex ferico ut Armesinū uocatum, Damascum nec non & Zambellorum etiam & huiusmodi, nam quæ pilosa sunt, seminaria pestis in se diutius continent, & in eorum pilis magis adhærent, ac quodammodo inuisantur.

Proinde pellicea vocata improbantur, quod si quis illis uti sit, coactus ea eligat, quæ breuioribus constant pilis, quales, quæ ex uaris, uel ex armellinis, uel ex cuniculis, uel et agninis parantur, eaque sæpius bonis odoribus sufferri debent, uituperantur etiam holoserica seu uelutacea ob eandem causam & quæ ex bombace & lana parantur, quæ si coactus fueris illis uti, bonis saltem odoribus pro posse emendentur, uestimenta omnia si odorata reddita fuerint optimum fore crediderim, & præsertim indusia ex subtili linteo parata, & subucula, quæ corpus nostrum attingunt, & recipiunt a corpore fuliginosa excrementa impulsu arteriarum exterius pulsa, & ipsa etiam uicissim corpori uirtutem suam communicant, quare etiam sæpius mutantur, lauentur, exsiccantur, & ut odorata reddantur ultimo loco

loco lauentur aliqua aqua bene, & suauiter olente, & exsiccata sic bene olentia induantur: eliges autem aquas secundum constitutionem temporum anni, vt supra diximus.

Quæ autem vestimenta coctionem non sustinent suffiantur suffitibus iam dictis, ea eligendo, & accommodando regionibus anni temporibus, & temperamento, ut supra dixi.

Huc pertinent quæ supra cordis regionem portanda censet. Inter quæ secundum aliquos principatum tenet Placenta ex arsenico, cum albumine oui q. s. incorporata in forma placentæ reducto, & in sacculo sericino clauso, & sub mamilla e regione cordis apposito. Sua enim substantiæ similitudine exterius uenenum trahere dicunt: & pro maximo secreto habetur, nec est sine ratione, licet multi contrarium persuadere tentarint, de qua re etiam infra.

Gestare etiam gemmas collo suspensas, & quæ cordis regionem attingant, ut sunt carbunculi, granati, ihacinthi, saphiri, multi laudant maxime Albertus magnus.

Cap. XXXIX.

CORPVS si siccum fuerit, eidem siccum seruabimus, ut supra diximus, tale enim corpus solo regimine indiget, inquit Ras. quare in sex rebus non natur. ea ordinabimus, quæ ipsum siccum conseruent; quod in aliis locis sæpius diximus.

Cap. 22.
de Morb.
communibus.

Quod si inquit Gal. humidum fuerit corpus, omni uia exsiccabimus, & si superfluitatibus redundabit, purgationibus utemur. Obstructiones foraminum aperire, atque abstergere studebimus eiusdem testimonio: quæ tanti sunt momenti, ut magnus ille Auenzoar dixerit, quod potest esse, ut qui moriturus erat, liberetur, si repletionem uitabimus; intelligens ipse omnem cōuenientem corporis euacuationem. Prædicta refert etiam Ras. & addit, quod utendum est rebus contrariis humoribus, qui indigent purgatione Sic enim inquit liberabitur, & præseruabitur ab epidemia, per epidemiam ipsā, & multi alii intelligunt pestilentiam. Sed male, cum vt supra cū egimus de morbis communibus, sit hoc nomen generale ad omnes morbos

T R A C T A T V S

Lib. 3. c. 7 bos communes : & quandoque morbos communes quidem, sed non perniciosos significet. Pests autem est epidemia pernicioſa, & quo celerius huiusmodi tempeſtates corripiunt, ita maturius, & etiam cum quadam temeritate auxilia rapienda ſunt, inquit Celfus.

Quare, ut iam ad particularia deueniamus reliquum erit cū de aere ſatis ſuperque dixerimus, alias res non naturales perſequi, deinde quę ad chirurgiam, & ad pharmaciam pertinent referemus, ut ſic nihil ſuperſit eorum, quę ad corporum præparationem pertinent, ut tali morbo reſiſtere poſſint. Iam ergo a motu corporis, ſiue exercitio ordiamur: nam alia præcedere debet Hippocr. decreto.

Legat lector Hippocr. maxime 2. de Dieta, nos hic pauca ad inſtitutum noſtrum attinentia.

Cap. XL.

6. ep. 3. 28

*17. Conti.
6. & de f.
5.*

EXERCITIUM ergo ſit temperatum, ambulandum enim eſt, ſub diuo ante æſtum leuiter, & citra deſatigationem, quę regula ſemper ualet, inquit Galenus, ſed hoc potiffimū tempore meo iudicio ualebit. ab omnimoda enim ſocordia nemo vnquam eſt adiutus: deſatigatio autem præterquam, quod vires debilitat, uſum etiam reſpirationis auget, quod quam noxium ſit; dictum eſt ſæpius, & licet Raſis dicat, quod tempore peſtilentię illius omnes mortui ſunt præter uenatores, qui exercitio utebantur: tamen de moderato intelligere debemus, ut ait etiam Ioannes è Saliceto, uel potius, quia inquit Raſ. de mente Galeni in quodam loco, ſunt enim hæc eius verba, exſiccanda corpora eſſe multo exercitio, quod intelligit exercitiū tale multum, ſcilicet debere fieri, ubi non ſit peſtis, verbi gratia extra urbem in ſuburbis, quando in ciuitate eſt peſtis, & tempeſtas humida eſt admodum, in aere autem peſtilenti exercitio nō eſt vtendum, ex mente Ruſi, niſi ut dixi moderato, nam etiam Raſ. author. 17. cōt. 6. Ruſſi abſtinendū eſſe a labore, & multo exercitio dicit, & aliis ingeniis corpus exſiccare iubet, ſi tamen aer eſſet reſtificatus etiam in loco peſtilenti pluri exercitio vt poſſumus

tem-

tempore humidiori, & frigidiori, maxime si temperamentum frigidum, & humidum esset, hæc enim, & alia huiusmodi debent considerari, licet semper non replicentur; sic Gal. 3. epid. tempestate illa humidiori, & calidiori, inquit, quod nisi peculiaribus vtens exercitationibus ventiles corpus, & totum lustras concitesque, quod copiam coaceruabis crassorum humorum, & tenuium: crassarum propter socordiam, tenuium, & aquosorum, quod euacuati non sint; vt ergo hæc vitemus moderato, vt mur exercitio; sic Hipp. cum ait exercitio sanitatis parcitas cibi impiger ad laborem, hoc autem tempore fiat, in domo, siue sub tecto, quod etiam supra de mente Hip. dictum est, ante æstum leuiter, inquit Celsus deuitando calorem, & frigus, & si pro exsiccatione corporis non sufficiens erit tale moderari exercitium, alijs ingenijs corpus exsiccabimus, infra dicendis.

3. p. 3. 48

L. 2. c. 10.

Quæritur etiam pars corporis proprio exercitio, exercenda est; vt caput pectinando, fricando, rondendoque debitis temporibus, pari modo barba est pectinanda, & præterea lauanda decoctione, vel aqua aliqua, & sapone quæ bonum redoleat odorem; vel decoctione maioranæ, & lil. alborum, neque in assuetis prohibeo lotionem capitis cum lixiuio, in quo herbe bene olentes præbullierint, & sena, item agarico, postea abluatur caput prædictis, lauentur pedes etiam, vel alijs, ex supra dictis eligendis, vel uino albo, aqua, & sale, vel aqua salsa, marina præsertim, vel lixiuio conuenienti, & odorifero; pulmo clamore, & cantu exerceatur, ita tamen, vt vsus respirationum non augeatur.

Crura deambulationibus, & cursu moderato: brachia motu conuenienti; dorsum stando, & fricando, pro quibus, & alijs similium, vide Hippoc.

2. de Diet

Hora erit, vt antea dixi matutina, vbi Sol vapores nocturnos discusserit, neque volunt ieiunum exerceri, in qua re tamē habere rationem consuetudinis est necesse, sunt enim qui in tempestiuus cibati immodice offenduntur, quibus aliquod antidotum loco cibi, vel ientaculi darem, differendaque in his est hora exercitij.

Quod summopere laudant pro hac intentione, est panis asatus, vino albo odorifero aspersus, sumatur autem cum aran-

T R A C T A T V S

cii acido prius aqua ros. asperso, & modico cinamomi.

L. de Opt. cor. constitutione. Quod si exercitationi corpus non fuerit aptū, fricetur moderate, quo in raritate, & densitate mediocris habitus seruetur, ut nos docet Gal. quicquid in hoc alii dicant. Sunt ergo fricandi cū panno lineo, vel etiam cum manibus, & ol. camomek. lit. alb. anethino, & etiam si hiems sit costino, quæ ol. efficaciora erunt, si in B.M. cum æquali parte vini albi præbullierint ad vini consumpti.

L. I. ser. 3. Vnde laudandum minime censeo, quod Aet. dixit, frigida lotionem. s. nam poros claudendo multum offendit, licet in corpore saluberrimo.

Eandem ob rationem non laudo corpus abluī aceto, tātius meo iudicio erit lauare corpus decoctione lauendulæ roris marini, & similium modice rarefaciētium, & bene olentium, licet reprobem ex decreto Auicennæ, balnea aquæ simplicis frequentem vsum, nam humectantia, poros plusquam æceat aperiunt, & corpus effeminant: in biliosis tamen, & melancholicis balneo assuetis, moderate eo vti possemus, modo tamen in istis etiam seruetur siccitas conueniens, hoc tempore pestilenti, pariter, & stufas reprobamus, tamen quia nimis poros aperiunt, tum etiam quia vsum respirationis argent, ac proinde si quis ob longam consuetudinem illis uti cogatur, modo statim in publicum aerem proficiscatur post stufæ vsum, sed in loco frigido cum odoriferis suffitibus rectificatio eousque, & donec corpus ad pristinum statum sit reuersum.

Et quo aer purius inspiretur mane cum electo furgis abluito os, aqua, & aceto, vel vino albo, & odorifero, dentes bene emūdato, & aceto scilicito abstergito, vel oximelini scilicito, & demum vino albo abluito, vel etiam dentifricio aliquo, ut frequenti eos mundato.

Recipe corallorum rubrorum, cristali ussi, an. 3. ij. corticum citri bene exsiccatum, yridis Florentinæ, masticis an. 3. i. ciperi, cinamomi, an. dragm. i. gariophyllatæ 3. j. musci gran. ij. vel iij.

Vel vtere pumice præparato, cum salis ussi momento, & modico yridis Florentinæ, & musci q. s. ut fiat odoratus, hoc modo etenim exercentur, ut ita dicam, dentes, & gingivæ.

Eaucuationes omnes, & naturales consuetæ seruentur, vnde
hoc

hoc præcipue tempore procurandum, quod etiam semper obseruasse conuenit, ne. s. vel hæmorrhoides consueta retineantur, vel cauteria obferantur, vel fistulae, vel scabies non prius bene purgato corpore curetur extrinsecis, & præcipue emplasticis nam hoc est admodum periculosum omni tempore, sed hoc præsertim. Si prædictorum fueris memor.

Libido vitanda est, inquit Celsus, & Oribasius, inquit minime Venere utendum esse, neque autumnus, neque aliquo alio tempore, quo aliquis morbus vulgaris versatur, nam præterquam, quod superflua venus corpus admodum debilitat, & ventriculum labefactat, sicuti veneris abstinencia eum confirmat; epidem. 1. 4. Vsum præterea respirationis auget, & meatus corporis plusquam par sit aperit, & corpus calefacit, si tñ quis vxoratus, moderata venere utitur, q̄ minime Christiano denegandum censemus; quo & matrimonio satisfaciatur, & peccata deuiter, non subito se aeri pestilenti, post vsum veneris exponat, multi enim ex tali occasione subito uitam, cum morte mutarunt, sed a venere in lecto quiescat, & si potest modice saltem dormiat, sic enim corpus defatigatum vires recuperabit, & respiratio moderabitur, & ad equalitatem tutum corpus reducetur: hora veneris, vt multa ad hanc rem dici solita, præteream, sit post peractam coctionem. In loco in quo aer modo antedicto sit emendatus.

Somnus nocturnus largior etiam conceditur, meridianus fugiendus, inquit Celsus, ea potissimum ratione meo iudicio, quia corpora humectat. Verum consuetudinis habenda ratio; Procurandum est autem dormire in loco aeris rectificati, vt antea dixi.

Animi autem perturbationes vehementiores deuidentur; risus enim, & lætitia immoderata corpus relaxant, & enervat; ira & odium humores accendunt, mœstitia, & timor sæpius pestem accersere, quare ne de morte quidem cogitandum, nedū metuendum, mortis enim imaginatio multum imprimit in corpus nostrum, vnde vires debilitantur. Hinc fit, vt pulsus campanarum alioqui solitus ob funera defunctorum, hoc tempore interdicator. Quantum præterea valeat fortis imaginatio ad mutandum corpus Auicenna declarat, & Ægydius voluit, quod ex forti imaginatione interficientis moueatur sanguis

*Vales. 4.
cont. ult.*

6. 4. Can.

T R A C T A T V S

in corpore interfecto, & ex vulnere emanat, si homicida illi approximetur.

Sint ergo cum bona spe letentur honeste, & ut Christianum decet, neque ullo pacto sit gaudium, cum peccato ne ira Diuina irriteretur: & licet non ea esse debeat mortis tanta imaginatio, quæ offendar; memento tamen, quod mori, & quod post mortem iudicem iustum habebis.

Cap. XLI.

2. de Nat.
hum. 4.

DE cibo, & potu illud ex Hippocr. primo procurandum, ne corpus tumidum, atque imbecille sit.

Paulatim tamen de cibis, & potibus, quibus uti consueuerant demendum esse; nam subita victus ratio citra periculum non est, nequid ab ea permutatione in corpore innouetur, inquit Hippocr. qui paulo post corpora extenuanda esse docet. In quibus verbis Hippocratis, illud notandum, quod male faciunt, qui inconsumpta cibaria, maxime si ingrata sint hominibus exhibent. Nota etiam, quod licet quando aer est pestis causa, de quo loquitur eo in loco Hippocr. victus ratio non est mutanda, quia ipsa non est causa morbi, sed aer: id intelligitur, modo ab ea victus ratione solita non offendar, inquit Hippocr. nam si ab ea victus ratione solita offenderet mutanda ea esset, sed paulatim, verbi gratia sit aliquis assuetus, uti cibis calefacientibus, & exsiccantibus; sit nunc constitutio temporis calida, & sicca, quæ corpora nostra offendar, quæ etiam lædat a pestis ipsa. Hoc in casu victus calidus, quo quis assuetus est uti, mutandus est paulatim ad frigidum, & humidum, ut etiam supra dixi, cum de curatione in communi morborum communium dixi.

Sit ergo temperatus in cibo, & potu quilibet, & hoc maxime tempore exercitationem sanitatis procurabis ex Hippocr. decreto, cibi paritate, & labore moderato, ut antea dixi præcipue, ut cruditates fugias, ut supra etiam ex Hippocr. notum fuit: & id Celso attestante; qui etiam nos semel in die comedere suadet: Verum in hoc consuetudinis habenda ratio; quis enim Hispano quater in die comedere solito talem absti-

nen-

mentiam impetaret? Præterea maxima est habenda ratio consuetudinis in eo, quod aliqui dicunt: nempe prandium debere esse copiosius cœna: noster Galenus anteponebat indicationem a consuetudine desumptam, Indicationi desumptæ a temperamento.

Li. Met.

6. ep. 3. 24

17. Côt. 6.

Concludamus, quod sicut cibi parsimonia pro scopo semper, vult Galenus habenda est ad instituta uitæ nostræ, ita hoc maxime in pestilenti statu etiam obseruandum, quod præcipit Ras, quod tempore epidemiæ debes minuere cibum, & potum, quia multus cibus, & multus potus addunt in epidemiam.

Varietates propterea ciborum, maxime deuitentur, nam vix alia infinita mala, quæ inferre solent omittam, cruditates hoc tempore maxime detestandas pariunt.

Sunt qui attenuantes cibos vituperent, quoniam (inquiunt) corpora incendunt, & laxiora faciunt, & ideo magis exposita sunt aeris uitio. Cæterum eorum continuum usum ex decreto Galeni reprobare possumus, & iuste. Sed per interualla illis uti possunt præsertim, qui frigidi sunt temperamenti, qui crassius humoribus abundant, & obstructions patiuntur, qui etiam non possunt sine noxa ab eis se abstinere; frigidioribus etiam temporibus innoxie omnes per interualla, uti possunt, his quæ moderate attenuant; Vnde vides non eandem esse omnibus præscribendam victus rationem, neque eandem quibusvis temporibus, de qua re in vniuersalibus dictum est a multis.

L. de Cib.

boni, &

malis succi

Cibos vero crassi succi, omnes reprobamus, obstructions enim pariunt, transpirationem impediunt, putredinem conciliant, quæ nihil peius.

Dulcia biliosis maxime noxia sunt, quorum immodicus usus omnibus etiam nocere solet, maxime pestilenti tempore, nam ventriculum laxant, nauseam mouent, quod in peste detestandum est.

Humida maxime noxia, vel etiam Auer. testimonio, quia facile putrent, quod in externis etiam videre est. Præterea in peste non humectanda, sed exsiccanda sunt corpora, ut iam dixi. Si tamen æstiuo tempore calidus, & siccus iuuenis fructibus humectantibus, & refrigerantibus, moderate usus fuerit: non aberrabit meo iudicio.

6. col. ult.

Pisces pestilenti tempore reprobant Ficinus, quia frigidi, & humidi reputantur, Auer. quia sanguis ex illis generis est facili-

6. col. ult.

lis

T R A C T A T V S

Li. de cib. boni, & mali succi **lis corruptionis.** Ficinus tamen saxatiles; & petrosos concedit. Intellige etiam alios pisces laudabiles posse concedi, quos a Gal. potes cognoscere.

& l. de at- ten. uictus ratione. Inter marinos sunt omnes saxatiles, ut trilia orata mugil, & etiam sardæ.

Inter fluuiatiles petrosi, timulus, persicus, strigilus, trura, lucius, & cauacinus, licet hi duo minus conueniant, quicquid alij dixerint.

l. 3. de ali. fac. c. de pi scib. nulli carne pre- ditis, & s. de san. tu. Antiochū senem illis uti solitum esse recēset de qua 10 **Maxime autem concedi possunt pisces, ætate senibus, cum** temperamenti sicci sint, & debiles, ut inquit Gal. & temperamento calidioribus, & etiam plethoricis, qui ob plenitudinem sanguinis obstructionibus sunt obnoxij.

trac. de cu ratione senij. Ut 70. e Sa liceto. Parentur autem præcipue super graticulum assi, cum succo limonum, vel aranciorum, vel agrestæ, vel aceto, quos ætate sic paratos, quando pestis ab aere peruenit, magis laudant alij, quam carnes, quia sunt tuti ab aeris vitio, facilius coquuntur, quam carnes, & frigidiores sanguinem generant; & sic parati meo iudicio, fugiunt corruptionis suspicionem, quam timeret Auer. sic autem maxime conueniunt plethoricis, seu multo sanguine abundantibus.

Reprobatur lac, & recocta a Ficino, quia facile corrumpuntur. Sunt qui reiectum, comedunt, quoniam conficitur ebulliente sero, cum modico aceto, quod acetum ipsum corrigit. Lac etiam acetosum sunt, qui concedant, sit autem acetosum, ut Mesue docet, cap. de phtysi, si ab eo extrahatur butirum, & postea dimittatur in aere temperato vna nocte, & mane vehementer agitetur, & spuma eius excludatur. Lac tamen huiusmodi frigidi, & crassi succi censetur, & difficilis coctionis, æstuosis tantum uentribus conueniens, inquit Galenus lib. de Alim. f. 3.

Se. 2. c. 94 nec mirum cum ca seosam partem contineat, serosam, & pinguem depofuerit, ut etiam Aet. refert.

Calida, & humida, quia facile putrent fugienda. Humida, & frigida, licet minus reprobetur, non tamen carent nocumento, præsertim quia corpora sunt exsiccanda, hinc quum aquosum generant sanguinem, reprobantur, ut sunt fructus oēs insipidi.

17. Cōt. 6. Frigida autem, & sicca, ut sunt acidi fructus omnes, putredinem prohibent, exsiccantque, & ideo optimi maxime, quia incidunt. Hinc Ras. quisque inquit vult a putredine præseruari vtatur

vtatur frigidis, & siccis, sicut fit in carnibus; quæ aceto, & sale in loco frigidus seruantur :

Austeri autem a cibo maxime laudatur, quia vaporum ascensum ad caput prohibent, & coctionē iuuant stomachū claudendo. Alioqui tamen obstructions, cum parere possint inter cibos assumpti immodice præsertim, damnandi essent.

Optimum autem erit fructus omnes, quibus tempore pestis vitimur ortos fuisse in cælo non pestilenti; vel saltem, si priusquam edantur abluti fuerint, vel aqua, vel aqua & aceto, vel vino, qui si etiam decocti fuerint ab iniuriæ aeris magis vindicabuntur, & facilius coquantur.

Ex dictis manifestum est acida cerasæ, limonum, & arantiorum, & citri succum, & alio huiusmodi ante cibū, uel sola si ventriculus frigidus non est, uel non zuccaro, & modico cinamomo, aspersa si fuerit frigidus, comedi debere.

1. de Diet.

De fructibus etiam hoc ab Hippocr. observandum; fructus inquit fortiores sunt, quam pro humana natura, melius est ergo a fructibus, inquit abstinere, quod si quis eis cum cibis vitatur, minime omnium deliquerit, hæc Hipp.

Ficinus inter fructus Crisomila laudat nescio, quo spiritu ductus, cum facile ob humiditatem superfluam, putredini sint obnoxia; nisi forte arabicocola vocata intelligat, quæ inter persica potius connumeranda veniunt, quam inter crisomila: hæc certe minus humida sunt crisomilis, ac propterea tutius concedi possunt, licet ab illis etiam abstinendum esse censeo.

Paret etiam ex dictis, quod pepones, ficus, vix maturæ, cerasæ, et dulcia, vel insipida, ne dum acida, & alij fructus huiusmodi biliosis ætatis tempore, ante alios cibos concedi possunt, frigidi, vt primo de Alim. fac. cap. de Fruct. fugacibus, aqua prius abluti, vel si frigidiori tempestate conceduntur, etiam vino albo, & odorifero, & quod secundum Hippocr. cum pane edendi sunt, Ficinus iubet, postquam dictos fructus comederint eos fumere, narrantium cum sale, vel aliquid fœniculi.

Ego pepones, cum zuccaro, & cinamomo, his qui frigidiori sunt ventriculo concedo, a quib. vinum generosum propino, quod est tanquam theriaca contra illorum noxam. Alij cum aceto edendos proponunt, verum meo palato non arrident.

Lactucam, endiuia, intubumue talibus concederem æsti-

T R A C T A T V S

uo tempore, quib. in frigidiori ventriculo miscerem mentam dracuncellum, optimum gariophyllatum, uel fœniculum, & piperis momentu, cum aceto, ac ros. aranciorum, & pauco oleo. His præferim, qui acetarijs, uti solent, si illis priuentur alios cibus auersantur.

Pater etiam ex dictis, quod fungi, & tubera terræ, & pastilia omnium, & panis azimus, uel etiam non ut decet fermentatus, nec leuitus, & caseus omnis generis, & caro crassorum animalium etiam cum sale conseruatorum reprobantur, quia crassum, & limosum generant sanguinem, & melancholicum.

Pater etiam, quod omnes cibi, qui ex locis suspectis defectantur reprobandi sunt, etiam si pestilentia alia animalia infestaret, quod eorum carnes maxime essent cauendæ, quorum usus per se pestilentes morbos inferre posset.

Laudantur autem omnes, qui boni sunt succi, præcipue cum acidis accensis ue porati, carnes autem inter cetera sic exhibeantur, nam sic minus putrescunt.

Panis ergo optimus est cibus, ex tritico optimo confectus non in pestilenti loco natus, præcipue si ex loco non stercoreato fuerit, sitque modice salitus, & decenter fermentatus, cum aqua & aceto malaxatus, inquit Auenzoar, quem parant aliqui ex una parte farinæ tritici, & altera reâ, uel ordeï, ut minus calefaciat, & facilius concoquatur, qui etiam minus humectet, inquit Ficinus. Decoquatur autem in forno ex igne accenso, cum lignis, non putredinem referentibus; refert enim Alex. Benedictus, se uidisse nonnullos in balneo periisse, ob ignem a putridis lignis accensum.

A carnibus toto hoc tempore nos abstinere iuber Auenzoar, blatasque comedere ex aceto, absque ulla specie, uerum si carnes parantur, cum his quæ putredinem prohibent, non sunt suspectæ præcipue affueris, quare hanc sententiam non approbo nisi forte in febre pestilente, in præseruatione minime.

Illud maxime obseruandum est, an a superioribus, an ab inferioribus pestis oriatur. Si enim ab inferioribus causis fuerit eorum animalium carnes sunt fugiendæ, quæ ferè continuo humore degunt, ut inter aues sunt pernice, coruñices, phasiani, & aliæ huiusmodi alioqui laudabiles, & inter quaturopedes pedudum omne genus, ita ut etiam castrati, alioqui optimi, quando

do præsertim in pascuis uersantur salubribus, ut fere fit in tota Hispania, & in alpibus etiam Italia.

Sin vero a superioribus veniat pestis, fugienda, quæ in aere ferè semper viuunt, & superiora habitant, vt sunt Hirundines tum parua, tum etiam maiores, quorum etiam vsus alijs temporibus non est salubris ea potissimum ratione, quia nutriuntur ex putredine ortis, vt muscis, & similibus.

Cæteris tamen paribus auiũ carnes salubriores sunt carnibus quadrupedum, non ea tantum ratione, quia facilius coquuntur, & minus sunt excrementitiæ, sed etiam quia minus aeris aues inspirant. Præcipue autem commendantur phasiani, perdices, merula, turtures, palumbi turriculæ iuniores, pulli capi, gallinæ iuuenes, non in cohorte inclusæ, sed victum sibi in rure querentes, & oēs aues in nemoribus, aut arboribus degentes, non in aqua, licet beccariæ vocatæ, & aliæ huiusmodi mediæ, cum sint inter eas, quæ in arboribus, & eas quæ in aquis degant, assæ præsertim cum acidis succis concedi quandoque possint.

Inter quadrupedes carnes vitulæ lactantes, & hædi lactantes, castrati annui, cuniculi, & lepores, iuniores capreoli, & apri siluestris, iuniores præsertim apprime cõmendantur. Quod si humidiorum animalium carnibus, vti coactus fueris assentur cum gariophyllis infixa, vel cinamomo, menta, petroselino, saluia, roremarino, & similibus, & condiantur aceto, vel acidis succis; ita tamen, vt ventriculi rationem habeas. Sunt enim quorum stomachus ex carnis, & frigidior acrimoniam aceti non fert.

Oua sorbilia, vel tremula, maxime si salis momento, licet 4. acut. videretur sal cum ouis non probare Galen. uel cinnamomo aspergantur laudabilis sunt nutrimenti, memento tamen, quod istorum, sicut & multarum carniũ esum in plethoricis non probantur, uel ea potissimum ratione, quia multus sanguis obstructions parat, quod maxime est cauendum in peste. Sint ergo in cibo parci, & parum comedant de carnibus, & sint paratæ cum acetosis; imo sunt qui piscium esum in talibus magis laudant, quia minus sanguis generant, de qua re supra.

Leberina ex piscibus in sanis biliosis, & plethoricis, ut supra dixi, maxime probatur æstate a multis, quæ etiam ex carnibus bonis parari potest æstate cum zuccaro, aceto, & sandalis; hieme vero cum cinnamomo, croci momento, & uino albo me

T R A C T A T V S

dijs temporibus his simul mixtis.

Inter legumina solas lentes probat Ficinus, quia exsiccant. Ob hanc causam fabam frixam, aliqui cōmendant, & lupinos in aqua maceratos, quia uermes enecant, qui pestilenti tempore grassari solent. Cætera mali sunt succi, ac crassi, & propterea parce istis utendum, ex eorum tamen farina, & hordei cum cremore amig. d. uel etiam amararum, si amara quis gustat, paratur ferculum suaue, & salubre uermes interficiens.

Fercula parentur, alia etiam boni succi, & quæ putredini resistant, ac pesti, proinde ea condiri inbent aceto, uel acetosis succis, & oxalide.

*1. de Ali.
fac.
6. de Sim.
med. fac.*

Hordeatum itaque, & auenatum aspersum granis granatorum commendatur, licet de auena dixerit Galenus eam esse eduliū iumentorum, non hominum in Asia suo illo tempore, & calidam esse admodum, & ipse alibi dixerit Auenam, uim digendi habere, hodie tamen in Germania, & utuntur pro cibo in iure bono optime decocta, & ex eius farina lacte, & butyro, sicuti ex farina zeæ, & tritici pultem faciunt, qua pueri innoxie utuntur; unde constat eam non esse damnandam, quod autem Galen. dixerit auenæ uim similem hordeo habere, temperiem paulo habere sine adstrictione, ut refert Mathiol. falsum est.

*Mat. cap.
de Auenæ.*

Prisanam etiam optimum esse edulium, maxime cum succo limonum, uel etiam arancij, nemo negare debet, licet aliqui eam damnent, humida cum sit. Cuius laudes cum eas Hippo. & Gal. persecuti sint, non est, quod nunc referam.

Cucurbita etiam, licet frigidior sit, & humidior, tamen æstate cum omphacio, uel aceto condita, concedi potest, sicuti & lactuca, cichorea, intrubus, & oxalis: biliosis præsertim.

Far etiam æstate, cum aceto, uel acetosis conditum, hieme uero, cum pipere, uel cinnamomo optimū est ferculum, quod etiā cum lacte amig. d. uel etiam amararum, si uermium sit suspitio, parari potest, addendo succum limonum, uel alium acidum. orizam hieme nō uitupero, sicuti amygdalatum, cum dictis acidis, uel etiam per se, quando volumus somnum prouocare, quod autem eum laudent aliqui, quia ueneno resistit, licet hoc non negem, tamen ad rem nostram, non uidetur multum facere. Si considerentur causæ, quibus ueneno resistit, eandem ob rationem rapas, & napos aliqui concedunt, quod tamen non

pro-

probo, licet eorum ius per intervalla, cum carnibus laudabilibus, paratū non contēnerē ea saltem rōne, quia mouent urinas.

Aceraria autem, quæ prima mensa concedi possunt fiant ex lactuca intubo, cicorea, acetosa, præcipue decoctis; quæ uere menta dracūculo, ozimo, pimpinella, melissa, misceri possunt; laudantur, & flore roris marini, & boraginis, & buglossæ. Sicuti lupulis, & asparagis acidis succis, uel aceto, cum modico oleo conditis, uti possunt.

Cappares etiam hieme præsertim laudantur, laudat etiam cepas decoctas Ficinus: aliqui etiam cariores, uerum sunt mali succi, ac proinde parce, & per intervalla illis utendum, rutam benelotam, & sale aspersam cum nucibus, laudant aliqui; cæterum hoc iam antidotum est, de quo infra.

A mensa, citronia decocta, uel diacitonites, sine uel cum speciebus habita ratione æstatis temperamenti, temporum, & constitutionum anni, & similia laudantur.

Sicuti pira, & mala acida, uel etiam austera, ut antea dixi, aztaorlas laudo, mespilos, & mespilatum, quia non nisi putrida edi possunt contra multum opinionem reprobō: persica cum uino assumpta, cocta præsertim non improbo coriandrorum, & pistachiorum, cum zuccaro, uel sine usus iam obsoletus est, amygdalæ etiam, & pinæ, cum uino lotæ, non reprobantur, passulæ optimæ sunt. Caricarum usum moderatum non uirupero, ex quibus ruta, sale paratur antidotum, de quo infra.

Aromatum usus, quia sua caliditate usum respirationis augent, æstate præsertim improbatur, licet hieme frigidiore in regione, & temperamento, non absque ratione concedi possunt, maxime ad corrigenda cibaria frigida, & humida, cinnamomus ergo piper, & crocus, maxime eligantur, quorum caliditas, non multum excedere creditur, Ficinus laudat species.

Recipe sandalorum citrinorum on. s. cinamomi drag. iij. croci dr. s. quibus aliqui addunt margaritas, aliqui macerem, alij gariophyll. cardamomū, anisum, nucem, piperem, & coriandolos præpar. ex quibus etiam cum zuccaro parantur species.

6.ep.3.28

✱ Potus pro sanitate tuenda parcus semper esse debet ex Gal. & Hippocr. ut supra adnotauimus, sed hoc tempore potissimum: potens uinum aliqui prorsus reprobant, quia nimis calefaciendousum respirationis auget, & sanguinem effervesce facit.

T R A C T A T V S

Cæterum moderate sumptum, & aqua præcipue rosata limpha-
rū, uel chalybeata tempore frigidiori, & tali temperamento .s.
frigido, ætate præsertim declinante a me non reprobatur. Vi-
num autem oligophorum, uel etiam mediocre subrubrum, mo-
derate austerum ab omnibus laudatur, maxime si auri lamina
in eo extincta sit, & sic donec clarificatur dimissum, alij laudant
album maturum. Tu consuetudinis, & etiam gustus rationem
habero.

Scr. 2. 1.

Nam ut optime refert Aet. ex philum. Iucunda sit in pri-
mis potio, & aduersus pestem, nam duplex robur, & admiran-
dum simul auxilium exhibet, id quod etiam naturæ, ob iucun-
ditatem gratum existit. Venter enim, ubi quod blandum est su-
scepit, & in se complexus est, tenet & probe concoquit pro vi-
ribus, maxime si fuerit quantitate moderatum. Excitatur enim
natura, & actiones sæpe ab affectionum feritate misere affli-
ctas suscitatur, & morbo repugnat iuxta duplicem modum. Ipsum
quidem malum palam contrarietatis natura castigans, vires au-
tem animal gubernantes consolans, & excitans, ac fortificans ad
superandum morbum.

Quare qui vinum absintites, aut enulatum, aut cum betoni-
ca, uel roremarino paratum tantum commendant, & extollunt,
bene considerent prædicta, & sciant, quod in mensa illis vti,
quando ingrata sunt non conuenit, licet medicamenti ratione
ante cibum illis, quibus conueniunt, modo valde illa non abhor-
reant, dari possint; non negarim etiam in prima portione illa ef-
se degustanda, præsertim absintites, & maxime quando uermes
molestant, ad quam rem etiam paratur.

Recipe Dictami albi, tormentillæ, bistortæ, angelicæ, meu-
cinamomi, pimpinellæ, an. vnc. s. zedoariæ vnc. j. rutæ drag. ij.
scordij, melissæ an. drag. iij. rad. valerianæ dr. v. baccarū iuniperi
scr. j. cardui benedicti dr. ij. cinnamomi, gariophyl. an. drag. iij.
nucis. dr. j. macis dr. s. croci scr. j. s. camphoræ dr. j. s. f. p. qui
in peria linea rara ligetur, & maceretur diebus tribus in pintis
duabus vini optimi, deinde extrahatur pulvis, & seruetur ui-
num in vase mundo, quo vrere, ut supra; ego cum sem. citri, &
scordio, & radic. angelicæ dicto modo pararem unum, id quod
facile, & cito quidem paratur.

Cæterum si quis voluerit vina ista medicata parare diligen-
tius

tius musti tempore illa paret modo Dioscor. cum herbis pesti-
resistentibus de quibus infra uide antidotos.

A fructibus crespini arboris maturis uinum extrahitur, quod
cum iuleb. uiol. uel ros. & aqua mixtum febribus pestilentibus
utile esse refert And. Mat. l. in Diosc. 10. c. 105.

Fit etiam ex granatis acidif. d. & medijs uinum ad hoc utile
modo eo utamur quando conuenit, quibus possumus etiam uti
in biliosis æstiuo tempore, præcipue quando uini oligophori
nobis non datur copia.

Alij ex cerasis acidis uinum parant, uel solum, uel cum mu-
sto, dum ea musti tempore bullire cum eo faciunt.

Ex limonibus, & aranciis apud aliquos in Asia præsertim pa-
ratur in aqua præmaceratis more ceruissæ.

Pomatum piratumque alij parant, de quibus nos cap. de me-
lancholia.

Hydromel laudant alij ex pane asso, & cinnamomi momēto.

Ceruissam zitumue reprobant Manardus, & etiam Fernelius, *6. de Sim.*
sequuti Galenum, quia fit ex putredine hordei, uerbi gratia tri- *med. fac.*
ticiue, & floribus lupulorum, dicuntque potum esse crassi, &
mali succi.

Ego non uideo, cum uel teste Galeno, sit acrior hordeo, & sit
acris, & calidus potus, & etiam parte plurima sit aqueus, & aci-
dus, præcipue si ex hordei, & lupul. floribus paretur, quomodo
possit esse crassi succi, eoque magis, quia potenter mouet urinas
& cito permeat. Videmusque belgicas nationes, & sere totam
Germaniam saluberrime hoc potu uti.

Dixerim præpterea cum Ioanne e Saliceto, si clara fuerit
ceruissa, & subtilis æstatis tempore laboriosis esse optimum po-
tum. Imo quando ex hordeo, & lupulis decenter est parata, &
iam inueterauit, quod amara est, inebriatque magis, quam ui-
num, si quis ea immodice utatur, & calefacit multum non frige-
facit, ut aliqui dicunt, quod autem sit prauus succi, ut protulit
Galenus, non uidetur uerum quando qui eo utuntur optimo
sanguine scateant, neque aliquod signum demonstrat, ex eo
prauum succum in corporibus eorum, qui eo utuntur, fieri, &
in his potius experientiæ, quam rationi credendum ipse sapius
dixit.

Aquæ potum laudant assuetis præsertim, æstate præcipue si
sto-

T R A C T A T V S

stomachus non repugnet . Sit autem aqua , quando pestis fuerit a superioribus bonorum fontium, & profundorum, uel etiam ex profundis puteis situlisque altissime depressis, uel ex fluuijs laudabilibus deuitando eam partem , quam aer attingit pestilens.

Pluuialem hoc tempore reprobamus, quando aeris pestilentis naturam redolere potest.

Si autem non fuerit causa a superioribus laudatur aqua cisternarum optimarum, quando a terra fuerit pestis , bonorum tamen fontium aqua non reprobatur .

Optimum autem fuerit si aqua uitium habuerit, eam, ut supradictum est, corrigere, & eas destillando, uel saltem decoquendo, uel chalybe ignito saepius in ea extincto, uel arte alia facere, ut cum hordeo, & cinnamomi momento, cui modicum auri addunt . Ego frustra cirri, uel limonum addo , uel eorum acidum communi aqua ad gustum bibentis misceo.

Optimum autem fuerit infundere unicornum , uel monocerotis cornu, uel iacinthum, uel smaragdum , uel aliud simile, quod ueneno resistere credatur potionibus ipsis.

Cap. XLII.

NON solum autem corpus purum praeseruabimus ab excrementis procurando debitum regimen in sex rebus non naturalibus. Sed etiam perspirabile ipsum reddendo, ac propterea, si repletum fuerit, ipsum euacuando, Si cacochymum ipsum expurgando, ut etiam supra notauimus.

Gal. lib. de Const. art. med. In summa enim quae toto sui genere praeter naturam qualia uel nena uirulque animalium, & qualia sunt pestis seminaria, ut supra probauimus de mente Galeni, maxime 2. de Natur. hum. 4. tum alterari, tum euacuari debent . Alteratio fit per contraria, quae uel tota substantia aduersantur, uel altera, uel utraque qualitate. Euacuatio autem fit per ea quae vim attrahendi habent, inquit Galenus ceterum, inquit Galenus, haec omnia quibus sint peragenda remedijs ab ipsis affectis est petenda, quia inquit Galenus si omnes pariter humores accreuerint, maxime atque pra-

præcipua eorum euacuatio erit per sectam venam, deinde vero per frictiones, per exercitationes, per balneas, per inediam, nec alia, inquit erit euacuandi ratio, cum solus modum excesserit.

In quibus ergo sanguis excedit ex Pauli, & Aet. decreto, venam secare oportet, quibus supernus uenter pituitam habet vomitibus euocare. Commoda est etiam per vrinas euacuatio, & quæcunque alia sit per totum corpus. Subintelligitur ergo euacuatio per sudores, licet quando aer est pestilens hæc suspecta sit, nisi forte eam natura tentauerit, vel ut infra. Euacuatio etiam facta per scarificationes crurum, quam bono cum successu in seipsum usus est Orib. tempore pestilenti, per cucurbitulas etiam euacuatio intelligitur, per cauteria, & vesicatoria, & huiusmodi, de omnibus ergo, quando omnes conueniunt dicendum est.

*Lib. 2. de
Cucur. 20.*

Primo ergo (quando hoc est generale præceptum in omni corporis purgatione, si in ventriculo primisue vijs excrementa continentur, per uomitum leuem, si illum tentat natura, & ad eum facilis est patiens, sunt euacuanda, vel per pharmacum lenitium, de quibus mox dicam, vel per clysteres lenientes, præcipue si in intestinis continentur; excrementa enim si in prædictis venis continentur, purganda sunt his quæ aluum cieant, inquit Galenus de Const. art. med. 19.

Posthæc si sanguis abundauit, quod etiam signis sæpius enarratis suo in loco cognoscitur; ad multitudinem eius euacuandam pròptus esto. Per venæ sectionem si nihil eam prohibeat, ut ætas, & alia huiusmodi, sin minus ventosis scarificatis vtere, vel scarificationibus, absque ventosis, quæ respondeant venæ, quæ secanda esset; vel sanguisugas locis dictis applicabis.

Vrautem venam conuenientem eligas in prædictis considera, an aliqua euacuatio solita retenta sit, & stude eam venam secare, quæ euacuationem retentam prouocet, vel saltem illius uicem suppleat.

Ergo suppressis mensibus, vel hæmorrhoidis venam tali interiore secato quantitatem sanguinis metiendo ex his, quæ nosti in tractatu de venæ sectione, maxime secundum Galenimentem; parcior tamen fiat euacuatio hoc tempore, quam alijs temporibus, cum vires facile cadant, & parcitas cibi sit necessaria, & præterea stude suppressam istam euacuationem prouocare

T R A C T A T V S

re alijs ingenijs suis capitibus descripris.

Si vero euacuatio sanguinis per nares fieri solita retenta sit, cephalicam securo, & alia peragito, quæ suo loco dicta sunt, & sic de alijs suppressis euacuationibus iudica.

Quod si corpus quidem plethoricum sit, & tamen nulla sit euacuatio suppressa, communem venam secato.

Si caput repletum fuerit cephalicam, & sic de alijs, vt suo cap. dixi.

Hic notandum, quod Ficinus, & alij multi dicunt optimum fore partiri venæ sectionem, vt transacto quolibet bimestri, bis sanguis detrahatur, prima vice ex dextro, secunda ex sinistro cubito, tempore plenilunij, vel Luna in bono, & fortunato aspectu existente.

Li. Meth. Verum repetitâ totiens venæ sectionē non probo. tum quia Galenus, ipse frequentem eius usum damnar, quia in malū corporis habitum, & hydropem perducit, vt etiam ego in praxi obseruauī, tum et quia tpe pestilenti crebrius massam sanguinis mouere non esse tutum iudico, maxime non multa plethora existente. Adde quòd quando etiam corpus est plethoricum non est semper necesse uenā suare, siquidem Galen. etiam teste inedia, & cibi parsimonia sapissime totum corpus absque uenæ sectione euacuamus decenter, qua etiam hoc tempore uti debemus, sicuti superius dixi, quòd si fecerimus non est credendum nos in plethoricam dispositionem cadere posse, uerū si iam corpus aliquod esset plethoricum, non temere reiteranda est uenæ sectio nisi, quòd semel est euacuandum partiri uoueris, id quòd non reprobō cum hoc modo euacuatio facta minus vires deiiciat.

Li. de Plenit.

Hora autem sic eligenda est inquit Ficinus, quia in corpore in quo sanguis purus abundat, fiat venæ sectio in ortu solis.

In bilioso, fiat in meridie. In melancholico in occasu solis in pituitoso media nocte, mutantur enim isti humores his horis, vt antea dictum est.

Verum ista indicatio non est tanti momenti meo Iudicio, ut alias superet euacuationes nam cholicum meridiana hora ætati præsertim euacuare non careret reprehensione, neque phlebothomore pituitosum media nocte, quo solemus somno vacare, est tutum neque occasu solis, quando consuetudo

do ut plurimum est cenantidi, ex aliis ergo sæpius, dictis horam eligito, nempe si nihil aliud obftet, post solis exortum.

Not. præterea quando dicimus biliosum, pituitosum, & melancholicum esse phlebotomandum, quodd intelligimus adesse prædominium sanguinis, alioqui si corpus esset cacochymū purgatione indigeret non venæ sectione, hinc est quodd idem Ficinus nos admonet, ne fiat uenæ sectio, quādo sanguis ad alios humores declinet, dicitque & Galenum, & Auicennam, quanto consumatiore fuerant, tanto magis se a secunda vena abstinuisse.

*Vt lib. de
Plenit. a
Galen. con-
stat.*

Tu etiā nota ex Galen. quodd iure merito, in ea peste, quæ vitio ciborum malorum infestabat, medici se a sanguinis missione abstinabant, si quidem citissime vires cadebant, caute ergo procede, & licet etiam vires adsint, vnde ob maximam putredinem, & ob morbi magnitudinem uenam secandam censeas, & potissimum ratione, quia si virium robur adfuerit nulla potest esse tanta crudorum humorum copia, quæ venæ sectionem impediat, parcius tamen, sanguinem in his detrahes, eoq; magis quando non crudi modo, sed etiam vitiatum sunt humoris, vnde ex qualibet causa cadere vires solent.

*L. de Cib.
bonis &
malis, factis.*

*Gal lib. de
venæ sect.
aduers. E-
rasistr.*

Et si solus sanguis modum excederet, quodd vix fieri potest in tali peste, post venæ sectionem nihil aliud agere debes, quam frictionibus vti, & inedia, (balneis enim, aut alia corporis excitatione, vti non licet) aliæ autem euacuandi rationes non dantur hoc in casu, vt ex Galeno constat.

*L. de Cōst.
Art. med.
19.*

Verum si etiam peccant alii humores una cum sanguine post eius detractionem purgandi sunt.

Vel etiam absque detractione sanguinis eos purgabis, si sanguis non abundarit, & si penitus humores isti a natura alieni fuerint, sicuti ferè sunt, quam primū eos euacuabis, nulla enim ratione fieri potest, inquit Galen. ut tales humores naturæ suæ gratiam recipiant.

4. San. t. 4

Si tamen id laborantis natura, vel aliud impediat, vt ibidem innuit Galenus primo humores peccantes præparabimus, & vias aperiemus. Est tamen locus lenientib. etiam in principio.

Pro quibus euacuationibus notanda, maxime quæ a Galeno præcipiuntur l. de Const. Art. med. 19. ubi inquit fluxæ, vel atræ bilis succus, vel serosus humor accreuerit, opus est euacua-

T R A C T A T V S

tionem, non tamen eodem modo. Etenim si ea excrementa in primis venis contineantur, purganda sunt his, quæ aluum cieant, si in aliis, & tenuia, aquosaque fuerint, per vrinam, vel alui deiectionem, si biliofiora per purgatoria. Si vero dicti humores, non in venis primis, aut venis aliis contineantur, sed totum corporis habitum occupauerint, si tenuiora fuerint excrementa, euacuentur, aut sudore, aut medicamentis, quæ cuti applicita vim exsiccandi habent, si vero biliofa, primum quidem euacuatione egent, mox & per cutim exsiccatione.

Pituitosus autem humor salsus expurgandus est, si vero acidus fuerit, experiundum, inquit Galenus, si possumus eum alterare, naturæ ad illum concoquendum opem ferentes, & longe etiam magis id tentare debemus si dulcis fuerit, erit enim concoctu facilior.

Ad concoctionem autem conducit quies moderata, calefactio, cibi parvus usus, boni tamen succi, potus vini parum calfacientis. Exiguum vero calorem, & moderata frictio inducere valet, & usus aquarum moderate calidarum, & cibi, ac medicamenta temperate calefacientia obstructions remouent, quæcunque, vel esculenta, vel poculenta, uel medicamenta extenuant, inquit Gal. ex his ergo elige quæ ad rem tuam erunt accommodata; mihi uero uisum fuit ea omnia in hunc transferre locum, quoniam multum deferuiunt in omni curatione.

Quæ autem sint ea quæ humores præparant, ubique habere potes, quibus hoc tempore addes, quæ feminariis pestis aduersantur.

Bilem ergo præparant syrupus de succo acerofæ; acerofus. s. syrupus de endiuia, de cichorea, rosatus, de tribus infusionibus, niolatus, nenufar. syrupus de ribes, de limonibus, de acido citri, oxyfacchara; qui dilui possunt aquis acerofæ, cichoreæ, boraginis, endiuia, trifolii acerofi, tormentille, & similiū, uel cū decoctione earundem herbarum, de quibus est infra, cum quibus syrupus aliqua antidota dare conuenit; & obserua, quod qui frige faciunt, & exsiccant maxime conueniunt, quia putredini præcipue aduersantur; non tamen omnino frigidi, & humidi fugiendi, ut dixere aliqui, est enim quando de caliditate, & de siccitate febrili maxima est habenda ratio, præcipue in hectica,

uel

uel etiam in corporibus ad eam paratis. Vnde illis uti coacti sumus, cum quibus tamen ea misceri possunt, quæ putredini, & pesti aduersentur.

Melancholicus humor præparatur; syrupo de fromis. d. de borag. de fumo terræ, de lupul. sober regis, & similibus, quibus adde syrupum de aceros. citri, & acetosum s. exhibe cum aquis uel decoct. appropriatis.

Pituitam præparat oxymel. s. & mel ros. col. præcipue cum melle Hispanico paratum, syrupus bitutinus de betonica, de ste cado; quibus adde siropum de acens. citri, vel alium ex dictis pesti, & putredini resistentibus, exhibe cum aquis, vel decoct. appropriatis.

Cum autem innumera fere sint quæ ad dictum vsum assumentur medicamenta integraque, ea de re circumferantur volumina, placuit quamuis omnia propemodum vtilitatem minime contemnendam præstent, quæ mihi vtiliora uisa sunt eligere, & illis addere, quod sequitur apozema, quod ob multiplicem illius vsum alijs prætuli: est. n. tâquam polychreston. medicamentum, quod addendo, vel detrahendo, prout medico assidenti expediens videbitur, ad omnes humores præparandos deferuire poterit, si etiam vermes molestantur sicuti ut plurimum tempore pestilenti molestant, eos enecabit in immensam enim molem volumen excresceret si singula quæ ad hanc rem dicata sunt scribere vellem, apozema autem sic se habet.

Recipe rad. graminis rusci, & asparag. feniculi, angelicæ, tormentillæ, petros. cichoreæ an. unc. ij. liquiritiæ, recentis, derafæ, distami vulgaris an. unc. j. fol. cichoreæ, boraginis, buglossæ, endiuæ, pimpinellæ, acerosæ, lactucæ, summitatum lupulorum, & fumarie an. man. ij. betonice, melissæ, scabiosæ, agrimonij peraphylli, prassii, hyssopi, seordii an. man. j. scolopendriæ, cuscutæ an. scr. j. absinthij, foliorum dictami cretensis, an. man. s. sem. comm. s. & sem. citri, & nigellæ an. drach. iiij.

Lauentur omnia in aqua optime, postea in alia aqua eligenda, ut superius dixi, secundum quod a superioribus, vel ab inferioribus pestis orta est, decoquantur ad med. consumpt. de col. Recipe lib. 4. succi aceros. citri, vel limonum, vel aranciorum, vel granatorum aceros. vel etiam medii saporis, vel vini berberorum, aut ribes. unc. iiij. zucchini albi q. s. et f. apozema, quod

T R A C T A T V S

poterit aromatizari speciebus elec. de gemmis, vel diamarg. vel alio simili, de quibus cum de antidotis: cuius apozematis cap. onc. vj. vel plus, aut minus, prout oportebit.

Vel fiat decoctio supradicta sola, cuius Recipe vnc. iij. adde fyr. de acetos. citri vnc. j. de endiu. acetosi s. an. vnc. s. misce pro fyr. possunt etiam antidota dari cū dicto apozemate, vel fyr. ut Recipe puluer. bezoar. gr. vj. hiacinthor. or. margar. an. gr. iv. misce, & cum modico acetos. citri cum cochleari detur, & statim superbibat dicti apozematis, vel syrapi iulep. dicti vnc. vj.

Cap. XLIII.

T ergo iam ad pharmaca deueniamus a leuioribus (lenitina vocant) incipiamus, quæ a viis tantum communibus euacuant.

Manna præcipue, quæ mana foliæ vocatur apprimè conuenit præsertim bile peccante cuius vnc. iij. cum decoctione tamarindorum in fero lactis paratæ adultis propinare soleo, vel in aqua eicor. Sic enim non bilefcit, & tamarindi eius purgationem iuuant. infantibus, & pueris minor quantitas detur, quod medici astatis est iudicium.

Casia etiam, quam aliqui ob eius humiditatem timent, dari potest ad drag. x. præsertim, quia corrigi potest, vel cum speciebus diamarg. diarhod. ab. uel cinnami, uel squinanti, aut anisorū, uel simil. uel etiam quo magis purget speciebus Hieræ s. Gal. uel etiam drag. i. reub. uel tamarindorum, ut Recipe floris casie vnc. i. pulpæ tamarindor. drag. ii. misce & f. b.

Tamarindi enim laudantur ab omnibus, in bolo dari possunt uel cum casia, ut dixi, uel cum diapruno. s. uel compo, ut cum manna, uel ad dissoluendam casiam, aut aliud lenituum.

Syrupus etiam rosatus soluti uis, uel mel ros. sol. maxime cū melle Hispanico paratum, alii cū melle, & zuccharo parant, syrupum zuccharinum uocant: optimū est medicam. Recip. vnc. iij. uel & vnc. iiii. cum decoct. cord. aut tamar. aut fero lactis de purato. Laudatur diaprunis. simpl. lenituum, diacatholic. illud bilem magis, ista duo pituitam potius, & atram bile purgant, licet oēs humores expurgare solēt, qui in cōibus uis cōtinētur.

Si-

Syrupus etiam de fumo terræ solutius paratus ex eius herba nouies saltem infusa in aqua, ut infundi solent rosæ, quando fit infus. sol. ros. & cū zuccharo; humores adustos purgare creditur, aquosos certe purgat, sine molestia; & licet serum sanguinis per urinas purgare fumariam dixerit Gal. tamen hoc modo syrupus si paratur per aentrem etiam tales humores purgat.

Possunt etiam prædicta medicamenta simul mixta exhiberi, ut Recipe mannæ vnc. ii. syrupi ros. sol. de fumo terræ sol. an. vnc. ii. misce, & dicto modo f. poti, uel f. poti, cum apozemate supradicto.

Inter lenia medicamenta connumerantur etiam pilulæ Rufi, siue a Ruso colore, siue potius a Ruso earū inuentore, ut creditur, ut etiam Paul. refert communes dicuntur forte, quia communibus morbis conueniunt; pestilētes, quia pestil. morbis profunt; has omni ætati, & omni in tempore conuenire dicunt, quas habere paratas, cum aloë lota etiam nō est inconueniens, ut sic etiam commode dari possint, quibus, uel hemorrhoides, uel menses plus quā conueniat fluere solent; quicquid. n. Ma nardus dixerit certum est aloë aperire orificia uenarum, quod ego obseruari saepius.

Io. e Salic.

Harum pilul. compositio non eadem est omnibus. Paulus nō in forma pil. sed potionis hoc medicamentum sic parat; aloes partes ij. ammoniaci thymiamatis ij. mirrhæ i. hæc trita in uino odorato sabæ magnitudine dētūr quotidie uidelicet; haud scio inquit Rufus, an sit quis, qui ex hoc potu non a peste immunis, ac superior euaserit; hæc Paulus.

Rasceas conficit ex una parte aloes, & dimidia croci, & mirrhæ, & earum puluerizatarum parum propinat cum vnc. i. uini odoriferi, & ait dixit Ruffus nunquam uidi aliquem bibentem hanc medicinam, quod non liberaretur, & præseruaretur ab epidemia; nunquam fuit inuenta medicina, sibi compar, nec sic laudabilis, & experta, Recipe autem aloes vnc. i. mirrhæ croci an. vnc. s. f. p. de quo parum sumat, cum vnc. i. uini odoriferi.

17. Cōt. 6.

Raymundus croci quantitatem diminuit forte, quia dolorem cap. concilient, ut omittam, quod inter uenena ponitur a Dioscor.

Gal. 1. de comp. m. p l.

Ab aliquibus ergo sic emendantur. Recipe aloes drag. ii. mirrhæ drag. i. croci drag. s. puluerizentur, & cum syrupo de absinthio,

thio,

T R A C T A T V S

tio, uel aceroso, uel de acido citri, uel uino albo, uel aqua acetosa, uel scabiose pro anni natura, uel etate, uel alia intentione fermentur, & si timemus earum caliditatem, ut caliditas temporibus, & complexione calida, post earum assumptionem, uel serum lactis bibatur, uel decoctum tamar. uel syrupus de acido citri, cum aqua acetosa, uel aliud simile refrigerans, & pesti resistens nec earum operationem impediens.

Nicolaus Florentinus sic earum caliditatem emendat, & eas efficaciores ad pestem facere arbitratur. Recipe mirrhæ, croci, boliarm. or. coral. rub. charabæ an. dr. j. chebul. dr. ij. aloes hepaticæ ad pondus omnium: confice modo supradicto. Ficus aloem lotam ponit, & loco mirabal. chebul. terræ sigil. & boliarm. an. drag. ij. ponit, format eas cum acido citri, exhibet cum uino albo, & aqua rosæ. Alii sic parant. Aloes electæ drag. ij. mirrhæ dr. j. croci gr. vj. fol. dictami cretensis. & radicū dictami communis, & tormentillæ, & angelicæ, boliarm. veri, terræ sigil. an. dr. s. reub. agar. troc. an. drac. i. cum syrupo acetos. citri, uel de limonibus f. massa. Rec. scr. j. singulo mane per horas duas ante cibum, uel saltem alternis diebus. Alii alia addunt, quæ pesti magis resistere creduntur, ut semen citri, uel puluerem smarag. iacintorū, uel os de corde cerui, uel aliud simile, eo, si pilulas quis deglutire non ualet, puluere utetur ex aloe, mirrhæ, & croco, quod certe est remedium antiquorum, a quo nō recederem autoritate tantorum uirorum fretus, & remedium cum sit lōgo usu, & ratione probatum. Cuius uirtuti forte detrahimus alia illi miscendo, quibus tamen possumus alii diebus uti, quando mutare remedia est animus, nec enim is sum, qui non credam etiam alia remedia cōtra pestem inueniri; aduerte autem, quod si puluis bibetur, insuaue est medicamentum, ac propterea melius est in pil. formare, & post earum assumptionem superbibere.

Ad eandem intentionem sunt pilul. magistri Io. de Santa Sophia sol. descriptæ a Mōtag. in Antid. quæ sunt Rec. aloes electæ vnc. vj. mirrhæ vnc. ij. croci vnc. j. s. reub. drag. ij. s. gariophyl. scr. ij. spicæ gr. ii. corticū citri drag. j. sem citri, scr. ij. sem. acetosæ, tormentillæ, sandal. rub. an. drag. j. coral. rub. drag. s. boliarm. dr. *Conf. 285.* ij. gemmarū specierum elect. de gemmis an. dr. j. s. margar. dr. j. f. pil. cum syrupo acetos. citri. non sunt contemnende pil. Mon tag.

rag. quæ sic parantur. Recipe boliarm. or. unc. j. & teratur sæpe vna die naturali cū succi acetos. & cichoreæ, & borag. an. unc. ij. deinde infundatur in eis species quæ Recipe aloes hepat. unc. iiii. camphoræ scr. ii. fragmentorum, hiacynthi, saphiri, smeragdi an. scr. s. margaritarum drag. i. sem. citri drag. ii. cignial. sem. bafiliconis, charabe coral. rub. zedoariæ an. g. viii. rosarum viol. sem. acetosæ, florū borag. & buglossæ an. scr. s. Species istæ per se singulariter tritæ infundantur cum prædictis succis, & diligenter agitentur, & soli exponantur ad prædictorum succorum consumpt. & renouentur succi illi tribus vicibus, exsiccando semper ad solem, de materia ergo ista f. pil. vii. pro singula dragma, cum aqua vitis, de quibus omni die capiat unam ante cœnam per horam, vel in aurora, si alia medicina assumpta non fuerit pil. aleoph. pil. de hiera. s. Gal. pi. imper. & pil. de tribus cū reub. valent etiam a quibus pil. cum magis eos purgare volueris potes propinare vnc. iiii. uel vnc. iiii. syrapi ros. sol. vel mel. ros. sol. tantundem, vel syrapi de fumo terræ sol. supradicti, uel quod magis purg. sequens de fumo terræ sol. Nicol. Flor. descripti humores adustos, & aquosos purgans.

Recipe corticum mirabol. citrin. & chebul. an. unc. ii. florū borag. buglossæ, uiol. ab sinthii, caesutæ folliculorū fenæ; ego folia malo an. unc. s. mirabol. indorum unc. i. rosarū rubearum completarum, liquiritiæ an. drag. vi. epithim. unc. s. polyp. q. ani si, feniculi an. dr. iiii. prunorum, damascenorum, passularum, enucleatarum an. unc. s. succi fumi terræ depurati, sine coctura lib. 2 (ego huius loco pono infusionem fumi terræ factam nouies, ut sit infus. sol. rosarū) tamarindorū unc. ii. s. omnia excepto dicto succo, & floribus, & epithimo decoquantur in lib. 1 2. aquæ fontis claræ ad med. consumpt. tunc adde flores, & epithimum, & succum, & post unicum feruorem ab igne deponantur, & bene manib. fricentur, & postquam tepuerint, colentur, colaturæ adde succi fumi terræ, & mellis ros. sol. an. unc. vi. zucarū rub. lib. ii. duas, & semis, & depurentur, & postea decoquantur, cum puluere turbith. & reub. in peria rara ligato, quæ sæpe manibus fricetur an. unc. i.

Sunt qui pil. mastic. addendo illis reub. laudant, alii agaricū magnifice extollunt. Tu modo his, modo illis utere, ne nimis asuescat natura uni medicamento.

Scias

T R A C T A T V S

Scias præterea de quantitate exhibenda harum pil. non multum curasse authores, nam de pil. Ruf. Paul. inquit quotidie ad quantitatē sabæ eas esse propinandas; Rasis parum quid quotidie sumere nos iubet sunt qui scr. j. quotidie deuorandum censent. Auicenna circa drachmam quotidiis sumendam iubet.

Nulli dubium esse debet, quod si earum vñs fuerit quotidiana, quod parua debet esse dosis plus tamen, & minus secundū naturam hominis, regionis, ætatis, & aliorum similium. Nam hieme, temperamento frigido, ætate maturiori plus dandum; minus contrariis conuenientibus, eoque magis si facile sit purgationibus corpus. Sunt enim, quod ex quauis minima dosi bis & ter deiciunt, aliis ne drag. j. quidem semel ventrem monet.

At si non quotidie, sed semel in hebdomada quis eas sumperit, cum quotidie postea sumat, alia antidota non purgantia drag. i. ad minus, vel drag. i. s. danda est, a quibus pil. sorbēda aliqua portio, vt magis purget quemadmodum in prædixi si vis maiorem euacuationem, hoc modo, quod excrementis multis abundant; priori qui sani ferè sunt, & illis ad exsiccandum corpus, & putredini resistendum, & pestis venenositati tantū utuntur: & isti alio antidoto non egent: qui vero semel in hebdomada purgatur; quotidie aliquod aliud antidotum sumant, vel modicum, de dictis pil. Rufi.

Fortiora vero medicamenta erunt sequentia, quibus tamen caute utendum, ne paulatim præcipitata materia ad intestina fluxus perniciosos pariat, qui tempore pestil. facile incurrunt, vt cum de signis febris pestilentis dixi adnotauius, primum est, quod Recipit Reub. electi drag. i. s. spicæ gr. v. agar. tro. dr. i. fol. fenę or. drag. vi. tamarind. vnc. s. florū cord. an. p. i. polyp. q. drag. ii. cinam. scr. i. uel spicæ tantundem.

Infundantur s. artem in f. q. feri lactis, uel decoct. cord. uel aqua acetosæ, vel simili spatio horarum decem, deinde post unicam ebullitionem col. col. adde syrupi ros. sol. vnc. ii. mannæ electæ vnc. i. misce & f. p. b. post cōuenientem præparationem.

Possumus dictis addere trypheram persicam, quæ admodum cordialis, & in febre pestilente pro curatione, & etiam in pestilentia pro præseruatione commendatur multum, quæ per se sumpta etiā iuuat, si semel in sept. ad drag. vi. uel et vnc. i. sumatur in bolo, uel cum aqua acetosæ, uel simili in potu.

Potest etiam cum elect. ros. mes. uel de succo ros. misceri, si bilem uolueris purgare, ut tryferæ unc. s. elect. dicti dr. ii.

Si pituitam. Recipe tryf. unc. s. agar. tro. dr. i.

Si humorem melanchol. tryferæ unc. s. confe. Hamech dr. i. s.

Valet etiam diaphenic. & elect. de cartamo pro pituita purganda.

Ad purgandos omnes humores laudant diacitron hoc modo paratum.

Rec. conferuæ uiol. & flor. borag. unc. i. rad. bugl. corticum citri, sacchar. condit. uel etiam opt. exsiccatorū an. dr. i. zinzib. albi dr. s. pulueris diagragati frigidi dr. ii. diagrid. 3. iii. turbith unc. s. senæ dr. v. panis zucchari 3. x. f. elec. in tabul. pond. unc. s. dos. una, uel etiam duæ nempe unc. i. pro uice, non uilipero elect. de psil. & diaprun. sol. & non sol. pro bile purganda.

Sunt qui his non contenti exhibent etiam de bor. ellebor. rad. in pomo concluduntur, pomū stupa aqua ros. madefacta & expressa inuoluitur, & sub cinerib. coquitur, pomum sic coctum aliqua puluere salutare mixtum, ut speciebus diamargariton comedendū dant reiecto elleboro. quod si quis fuerit de bilior non primum pomum dant, sed eundem elleborum in altero pomo dicto modo iterum coquunt, & hunc pomum secundum ad comedendum tradunt. fortius medicamentum est elleborus si sic præparatus detur: datur autem hoc modo.

Rec. rad. eleb. dicto modo præpar. senæ, cinnam. an. 3. s. diag. scr. s. infundantur in dr. iiij. vini granat. & unc. i. zucch. ad multas horas cola, postea & exprime. detur in pestil. feb. apparente bulla, antequam dormiat. sunt qui stibii præparati gran. 4. cum elect. liberantis etiam in morbi princ. exhibeant. Alii præcipitatum ad pondus scrup. s. cum zuch. ros. exhibent cum margaritis, & aliis quæ tueri cor possunt. alii præcipitatu. gr. 8. tantum exhibent cum speciebus diamusci uel diamarg. & miranda curant, quæ nec credenda sunt, neque illorum experientiz fiden *The. l. 3. dum, maxime si feb. adsit, in robustis tamen tempore sanitatis tract. 3. ca. eorum minori cum periculo, hæc usurpari possunt, de quibus 1. & 2. nonnulla infra Cap. 47.*

Hoc medi-

Auenzoar laudat electu. de stercore columbino, & non cre- *camentum*
das inquit quod sterco columbi positum sit à casu, uel fortuna *descriptum*
in prædicto medicamine, sed fuit ibi positum cum electione & est *supra*

TRACTATUS

prouisione magna, eoquod prædictum stercus habet purgare, & expellere putredinem, & corruptionem aeris, & aquæ fætidæ, & corruptæ, & inquantum est stercus assimilatur illi putredini, & pro tanto potest illam putredinem magis trahere, expellere, & purgare. Sic autem paratur.

Recipe stercoris columbini sicci, Aloes succotrini, agarici, semini, polypod. recētis, rad. lilii cælestis an. aur. i. thymeni aur. i. minus quarta. Salis, & ellebori nigri an. scr. s. succi absinthii, alcond. carathal. cum folijs coloquintidæ an. octauam partem aur. i. Incide coloquintidam minutim, & misce eam cum tantundem amygdalarum, & postea coniunge ea cum prædictis medicamentis puluerizatis, incorporando eas cum butyro, uaccino, & syrupo, & squinzabin, & dabis ei ad bibendum pondus aur. v. cum sero lactis, & si non purgatur sufficienter adde de isto aur. v. cum sero caprino; & rege eum sicut in aliis medicinis, & pro qualibet sella meretur duobus diebus ab acceptione ipsius, & postea iterabis dando plus, uel minus de ista medicamine secundum tenorem uirtutis, & naturam patientis, secundum ordinem medicinæ.

Vomitum laudat Paulus, Aetius, & Oribasius, quando pituita est in uentriculo, quidquid Celsus dixerit lib. 2. cap. 10. nam uomitum ad purgandam pituitam ipse concedit in pestilente febre lib. 3. cap. 7:

Leuioribus tamen uomitibus utendum, ut Recipe aquæ ord. vnc. vi. acetosi s. uel oxymels. vnc. ii. cap. tepidum.

Id. e. Salic. Diasan. quod a Fern. describitur ad drag. vi. modo dicto, uel etiam cum aqua tepida ualet: a uomitu tamen abstinendum, quando æger non facile uomit, alioqui materia agitata, & non euacuata ad spiritualia moueri potest cum periculo.

Vrinas etiam prouocabimus breuibus diuretic. ut decocto apii petrosel asparag. sem. mel. & citri, & similium, de quibus suis in locis; quibus utiliter miscetur acetos. s. uel syrupus de acetos. citri, uel aliud simile pesti resistens, maxime ista valent post purgationes, quando humida est tempestas, & humoribus scarent corpora; ob id 3. epidem. inquit Hippocr. quod hi maxime seruabantur, quibus ad stranguriam diuerteretur, denatur ergo præcipue, quando natura solet per eam viam purgare, uel quando imbecilliter per eam mouetur.

Neque erit inconueniens Pauli, Aetij, & Orib. testimonio, vt etiam supra dixi per sudores corpus exsiccare, in his præferim, qui per sudorem soliti sunt euacuari, & quorum vniuersum corpus humiditatibus est refertum; eoque magis si supitio aliqua Gallici morbi adfuerit, quo multi sunt, qui nunc laborant; in quibus plus commodi expectandum est a tali præsidio, quam periculi ex pororum apertione; eoq; magis, quia sudor in aere rectificato prouocari potest; & post sudorem posunt corpora retineri in loco conuenienti; donec peractum sit tempus, quo sumi solet tale præsidium, quod ad 20. vel 30. dies prorogari potest; plus minus secundum abundantiam humorum.

Detur ergo pro hac intentione decoctio guaiaci, vel salſæ, vel rad. chinæ parata, vt suis locis dictum est.

Decoct. saſafras multum laudant tempor. frigid. vel saltem medijs in corpor. frig. & humidis, quæ sic pararem.

Recipe saſafras. vnc. i. sem. uel corticum citri drac. i. infundantur s. artem in lib. i o. aquæ. s. vel acetosæ, aut alter. cord. spatio 24. hor. postea bulliant, donec tertia pars sit absumpta. Cuius c. vnc. vj. singulo mane per quatuor horas ante prandium, & si vis fortius medicamentum bulliat ad med. vel ad duarum tertiarum consumpt.

Secunda decoctio pro potu fiat, ex eodem saſafras in duodecim libr. aquæ, donec tertia pars sit absumpta in fine addendo passul. vnc. s.

Potest dum sumit decoctum dictum, vt diæta conuenienti, vt cum sumit decoctum guaiaci.

Sunt qui parant aquam cū drac. ij. saſafras. bulliant in lib. i 2. aquæ, qua pro lymphando vino vtuntur etiam sine alia assumpt. cum sudore exsiccat, & stomachum corroborat.

Si quis vti voluerit leuioribus ad euocandum sudorem vtatur hordei, & rad. fenic. d. vel petrosel. & caricarum decoctione cum modico vini albi; & possunt sem. citri, addi in decoct. vel cum antidoto aliqua dari pero, quæ sudorem etiam moueat.

Antidotorum sudorifera, q̃ maxime probo, quia pesti et resistit est, quæ sequitur. Recipe confectionis de hiacintho, theriacæ magnæ an. drac. j. pulueris scordij drac. s. decoct. scordij,

P R A C T A T V S

aut carlinæ q. s. misce f. p. vel Recipe rad. angel. drac. s. theria. drac. j. detur, & ab ea bibatur aqua destil. angelicæ ualeat: & scabiosæ succus ad. vnc. iij. potatus cum drac. j. theriacæ, de quib. infra.

Valent etiam aquæ theriacales, de quibus semel in septimana pro sudore prouocando, quod est conueniens auxilium, ut infra ualeat illud de cepa, de quo infra. Sudores uero per stufas reprobati antea sunt.

Cap. XLIIII.

EXSICCABUNTUR etiam corpora referta plurimis excrementis continuo emissario, quod corpus continue purget, quo potissimum indigent, quod aliqua membra male affecta ita habent, ut eorum affectiones non possint curari, unde continue excrementa generant, sunt ergo cauteria, vel in brachijs, vel in cruribus, vel alio in loco solito, secundum .s. membrum affectum; quæ continue purgando corpus exsiccant; neque timeas ingressum aeris pestilentis, ut dixerit aliqui, nam præter eas rationes posunt tegi non hederæ tantum folijs, sed & corio bene olenti, & lamina ex subtili metallo, vel argento facta.

Si membrum aliquod etiam particulare adfuerit humidius, poterit exsiccare remedijs suis in locis dictis, quibus quæ pesti aduersentur miscere possumus.

Vnde ad exsiccandum caput non extrinsecis modo utimur, sed masticatorijs. c. de dolore cap. dictis, quibus semina vel cortices citri, rad. angelicæ, & tormentillæ miscere possumus, ad hoc ualere multum creditur safras masticatum, & ore retentum, idemque prædicant de lapide Bezaar vocato; quæ seruiant pro exemplo.

Verum quia quæ toto sui genere sunt præternaturam, tum alterantur, tum euacuantur, & alteratio fit per contraria, quæ vel tota substantia aduersantur, vel altera, vel utraque qualitate, euacuatio autem per ea, quæ vim habeant attrahendi age iam postquam de euacuatione, & de alteratione per qualitates contrarias facta diximus, de his etiam dicamus, quæ non manifestis

nifestis tantum qualitatib. alterant, sed etiam a tota substantia pesti aduersantur.

Cap. XLV.

Sunt autem hæc remedia, quæ antidota vocantur; quæ & corpus exsiccant, & transpirabile reddunt, & membra principalia contra pestem, & omnia vitia muniunt, & aeris pestilenti, & aquis vitiosis, & omnibus seminariis contagionum a tota substantia resistunt; quæ vel hæc omnia faciunt, vel eorum partem; prius autem, quam ad vltiora progrediamur iuxta Galeni decretum, quæ perperam a quibusdam medicis, fiunt, & dicuntur, redarguamus, postea vero quæ recte se habent doceamus.

3. de Stric.
20.

Sunt ergo qui negant theriacam, & mirridatum, & alia huiusmodi licet venena destruant, non tamen pestilentibus morbis subuenire; quod falsum esse, vel ex hoc constat, quia cum plurimas habeant facultates huiusmodi antidota, si non vna, altera saltem subuenire possunt.

Præterea ea nos a peste, & præseruare, & morbos pestilentes curare constat ex simplicibus ingredientibus in eorum compositione, compositorum enim medicamentorum virtus simplicium vires comitatur, inquit Galenus primo de Antidotis exigua quadam, in ipsa componendi ratione differentia obueniente, præstantissimaque fiunt ob eorum, quæ ingrediuntur, compositionem, & ob virtutis inter se proportionem; modo ingrediuntur in istis antidotis, quæ aduersus venena, & viperarum morbus ex omni consensu conueniunt, multa quæ a Gal. contra pestem, si quid aliud commendantur, puta bolusarm. terra sigillata, ita ut prognostica antidotus ab ipso uocata hæc sola, & grana iuniperi suscipiat; quæ tamen contra pestem plurimum ab eo commendantur lib. de Simpl. med. fac. ideo dicebat Galenus in principio libri de antidotis aliqua antidota, ut est theriaca promittere nos securos reddere, ne dum a letalium medicamentorum noxa, & ferarum uirulentarum, sed et ab affectibus, a prauo uictu abortis: qui autem sint isti morbi a prauo uictu orti ex dictis constat, & ab eodem lib. de Cibis

bo-

T R A C T A T V S

boni, & mali succi, & potissimum sunt pestilentes ipsi; hinc ipse lib. de Antidotis dicebat de Theriaca.

*Pestiferamque luem curat, quæ tempus in omne
Spiratu grauis est, intima conficiens,*

sunt Nicandri uersus ab ipso comprobati, ut uel ex hoc constet non theriacam modo præseruare nos a peste, sed etiam pestem ipsam curare.

Eodem lib. de antidotis quem nullus negare potest esse Galeniphius, inquit antidota esse in triplici differentia, nam uel contra lætalia medicamenta, uel contra uirulentos morsus, uel contra morbos ex malo victu: ergo sub aliquo horum dictorum, antidota, quæ aduersantur pesti contineri est necesse: dari autem antidota contra pestem nulli est dubium, si eorum, quæ antea diximus memores fuerimus; a tota enim substantia nos oppugnat, & quæ nos a tota substantia lædunt remediis a tota substantia auferre oportet, talia autem sunt antidota.

7. de Com.
med. 5. l. 5.

Si ergo in dictis non continerentur antidota mancus esset Galenus.

Idem Galenus medicamenta describit, quæ inquit non solum omnibus uenenis, sed etiam cuilibet materiæ uenenosæ, & corruptoriæ uim habenti sunt conuenientia, quæ tamen non alia recipiunt medicamenta, quam quæ etiam uenenis resistere creduntur.

1. Cur. d. 4

Author. li. præterea de ther. ad pisonem, & alterius ad Pampyl. & Auicenna, & Raby mores theriacam, & mithridatum laudant in præseruatione, & curatione pestis. Cui sententiæ fauet Aretæus etiam uir in re medica insignis.

Adde ex Actuarius. 6. super meth. 11. & Dioscorides lib. 1. in præfatione, quod cum antidota ex aromatibus, & antidotis constent, ut plurimum, hæc autem natura, & facultate ægre mutationem sentiant, in illa læthifera non uincuntur, neque immutantur, sed ex aduerso ipsam oppugnare solent.

1. de Fra-
cturis 1.

Ex his quidem satis constare arbitror theriacam mithridatum, & alia huiusmodi antidota, ne dum uenenis, & animalium uenenatorum moribus, sed pesti etiam aduersari, non solum ob alias rationes iam dictas, sed etiam, quia a tota substantia, & illam curant, & nos ab ea præseruant.

Et

Et quoniam quæ ab aliis captiose fuere reprehensa, quandoque defendere licet, a nobis præsertim, qui antiquorum authoritatem defendere profitemur; ideo perquiramus breuiter an antidota calida (talía autem sunt maiori ex parte) pestilentibus morbis conueniunt, cum quibus adest febris, nam si nulla febris, intemperiesue calidior nos impediat, non est qui neget ea conuenire.

Profecto si eadem remedia, & feberi, & putredini conuenirent, & feminariis pestis, & possemus frigidis, & humidis, uel saltem frigidis, & siccis, hæc omnia curare optimum esset.

Si antidota inueniuntur, quæ frigida, & humida sint, uel frigida, & sicca, & feminaria pestis auferant, aliis omiſſis quæ calefaciendo iuuant, istis uti debemus.

Sin minus liceat nobis, & feberi, & pestilentibus feminariis resistere, altero non neglecto, sed ei, quod magis urget resistendo, uel etiam illi soli quando periculum est in mora, ut de mente Galeni diximus.

Ego certe inuenio probatissimos authores dicere, quod antidota bezaartica, in quibus caliditas prædominatur sunt utiliora aliis: ob id ut eorum caliditatem emendarent frigida illis promiscuerunt, neque inconuenit ubi cor laborat medicamenta non spoliari calidis, ut cum de affectibus cordis agemus constabit.

Ac ne discedamus a Galeno ipse secundo de antidotis, zopirum antidotum, calidam sane, ut quilibet potest uidere febrientibus, cum malsa propinat, non febrientibus cum uino; idem Galenus non ueretur amara dare in uiru animalium, imo quæ uirulentis bestiis conueniunt amara esse dixit, tamen & uirus, & amara, calida sunt.

Videmus Hippocratem supra notum fuit, igne ipso pestis feminaria extinxisse, ex eo habemus quæ medicamento non curantur, ferro esse curanda, quæ ferro non curantur, igne nos curare debere, quæ igne non curantur esse immedicabilia; liceat extremis morbis, extrema adhibere remedia.

Ex his ni fallor crediderim, non absque ratione posse nos uti calidioribus antidotis in febre pestilenti admiscendo tamen refrigerantia; ut sic minus calori febrili noceant, non tamen ea esse omnino a calidis explicanda, quia sic ea reddunt pauci iuuamenti, inquit Io. e Saliceto.

11. Meth.
9. & 1. ad
Glauc. 14.

Nic. Flor.
c. de Carb.

Tract. de
Peste c. 12

Pro-

TRACTATUS

*Tract. 1.
Sum. 1. ser.
2. cap. 5. 6.
epid. 2. 25.*

Propterea mihi uisum fuit antidota, & frigida, & calida, & media inter ista describere, quo ad arbitrium: quis ea eligere possit. Selegi autem ea approbatissimis uiris, inferens nonnulla, quæ ipse expertus sum; multa omittens a nonnullis eleganti oratione descripta inusitata prorsus, contra doctrinam Galeni, qui antiquorum remediis fuit contentus, noua aliqua minime ausus tentare, nisi prius longo experimēto ea comprobata essent. Noli inquit Nicolus ire o medice post medicinas nouellas, quia solent parare nouitates. Sicuti enim uerum est, quod nihil est despiciendum, ita non est inopportune, & inconsiderate assentiendum, inquit Galenus, idem Galenus primo de Antidotis nos admonuit, non easdem uires obtinere antidotum, & post noxia medicamenta, & ante ea assumptam, nam magnitudo ipsarum, quæ sufficit, ut hominem illæsum custodiat, eadem quadruplo, aut quintuplo aucta, cum postea datur, adiuuat, idque non semel quotidie, sed bis; augetur autem dosi, uel diminitur pro anni tempore, regione, temperamento, & aliis dictis lib. de theriaca ad pisonem.

Hæc quæso considerent, qui calida quidem in febribus pestilentibus antidota concedunt, uerum in pauca dosi. Contemperanda quidem frigidis, ut dixi, sed non diminuenda quantitas; imo danda ut Galenus docet.

Cap. XLVI.

Mergo ad antidota deueniamus, a simplicioribus exorſi. Inter quas primum locum sibi uendicat lapis Bezaar uocatus, si adulteratus non fuerit hunc Ras. & Ser. noluerunt resistere sua uirtute, siue per os sumatur, siue collo suspēdatur, siue ore contineatur, siue aqua in qua infusus fuerit propinetur, omnibus uenenis tam calidis, quam frigidis, & cunctis uulneribus, & morsibus uenenatorum.

Manardus de eo periculum fecisse dixit in peste Germaniæ; a qua curabantur, & præseruabantur, qui illo utebantur, ceteri minime, idem malignitatem omnium aliarum feb. eundem lapidem extinguere protestatur.

Dosis

Dosis est secundum opinionem omnium, a gr. vi. usque ad 12. ego 24. grana dedi saepius, uel cum uino renensi, similine diluto, cum aqua ros. vel scorzonera, vel florum arantij, aut citri, vel acetosa, vel borag. vel simili; & si acutior erat febris absque vino, cum solis aquis dictis, uelletiam cum momento acetii albi, vel cum aqua decocta cum citro in frusta dissecto; in qua soleo infusum tenere cornu vnicornu, & sic ea vti.

Valeius non mukum videtur tribuere huic lapidi, re vera si adulteratus non est, & modo antedicto datus fuerit, iunat a tota substantia, & etiam sudore copiosum mouendo, vt etiam ego ipse expertus sum; licet ne meriri videar, si tantum a mihi obseruatis, alijs lapidem hunc commendare conor, satius esse duxi authores fide digniores, & ex omnium consensu discernendi peritissimos pro testibus adducere.

4. Met. 2.

Hoc dictis addo, quod Monardes illum dabat cum vnicornu puluerizato; Raby Moses, cum sem. citri; ego cum smeragdo, or. margaritisq; misceo ipsum, & propino modo antedicto.

Bolus armena a Galeno anteponitur omnibus alijs medicamentis in curanda peste, ita vt dixerit, eos qui ex eius usu non sanabantur, fuisse insanabiles, per sanabantur autem, cum eo multi, propinandum eum censet, ex vino albo consistentia tenui modice diluto, si inquit, aut febris plane careat ager, aut leuiter ea teneatur, sin grauius febriat admodum aqueo.

9. de Simp.
med. fac.

Alij a drac. j. vsque ad drac. ij. eius propinant cum vnc. vj. vini albi, permixti cum vnc. ij. aquæ rosarum.

Alij in lapide porfireo ipsum leuigant, cum aqua rosarum, & de eo sic leuigato dant, cum omnibus medicinis, & cibis agrorantibus concessis, parum quid.

Alij terunt ipsum subtilissime, tritum in uino infundunt, aqua rosarum, vel acetosa mixto, ita vt ab ipsis cooperiatur, & post aliquas horas ipsum extrahunt a dicta aqua, & postea exsiccant, & in subtilissimum puluerem redigunt, terque sic repetunt, de quo sic præparato; propinant modo supradicto a scrup. j. ad scrup. ij. Galenus hoc modo terram lemniam æstiuo tempore, in Sole pluribus vicibus ex aceto, vel vino planè giluo substantia perlucido quale est falernum, vel aliud simile, sic eius medicamentum parari dicebat; certe si verus habetur, vti le erit medicamentum, nec solum, quia exsiccat, sed a tota sub

4. de Cõp.
m. f. g. cir
ca princi
pium.

T R A C T A T V S

stantia, specificane forma operatur, alioqui cur ab hoc solo medicamento exsiccat, a pestilentia illa Galeni seruari, & curati fuissent homines?

Sunt qui sic parant medicamentum ex bolo arm. Recipe boli arm. loti modo supradicto vnc. s. rad. tormentillæ drac. ij. rad. angelicæ drac. j. sacchari ad pondus omniū f. p. ex quo potest fieri opiata, possunt formari pilulæ, possunt formari tabellæ, potest etiam dari cum zucchero ros. vel acetos. citri.

Sunt qui eum destillant cum succo limonum, & aceto. Sed tale medicamentum vim adurendi habet, quare tu ab eo abstineto, acerrum enim, & succus limonum, si destillentur, vim calesfaciendi intensam sortiuntur.

Est etiam terra sigillata, quæ nedum prodest, emplastica sua ui, claudendo vias veneno, & sua siccitate, & frigiditate, sed curat etiam pestem a tota substantia meo iudicio, de qua Gal. loco dicto, hanc credunt eam esse, quæ bolus arm. in officinis dicitur. Datur, quemadmodum de bolo arm. dixi.

Ex ea potest parari antidotus prognostica Democratis, 2. de Antidotis a Galeno tribus in locis descripta, vt vel ex hac terrena repetitione nobis manifestum esse possit, quantum illi fidebant antiqui; ad venena hanc antidotum ego etiam scio experientia, multum prodesse, & apud me pro maximo secreto habetur.

Recipe terræ lemnis drac. j. & scrup. j. siue ob. 2. baccarum iuniperi drac. ij. contunde, & leuiga affundens olei boni, dulcis modicum, exhibe ad magnitud. nucis auellanae cum vnc. ij. melicrati.

Si quis inquit Galenus ante venenum sumpserit antidotum euomet statim, vna cum cibis, quidquid venenatum assumpserit; qui vero dubitat, neque certo sit se aliquid comedisse venenati, si hanc antidotum postea superbibat euomet, cum cibo, quicquid erat venenati, quod si nihil veneni comederit, ne nauseam quidem incurrer, nedum vomitum habebit, imo retinebit optime cibos quos comederat: Vtilis est etiam ad dolores laterum dorsi, & vesicæ, & renum, cohibet sanguinem fluentem, vnde cumque erumpat etiam ex pulmone. Sed tunc cum oxymele bene cocto datur. De hac antidoto sitem Galenus l. 9. de Simpl. med. fac. meminit, & diaiuniperi vocat.

Ego

Ego vtor in venenis modo supradicto in pestilentib. morbis; exhibeo puluerem cum aqua rosarum, & aceto, vel aliqua cord. ex supradictis, vel uino diluto, ut supra.

Ex terra sigill. & boliarm. paratur antidotus, hoc modo. Recipe terræ sigill. boliarm. ueri lotorum, modo dicto an. dr. ij. vel boli dr. ij. terreſ. drac. j. rad. tormentillæ, angelicæ, sem. citri fol. scordii an. drac. s. carlinæ, dictami albi, sem. acetosæ cū scr. ij. sem. coriand. præpar. drac. ij. margarit. uel specierū diamarg. drac. s. zucchari ad pondus omnium potest admisceri Bezar, & unicornu, datur modo antedicto.

Laudatur maxime vnicornu, monocerūta, cuius alias uidi in Hispania, & cornu ceruinum; eorum limatura datur a scrup. j. ad drac. j. modo supradicto, uel infunduntur in uino, uel aqua aliqua cord. & postea detur aqua, uel uinum, & credunt etiā lumbricos interficere, uel cremantur, puluerizantur, & exhibentur.

Hiacinthus adeo laudatur, ut dixerint lætitiā conciliare etiā ore detentum; sicuti & granatus, ob id cordiales esse creduntur.

Smeragdus cerebro, Saphyrus hepati, coralus uentriculo, amica sunt ropatiuſ aduersus venena etiā theriacæ præfertur.

Agates, & margaritas pesti præcipue aduersari aiunt, & rubinum, & carbunculum; quæ uel in annulis gerantur, uel ore tenentur, aut suguntur, aut e regione cordis appenduntur, aut medicamentis cibusue in puluerem reductæ miscentur, uel ex eorum puluere fit antidotus, & datur cum aquis dictis, uel cū aliqua conferua, & dicto puluere f. opiata, uel parantur morsuri ex puluere dicto, & zuccharo cum aqua rosarum, vel aliqua ex dictis dissol.

Confectio de hiacintho sic paratur. Recipe hiacinthorum elect. vnc. s. boliarm. terræ sigillatæ, lotarum, ut supra, tormentillæ, carlinæ, been albi, & rub. squinanti an. drac. ii. nucleorum nucis iuglandis non rancidorum, troc. de camphora an. dr. i. s. granorum tinctorum, croci, gentianæ, mirrhæ, rosarum rub. omnium sandal. sem. iuniperi, rasuræ, eboris, cornu cerui uſti an. dr. i. ossis de corde cerui num. 2. sem. citri, mundarorum, & acetosæ, se. bombacis, portulacæ an. dr. s. saphyrorum, smerag. ferici crudi an. scr. ii. sem. rutæ santonici an. scr. i. ambra griseæ

T R A C T A T V S

scr. ii. musci or. scr. iiii. panniculorum auri, & argenti an. num.
1 2. cum syrupo acerosi citri f. confectio liquida, seu ad modum
opiata, est enim efficacior, quam si in tabulis paretur.

Ego huiusmodi gemmis cum Bezaar boloarm. & terra sigil-
lata exhibeo, ut antea dixi.

Laudatur acetosa a Græcis oxalis dicta. Cuius 9 folia ieiun-
is dantur, uel puluis eorum exsiccatorum, uel seminis eius,
uel datur eius decoctio, uel succus, uel aqua destill. maxime ad
b.m. uel ex his fit syrups de more, putredini arcendæ maxi-
me idoneus, Montag inquit, quod si succi huius acetosæ unc.
iii. cum drac. i. aquæ ros. detur quolibet mane, quod & pro præ-
seruatione, & pro curatione ualet. Antidotū aliqui sic ex ea pa-
rant. Recipe puluer. acetosæ, & sem. citri an. scr. i. rad. tormen-
tillæ, & angelicæ an. drac. s. cum uino, & aqua ros. propinatur
modo antedicto.

Ruta domestica etiam laudatur, unde Gal. memoriæ, in
2. de Alim. quit prodictum est, si nuces regias cum caricis, & ruta, & mo-
fac. cap. de mento salis, ante alios cibos, quis sumperit a pharmacis læ-
Nucibus. thalibus nihil magnopere læsum iri, & lib. de Antid. hanc anti-
Razes li. 3. dorum sic describit fol. rutæ numero 20. nuces iuglandes 2.
cap. 10. glebulæ sal. 1. carica duæ, hæc comedenda ieiuno exhibe. pro-
hibent enim nocumenta uenenorum. Sunt qui affirmant se
hac cōpositione, & mithridato felici cū successu in peste usos.

Arabum autem compositio est sequens. Rutæ siccæ partes
20. nucum partes 2. salis partes 5. ficuum siccarum partes 5.

Ego dosim ingredientium huius antid. non multum curo,
siquidem id etiam neglexit ferè Gal. 2. de Alim. ego crediderim
gustui ægorantis esse accomodandam.

Alii nucis dimidium, Rutæ fol. 5. salis gr. i. siue exiguum
exhibent.

Alii nucleos nucis indunt in caricis dissectas per medium,
cum fol. 5. rutæ, & salis gr. i. postea leuiter omnia ad ignem tor-
rent, & uino aspersa deuoranda tradunt: sunt qui temporibus
calidis bolū arm. addunt, & cum acetosæ. s. parant antidorum.

Sem. citri mundi ab omnibus laudatur, Morang. ex eius
pulvere, cum succo acetosæ orbiculos cōponit pro curatione,
& præseruatione; laudantur, & flores eius, & cortex, & totum
citri; quo decoct. pro potu cum zuccaro laudabilem soleo
para-

parare, pariter & limonum, & aranc. sem. cortex, & flores, ex quibus paratur aqua admodum cord. & pesti resistens.

Radix angelicæ, quæ exhibetur eo modo, quo acetosæ exhibetur, vel etiam cum zucchero conferuatur optima est, & ea vniuntur loco rad. turri, quæ iam a memoria hominum excidit.

Recipe rad. angelicæ drac. s. theriacæ drac. j. misce, & exhibeatur, & statim angelicæ aqua destill. bibatur ad euocandum sudorem.

Melissa, borag. buglosa, & eius flores ab omnibus laudantur, & dari possunt cum acetosæ.

Scordium summopere extollitur, ita ut dixerit Galenus, ca-
dauera super eo inuenta incorrupta permanisse, ex quo no-
rum est, quod ut supra dixi, quæ veneno reluctantur a corru-
ptione, & a peste defendunt; exhibetur, ut acetosæ, vel ex eo pa-
ratur antidotus, quæ sic se habet Diascordion dicitur. Recipe ci-
nam. casia l. an. vnc. s. scordij vnc. j. dictami cretensis, tormen-
tillarum, bistorte an. vnc. s. galbani, gumi an. vnc. s. apij dr.
i. storacis drac. iij. s. acetosæ drac. j. s. gentianæ vnc. s. boli arm.
cr. vnc. i. s. terræ sigillatæ vnc. s. piperis l. zinib. an. drac. ii. mel-
lis albi, despu. lib. 2 vini arom. lib. s. zucchini rof. li. i. misce, vel
scrup. ii. pulueris scordii cum drac. ii. zucchini rof. misce, exhi-
be, & superbibendum exhibeto si habet aquam rof. cum vino
albo.

*L. de Anti.
I.*

Ex bolo arme. terra sigillatæ, lapid. Bezaar, vnicornu, hia-
cintho, tormentilla, angelica, sem. citri, & rutæ, & acetosæ, car-
lina, & carduo sancto, cum scordio pararem antidotum nulli
secundum.

Scabiosæ succus an. vnc. iiii. cum drac. i. theriacæ ad euocan-
dum sudorem laudatur in peste.

Laudatur cruciara utraque, quouis modo sumpta, & car-
duus benedictus, & galega, siue ruta syuestris, uel eius succus,
veronicæ drac. ii. cum drac. i. theriacæ, & vino meraco epota
laudatur vinetoxicæ radix ad drac. ii. pondus, cū uino epota,
& rad. tusillaginis maioris, eodem modo. Succussæ seu morsus
diaboli radicis dilutum ex uino epotum; & ipsa recens super
carbunculos posita laudatur, nam eos enecat.

Laudatur aristol. rot. dictami albi, rad. & imperatoriz, Abro-
tonum laudatur: & hæc omnia, vel epota, uel alio modo sum-

pta

T R A C T A T V S

præiuvare creduntur, & zedoaria præcipue commansa, & cham-
medrio in acetariis sumptus a ieiuno, & pimpinella, & fan-
guiforba, pimpinellæ etiam species, vel earum succus; plurimū
decoctum, & odoratum pesti resistere creditur, & calaminta
intus, & foris admota.

Laudatur conferua gariophyllorum, vulgarium, nempe flo-
rum eorum, vel eorum succus, expressus, & epotus, vel actus
ex floribus in eo insolatis paratum.

Laudatur conferua rorismarini.

Taxo, barbasso, siue verbasco magna vis inesse creditur,
quia cum mustella pugnat cum serpente, illico, vt uirus eius
sentit verbascum querit, & eo uescitur, unde statim pugnam
restaurat; & certo, ut aiunt experimento succus a fol. eius ex-
pressus, & cum vino odorifero, sumptus præseruat a pestil. &
etiam curat.

Aqua expapauere Rahade destillata summe commedatur
a fraxini cortice interiore, aqua destillata cuius vnc. iiii. cū vnc.
iii. albi vini bibuntur contra pestem; qui potus iterum post
tres horas repetitur, quo remedio termino 24. horarum pe-
ste affectum liberari aiunt aqua per destillationem, ex nucibus
iugland. circa festum Sancti Iouannis parata, ad

frigerat, & pesti resistit, & fo-
ris imposita vul-

neri-

bus, & ulceribus calidis, &

antraci pestilenti

prodest.

Cap.

Cap. XLVII.

HIC siluam hic transcribere uolui, quia inter cetera a multis prædicta laudatur; leigat, quæ quilibet voluerit; licet enim ex multis pauca seligere, ut etiam dixi, cum de morborum sporadum generali curatione tractaui, nunc ad composita accedo, licet enim aliqua iam dicta sint istius modi, tamen pauca sunt, & prout cōsequētia quadam sermonis simplicium semo ad eas nos produxit.

Inter omnes compositas antidotos, primum locum tener theriaca, & mithridatum, quæ non cedit theriacæ nisi in uenenis a uipera illius, quibus magis theriaca confert, inquit Gal. quod etiam confirmat Aret. vt supra dixi quantitas, quæ datur harum antid., diuersa est pro anni tempore regione, temperam. & aliis a Gal. dictis l. de Ther. ad Pys.

Vsus fere est hoc tempore pro præseruatione a scrup. i. ad drac. i. solam dare, uel cum dictis aquis cord. frigid. & si calida est, regio, anni tempus, complexio, & alia huiusmodi; nec de sunt, quod quando volunt eius caliditatem reprimere; quam tamen non excedere secundum gradum est certum, exhibent ipsam, cum conferua, uel aquis rosarum, uel uiolarum, uel nimpheæ, uel borag. aut buglossæ prout plus, uel minus eā emēdare uolunt, & prout hanc, uel illam magis expetit patiens, frig. complex. & temp. & reg. cum uino odorifero propinandam censent.

Datur ieiunis sex horis ante cibum ex mente Galeni, uel saltem spatio 4. horarum, uerisimile est enim hoc tempores uires suas per corpus distribuisse.

Sunt tamen qui suadent tempore pestilenti, quo/minima mora etiam suspecta uidetur, etiam pleno stomacho, dare ad curandam pestem maiorem utilitatem consequuturos nos affirmando, resistendo pesti, quam damnum, quod ex mixtione eius, cum cibo fieri potest, quod tamen non laudo: aham securiorem mithridatum potius tali casu daturus, ut Bezaar cum conferua citri.

*In princ. li.
de Antid.
Aret. 1.
curat. diut.
4.
De Ther.
ad Pys.*

Not.

T R A C T A T V S

Not. quod si quo die theriaca, aut mithridatum sumitur, quod minor quantitas sufficit, ut scr. i.

Sunt qui ex illis simul mixtis antidotum parant, ut Recipe mitrid. drac. ii. theriacæ drac. viii. sem. citri, boli arm. an. drac. s. incorporantur, cum aqua ros. muscata Recipe drac. i. omni die inquirunt.

Auicenna uidetur esse contentus theriaca, uel mithridato, uel medicina Rufi.

Sunt & aquæ theriacales destillatæ, quæ uirtutem theriacæ, & aliarum antidot. a quibus eliciuntur obtinent, & facillime ab ægrotantibus sumuntur prompteque, ac facile permeant per corpus, citoque succurrunt; quarum descriptionem prætermittere nolui; præsertim, quia a fide dignis habui se in pestil. etiam feb. nedum in præseruatione per sudorem uidisse ab eis multos fuisse liberatos, & qui illis non utebantur, quod omnes moriebantur, & quod multi cum his curabantur, & infirmi præseruabantur, in Bizantinorum urbe Turcarum principales illis plurimum coluntur.

In curatione possunt misceri, cum aquis frigidis destill. ut antea adnotauimus, in præseruatione solæ possunt sumi, semel cum syrupo, si in quantitate sumantur, sin minus pauca quantitas quotidie sumi potest.

Inquirunt autem post assumptionem istarum aquarum per septem, & etiam octo horas sudorem esse expectandum, & perferendum fortiter plus temporis. Lemnius, ut infra dicam a quatuor ad sex horas tantum sudorem expectare, uult ægrotantes soli. interim pro se danda siti, quæ solet uehementer infestare ægrotis dat aliquod iuleb. refriger. uel acidum citri conditum, uel acetos. s. uel syrupum de acetos. citri, aut de limonibus, uel de succo acetos. cum aquis refriger. cord. uel manschri- sti perlatum, aut confectione, aliam cord. dant a quibus propinant dictas aquas: sunt qui aquam carnis destillatam, cum refriger. dictis mixtam propinant, de qua iam dictum est, uel aliqua alia iura restaurantia propinant.

Interim etiam cordi post sudoris absterfionem aliqua refriger. epithemata. Caue tamen ne sudorem reprimas: descriptio autem ther. aquæ sic se habet.

Recipe radicum herbæ tumici, uel angelicæ, dictami albi, &
tor.

tormentillæ recentium, & pimpinellæ, scordei, cardui benedicti an. lib. s. rad. enulæ, camphoræ vnc. iij. scabiolæ, & acetosæ an. lib. j. sem citri, & acetosæ an. vnc. ii. borag. buglossæ, cum rad. & floribus rot. rub. campestrium an. lib. j. succi acetos. citri, vel limonum, vel aranciorum, aut granatorum, vel in horum defectu agrestæ, vel aceri, a quo tamen ego abstinere, nam vt dixi exurens redditur per destillationem, aquæ vitæ ex optimo vino, pluries destillatæ vnc. ij. theriacæ electæ vnc. vj. boliarmi. terræ sigillatæ præparatæ vt supra an. vnc. ij. margaritarum bonarum, been albi, & rub. sandal. alb. & rub. spodii an. vnc. s. rasuræ eboris, ossis, e corde cerui an. vnc. s. croci drac. iij. camphoræ drac. ii. auri fol. puri vnc. s.

Primo folia auri minutim incide, cum forfice, vel ea cum melle super lapidem pulitum ducito donec in puluerē subtilissimam reducantur, quæ sic comminuta, pone in ampulla, infundendo super eam aquam vitæ, dimittendo sic per 15. dies, & bene sit clausum, & obturatum orificium ampullæ.

Secundo, pone perlas subtilissime tritas in alia ampulla simul cum succo citri, vel limonum, vel granatorum, vel aceto, dimittendo 15. dies cum orificio, vt supra clauso.

Tertio lauato radices omnes, cum vino aromatico, ita vt a terra bene mundentur, quas siccatas in umbra conuassabis in mortario.

Quarto, herbas semina, & flores, simul in mortario contunde, istis paratis mitte omnia in vas terreum vitreatum mundum, & adde reliqua.

Primo .s. theriacam deinde aquam vitæ cum fol. auri, & consequenter perlas, cum succis dictis, & sugilla postea uas ita vt nihil inde spirare possit; quod sepelias in terra in loco humido ad profunditatem, trium vel quatuor pedum, & de calce viua in fundo foueæ, fac solarium dimidii pedis in cuius medio pone vas cum vinariis, vel fimo equino, circumdando, & cooperiendo ipsum, deinde superinfunde vnam, aut duas situlas aquæ, & sic sepulta dimitte per 12. aut 13. dies super fimum, vel vinarias, renouando .s. de tribus in tribus, vel de quatuor in quatuor dies. Expleto hoc tempore, extrahe uas, & medicinas omnes repositas, pone ad destillandum in alembico vitreo, optime sigillato, ad ignem lentum, sine fumo; & aquam

D d quam

TRACTATUS

quam destillando extrahes, iterum proiice super feces, & secundo destilla, ut prius, & tunc tertio pone dictam aquam sine fecibus, & denuo destilla in balneo mariæ, q̃ destillatam in ampulla uitrea, serua pro usu, tãquam rem preciosam, & nobilem ualde, cuius dosis est cochlear primum per se, uel cum aliis pulueribus confect. aut aquis supradictis, spiritus multiplicat clarosque facit, & principalia membra corroborat, & disponit ad resistendum omni causæ pestilenti, atque uenenis mirabiliter, nec mirum, quia dum res simul remanent sepultæ fit in eis quædam fermentatio, per quam & per destillationē est introducta noua forma specifica, per quam ultra impressio nem primarū qualitatum opponitur fortiter omni ueneno, & causæ pestilenti eam corrumpendo; & destruendo, ut aiunt; Galenus uero medicamenta sic sepulta; uoluit fieri magis tenuium partium, & minus adstringentia.

*T. de Cōp.
m. s. li. 2. p.
463.*

Aqua uitæ contra pestem usurpata de anno 1547. ita ut ex his, qui eam sumpserunt uix decimus perierint, ut referunt.

Recipe margaritas optimas hiacinthum or. matrem perlarum, coral. albos, & rub. an. unc. ii. cornu unicornu unc. i. s. croci, mirrhæ, boli arm. or. terræ sigillatæ, zedoariæ, ligni aleboris, mithridati, theriacæ, cinnam. been albi, & rub. cretici, & semicitri, an. unc. ii. sandal. omnium unc. i. s. ossis, e corde cerui num. 12. granorum, præoniæ, & granorum iuniperi ana num. 60. conferuæ buglossæ unc. ii. rad. tormentillæ, dictami uulg. rad. inulæ, astratiæ, chelidonii, libistici uulgar. morf. diaboli, ari, ualerianæ, pimpinellæ, an. unc. ii. saluiæ, scabiosæ, rutæ, mentastri pulegii, centaur. min. absinthii, ros. alb. & rub. an. m. i. lignorum destillatorum, roris m. gentianæ, melissæ, betonicæ, rosarum siluestrium, iunci, siue cisterbitæ, cardui bened. hyssopi, florum borrag. plantag. maioris yridis an. unc. v.

Liquores destillados, ut deus in balneo mariæ misce cū optimo uino ueteri, aut quod est melius, cum aqua uitæ septies destillatæ quantitat. lib. 4. idque in ualida cucurbita uitrea capace mensurarum, quatuor, quam bene lutatam per quattriduum in balneo mariæ relinques.

Deinde hiacinthos, cardos, margaritas, matrem perlarum in calcem rediges igne urêdo, & super marmore conteres diligentissime, ita ut nulla asperitas tactui se offerat, hunc puluerem

rem in uase aliquo impones, & cum aqua rosarum dilutum infundes, & quidquid asperiusculum remanet, qui nō miscetur, cum aqua iterum teres, & denuo diluas. Cardos quidem tritos liceret per dies 14. in succum ellebororum impositos in aquā resolvere, qui modus melior est. Post hæc radices mediocriter contundes, & simul iuniperi, & pæoniæ grana, herbas uero discindes, deinde in ualidam cucurbitam uitream sex mēsurarū capacem immittes, herbas, radices, gēmas, cum rosacea dilutas & superinfundes aquā uitæ, quæ cum liquoribus stillaticis in 6. m. digesta est, & luto sapientiæ munitæ cucurbitam immittes in foueam. quā in loco humido excitaris, ut in olla aliqua subterrata altitudine duorum cubitorum, longitudine fere, & latitudine cubitorum quatuor, quam fimo equino, & calce replebis, alternæ statorum sita, ut uocant; ita ut per pedes duos, supra foueam emineant, in huius medio cucurbitam relinques per mensem, deinde paulatim remoto fimo, eam auferes, & materiam quam continet destillandam in sex minores cucurbitas distribuas, & in balneo mariæ destillabis, igne lēto, ita ut a delapsu unius guttæ ad delapsū alterius decem unitates ordine numeres; omnino enim canendum est ne iusto calidius sit balneum. Peracta destillatione feces in singulis cucurbitulis relictas rude, siue baculo, aliquo mediocriter agitabis, & aquā a singulis destillatam denuo superinfundes, & iterum destillabis igne lento, ut prius.

Hac etiam destillatione facta, feces omnes effunde, & liquores in sex cucurbitulas collectos distribue in duas cucurbitas, quarum utraque tres mensuras contineat, & in balneo mariæ leuiter destillabis.

Sic habes thesaurum, & mirabile remedium, ut aiunt aduersus pestem unc. i. s. siue semuncia huius liquoris epota, correptos a peste sanat modo non sit captus post 24. horas (nam huic nullum est remedium) stet in lecto mediocriter cooperatus in cubiculo, ubi aeri sit reclusus aditus uentis, sudorem expeccet, qui post horam, & mediam superueniet, & sic per tres horas sudetur, præstaret tamen quatuor horas sudare nullo interim potu admissio, & facie subinde linteo absterfa, postea paulatim remotis stragulis, & absterfo corpore, & bene quieto hordeaceam sumat, cum aceto rosæ uel simplici, bibat aquam coctā

T R A C T A T V S

cum hordeo, liquiritia, & passulis; quod si a sudore iterum calore sentiet, bibat liquorem destillatum ex refrigerantibus, ut acetosa, & intubo, & epithemo refrigeras cordi applicetur, & si anthrax, uel bubo inter sudandum, ut ferme fit oboriatur infrascripto utere. Capam in parte aliqua rescinde, excava, & in cauum infunde theriacam, tormentillam, & dictamū, trita ana partes æquales, & credo, quod super cineres calidos, prius ebullire debet, uide infra, perlinteum aceto ros. affuso exprimito, inde madidum linteolum loco impones, & quoties inaruerit, rursus madefacies, & impones. Præseruabitur aut si semel in mēse huius liquoris unc. s. epota sudarit, pderit etiam, si quotidie unam, aut alteram guttam in ore contineat.

Istius aquas laudo, & maxime primam, sed multo labore, & multo pretio parantur, ideo sequeus paretur minoris laboris, & dispendii. Recipe boliam, terræ sigillatæ præpar. an. unc. ii. rad. angelicæ, dictami, tormentillæ, pimpinellæ, gēcianæ, & rad. herbæ imperialis .s. magistrantiæ omniū contusarum an. unc. i. cardui benedicti, scabiosæ an. man. i. Infunde omnia confusa, & madefacta (credo) cū uino aromatico in aceto, & aqua uite an. lib. 3. stet simul per 15. dies in loco calido agitando, quotidie aut bis, ter, & postea destilla per alembicū semel, aut bis, uel ter, si fortiolem uelis. Sin uero debiliore, ea utere post primam destillationem. Recipe in adultis cum theriaca, aut sine cochlear j. in nō adultis sufficit medietas; deinde prohibe patientem a somno per dimidiam noctem, tum dormiat, inquit Io. e Saliceto, ueruntamen tu quid de somno, & sudore supra dixerim scis.

*Io. e Sal. c.
12. tract.
de Pest.*

Has aquas, uel alteram earum si dederis antequam morbus confirmetur, & uenenum magnam faciat in corde impressiōnem, facere crīsim salutarem asserunt per sudorem, maxime si patiens poterit per multas horas perferre sudorem ad spatiū, scilicet, septem, uel octo, uel plurium horarum resistendo sit, ac debilitati, ut supradictum est.

Notandū etiam, quod si ex huiusmodi potu euacuarentur aquæ, quod secundo, & tertio etiam reiterandus earum porus, quia quando euomuntur signum est, quod uenenosa materia, multum impressit in cor. sed antequam secundo dentur, debet prius os abluī, cum bono uino, uel aceto; & tunc studendum est dare

date eius continuationem prædictis quatuor diebus stomacho ieiuno bis, aut ter, uerum si prima uice non euouerit eas patiens, confide patientem euasarum si non deliquerit, inquit Sal. 70. c. 3a.

Si quis timuerit dictarum aquarum caliditatem, quam tamen non esse timendam diximus, poterit sequentibus uti maxime in dispositione calida. Recipe rad. farfaræ, vel eius loco nenuf. & chedidoniæ an. lib. s. aceti lib. ii. aut iii. bulliant in vase dupl. ad med. consumpt. in fine adde boliarm. or. terræ sigillatæ an. vnc. s. & iterum parum bulliant, postea cola, cum expressione, & si vis magis fortem esse, destilla, & in vase uitreo postea reponere. Dosis huius est destill. vnc. s. cum drach. i. theriacæ, alternis, vnc. ii. cum dicta theriaca, meo iudicio.

Aliam sic parat coquatur chelid. maior, fol. & radices, & ruta an. dr. iiii. in l. s. aceti optimi in olla uitreata super prunas, cum operculo, cuius ora luto fuit munita, per spatium unius horæ cum dimidia ad terræ partis consumpt. Colatum acetum in phiala uitrea pone, dentur guttæ pauca ad præseruandum. Peste autem correpto cochleate cum theriaca, & iube ægrum sudare.

Sunt aliqui qui ex aloë, & mirrha, & croco elixi. sic parant; ponunt ea in pelicano, & in arenam ipsum ponunt per duces menses, ut leuissime ascēdat, tandem separant per alembicum oleum a fecibus cauendo adustionem, oleum hoc una cum circulo per mensem digeri permittunt, pondere quidem æquali, post seruant, huic uires balsami tribuunt, & ad conseruandam sanitatem, vitam prorogandā, & ad resistendum omnibus morbis contagiosis miranda canunt:

Aurum portabile multi præparari docent contra pestilen. & syncopales febres, & continuas, & alias omnes contra hæcticā phthisim, peripneumoniam, pleuresim, marcere consumptos, & ad eos, qui sine causa tristantur, contra melancholicos, epilepticos, maniacos apoplecticos, & contra omnes cerebri, & cordis ægritudines, quod si quis paululum degustari, quando propinquus est morti, vitam eius prorogabit, donec saltem peccata sua confiteri, & alia facere spatio aliquot horarum poterit; & alia præstare, de quibus inter modernos uide Falop. Cæterum, quia non inuentus est hactenus modus soluendi aurum, sine corrosiuis, & hoc non dissolutum ab aliquibus creditur esse su-
spe-

T R A C T A T V S

pectum; modum describere volui, quo sine noxa dissolui pos-
se, licet corrosiuus creditur, & est sequens.

Recipe auri puri limati ad libitum soluatur in aqua forti,
deinde de illa aqua extrahatur per alēbicum in balneo mariæ
non in balneo sicco, & aurum remanebit in fundo, humidū be-
ne, & calcinatum, tūc cū sicut est accipe, & pone illam in boc-
cia uitrea, & desuper pone aquam mellis destillatam modo in-
frascripto quousque supernatet ad digitum unum, uel plus, &
pone a destillandam in sex minores, & destilla per diem bal-
neo temperato, & aquam mellis extrahe; postea aliam aquam
mellis superinfunde, vt supra, & sic facies superponendo aquā
dictam, & destillando, donec extraxeris omnem salsedinem ex
auro, quæ ex aqua forti remanserat.

Et tunc suppone de aqua vitis optime, & septies destillata,
qua soluatur ipsa calx auri dulcorata, ut supra dixi, qua solu-
ta, abstrahē dictam aquam uitæ cū alēbico, usquequo aurū re-
maneat in fundo, sicut cera, aut oleum, crassum aut butyrum,
& istud est aurum portabile; quod soluitur cum paucō vino no-
bilissimo ex eo modicum.

Aqua autem mellis sic paratur. Recipe mellis puri quantum
videtur, & pone in boccia, quæ non sit cum eo plena, nisi ad ter-
tiam partem, & immitte lapillos duos paruos ad magnitudi-
nem nucis, qui in aquis reperiri solent, & lento igne destillen-
tur in fornace, vel in balneo mariæ, & dēt ingeniose destillari.

Et aduerte ne unquam destilles mel, vel terebinthinā, vel
mastice nisi mediantribus lapillis dictis, uel arena, uel pulue-
re aliquo conuenienti, ut mastice macis m, uel similitum secun-
dum intentionem tuam; isti enim pulueres prohibent ascen-
sum mellis, vel terebinthinæ, ut ego etiā sum expertus.

Ficinus tractatu de peste ex Gentili describit aurum portabi-
le hoc modo. Recip. auri unc. i. (limati. s. uel si folia auri fuerint,
contriti, ut supra, quando aquas theriac. descripsi, argentum ui-
uum debet etiā meo iudicio, prius dissolui cum saliuā, ut in
primo, ut sit) argenti uiui unc. ii. misce, donec aurum sit dissolu-
tum, & sic in alēbico destillatur lento igne donec argentum ui-
uum per alēbicum siue destillationem extrahatur; posthæc au-
rum, quod in fundo alembici residet accipe. Cui adde aquę bu-
glossæ unc. vii. & in alēbico uitreo ponatur, bene obturato, &

tença-

teneatur sub eo ignis proportionatus cōtinue per tres dies, & tres noctes ad alembicandum, & in fine si artem noueris inuenies aquam consumptam, & aurum liquatum.

Alii sic faciunt. Recipe mel. & fauos de examine apum nouellatū, cui misce ambram griseam, sperma cete. agalochū piper longū, garioph. nucem sandalos, & auri parum. Llimatum, vel tritū, ut supra. Hęc in fimo equino per dies 30. relinques. postea destilla per alēbicum in balneo mariæ, deinde materiā in fundo relictam conteres leuigando super marmore, & aquā destillatam denuo superinfundes, & iterum destillabis in cineribus. Hęc aqua aurum soluit, nam sic superinfusa dereliquit, cum in fundo dissolutum, vt de alio modo supradictō constar, & sic meo iudicio intellige, quod si aurum potabile induretur aurum. s. in fundo alembici derelictum, accipies de eo magnitudinem pisi, & impones in ouum coctum durum, a quo vitellum demeris, & ita soluetur, & hoc solum ægro propinabis.

Lulus laudat quintam essentiam, cum quinta essentia gentianę, & similibus.

Non desunt qui duas, vel tres guttas olei uitrioli, uel sulfure cū vino alterato, vel cum decoct. vel aquis destill. refriger. & exsiccantibus propinant, quoniam cum sit exsiccandum, ita vt summa curationis sit exsiccatio, vel Auicēna recte ex omniū q̄ sententia, hęc autem multum exsiccent, & citissime, maxime conuenire asserunt, & in præseruando, & in curando etiam febrem pestilentem, vt experientia se nouisse asserunt.

Mathiolus etiam caparosam in aqua ros. dissoluit, & iterum cogit, reiteratis tribus, aut quatuor uicibus, datque obolum in peste, & vomitū concitat. Cœterū præterquam, quod adeo calefaciunt, vt vrant, vnde minus in febre conueniunt, admodū huiusmodi esse insuauia, quę ex calcātho paratur videre est a Galeno de Atramento sutorio, quando tamen necessitas vrget, & alia non conferant, de istis etiam facere periculum licet, hac de causa ipse, si iuxta stomachum, aut aluum vlcerosa fuerit affectio, licet multoties isthęc assumpta ex calcātho ipse vituperet illis vitur, nec mirum quando quę concoqui non possunt exsiccanda sunt 6. epid. 2. 31. licet pro posse ab istis abstinendum, & tutioribus vtendum meo iudicio. cœterum de purgantibus uehementibus, vide supra.

6. de Com.
mod. 5. l. 1.
pag. 730.
& 743.

TRACTATVS

Cap. XLVIII.

AM vero deueniamus ad antidota alia composita, nam prædicta antiquorum præcipue; alchemistarū sunt potius; licet certe magni vsus. Primum aut sit antidot. ex sanguine, q̄ vt alias descriptiones, a multis descriptas maxime a Falopio omittam, sic Gall. de Antid. describit. Diaphæmaton. i. ex sanguinibus antidotus ad lethalia medicamenta, & ad æstus cuiusuis uirulenti, piperis. l. & albi, cocti, acori, croci, phu, meu, dictami cretici, ammoniaci an. dracm. ii. amomi, opobalsami, seminis rutæ, siluestris, cumini Æthiopici, anisi, sanguinis anaris masculi, & feminae, sicci, hedini sanguinis, anserini sanguinis, napi, siluestris seminis an. vnc. iii. gentianæ, trifolij, iunci rotundi floris, lachrymæ thuris, rosarum siccarum an. drac. iiiii. petroselini drac. v. polij cretici tantundem, cinnamomi drac. vi. florum scordij drac. viii. mirrhæ nardi an. drac. x. croci drac. xii. casia drac. viii. contusa, cribrataque diligenter melle attico decocto subigito, exceptis in pyxide argentea utitor, vt maximo medicamento.

Antidotus ex centum rebus constans, vnde hecatonmigmaton dicitur, qua uxor inquit Galenus eam preparauit Cæsari ad omnia, peculiare autem ad lethalia; ergo etiam ad pestem meo iuditio. Recipe autem.

Abrotoni drac. i. s. aristol. drac. xx. acaciæ drac. iiiii. baccarum iuniperi, carnis tantundem, croci drac. ii. assari drac. iiiii. anisi drac. iii. amomi drac. vi. agarici drac. iiiii. fructus balsami, bdellij an. drac. iii. & obol. ii. balauftii drach. ii. gentianæ drachm. iiiii. succi dulcis radiculae tantundem, rapi seminis drac. iiiii. uel ut alij drach. viii. terræ samia drac. iiiii. alij drac. i. dauci semin. dr. iiiii. rad. dracunculi drac. iii. obol. iii. semin. crisimi drac. xx. yris illiricæ drac. ii. mirrhæ drac. vii. obol. iii. zinziberis tantundem, rad. eringii drach. iiiii. obol. ii. thlaspis drach. xx. conizæ tenuis, sine pulicaris minoris drac. vi. obol. iij. ciperi drach. vi. cicuræ sem. cocti drac. i. obol. tres, ameos drac. iiiii. sem. enici. drac. vii. ob. ii. cinnam. drac. vii. costi drac. vii. ob. ii. cassiæ drac. v. ob. ii. succi centaurii drac. iiiii. ob. v. castorei drach. vi. calami odorati drac. ii. secundum alios dr. iiiii. gummi dr. ii. cardamomi. dra. iiiii.

Ca-

Cachryos, idest, sem. rorism. drach. iij. obol. iij. cypsis de quo lib. primo 21. Diosc. drac. vj. galbani drac. vj. obol. ij. tol. rorism. drach. iiii. saluæ tantundem, sem. herbæ lonchitidis drach. ii. obol. iij. libani seminis, alij buglossi, alij lithons permi. drac. iij. thuris dr. vj. obol. iij. sem. fenic. dr. vj. lachrymæ papauer. dr. vj. minij lemnij drac. iiii. licet alij drac. i. ponant, malobatri drac. x. meu, den. x. sanguinis anatis drac. vi. nardi syriacæ drac. vi. ob. iij. nardi gallicæ dra. viii. xylobalsami drac. iij. opoponacis drac. iij. ormini sem. drac. viii. neruorum alborum drach. viii. panacæ drac. vi. opobalsami drac. iij. pelecini drac. vi. polii drach. v. obol. ii. foliorum polygoni drac. ix. rad. helenii drach. v. obol. iij. petrosel. drac. vi. obol. ii. quinque folii drac. viii. liquoris peucedani drac. viii. piperis nigri drac. v. obol. iij. & albi drac. iiii. ob. iij. longi drach. iiii. alij drac. i. stinci drach. iij. resinæ terebinthinæ drac. ii. rosarum siccarum drac. vi. sagapeni drac. viii. stēcha dos drac. iiii. nucleorum pini frictorum drach. vi. iunci rotundi drac. iiii. ob. ii. vuz passæ carnis drac. iiii. seselis drac. v. obol. ii. sem. pastinacæ drac. iiii. fellis tauri drac. v. fellis vrsi drac. v. chamæpityos drac. iij. sem. psylli drac. iiii. chamædryos dr. iiii. sesami fricti drac. vi. rad. consol. drac. ii. summitatum scordii drac. i. obol. iiii. herbæ pediculariæ drac. v. stiracis drac. v. obol. ii. sem. trifol. drac. x. tordili seminis drac. ii. (quod sesamū, scilicet, creticum, non inueniatur, alterum seseli ponendum est, cum ut 8. de Simpl. medic. fac. a Galeno habetur eandem vim omnes fortiantur) foliorum teucrii, quod nonnulli dicunt esse chamædryn drac. i. hypocystidos succi drac. i. s. sem. alterci dr. ii. rheupontici drac. ii. corylidonis rad. drac. i. ob. iij. nini, & mellis q. s. ego uinum non adiicio. hæc Galenus.

De Conchi tide, vide Diosc. l. 3. cap. 145.

Et quia medicamentum ex sanguine miscent multi, cum aliis antid. maxime cum medicamento de cēpis, licet in pauca quantitate, ne aliorum operationem impediatur, ideo medicamentum de cēpis describere volui.

Recipe cepas duas albas, quas excuabis, & in unaquaque pones antidoti prædicti de sanguine drac. ii. vel alterius antidoti a Galeno descriptæ, ut mithridat. postea coque cepas in furno, & coctas tere, & succum extrahe, cum linteolo calido, cui, si solutiuum uis facere, adde confect. hamech, vel diaprunis, uel aliud, quod expedire indicabis.

T R A C T A T V S

Mathiolus cap. de Cēpa, inquit. Cēpa alba ex parte qua sunt radices excāuetur, & theriaca citri mali succo subacta imponatur; qua deinde incluso foramine sub cineribus coope-
riatur; donec probe fuerit macefata, deinde premitur, excipiturque cremor perutilis iis, qui pestilentia laborant, uerum affectos illico sudare oportet, & fex cēpe buboni emplastri loco poni.

Alii dictum cremorem cēpæ, miscent cū uino granatorum, aut berberorum, & postea exprimunt, aut idem faciunt cum succo tormentillæ, uel citri, & addita quarta parte syrupum de limonibus propinant.

Et quia quidā ait se præseruasse in pestilentia, cum electuarii Arnaldi de Villanoua, ideo hic eum uolui describere. Recipe sem. iuniperi drac. ii. s. gariophyll. nucif. zinzib. zedoariæ ana drach. ii. aristol. utriusque, rad. gentianæ, tormentillæ, rad. herbæ cimicis, dictami, rad. enulæ campanæ an. drac. ii. s. saluiz, rutæ, balsamitæ, mentæ, pulegii an. drac. i. baccarum, lauri dononici, sem. acetosæ, citri azini, gariophyll. masticis, thurris, boliarum, terræ sigillatæ, scordii, ossis e corde cerui, rasuræ eboris, margaritarum, fragmentorum zaphyri, smeragdi, coral. rubeorum, corniolorum, & idra falso, sandalorum rubeorum, & moscatellorum an. dr. s. conseruæ rosarum, buglossæ, nenuf. theriacæ an. vnc. i. zucchari lib. iii. f. elect. arte, cum aqua scabiosæ, & rosarum, & muscum adde, neque uolui omittere elect. de ouo, quod a multis extollitur. Recipe ergo ouum, & reiecto eius albumine per foramen angustum impleatur croco, & igne lentifime terreatur, donec cortex, croceum calorem habeat; postea ouum in pila contundatur minutissime, ut corticis reliquie non appareant, huic pulueri adde medietatem oui, sem. cruceæ, rad. tormentillæ, dictami albi an. drac. ii. sem. cardui benedicti, & acetosæ an. drac. i. s. nucis uomitæ drac. i. cornu monocerui, uel cerui si primo caremus drac. s. theriacæ magnæ ad pondus omnium, & in mortario formentur troc. dosis drach. i. curat, & præseruat.

*In præfatio-
ne sui ope-
ris.*

Non reprobandum crediderim antidorum illam esse, quam Nicander libro primo in fine describit, & eam aduersus omnia mala parat, quam quilibet potest videre, sat sit notasse locum, & cum Dioscor. dixisse, oportere priscorum sententiis subscribere,

bere, iunioribus minus assentiendum.

Ex compos. antid. officin. est confectio de gemmis, diarmarg. f. & calidum, alchermes, diamuscum d. & amarum, arom. rosar. diarhod. abb. & alia huiusmodi quarum descript. apud quosvis inuenies, licet etiam a multis aliquæ earum, ut alcherm. & de gemm. fuerint correctæ, & etiam confectio de hiacinthis, maxime celebris, inquit Vales.

4. Meth. 2
col. 1215.

Antidotum sequens, ualer ad hydrop. splenetic. tussientes, celiacos, phthisicos, nephriticos, & ad reptilium plagas, ad læthalia uenena, & ad omnem materiam uim corruptoriam habentem, & uenenosam. Antonii Musæ, inquit Galenus, quando ergo supradictos a peste tentamus præseruare, eo ute mur. Rec. piperis albi, uel nigri drac. viii. sem. hyosquiami albi, cardamomi, myrrhæ, thuris an. drach. xii. opii, croci an. drach. x. sulphuris uiui drac. vi. corticum, rad. iarist. l. corticū mandrag. aut malorum ipsius, euforbii an. drac. iiii. mellis cocti q. s. datur his qui per circuitus infestantur magnitudine nucis, ponticæ, reliquis pro tribus. Posset meo iudicio tempore pestis, addi bolus arm. & terra sigill.

7. de Cōp.
med. s. l. 5.

Iam ad pulueres bozeardicos deueniamus. Montagnana in suo Antid. pilulas non sol. ponit, quem alius antidotus præuallere ait, & sic paratur lignial. drac. s. tormentillæ scrup. ii. dictami scrup. i. zedoariæ, xylobalsami an. drac. s. croci scrup. i. gario phyll. berbene drac. s. cornucervi scrup. ii. sandal. rub. scrup. i. coral. rub. sem. acetosæ, an. drach. s. boliarm. vnc. iij. gemmarum specierum, elect. de gemmis an. drac. i. s. camphoræ gr. iiii. cum syrupo de citro, vel de ribes f. pil.

Puluis Saracenicus Diuinus vocatus. Recipe boliarm. præpar. vnc. i. s. cinnam. vnc. j. rad. dictami, & tormentillæ an. vnc. s. rad. tunici auris, loco angelicæ rad. ponimus, coriand. præpar. an. drac. iiii. reub. electi drac. ii. terræ sigillatæ, zinzib. corticum, citri, been albi, & rub. coral. rub. sandal. citrin. limaturæ eboris, margaritarum an. drac. ii. charabæ, macis an. dr. i. sem. acetosæ, endiuiz, portulacæ, spodii, lignialoes, offis, e corde cerui ana scrup. ii. setæ combustæ drac. s. limaturæ auri, & argenti an. scr. i. quorum loco, fol. auri, & argenti in portulacæ redacta modo antedicto pone, ambræ gr. vi. spicæ nardi gr. iiii. musci gr. i. vel huius loco camphoræ gr. vi. vnicornu scrup. i. f. p.

E c 2 Alius

T R A C T A T V S

Alius pro pueris etiam vermiculosis. Recip. sem. fantonici in aceto fortissimo per diem infusi, boliarm. in aqua absinthii infusi an. vnc. i. rad. dictami, rasura cornucervi vlti, sem. caulium an. drach. ii. sem. citri, corticum eiusdem, fol. scordij, radicum tormentillæ, rad. tunici, vel angelicæ, terræ sigillatæ, margaritar. splendid. coriand. præpar. an. drach. ii. s. fragmentorum zafiri, smeragdi, hiacinthi, granati an. drac. i. coral. rub. drachm. s. setæ combustæ, sem. plantag. an. scrup. ii. ossis e corde cerui, rasura eboris an. drac. s. unicornu scrup. i. ambra draci. f. p. derur stomacho vacuo, cum aqua portulacæ, vel acerosæ, vel graminis, vel absinthii, uel cicer, aut similium, cum modico vino, lactantibus derur, cum modico lactis. Isti pulueres possunt in pilulis formari cum dictis aquis, vel syrupo de acido citri, vel similibus, & non sunt ingrati gustui, vt pulueres.

Cap. XLIX.

1. de Fac.
natur. 24.

Et quoniam non desunt remedia, quæ a proprietate venena trahunt, inquit Galen. non erit inconueniens, etiam hic ea describere, quæ cordis regioni admodum pestilentiam extrahere, & etiam cor ab ea rueri creduntur, quibus præcipue vtamur in his, quia a morbo capri sunt, licet etiam non inutilia sunt ad præseruandum.

Ego soleo vti theriaca, vel mithridato, vel alio ex dictis antidotis, maxime antid. ex sang. cum aceto, si feb. adest dissoluta, & admodum, possunt etiam dissolui, cum succo citri, vel limonium, vel aranciorum, vel aqua ros. admoventur autem regioni cordis, & pulsibus manuum, pedum, & temporum tepida.

Balsamum id. est præstare creditur, quod verum nunc de Indiis exportatur, si vera sunt quæ Alpinus asserit cap. de Balsamo; oleum de sem. citri, quod fit per expressionem, est etiam optimum.

Simile est oleum de scorpionibus simplex, vel compositum, simplex paratur ex scorpionibus num. v. & oleum amygd. uel communi vnc. iii. bullis, vel insolaris.

Compositum diuersimode parari solet. simplicior modus sic fit. Recipe aristol. gentianæ, ciperi, corticū, rad. cappasorum

an.

an drac. i. amygdalarum a. lib. i. conquassata omnia in ol. dulci coquantur adiecta aqua. f. vel destillata ex his, quæ diximus pesti resistere, vel adiecto vino odorif. tenui, vel etiam aceto acerri-
mo; bulliant ad liquorum consumpt. ita vt solum remaneat oleum. In colatura immergantur scorpiones num. i. & arque ita suffocentur. Contineatur vas in furno piltrinali, vnde subtrah-
tus panis est, idemque bene clausus sit, deinde loco salubri subiecto acere, siue palea milii, aut purgamento frumenti fundo vasis, reponatur.

Etiam oleum de Scorpionib. descriptum ab Andrea Math. summopere laudatur. Fallopius sequenti libentius ntitur, & dicit se illius compositionem habuisse a Reuerendissimo Cardinali Rauēnate, qui testabatur se habuisse illam descripta Pontifice maximo Leone, a quo postea emanauit ol. Mathioli, puto ego tale esse oleo Magni Ducis Ferrariæ, quod prædicatur, tãquam res diuina, & certe præstantissimum est oleū, vt etiam ego obseruaui. Fallopius inquit, ego dum maximam fidem habeo, & vtinam ita verbis possem illum extollere sicuti experientia comprobatur est; & subdit, nidi præterea destillatum hoc oleum a destillatore Iulij tertij, & aquam fuisse destillatam gustui iucundissimam, & est citissime operationis; & habeo inquit domi ampullā illius, quam seruo in maximis occasionib.

Vsus eius est in veneno assumpto per os, in viperarum morfu, inquit uermibus, & in bubone pestilenti. Vnguimus pulsantes arterias apparentes manuum, & pedum, & temporum, & cordis regionem, & dorsum, ter, & quater intercedente spatio sex horarum, ab una uice ad aliam, & sic paratur. Recipe olei antiqui si possumus centum annorum. Sin minus. Recipe oleū oliuarum maturum, & coquatur diu in sarragine ænea, vel ferrea, huius ergo olei Recipe lib. v. terebinthiæ optime, vnc. vi. euforbii, castorei an. drac. i. lumbricorum terrestrium præparatorū uino maluatico man. s. misce, & colloca omnia in vase vitreo, & bulliant in balneo mariæ, spatio octo, vel decem horarum; postea cola medicamentum per lintheum purum, neque tene, neque crassum, sine expressione addimus colaturæ in diebus canicularibus scorpiones numero 180. & duas uiperas fœminas dissectas in frusta cum capitibus, & caudis, & sanguine; hæc itaque bulliant iterum, postea expone uas soli ap-
pen-

T R A C T A T V S

pensum, uel collocatum, in uase pleno arena per dies decem in diebus canicularibus; hoc facto addimus pulueres huiusmodi. Recip. pulueris zedoariæ flauæ, rad. tormentillæ, rad. gentianæ, rad. dictami albi, rad. aristol. l. reubarb. electi an. vnc. i. florum althææ, perforatæ, ebuli, rorism. siccatorum omnium an. m. s. theriacæ, mithridati an. vnc. i. misce, & in uase uitreo, uel uitreato optime clauso, sepeliatur sub fimo equino per 40. dies, uel 60. uel 90. secundū, q̄ requirit necessitas, & secundū q̄ quærimus medicamentum plus, uel minus coctum; hoc facto coletur medicamentum, & seruetur in uase stanneo, uel argenteo.

Ex arsenico christallino in sacculo posito fit sacculus applicandus cordi, uel ex eiusdem arsenici christallini partibus duabus, & una parte risagali rubri cum albumine oui formatur placenta miscendo omnia simul super materia metallica, Crassitudinis unius digiti, uel formatur placenta, ex dictis arsenico, & risagalo cum mucillagine draganti, quam collo, suspensam, e cordis regione, uel sub axilla sinistra gestant. Cuius inuentor fuit Iacobus Carpenfis, & iurat Fallopius nullum præstantius medicamentum hoc inueniri, & esse maximum secretum ad præseruandam, & curandam pestem, nam a similitudine substantiæ ad se trahit uenenum in corde absconditum, uel aerem pestilentem, præterquam, quod exsiccando resistit putredini, & aeri putri, ut dicit Fallopius (Credo) qui non solet mentiri?

Parari possunt sacculi ex supradictis herbis, & antidotis, uel ex earum speciebus applicandi regioni cordis; ut Recipe rosarum rub. sandal. rub. coral. rub. spodii an. drac. i. zedoariæ, ligni aloes, cinnam. gariophyll. corticum citri an. drach. s. addo ergo species diamargar. f. in feb. uel diarhod. si non est feb. species elec. diam. d. uel de gemmis, uel similium quæ omnia parantur in sacculo tincto in grana, qui regioni cordis applicentur.

Idem sacculus in aqua ros. & aceto cum speciebus temper. madefieri potest, & expressus cordi applicatum in causa calida; epithemata, & alia, ut unctionis pere c. de Caufone.

Non desuere qui dixerunt radicem ellebori nigri, si in calca nei cutem prius perforatam inferatur a pestilentia præseruare, remedium fortasse a Columella desumptum, cum a pestilentia greges curat, radicem enim ellebori nigri in aurem prius cure

caute discifa, ut ipse docet. inserit, quo remedio inquit omnis
uis morbi, omne virus pestilens in eam partem elicitur; ut uel
ex hoc constet, quantum reuulsio ualeat. Simile est quod a fide
dignis habui, canem a nocumento nucis vomicæ emorientem,
sectione extremæ partis auris sanari, ob dolorem ad eam par-
tem sanguine attracto, & cum eo ueneno ipso.

Cap. L.

Hec quidem pro præseruatione abunde di-
cta sunt. Veruntamen quoniam omnes præ-
seruari est impossibile, imo quod multi licet
optimis usi remediis noxam minime pesti-
lentem effugare possunt, ut de se ipso refert
Guido; ideo medici, & maxime Christiani
munus est, officium suum non denegare ægrotantibus; licet. n.
libentius subueniamus illis, quorum naturam morbos ipsos vi-
ctum iri cognoscimus, quam illis quorum morbi natura ipsa
fortiores esse videmus, non propterea istis, & miseris denegan-
dum est auxilium, quos certo scimus perituros, si eos uel præ-
metu, uel aliam ob causam deferamus.

Non tamen indiscriminatim, neque temere illis subuenien-
dum est, sic enim prompte, quando adest contagium, & medi-
ci, & astantes omnes inficerentur, quod etiam esset causa, ut in
dies magis, ac magis serperet malum, q̃ uel ex Historia a Thu-
cidide relata manifestissimum est, cum iniuria Atheniensium
causa potissima fuerit morbi, tam immaniter sæuientis, ut ex
ipso manifestum est; ergo caute istis seruiendo, & cum mini-
mo si fieri potest peticulo, id quod facere procurabimus mo-
do infra scripto.

2. Pelop.
belli.

Imprimis antequam curationem tentent, provideant cor-
pus præparando, ut antea dixi. Agens enim non agit, nisi in
patientie disposito. Sint præterea ægrotantes in camera aperta,
& euentata, in qua nullus ex peste sit mortuus, multo minus,
in qua cadauera putrida insepulta iaceant, ob quam causam so-
lam sæpe orta est pestis, ut supra diximus. Nec enim creden-
dum est his qui dicunt, cum corpore mortuo extingui etiam
uenenum, eoque magis, quia, ut ex Thucydide iam relatum est,
quæ

T R A C T A T V S

quæ animalia pascebantur corporibus a peste peremptis, & ipsa peste capiebantur, manifestissimum signum in ipsis seruari feminaria pestis.

Non sint autem plures ægrotantes in una camera, nam quo plures eo impurius aer, & ob id, & medico, & astantibus periculosior, quod si forte impurius fuerit aer cameræ, ob cadauera in ea existentia primo provideat, ut efferantur; deinde purgetur aer suscitando aerem in ipsa camera, & suffitus excitando, de quibus supra, & interim claudatur camera, ut sic vapor istorum, & ignis ipse vires suas in aerem melius imprimat, & post horam aperiatur fenestræ, & ianue, ex parte quæ Septentrionem spectet, modo ab ea pestis non proveniat.

Paulo post medicus ipse, cum facie in manibus accensa, uel cum magna candela, & cera, & terebinthina, ut sit parata, accensaque, ingrediatur ad ægrotantem. Ablutis primo manibus & facie aqua, & aceto, uel quod melius est aqua ros. & aceto, rosato.

Et spongiam in his infusam, & postea expressam naribus suis admoneat, uel aliud simile, de quibus supra. Interim ore contineat, & mastice, cinnamomum, zedoariam, corticem citri, gariophyllos, alia ve similia.

Ingressus ad ægrotantem, auersa facie ipsum audiat, ita ut nullo modo halitum eius recipiat. Propterea in altiori loco ponatur æger, & si aliquis spirat ventus, aduersus ipsum spiret ægrotantem.

Si pulsus tetigerit, caueat ne manus suas sudore, aut halitu putrido coinquinet, ac proinde promptam aquam, & acrum habeat, quibus statim manus abluat; multoque magis caueat, ne aut sanguine, aut pure se coinquinet, sin minus statim, ut dixi provideat.

Si vrinas conspicit, caueat, ne odor illarum suas nares feriat, quod si vel inuito id cõtingerit, odoret protinus aquam, & acrum, & per nares etiam trahat.

Cum se ab ægrotante expedierit, egresso thalamo, rursus, & faciem, & manus, ut supra abluat, & si potest vestimenta alia induat, saltem quando domum suam ingreditur non amplius egredietur, si prius id facere non poterit.

Et postea alia peragat, quæ de præseruatione antea dicta sunt.

sunt. Sub quibus, & ista continebantur, quæ tamen clarioris doctrinæ gratia uolui sic dicere.

Cap. LI.

CURATIONEM vero morborum pestilentium præsuppositis, quæ ad hanc rem pertine re diximus Tractatu superiori de Communibus morbis, ad pauca reducemus. Sunt enim indicationes curandi, quas diximus de alijs morbis, illis tantum addenda est indicatio, quæ desumitur ab ipsis pestis seminarijs.

Cum ergo de febris pestilentis curatione dicturi simus, quæ tempore pestilentie potissimum inter alios morbos mortales infestat, & quæ tanquam pro exemplo ad curationem aliorum morborum pestilentium nobis deseruiet. Optimum fore duxi indicationes aliarum feb. putridarum curatiuas breuiter hic recensere, quæ Diuino adiuti auxilio ex mente Galeni referemus Tractatu nostro de feb. putrid.

Quibus indicationibus addemus eam quæ a sem. pestilentibus desumi debet; ea autem est proprie alteratio per contraria facta, & non solum per contraria, cum altera, uel utraque qualitate, sed etiam cum his, quæ a tota substantia aduersantur, Sic enim quæ toto sui genere sunt præter natura alteranda, sunt Galeno teste.

*L. de Cōst.
art. med.*

c. 19.

Dicebamus itaq; antequam curationem aggredieremur nos debere bene cognouisse febrem, & eius symptomata, si quæ aderant; & an diuturna, an acuta esset, & eius tempora, & causam, & utrum esset continua, an intermittens, & differentias partium, in quibus accensa erat, & temperamentum totius, & partis ipsius, & præcipue esse considerandum, an putrefactio esset in toto, an in aliqua parte, & si in toto, an in uenis, an in omnibus partibus carnosiss, & si in uenis, an in maioribus inter alas, & inguina, an in alijs exilioribus; & si in parte, an in uenis ventriculi, an iecinoris, an pulmonis, an aliarum partium; & si in parte extra uenas existente, an in mesenterio, aliaue parte, circa hypochondria, uel etiam circa partes carnosas aliquas. Considerandumque esse, an in parte aliquis esset, alius egregius affe-

ff. Etus,

T R A C T A T V S

Quis, adhuc habendo rationem ætatis consuetudinis, ante acta vitæ, vna cum aeris temperie, & ultimo conferendam esse virtutem cum morbo, & tunc quando febris non esset desperata aggrediendam esse curationem.

Curantes eas autem indicationes desumebamus ab his, quæ sunt præter naturam, & ab his, quæ sunt secundum naturam; & dicebamus, quod quæ sunt præternaturam sui ablationem indicant, quæ vero secundum naturam sui custodiam.

Ex his quæ præternaturam sunt, prima indicatio desumebatur a febre, quæ frigidis, & humidis curanda erat.

Alter a putredine, a qua duæ sumebantur indicationes, vna ab eo, quod putrefactum est, quod sui euacuationem indicat, per vrinam, deiectiones, sudores, & alijs similibus, quod vero reliquum erat demonstrabat ad iustam symmetriam reduci debere.

Secunda indicatio a putredine desumpta sumebatur ab eo, quod semiputridum tantum erat, quod ipsum nulla euacuatione indiget, sed solū ad iustā symmetriā reduci debere demonstrat, id quod dicebat Galenus fieri moderatis motibus, super quibus, & gestationes, & frictiones intelligebamus, & refrigerante perspiratu, siue id fiebat, quod idem est, adhibendo mediocres dimotiones, vna cum aeris bona temperie, & etiam adhibendo alia, quæ, & calorem præternaturam auferrent, vt sic calor naturalis officio suo fungi posset, & frigida, & sicca exhibendo, quæ humores ad putredinem per calidum, & humidum tendentes corrigant.

Desumebatur etiam alia indicatio a causa putredinis, quarum vna erat prohibita transpiratio facta, vel a multitudine, vel a crassitie, vel a colore humorum, quæ suo contrario erant auferenda multitudine euacuatione, crassities attenuatione, & incisione, lentor abstersione. Prohibeatur etiam transpiratio a constipantibus causis, quas fundere oportebat, & a densantibus quas relaxare erat opus.

Alteram putredinis causam dicebamus esse externam nempe seminaria ista pestis, quæ & putredinem inferunt, & calori nostro a tota substantia sunt aduersa, ac propterea his quidem quæ putredini, & eius causæ resistunt explodi postulant, sed multo magis, his quæ a tota substantia illis inimica sunt, antidota,

docta, & Alexipharmaca vocant, quæ si toto sui genere sunt præternaturam qualia venena, virusque animalium, alterentur & euacuentur, inquit Galenus de Const. art. med. 19. alteratio, inquit fit per contraria, quæ vel tota substantia aduersantur, vel altera, vel vtraque qualitate, euacuatio autem fit per ea, quæ vim attrahendi habeant.

Ex quibus omnibus constat uerissimum esse, quod supra diximus in febre. scilicet pestilenti nos habere easdem omnes indicationes, quas habebamus in alijs putridis, & præterea aliam desumptam a seminarijs pestilentibus.

Quare concludamus, ut ibidem ex mente Galeni dicebamus, quod cum plures in hac febre concurrant indicationes non uni tantum, sed omnibus esse attendendum, id quod per ordinem ibidem, secundum Galenum traditum.

Nisi forte interim aliquod symptoma superueniens ordinem perturbet, de qua re ibidem.

Dicebamusque ordinem esse, ut primo a uena sectio fieret, quando euacuanda erat multitudo; postea quæ obstructionem auferunt adhibenda, & putredinem emendabant, adhuc, quod putridum erat per euacuationes, tam per deiectiones, quam per urinam effundere, & alias uias conuenientes; habita semper ratione partis affectæ, & aliorum supradictorum.

Quare hæc omnia, & nos faciemus, & quoniam præcipue cor, quod est fons caloris innati in peste afficitur a dictis seminarijs, indicatio, quæ ab istis desumpta, alias omnes superat; ideo semper hoc procurabimus, ut dictis antidotis ipsis seminarijs aduersemur, & ea a corde euocemus, & cor ipsum corroboremus, ut illis pro posse resistat.

Hæc quidem ab his quæ sunt præternaturam desumptæ indicationes existunt.

Ab his uero quæ sunt secundum naturam, duæ erant potissimum, una a temperamento, altera a uirtute, quæ per similia custodiri postulant.

Quare cum in omnibus morbis maxima sit semper habenda ratio uirium, quæ indicatio semper omnibus alijs dignitate præstat, inquit Galenus quandoquidem illis deficientibus cætera corruunt, hæc in peste potissimum custodiendæ sunt, quæ primis etiam diebus citissime cadere solent.

T R A C T A T V S

Dicebamus autem vires constare ex triplici substantia spiritui, solida substantia, & carnosae, & quod unaquæque sibi similibus erat conferuanda. Spiritus respiratione, transpirationeque, & uapore, qui ex sanguine oritur. Et præterea prohibendo, quæ substantiam illius alterare, euacuareue, & corrumpere possunt, quod maxime alexipharmaca dicta præstare possunt.

Solidas partes, solido nutrimento.

Carnosas uero nutrimento, quod mediam naturam habeat inter humida, & solida corpora.

Et quoniam, ut bene dicebat Galenus non semper inter se consentiunt hæc omnia, sed inter se aduersantur, ita ut uel uirtuti morbus non consentiat, uel e contra, uel causa febris, ipsi febre aduersetur, uel aliud est, quod contraindiceret, curationis ipsius febris, uel custodiæ ipsarum uirium, ideo dicebat Galenus quod tunc maximum omnium aggrediendum erat, atque ei, uel soli, uel magis, quam cæteris subueniendum. Soli. scilicet quando nisi statim occurramus perniciem præsentem afferet. Non soli, sed illi, quod magis urget, altero non neglecto, quando non tantum urget, ut præsentem perniciem timeamus.

Quæ maxime sunt in peste obseruanda, in qua horrida sunt omnia, sed nihil magis horrendum, quam seminata dicta; illis ergo multoties solis coacti sumus attendere, quando ferè semper, nisi occurramus, præsentem perniciem afferre solent. Sin minus tantum semper urgent, ut illis præcipue, licet alia negligenda non sint, occurrere debeamus.

Hæ sunt intentiones quas semper præ oculis habebimus in curatione feb. pestilentis, & potissimum eligendo, quæ plures simul adimplent, ut sunt frigida, & sicca, acida medicamenta, & alexipharmaca, quæ & febri, & putredini, & etiam pestilentibus seminariis resistere creduntur; & ex dictis intentionibus ea exequemur, quæ poterimus; est enim quando solis alexipharmacis, & uirtutem corroborantibus, tum cibis, tum medicamentis, uti possumus, ut in diaria, & hæctica; in putrida autem fere omnia tentare possumus.

Vtemur autem ad exequendas dictas intentiones instrumentis solitis, ut ibidem ex Galeni decreto dicebamus. Dieta nimirum, pharmacia, & Chirurgia.

Neque propterea minus solliciti esse debemus in curando mor-

morbos pestilentes; quia eorum curatio dubia est, & ut plurimum cum morte terminare solet; necesse est enim cum periculo aliquid facere, ubi non alia via, aut ratio se se offert melior, potius quam intentatum morbum penitus relinquere, ut Thucydidis exemplo probat Galenus, & vel agentes aliquid periclitari. Imò, quod vel Aetij testimonio in peste temerarie periclitari conuenit.

Hoc vnum animaduertant omnes, periculum esse in mora, serpit enim, & cito penetrat laes ista, ac proinde quam primum, ubi tempore isto homines corpus grauari senserint, ac lassitudine quadam apprehendi, & caput dolore affici, cum quadam inquietudine, qua nocte præcipue infestentur, cum virium, tam vitalium, quam motuarum læsione non leui, licet febris, vel nulla, vel leuis eos infestet, sibi velociter, ut Auen. fa retur, prouideant, neque maiora expectent signa, eaque fallacia adeo, ut medicos etiam non vulgares sepe decipiant.

In primisque debitum regimen in sex rebus obseruent, de quo nos primo dicere aggredimur.

PESTILENTIS FEBRIS REGIMEN.

Cap. LII.

CUM iam dixerimus pestilenti febre laborantes, ita cibum abhorreere, ut mori potius, quam aliquid degustare velint; dixerimusque ob morbi, vehementiam vires primis diebus, nisi præsto illis simus cadere, opere pretium erit ægrotantes hortari, ut sibiipsis vim inferant, tantumque nutrimenti capiant, quanto ad vitam sustentandam sit opiu. Demonstrando illis vires in omni febres integras esse seruandas, ut verbis Aetii utar. Eoque magis quoniam eodem teste fames in pestilentibus morbis peiorem materiam facit; viriliter enim, ut ægrotantes comedant hortandi sunt, non cruciandi fame inquit Celsus, quod sic refert Ras. peste inquit laborantes aliquid comedere sunt cogendi, plures enim ex eis nihil sumere volunt.

Ob quæ illud dixerim liberalius quidem esse nutriendum feblicitantes pestilenti febre, quam alia, ut spiritus; qui contra-

*Lib. 2. scr.
1. ca. 128.*

18. Celsi.

nuo

T R A C T A T V S

nuo resoluuntur, & corrumpuntur regenerentur, & ne venæ inanitæ repleantur seminarijs pestilentibus, non tamen replendos esse ægrotantes, vt multi suadent nam vsus respirationis augetur, vt supra probauimus ex Hippocrat. cum de præseru. egimus; & præterea cruditates fierent, quo nihil peius in febribus omnibus, vt docuimus, cum de mente Galeni docebamus ciborum coctionem, sine ea in iecinori, siue in ventriculo sit improspere febres intendere, ac succi vitio exacerbare.

*Tract. de
putr. II. l.
II. Met.
15.*

Præcipue autem deuitandum est pluri cibo; vna vice, sumpto tales febres aggrauare. Sic enim vires quas reficere est animus suffocantur.

In plures ergo vices distribuatur cibus, ita vt, & ter, & quater si opus fuerit in die nutrantur cibis facili coctionis, boni succi, qui secum ferant, quæ & pestilentis seminarijs resistent, & cor corroborent, habita tamen ratione consuetudinis, & aliorum supradictorum quorum memores nos semper esse oportet.

Ex quibus infertur quæ nutrimenta liquida vocantur; quoniam subito viribus citò cadentibus subueniunt frigidis acidis mixta, & cum margaritis, & similibus cordis spiritus refocillantibus maxime esse ad rem.

Ius ergo pulli, & aliarum bonarum carniū, cum oxalide decoctum, vel cum acido citri, limonum, aut aranciorum mixtum apprimè conuenit; uel etiam cum aceto, vel omphacio, & citoniorum uino, uel etiam granatorum, licet hæc conueniant minus maxime, cum obstructio adest, austera cum facultate multum participant, ut supra diximus, quibus ideo aliquid aceti miscere est decens, ut eorum adstrictio superflua emendetur. Cui iuri si plus nutrire uolueris vitellum, omni potes miscere.

Vel potes ex dicta pulli carne consummatum, vt vocant parare, nempe decoquendo carnes, donec bene ab ossibus separantur, & colo postea exprimantur cum dicto iure, vt sic plus nutriat in ipsum.

Magis nutriunt iura ex carne gallinæ iuuenis, adhuc magis capi, & adhuc plus uisula lactantis, & animalis castrati dicto modo parata.

Solco

Soleo ipse dictas carnes decoquere, cum toto citro in multas partes dissecto, vel etiam cum citonio, si fluxus ventris agrum molester ad separationem carniū a carne, & ius forti expressione collatum, vel solum exhibere.

Vel cum mica panis mixtum in alembico vitreo destillare ad balneum mariæ, & eo solo inter prandium, & cenam vri, pro ut necessitas postulat.

Contunde in mortario lapideo acerofam, boraginem, angelicam, tormentillam, endiuiam, & semina melonum mundata, & berberos, & alia huiusmodi, & ex his expressum succum colligito, & misce cum dicto consumato.

Cui adde micam panis, & diarhod. abb. & tria sand. & zucarum ros. & borag. & alia huiusmodi, & extilla. Caue tamen ne aliquid sit, quod gustum lædat, ac proinde ego non addo scordium, zedoariam, & alia huiusmodi, & minus mithr. neque theriacam.

Sunt qui carnem capi crudam excorticatam, defectam ponunt in alembico, & postea frusta citri superponunt, & postea si fluxus adest frusta citoniorum, & rursus frusta carnis, & postea citri, & deinde citoniorum, & si lubet in quolibet folio aliquo, pulueres cordiales, & bezaarticos contra pestem asperge ut margar. terre sigillatæ, vel etiam herbas supradictas pesti resistentes, vel similia alia tandem cum alembicum, uel orinale semi plenum fuerit in balneo mariæ destillant.

Destillatum datur solum, vel cum aqua cord. vel acerof. citri, vel limonum.

Alij pulpam capi, vel perdicis, vel aliam similem semiaffatam contundunt, & postea addendo modicum brodi boni percolant, & rursus carnes contundunt, & postea contusas, addendo modicum iuris percolant, & rursus contundunt, & percolant, donec totus succus carnis extrahatur, qui exhibetur, cum aqua carnis, vel cum aqua ros.

Alij assant carnes, donec sint semicoctæ, postea sub torculari exprimunt, & eodem modo ægrotantibus exhibent.

Alij concisas carnes, & a pelliculis mundas in phiala vitrea, cum cordialibus, & aqua ros. & modico uini odoris & his que pesti aduersantur ad balneū mariæ bullire faciunt, & quum coctæ fuerint exprimendo succū extrahūt, quo modo d. vti tur.

Alij

T R A C T A T V S

Alii suspendunt carnes asperfas aqua ros. vel vino odorifero in vase vitreo, vel vitreato, ita vt fundum non attingant, & infundo vasis species cordiales ponunt, deinde uas obturatum ad balneū mariæ bullire faciunt, spatio quinque, vel sex horarum, & extracta carne, quæ tunc exsicca inuenietur, in fundo succum carnis inuenies, dosis duæ cochlearia per se, vel modo supradictō.

Alij decoquunt carnes dictas cum cordial. & pesti contrarijs herbis ad offium separationem, postea colant, cum expressione, & hoc expressum propinant, vel ad balneū mariæ, cum pane destillant, & destillato vtuntur modo supradictō, nec desunt, qui vel in decoctione, vel in destillatione semper aliquos florenos anri ad bulliendum, vel destillandum ponunt: ego folia auri ponerem.

Cum dictis iuribus decoctis tantum, vel etiam destillatis solent dare pulueres marga. vel alios cord. & bezaarticos, de quibus supra ante cibum tamen saltem spatio trium, vel quatuor horarum, non ut aliqui faciunt, in principio mensæ. Sic enim meo iudicio antequam distribuuntur cum fecibus descendunt dicti pulueres.

Licet videantur aliqui magis laudare dictos pulueres, cum cibis exhibitos, quia inquiunt diutius in ventre morantur, & cum cibis mixti melius postea per corpus distribuuntur.

Alij uero reprobant etiam vsum lapidum preciosarum cum liquoribus exhibitorum, quia inquiunt lapidescunt, & sic magis obstruunt. exemplo calcis id probant, uel alterius rei similis, quæ cum liquoribus posita lapidescit. Ego cum iuribus, uel destillatis credo per corpus dictos pulueres transire melius.

Laudatur pvluis infra scriptus pro usu dicto. Recipe cornu cerui, & unicornu, margaritarum splendorum, scobis eboris an. gr. vj. f. p. tenuissimus exhibendus modo supradictō. uel Recipe dictæ pulueris, uel etiam solius puluer. margaritarum dra. ii. zucc. cū aqua ros. dissol. unc. iii. & fiant tabellæ manuchristū perlatum uocant: quibus tabellis utuntur ad dulcorandos, & reddendos magis cordiales cibos, ut est ptisana, cuius etiam humiditas, quam dicunt multi in his morbis esse abhorrendā, emendabitur a dicto puluere, licet possit etiam emendari, cum succo limonum, uel citri, uel aranciorum. Pari modo potest

emen-

emendari contusum carniū dicturum, & exhiberi, licet & contusum, & ptisana cum lacte sem. melonum, si maxime mouere per vrinam est animus, uel etiam cum lacte amygdal. d. si aliquid e pectore euacuare uolumus, uel etiam leuem somnum conciliare.

Conueniunt iura alterata cum acidis dictis, & mixta, cum uitello oui, qui cibi liquidi ui fiat, ac propterea prompte distribuantur, sunt faciles, & præsti nutrimenti: & ideo ter, uel etiam quater in die dando paucam quantitatem pro uice exhiberi possunt. Laudatur etiam panis lotus, cum dictis succis acidis, & zuccharo paratus, uel etiam cum modico aceti, uel etiam uini albi, oligophori, & zuccharo paratus.

Vtiliter etiam dātur iura congelata, gelatinam uocant; dando duo, uel tria cochlearia gelatinæ, & postea superbibendo, uel dicta iura alterata, uel destillatos brodios, uel aquas dictas destillas cordiales. Nempe hoc, uel illud prout plus magis ue nutrire intendis, uel refrigerare magis.

Potest gelatina aromatizari, cum sandālis citrinis, & aceto, uel succo acido citri, uel citoniorum si fluxum alui emendare uolueris.

Et eo magis gelatina commendatur a multis, quia inquit in peste cibos actu frigidos esse exhibendos. Gelatina autem semper frigida exhibetur.

De potu autem exhibendo in febribus pestilentibus, illud ēt reperendum, quod supra dixi, ex sententia Aetij studendum esse dare suauem potum ratione dicta loco supradicto, quod etiam pro posse in cibis obseruandum, ac proinde habenda maxime ratio consuetudinis, temperamenti, & similium; habenda est etiam ratio accidentium. Si enim fluxus est restringendus, aqua destillanda ad balneum mariæ, cum citonijs propinata cum vino berberorum, aut granatorum, vel aqua ferrea, aut in qua aurum sit extinctum, cum dictis succis, aut uinis propinanda.

Soleo ut supra, cum de præseruatione egi, adnotauī; propinare aquam, in qua citrum dissectum sit decoctum, uel limonē eodem modo decoque in fine modicum zucchari addendo si dulci magis delectatur potu.

Vel detur aqua hordei decocta cum momento cinnam. vel

G g anif.

T R A C T A T V S

anif. & sem. citri, in modica tamen quantitate, ne sua amaritudine gustum deprauer.

Valet secundum Ficinum, & alios, nec sine ratione aqua in qua multotiens aurum ignitum fuerit extinctum. Cuius loco aqua chalybeata utimur.

Cum succis acidis sæpius dictis, quibus possumus uti cum quolibet potu, modo illos non abhorreat ægrotans. Aquam scorzonere Hispani maxime laudant, vel eius decoct. cum hordeo. Alij. aquas dictas propinant cum iuleb. ros. qui etiam utiliter cum uino granatorum, aut berberorum datur. Alii syrupum de acetos. citri, vel limonum, vel de granatis, vel oxyfaccharum cum multa quantitate dictarum aquarum propinant, vel etiam cum aqua sola decocta, vel cruda bonorū fontium, maxime si pestis a superioribus, non ab inferioribus oriatur.

Soleo ego in dictis aquis continue infusum tenere cornu vnicornu, vel ceruinum, uel bezaar, hiacinthum, vel aliud simile, vel seruare dictas aquas in vasis, qui creduntur resistere veneno, & pesti, ut etiam aurum, ut est coch vocatum, ut est porcellana dicta.

Sunt qui aurum in aqua decoquunt, & eam propinant.

Alij, præcipue si fluxus adest, zuccharum rosatum in dictis aquis dissolunt, & illam aquam propinant.

Alii oligophorum vinum dilutum propinant, quod non vitupero, quando adest syncopis, & virium prostratio, maxime si febris lenta fuerit.

Debet autem porus quantitas esse moderata non copiosa, ut aliqui contendunt. Nec obstat, quod si paucus detur sitim magis excitat ex Pauli, Aetii, Oribasij, Celsi, & Rasi sententia. Isti enim loquuntur de potu aquæ frigidaæ dato, ad relinquendam febrem, de quo infra, non de potu, ut sic dicam cibali, siue potu, quo utimur pro prandio, & cæna. Verum de potu aquæ frigidaæ, cum de accidentibus dicam, quid sentiam uidebis, sufficiat de cibo, & potu.

Qualis autem debeat esse aer in peste affectis, patet supra, cum de præseruatione egi; maxime autem erit corrigendus his, quæ ad corrigendum aerem æstiuum conuenire diximus; debet autem esse frigidus, & siccus, uel moderate humidus, ut talis respiretur. modo extrinsecus corpus non refrigeret; in
qua

qua re tamen non committendus est multorum error, qui dū uolunt ægrotantes ab iniuria aeris frigidi defendere, eos adeo cooperiunt pannis rubeo colore coloratis, uel aliis regumēris, ut ipsos æstuent, ac nimio calore exēstuent.

Maxime procurandum ægrum non manere in camera, in qua alii ex peste fuerint mortui, sed in aliam, ut antea dixi murandus, sin minus aer optime emendetur frigidis, & siccis, ut Auicenna docet, & nos supra diximus.

Dentur propterea ægrotantibus odoranda frigida, & sicca, ut est aceru ros. solum, uel cum aqua ros. quæ etiam sola per se odorata, maxime conducit, uel odorēt troc. de camphora, uel citronia, uel citrum, uel alia huiusmodi; qui autem fatidos probant odores male dicunt, ut supra dixi.

Somno, & quiete ad partes internas moueri teneum aīūt aliqui, ac proinde ab his abstinendum. Cæterum ex motu, & uigiis etiam caliditas augetur, & uires deiiciuntur: uires aīūt conseruare hoc tempore, maxime conuenit, Caliditatem uero emendare ob multas rationes, sed maxime, quia uires deiicit, & usum respirationis auget, quod pestiferum esse in pestilenti tempore diximus.

Moderatus sit ergo somnus, & motus.

Neque eorum probamus sententiam, qui ea potissimum ratione somnum longiorem laudant, quia crudos succos concoquit, qui abundant maxime pestilenti tempore. Nam uel Galeno teste longior somnus crudos succos digeri non permittit, & uiscera reddit grauiora; adde quod corpora etiam humidiora reddit, & caput uaporibus replet, cauenda prorsus in febre pestilenti, moderatus est ergo somnus, qui crudos succos concoquit.

Friciones leues conueniunt, præcipue si per cutim natura mouere tentat, nam quo natura uergit, eo per loca conuenientia ducere oportet, inquit Hippocr. ergo in peticulis uocatis frictionibus potissimum utemur; & cucurbitulis, ut infra patebit.

Repletio omnis cauenda, ut antea dixi, & omnes consuetæ euacuationes procurandæ, ac proinde alius sit lenis, si non sponte saltem clysteribus emollientibus, cum quibus miscenda, quæ uermes enecant, & seminariis pestilentibus contraria sint.

T R A C T A T V S

Vt Recipe decoct. maluz, uiol. scordii, agrimoniz, graminis, & sebesten, absinthii, & cardui benedicti lib. i. olei amygd. a. uel olei oliuarum immaturarum, omphacinum uocant ana unc. ii. hierap. drac. vi. uel elect. de stercore columb. Auenzoar unc. s. salis drac. i. alii loco salis communis, salnitrum, ponunt, quia, ut aiunt materias prauas, & adustas deducit, ego si dicta medicamenta, uel alia similia in clysteribus pono, non addo sallem, neque salnitrum, neque rimenda est hierap. caliditas, quia feb. tepidior esse solet. Si tamen esset alcutior lenituum ponendum, uel simile.

De balneis, & uenere non est quod loquamur, nam neque unquam conueniunt in feb. pest. ex dictis supra.

Animi accidentia esse fugienda iam supradictum est maxime timores, & desperationes, quæ si quid aliud ad pestem contrahendam apta reddunt corpora.

CVRATIO FEBRIS PESTILENTIS PER medicamentum. Cap. LIII.

NSTITVTO debito regimine in sex rebus non naturalibus reliquum est ad medicinalia transire. Si ergo qui peste correptus est, uentriculum repletum habuerit, cibo, & potu, uel etiam cruditatibus refertur, uel pituita, ut Celsus, Paulus, & Aetius, præcipiunt præiuncta prius regione cordis oleo de sem. citri, uel alia unctione, quæ pestilenti ueneno aduersetur, uel epithemate aliquo cordiali facto, de quibus supra: de quibus, & infra erit sermo, statim uomitus prouocandus, uel digito in ore immisso, uel aceto syr. cum aqua tepida epoto, uel oxymel, & aqua hordei, uel alio simili, tuto enim leuibus istis uomitiuis, roborato prius dictis extrinsecis corde, ne humores agitados, uel vapores ex ipsis excitatos admittat, euomunt quæ in uentriculo continentur.

Posthæc si aluus lubrica non est, clysteri lenitiuo supradicto lenienda, uel alio simili, & statim antidotus aliqua propinetur, quæ etiam statim, ac æger se sentit capi morbo, est danda, neque ad crastinū differre debemus huius antidoti potionem, & ante
non

non per os dare medicamentum leniens; quandoquidem, ut supra diximus indicatio ea veneno præualet, & periculum est in mora. Sat ergo fuerit clysteribus esse intestina a fecibus munda, & ventriculum a cruditatibus, vel cibis uomitu leui.

Postea antidotum dare modo supradicto, & procurare sudorem ab eius assumptione, cooperiendo moderate, ita ut non æstuet pannis æger (spatio trium horarum, licet si sudet, optimum sit ad septem horas seruire sudorem, ut antea adnotaui, interim ad tuendas uires dare aquam carnis destillatam, vel aliud simile, de quibus supra; quæ autem sint antidota superius patet, & nonnulla eorum etiam infra dicentur; & hæc quidem intentio est quæ sola ferè potest exequi in diaria pestilenti, & hæctica pestilenti, nam alijs intentionibus non est locus.

Posthæc in putrida pestilenti, quandoquidem, quod a natura, ita alienum est, ut ad benignum reduci non possit, euacuandum est testimonio Galeni, humor autem pestilens, minime reduci potest ad benignum; & quoniam, quod putrefactum est sui ablationem indicat; quod vero est in putrefieri a corruptione vindicandum est, hæc autem omnia euacuatio præstare maxime solet, quam primum euacuandum est, eoque magis, quoniam citissime morbus iste vires suas exercet. Sic videmus Galenum excusare Hipp. qui licet secunda die vocatus fuisset ad quendam ægrotum, non tamen venam secuit, quia inquit non a principio vocatus fuit: videtur ergo ex hoc posse argui, nisi fiat prima, vel secunda die venæ sectio, non esse illi amplius locum ob virium lapsum, qui consequi in his morbis, maxime solet.

Si ergo vires sinunt, sanguinem mittere optimum est, præcipue si cum dolore febris est, inquit Celsus lib. 3. cap. 7.

Fiat ergo venæ sectio si cætera consentiunt, quæ sæpius dicta sunt, maxime tract. de febris putridis in principio, dum vires constant, alioqui cito cadent, uerum illi postea erit locus.

Et quia cito resoluuntur in pestilenti febre, modice sanguis detrahatur, eoque magis, quoniam Galenus parcius semper sanguinem euacuat in corruptela humorum; in hac autem febre maior est putredo, quam in alijs putridis, imo quod vehementia putredinis ab alijs differt, ut supra adnotaui; eoque

Et Vales.

4. Met. 2.

4. de San.

tuenda.

11. Met.

1. ep. 3. 26

9. Met. 4.

T R A C T A T V S

eoque magis, quoniam non ob putredinem illam simplicem solum, sed ob veneficam illam luem, & spiritus, & humores, & cordis etiam substantia corrumpitur.

*Li de Cib.
bon. et ma
li succi.*

Corrumpuntur autem humores potissimum, si febris hæc a prauis cibis orta fuerit, in qua maxime vires cadunt, vnde Galenus laudauit medicos, qui parcius mittebant sanguinem in peste a prauis cibis orta, non tamen hic dico in tali peste minus vires constare, quam in ea, quæ a pestilenti aere ortum habet, imo contrarium censeo, quando in aere pestilenti, aer pestilens petit cor, quod si forte paratum ad pestem inueniat, statim vires cadere est necesse, ipso affecto proritus, nisi forte parumper in morbi initio resistent. Sed quod ausim dicere illud est. In peste a cibis prauis orta, corruptionem, humoresq; adesse, & in hac humores putridos, & malos abundare, qui potius purgati medicamento sunt euacuandi, quam venæ sectione, nisi forte præualeat dominium sanguinis, quod est de raro contingentibus, in hac febre.

At in facta ab aere pestilenti non est sic, quia possunt corpora etiam plethorica, & bono sanguine abundantia capi peste, cuius abundantia venæ sectione commode euacuari potest, antequam vires cadant, quæ quoniam cito cadunt, ideo quam primum vena secanda.

Sed duo nunc sunt discutienda, quæ multos torquent,
an scilicet venæ sectio in febre pestilenti con-
ueniat, & si conuenit, an conueniat
post purgationem, an
uero antea.

::

AN

AN VENÆ SECTIO CONVENIAT IN
pestilenti febre. Cap. LIIII.

¶ V O D venæ sectio non conueniat aliquibus videtur probabile, quia vires cito cadunt, modo non est, qui nesciat, quod quando non adest virū robur, vena non est secanda.

Præterea venæ sectio non conuenit, quando venenum partes corporis exteriores possidet, ne ad partes interiores venenū trahatur, sic in morsu virulentorum animalium prohibet omnes venæ sectionem. Par autem uidetur ratio in peste orta ab aere, siquidem aer pestilens inficit humores in ambitu corporis existentes; qui a venæ sectione attracti ad venas interiores sanguinem, & membra interiora magis afficiunt.

Adde, quod in bubonib. carbunculis, exanthematibus æstigmatib. ue, ac papulis, non enim nunc de nominibus curo) in quibus materia pestilens uidetur in vno loco collecta, si fit venæ sectio periculum imminet, ne a materia eadem uenenoſa, & pestilens a loco affectos ad partes interiores trahatur, unde dicta superuenient incommoda; qua ratione ductus Fallopius venam in bubone pestilenti minime secandam esse asseruit; & experientia fuisse doctum ab ea exitium egris comparari.

Morbus præterea exitialis est, & qui ad malum, ut plurimū terminatur, quare ne medico mortis causa imputerur, auxilia magna fugienda videntur, quin potius solis prognosticis, & sacerdotibus ægros esse relinquendos.

In contrarium arguitur febrem pestilentem esse ex genere *Galen. II.* putridarum, in quibus venam secandam esse ex mente Gal. *Met. Aet.* docuimus autoritate, & ratione Actuarij comprobata, cū de *3. Meth.* putridis egimus, eoque magis in hac, in qua maxima est putredo, quæ nullo auxilio magis uiderur posse emendari, quam sanguinis missione. *19.*

Morbum præterea magnum esse, quod unum, & præcipuū est ex indicantibus venæ sectionem, ut lib. de ratione victus in acutis notum est.

Vt plurimum sanguineos talem febrem occupare, cum calida, & humida corpora sint ad pestem, maxime omnium apta.

In

T R A C T A T V S

In uenis præterea putredo, & malignitas humorum existunt quæ sui ablationem per uenæ sectionem indicat; unde non est rimenda reuocatio humorum, a cuti, uel a bubonibus, & carbunculis, quoniam in uenis est plenitudo, & causa antecedens, quæ hoc auxilium maxime, exposcit, ut cū de papulis inferius agam, demonstrabo Galeni etiam testimonio.

Multis itaque omisissis, quæ dici possent de hac materia breuiter concludendum censemus, si reliqua consentiant, modoque uires consent, uenam in febrem pestilenti esse secandam, & quoniam cito vires cadere solent, morbusq; est maximus, q̄ cito suas operationes exercet, ideo ad hoc auxiliū, & ad alia est festinandum, si minus sero sapient Phryges; hancq; fuisse mentem Hippocratis, & Galeni pater 6. epid. 7. primo, qui in curatione anginæ illius pestilentis uenam secari iuber, si totum corpus plenum ad affectum locū materiā transmittit; & uniuersali euacuatione per sāguinis missionē, & particulari et utebatur; ut ibidem constat. Purgabat præterea, si ad affectum locum, corpus humores transmitteret sua qualitate infestantes, ac peracta uniuersali purgatione, ad localia ueniebat, quod & a Galeno probatur.

Lib. 2. ser. Acrius præterea in pestilentibus, & carbunculis uenæ sectio
1. ca. 125. nem, inquit adhibemus, statim in principio non autem cibi contractionem, fames enim peiorem materiam facit, & uires in his conscindit, quas integras seruare uolumus in omnibus febribus, maxime pestilentibus.

Lib. 3. c. 7. Celsus inquit si uires sinunt, sanguinem mittere esse optimum, præcipue si cum dolore febris existit, ut iam dictum est.

Paulus cum dixisset carbunculos etiam fieri ex quibusdam popularibus causis, unde pestilentes denorat, eos curat, nisi par
L. 4. c. 15. ui fuerint, uenæ sectione, usque ad animi deliquium facta, eandem imperat in bubonibus; licet quis dicere possit eum non
Paulus li. intelligere de pestilentibus, ueruntamen idem Paulus, & Aet.
2. cap. 36. & Oribasius in febre pestilenti ex sententia Rusi uenæ sectionem imperant.
Aet. 2. 1.
cons.
Oribas. 7.

synops. 25. Neque est, ut quis cum Fallopio dicat eos de præseruatione non de curatione pestis intelligere, cum postquam uenæ sectionem imperarunt, dicant. Quod si ardore exarsuat æger, & flamma usque ad pectus ascendat, & cætera quæ sequuntur in febris-

febris ardentibus, tantummodo contingentia, & malignis sicuti sunt pestilentes, de quibus ex professo illis in locis tractant; iidem authores iubent, nedum venæ sectionem, sed, & alias omnes euacuationes in febre pestilente fieri debere, & etiam in bubonibus, carbunculis, eoque magis, quoniam in pestilenti febre, ut plurimum adest partium internarum inflammatio, ut supra dictum est.

Quod si Rasis visus est eam denegasse, tunc scias, inquit Nicolaus Florentinus, quod eam prohibet, quando accidentia superueniunt, malignaque materia vincit, quod in principio non fit, quando venæ sectionem conuenire diximus; quod si superueniret, unde vires certum est non conuenire, sicuti neque in alijs febribus.

In papulis etiam diximus venæ sectionem non esse denegandam, ut cum de Variol. dicemus, nam est author Galeni 6. epidem. 2. 30. qui docet humores ad cutim vergentes, quando est maxime humorum abundantia in corpore, prius vel purgatione, vel venæ sectione uacuandos.

Oribasius præterea Galenum sequutus in exanthematibus euacuatio imperat.

Aerius etiam, quando pustulæ, culicum moribus similes, vibicesue apparēt in corpore, in principio, si nihil impediat venæ sectionem imperat.

Vnde Hippocr. inquit, ubi fauces ægrotant, & tubercula nascuntur in corpore, & ex vrinis cognoscit medicus, vna corpus ægrotare non esse tutum nutrire nos docet; unde prius purgandum etiam corpus docet Galenus.

Neque obstat malignitas in periculis existens, ut aliqui arbitrati sunt; nam est authoritas Galeni, qui cum papulæ nigræ, cum macula humorum in pede apparerent venam secandam iubet.

Nostram sententiam tenet etiam Vales. 7. epid. 78. & locis ibi a me notatis, & Mercatus post euacuatione copiosiore a basilica factam, saluatellam secat in malignis febris, ubi papulæ apparent, maximo cum usu, ut ipse demonstrat lib. de Iud. med. fol. 256.

Non obstant rationes in contrarium adductæ, nam quod de viribus dicunt, dicimus nos venam secari, antequam cadant,

Hh quod

*Oribas. de
morb. cur.
col. 626.
Act. lib. 2.
ser. 1. c. 129.
2. Ap. 15.*

1. ep. 3. 26

T R A C T A T V S

quod si subito ceciderint, sicuti vsu euenire in diaria, & hec-
ca pestilenti supra diximus, iam deplorati sunt tales ægroti, ac
propterea nec vena secanda, nec aliud strenuum auxilium, sed
solis antidotis vtendum, & cibis optimi nutrimenti, ut antea
diximus.

Quod vero in alijs venenis non detrahatur sanguis, nisi
quando totam massam sanguinis infecerint, id fatemur, & pro-
bamus. Verum non est par ratio, quia in febre pestilenti aer
pestilens ad cor per inspirationem, & per arterias ad cutim ter-
minantes tractus cor primo afficit, & non tantum humo-
res in cute existentes, vel in partibus exterioribus, vt contin-
git in moribus animalium virulentorum, Sed putredo est in
venis, vt supra probauimus, quare ob hæc vena est secanda.

At vero si papulæ, aut carbunculi, aut bubones critice appa-
reant, tum alleviatione morbi concludunt rationes dictæ, non
venam esse secandam. Verum quando symptomatice appa-
rent, sicuti vt plurimum fit, non impediunt venæ sectionem;
quam alia signa indicant, in principio ergo, vt nos diximus,
quando aliquid utiliter excerni non solet, quamprimum secan-
da est vena auctoritate maxime tantorum viro-
rum, ut omittam, quæ ab Arab. dicuntur.

Ex quarum author. pariter constat purgationem etiam con-
uenire, quam nemo negabit, si cum putredine alij humores a
sanguine abundauerint, ut ferè fit hoc tempore pestilenti, a

qua vis causa contingat, ut ex supradictis, vnicui-

que notum esse potest. Præterea veri-

simile est cum lues ista totam

sanguinis massam

occu-

pare soleat, alios etiam humores

præter sanguinem in-

ficere.

Cap. LV.

ÆTERVM an quando, & purgatione, & venæ sectione opus est, præferenda sit purgationi euacuatio per uenæ sectionem, an e contra, in dubium reuocatur.

Ego vero sic de hac re statuendum censeo.

Si cognouerimus in ventriculis, vel communibus vijs abundare excrementa, vt ferè fit, quando pestis ortum habuit a cibis mali succi euacuanda prius sunt, vel vomitu, & clysteri, vt pauloante dixi, quod meo iudicio melius est, ne differatur venæ sectio, quam nunc supponimus esse necessariam, uel si times hoc modo non posse fieri conuenientem purgationem, aliquo leui medicamēto tempestiuus exhibito, quo etiam eadem die post octo, uel decem horas, ab assumpto medicamento, uel postquam iudicaueris peractam fuisse eius purgationem, fieri possit uenæ sectio, consulendo tamen interim uires.

Et semper memoria tenendo, quod si a prauis cibis ortum pestis habuerit, quoniam corpora cacochema sunt, potius ea egent purgatione, quam uenæ sectione, ut etiam Ras. notauit, & semper memoria tenendum est, quod Galenus laudat medicos, qui parcius mittebant sanguinem, ut supra dixi.

*L. de Cib.
bon. et ma
li succi.*

Vnde soleo ego talia corpora antequam in febrem cadant paulatim, & leuioribus pharmacis sæpius reperitis ea purgare, & interim cibis boni chymi, & facili nutrimenti nutrire, ut sic ad probiorem redacta sanguinem, uenæ sectio tutius fiat, non tamen facile ducere alium debemus. i. esse multum audaces ad purgandum, ut Celsus iuber.

Verum si febris iam eos detinet, post unicam purgationem leuem (nam fortiora medicamenta non ferunt, et ex eorum usu prompte cadunt in fluxum, qui eos perimit) modo uires consent, uenam secandam censeo, parce tamen, quia cito uires cadunt, potius postea eā reiterando, si expediens fuerit, ut per epicrasim eos cures, eoq; libētius detraho sanguinem, quia sæpiissime interiora urunt, & inflammata sunt in febre pestilenti, ut antea dixi, quo in casu quantum timere pharmaca debemus præcipue fortia, & quantum ualeat uenæ sectio constar.

H h 2 omni-

T R A C T A T V S

omnibus, sed præcipue ab Hippoc, ipso 4. acut. in textu obseſſa inflammatione hypochondria, de qua re, cum de putridis febribus.

Scio multa alia poſſe in medium adduci, de hac quæſtione. Sed hæc ne longior ſim omitto, hoc unum dixerim, licet multa Valeſ. dixerit, eum tamen non legiſſe omnia Galeni loca, & maxime 6. epidem. 6. 5. ubi habet hæc uerba, dolentibus oculis corpus uniuerſum, antea expurgamus, deinde ſi ſanguinis adfuerit multitudo ad uenam cubiti exteriorem incidendam properamus, &c. ubi conſtat Galenum præmittere purgationem uenæ ſectioſi, uerum de hac re in noſtris contradicunt.

Sed iam ueniamus ad magis particularia, ut quomodo fieri poſſit uenæ ſectio melius cognoſcant omnes.

Ficinus ab anno 14. uſque ad ſexageſimum nos ſanguinẽ de trahere iubet, ſi putredo fuerit in ſanguine, uel in humoribus ſanguini permixtis, ſatius eſſe ratus, uenenum per uenæ ſectionem expirare, quam ſanguine non euacuato, ægrum magnopere cruciari. Tu non ætatem tantum ſpectabis, ſed alia, quæ in ſecandauena ſpectari ſolent.

Vult autem Ficinus nos partiſi uenæ ſectionem, ſaltem in duas uices, interponendo ſex horas, ab una ſectioſe ad aliam.

Detrahit unc. x. in ſanguineis, & robuſtis. In mediocriter robuſtis unc. viij. in debilibus firmo tamen pulſu exiſtente unc. iiij. uel unc. ij. uel ad minus unc. j. & inquit, quod ſi bilis prædominarit unc. ij. ad plus debemus extrahere. Sunt multa obſeruanda in quantitate ſanguinis detrahendi, quæ a Galeno, & ab alijs nota ſunt.

Secundam autem eſſe uenam ante tertiam diem ratione uirium; quæ tamen ſi poſt tertium, & poſt ſeptimum etiam ualerent cæteris conſentientibus, quolibet tempore ſecari poteſt, ut optime in methodo docebat Galenus, uerum tempore peſtilenti rariffimum eſt, tamdiu uires firmas permanere, & præterea in quarta ſolet fieri aliqua criſis, ob quas rationes raro ſecamus uenam, niſi primis diebus.

Poſt uenæ ſectionem in ſanguineis (modo ſcilicet, nec papulæ, nec bubones, nec carbunculi appareant, cum alleniatione morbi) aperit hæmorrhoidas fricando eas, cum ſolijs ficus, uel alia re aſpera, uel ſucco cæpæ, uel uentofiſ, uel lanceola, uel

ſan-

sanguifugis applicatis ; quod laudo potissimum in his quibus retentæ sunt consuetæ hæmorrhoides.

Et si aliquid venæ sectionem prohibeat, ut ætas, nec enim in totum, inquit Celsus, curandi sunt pueri, ut seniores, tunc in pueris ducenda est alius, & nutriendi sunt leuibus cibis, in his enim parcius agendum, inquit Celsus; & præterea in pueris, & in imbecillioribus Ficinus loco sectionis venæ, aperit hæmorrhoidas, etiam bulla apparente, modo scilicet, cum morbi alleuatione non appareat.

Sunt etiam sanguifugæ locis conuenientibus applicandæ, quibus uti soleo, vel ventosas, cum scarificatione adhibere possumus, vel etiam scarificationes solas, quæ quantum in pestilente febre conferant expertus est in se ipso Oribasius. Scarificentur autem primo suræ, idest, partes carnosæ crurium a malleo supra, parte inferiori incipiendo; & sursum ascendendo, usque ad mediam partem carnosam; ut sic sanguis defluens non impediat sectionem, liganda autem prius esse crura, & aqua calida abluenda, nemo est qui nesciat.

Scarificationes autem sine ventosis, & cum ventosis fieri possunt, ac proinde, male dixere nonnulli ventosas scarificatas nihil esse aliud, quam scarificationes antiquorum.

Alij si virjum robur adest, eodem tempore utramque basilicam secant, ne si ab vna tantum trahatur, sanguis venenosæ qualitatæ particeps a parte dextra ad sinistram fluat. Verum recentius meo iudicio Nicolaus Florentinus, qui admonet procurandum esse nedum vena secatur, materia super membra, principalia transeat, ac propterea in bubone, & carbunculis nõ debet fieri, inquit venæ sectio ad opposita reuellens, sed debet trahi ad extrema, illi membro supposita, & super ipsum membrum, licet sint qui dicant, secta saphena oppositi pedis quando bubo est in inguinibus; minime trahi materiam venenosam ad hepar. Tu veto sic procede.

Si bubo nihil ue simile apparuerit cum adfuerint signa, quæ demonstrant sanguinem detrahendum esse, intrepide basilicam dextram secato, ut sic plenitudo totius corporis euacuetur, metiendo quantitatem, ut fit in alijs morbis, modo tamen parcus semper hoc tempore detrahatur sanguis, vel etiam Celsi testimonio.

T R A C T A T V S

Altera die secetur basilica sinistri brachij partiendo. s. quantitate sanguinis, cum præsertim vena hac secta vapores a corde euacuentur Auicennæ, & multorum aliorum testimonio.

*II. Tertii
de canon.
uniuersal.
& ad cur.
cordis, &
confirmat
IO. 3. de
Asthmate*

Interim dum vena secatur cordi, vel sub axillis ea remedia applicabis, quæ supra, cum de præseruatione egi adnotaui, vt interim cor defendatur, vt ibi dixi.

Et licet Ras. cū omnia signa prædominantis sanguinis videret cum virium robore ad animi deliquium vsque detrahit sanguinem tutamen dicto modo te geret, maxime quia quando adest humorum corruptela a tali euacuatione abstinere etiam seipsum Galenus alioqui in secunda vena audacissimus, quanto autem magis abstinere nos debemus in pestilenti febre a tali sectione in quo non corruptela modo, sed venenum prorsus adest?

Recte Celsus inquit non facile sanguinem mittere in pueris scilicet, non facile ducere aluum, non cruciari vigilia, non fameue, aut nimia siti, in summa ab his extremis cauendum.

Quod si non plethoricæ dispositiones signa adsint, idem Ras minus detrahit plus minus, prout plura, aut miiora signa sanguinis prædominantis adfuerint crudorum vero humorum, si signa adfuerint, nullo modo secat venam, sed purgat corpus.

Non desunt, qui die eadem, clystere euacuant, & venæ sectione, & per sudorem; verum hoc tantum alexipharmacis fiat; idque caueto ne nimis defatigatam iam naturam fatiges. Et hæc quidem si non ad
est bubo, aut aliud
simile.

AT vero si sine alleviatione bubo, aut carbunculus apparuerit in inguinibus antequam venam feces cucurbitulas natibus, & coxis applicabis magnas, quas alij etiam applicant super ipsum bubonem, aut carbunculum; quod forte fieri potest si non adest intensissimus dolor; alij super ipsos stupas, uel spongas, licet stupas magis laudat madefactas in decoctione malvæ, & chamomilæ, vel alia simili attrahente, tepidas applicant, ut sic materia venenosa ad iam affectas partes, & ad inferiores attracta reuocetur a corde.

Secari autem debet eiusdem pedis saphena, licet in plethorica dispositione oppositi pedis venam secandam aliqui suaderent, quorum sententiam non reprobatur Nicolus modo stricta fiat sectio, ut sanguis subtilis qui est causa antecedens primo euacuetur, postea eiusdem pedis saphena est secanda ad euacuandam materiam coniunctam; verum raro datur tanta plethorica affectio, præsertim tempore pestis, quo unusquisque studet corpus mundum tenere, hac venæ sectione facta sub signo ipso ponantur uentosæ, cum scarificatione, uel fiant scarificationes, uel etiam uesticatoria fiant sub mamas, uel in coxis, vel cruribus, inquit Nic. uel sanguisugæ ibi applicentur, & interim liniantur loca inter signum, & cor theriaca ipsa, quia pellicit ante se uenenum, & prohibet raptum eius ad cor, ut multi dicunt, ego eam cum aceto dissoluerem, possumus etiam uti alijs similibus antidotis.

Aduertendum autem, quod si esset prægnans, quæ peste laboraret, quod nec saphena secari, nec dicta inferiora remedia, sine periculo abortus fieri possent; ac propterea ab istis abstinendum: & brachia sunt scarificanda, uel eisdem sanguisugæ applicandæ, uel etiam natibus, & hoc quando signum, uel bulla non apparet in partibus inferioribus, nam in tali casu forte melius esset nihil horum tentare meo iudicio.

Verum si bubo in collo, uel post aures, uel a collo supra oriatur, siue carbunculus, siue morbi alleviatione, siue symptomatice, cephalica eiusdem lateris secerur, uel uena prope digitum
ma-

T R A C T A T V S

magnum, quæ est cephaliæ uicaria, deinde quæ in fronte est, aut etiam quæ sub lingua.

Præsertim si angina adesset, uel tonsillarum maligna inflammatio, & dum secatur uena, seruentur quæ supra dixi.

Et quando, uel ob ætatem, uel uirtutis imbecillitatem, aut aliam ob causam prohiberetur uenæ sectio, eius loco hæmorrhoides prouocentur, uel fiat scarificationes, & uentosentur loca, quæ sunt a collo infra, & ibidem applicentur sanguisugæ; non circa emunctoria ipsa cerebri, inquit Nicolus, ubi adest signum, sed ad collum, ad spatulas, ad brachia, ubi etiam uesticatoria applicari possunt, & interim loca inter signum, & cor liniantur theriaca, ut supra.

Si uero signum appareat circa cordis emunctoria, ut sub axillis, brachijsue, aut partibus circumstantibus, ut a fontanella colli usque ad umbilicum, Secetur basilica eiusdem lateris, nisi forte in maxima plethora, de qua re supra, & seruentur quæ dicta sunt, dum secatur; a sectione autem ad brachia, uel manus, uentosæ applicantur, aut sanguisugæ, aut scarificationes fiant, & uesticatoria etiam excitentur; & interim loca inter signum, & cor liniantur theriaca, ut supra.

At uero si papulæ per corpus appareant, sine morbi alleviatione, siue in principio morbi, & symptomatice ob rationes dictas, & alias, multas dictas, & a Vallesio, & a Mercato præcipue ne materia maligna diutius in uenis contenta sanguinem inficiat, secetur basilica, uel etiam communis, si & a Mercato loco supradicto, caput affectum uidetur, & die etiam sequenti secetur saluatella quam scissionem, maxime etiam momenti experientia se inuenisse, dicit Mercatus in malignis febribus, & his, quibus maculæ illæ uulgares apparent, uel ab utroque latere detrahatur sanguis, ut supra dixi, maxime si cor defatigari percipiat, ut fumositates, siue uapores a corde euacues, & reuellas.

Eadem die, uel quam citius poteris, applicentur uentosæ cum scarificatione, ubi præcipue papulæ apparent, ut in natis, coxis, lumbis, hypochondrijs, brachijs; & etiâ in spatulis, licet circa regionem cordis, quod factis alijs dictis euacuationibus tuto fit, ad repellendum a partibus interioribus, ad exteriora, fuliginosa illa excrementa: unde postea etiam melius, cor excitatur, interim seruando quæ diximus supra, dū uena secatur.

Et

Et a venæ sectione, & post dictas alias reuulsiones si morbus diutius perseueret, non erit inconueniens, si nihil obstiterit vesicatoria in cutribus excitare, vt sic continuo reuellamus a corde, de qua re infra Cap. 58. Quod si aliquid uenæ sectionem impediatur, utere cucurbitulis dictis in regionib. applicatis, de quorum vsu, uide Hippocr. lib. de Vsu cucurb. Celsus præterea inquit quod quibus uires non patiuntur ex uena sanguinem mitti, cucurbitulas applicamus, auxilium minus sane vehemens, sed magis tutum, & quod neque cum periculo est, etiam si in medio febris impetu, etiam si in cruditate adhibeatur. Præcipue autem meo iudicio conueniunt, quando solet naturâ per cutim noxios humores expellere, ut in periculis, de qua etiam nonnulla, infra cap. dicto 59.

L. 2. c. 11.

Facta uenæ sectione, uel cucurbitulis applicatis, detur de nouo aliqua antidotus, cum aliquo syrupo conuenienti, uel saltem cum aqua stillatitia, uel cum iure alterato, nec enim matutino tempore, tantum huiusmodi auxilia, sed & ante cœnam, & media nocte utiliter dantur, vt & continuè pesti resistamus, & humores præparentur, & viæ aperiântur.

Post dicta non expectata coctione modo vires consent, & crisis signa non adsunt, & Ficinus, & alij. probatissimi niri aliquo medicamento leui saltem purgationem tentant. Nam Celsus inquit, quando celerius huiusmodi tempestates corripiunt, eo maturius auxilia etiam cum quadam temeritate rapienda sunt, neque expectanda est bona crisis in peste, neque coctio, quam neque moliri natura potest, vel quam saltem virtus expectare non potest prius a veneno uicta, nisi prius aliquod ueneni cum humoribus extrahatur, inquit Ficinus.

Lib. 3. 7.

Adde quod quando humores concoqui non possunt exsiccandi sunt, atq; euacuandi Hippocratis, & Galeni decreto.

6. ep. 2. 31

Attamen licet nulla adesset, vel parua concoctio, & appareat aliqua excretio a natura, cū alleuiatione facta, ut bubo, carbunculus, papulæ, caueto a purgatione, à qua etiam cauendum si obfessa fuerint inflammatione hypocondria, & alia signa adfuerint, quæ illam prohibeant ab Hippocr. dicta, & a Celso loco supradicto.

4. Acut.

Si vero excretio dicta fiat sine vlla alleuiatione, purgabis, ut dixi leuibus medicamentis obseruando, quæ dum secatur

T R A C T A T V S

uena obseruanda esse diximus. Sic Aetius in doloribus iun-
cturarum procedit, ne materia agitata a medicamento, vel a
venæ sectione mota massa sanguinea, concurrat ad loca affecta.

Non tamen eos probo, qui sapissime dant purgantia medi-
camenta, licet etiam leuia sint, tamen quia coctionem impe-
diunt, quæ quiete fit, tum quia crîsim aliquam impedire pos-
sunt, tum quia aliqui sæpe humores mouentur, qui cum non
perfecte educantur irruunt in partem aliquam nobilem, tum
etiam, quia non est tutum sapius malignos istos humores per
intestina deducere, ne tandem dysenteriam pariant incurabi-
lem. Vnde Hippocr. purgationes inquit multos offendebant,
& multos sustulit uenter, a fluxu illo colliquatio scilicet. Et si
caput afficeretur in papulis, ut fere fit, clysteribus mollibus po-
tius, quam continuis pharmacis prouidendum, & procuran-
dum, ne uenter astringatur.

*3. epid. 56.
& seq.*

Completa euacuatione, & sedata agitatione pharmaci, ali-
quam antidotum dabis, ut antea admonui, non tamen dabis
eam, et maxime si theriacam habeat, antequam peracta sit pur-
gatio, quia theriaca, si bene parata fuerit pharmaci operatio-
nem impedit, inquit author, l. de Ther. ad Pis.

Interim tamen ad restaurandas uires acidum citri dare, uel
aquam carnis supradicto modo paratam. Maxime autem post
dictas euacuationes sudorifici antidoti continuari debent, in
papulis enim rutior est euacuatio, quæ fit per cutim. sint tamen
leuia sudorifica, neque suffocet tegumentis parientes, sed me-
diocriter tecti expectent, sudorem non violenter prouocent.

Abstinendum profecto a medicamentis fortibus, & ab his
præcipue, quæ uomitum mouent, quale est antimonium a mul-
tis commendatum, licet enim leuia vomitiua non damnem,
quæ materiam in ventriculo contentam euacuare, sine noxa
possunt, præcipue quando nauseabundus est æger; tamen non
ruto materia per totum corpus sparsa mouetur uersus spiri-
tualia, nec ruto euocatur ad uentriculum a reliquo corpore.

Gentilis, & Iacobus Carpenfis, & Fallopius, licet talia medi-
camenta non commendarent, tamen copiose alium deicien-
dâ esse suadent; ego scâ moneara omnia interdico, præcipue ne
causetur fluxus ille, qui omnes tollebat Hipp. tempore.

Leuiores commendo, inter quæ etiam locum habere posse
cre-

crediderim, & reubarbarum, & agaricum modo sit optimus.

In principijs laudo, hoc. Recipe syrupi ros. sol. unc. iij. man-
næ electæ unc. i. syrupi de cicor. cum reub. compl. unc. ij. decoct.
florum, & f. cord. q. f. cui libenter etiam admisce unc. i. syrupi
de acetos. citri, uel Recipe syrupi ros. sol. unc. iiii. reubar. electi
drac. i. decoctionis tamar. & florum cord. q. f. misce. Si loco
reub. uis ponere drac. i. elect. de succo ros. vel ros. mes. vel dia-
mannæ, vel alterius similis id facias, ego libentius alijs utor,
eoque magis quia quæ dixi, uermes etiam enecant, qui ut plu-
rimum, cum peste molestant.

Si bolum maluerit æger. Recipe diaprunis simpl. uel lenit.
uel diachatol. drac. vi. reub. elect. scrup. iiii. uel si pituita peccat
agar. troc. scrup. iiii. pulpæ tamar. drach. ii. misce, & f. b. elige,
quod uis secundum materiam peccantem.

Vel si humores adusti fuerint, & etiam maxime serofi. Reci-
pe syrupi de fumo terræ sol. de quo supra cum de præseruatio-
ne, unc. iij. syrupi ros. sol. unc. ii. mannæ electæ unc. i. decoct.
supradictæ q. f.

Si seniora cupis. Recipe floris casie nouiter extractæ drac. i.
s. pulpæ tamarind. drach. ii. misce, & f. b. uel Recipe diapru-
nis s. aut diasebesten lenit. uel elect. lenit. uel diacathol. drac.
x. & f. b. uel Recipe floris casie nouiter extractæ drac. x. pul-
ueris diamarg. f. uel diarhod. abb. uel sem. citri drach. s. uel
alterius similis, misce, & f. b. uel Recipe mannæ, ex fol. fraxini
collectæ si habetur, optima est enim, & uenenis omnibus resi-
stet unc. iij. detur cum decoct. tamar. tamarindi enim, & syru-
pus ros. sol. & omnia quæ ex rosis parantur mihi, maxime ari-
dent, refriger. enim, & siccant, putredinem emendant, humores
in primis uis peccantes nulla perturbatione purgant, aliud Re-
cipe tryferæ persicæ drac. vi. reubarb. electi drac. i. misce, & f. b.
aliud Recipe reubarb. electi drac. ii. squinantigr. v. uel eius lo-
co spicæ nardi tantundem infundatur in unc. ii. infus. solutiuæ
ros. per decem horas, deinde facta forti expressione coletur,
cui adde mannæ electæ unc. ii. syrupi ros. sol. unc. i. s. misce, &
f. p. his uel illis utere, & in principio, & etiam progressu tem-
poris post aliquam præparationem, maxime post septimam, si
interim nihil decretorii aduenerit. Confectio hanc, tunc tem-
poris potest dari materia adusta, uel etiam pituitosa peccante;

T R A C T A T V S

ualet elect. de citro sol. humoribus omnibus peccantibus, de quo supra; quod si quis pilul. maluerit, licet in febre non sunt, adeo tutæ, eo quia impensius calefaciunt tum potes, uel eas de tribus, cum reubarb. uel communes dare, quas si minus purgare credideris, cum mediâ parte pilul. aggreg. uigorabis, ut Recipe pil. de tribus, cum reubarb. aggreg. an. scrup. ii. uerum post pilulas propina feri lactis depurati, & cum tamarindorum pulpa præbulliri ad minus unc. vi. syrupus sequens diuinus dicitur in curando, & præseruando a peste. Recipe corticum citri, rad. capparorum, berberorum, sand. spodii an. drac. ii. gario phyllaræ, melissæ, buglossæ, borag. cichoreæ an. man. i. acetosæ, prassii, hepaticæ an. man. i. s. scariolæ syluestris drac. ii. seminum cucurbitæ, citruli, cucum. peponum, uiolarum an. man. i. thimi epithimi, agarici, reubarb. senæ polipod. q. an. drac. ii. facci abfinchii, sumiterræ, ebuli, plantag. an. drach. vi. mirabol. thebul. drac. i. citrinorum drac. s. diagridi drac. ii. sacchari albi lib. 2. fiat syrupus arte, qui acetosetur, aceto, citoniorum. Attribuitur hic syrupus magistro Petro de Tussignana; ego addo alia, quæ magis pesti resistunt, quæ supra potes habere, in robustis non habentibus uentrem lubricum ab. unc. i. s. ad unc. ii. cum aqua buglossæ, semel in septimana licet bis, & ter cum dat Montagn. tam in ægris, quam in sanis, & si derur, cum antidoto de sanguine, uel alia ex dictis; ualet magis. Eundem syrupum, & Montagn. & Ficinus describunt, uerum uariante in dosi. factus est ad similitudinem tryferæ persicæ, licet magis soluat.

Cap.

Cap. LIV. De medicinalibus contra omnem pestem.

Dost dictas euacuationes, tam per venæ sectionem, quam per purgationem factas, quo tempore etiam diximus esse procurandum dare aliqua, quæ pesti aduersantur; danda sunt syrapi, aut decoctiones, aut apozemata, aut antidota, quæ humores quidem contemperent, & præparent, & vias aperiant, sed multo magis veneno huius pestilentie aduersentur. Siquidem, ut iam supra diximus, hæc indicatio a pestilentib. seminariis desumpta alias indicationes vincit; & præterea non est, quod ægrotantibus negotium faciat humorum cruditas illa communis, cuius coctionem postulamus, sed malignitas illa quæ coctionem emendari non potest, ac quæ exsiccati postulat, & euacuari, ut supra dixi; dentur ergo syrapi appropriati humoribus peccantibus, de quibus, cum de febribus putridis, quibus ea miscebis quæ pesti aduersantur.

Recipe syrapi acetos. citri vnc. j. de succo acetosæ, acetosi s. an. vnc. s. decoc. infra scriptæ vnc. iij. misce pro syrupo, decoctio sic paratur.

Recipe acetosæ man. j. cichoreæ, cicerbitæ, endiniæ, borag. an. manip. i. melissæ, capil. ven. an. manip. s. scordei, scabiosæ, florum cord. ana. p. j. rad. tormentillæ vnc. j. rad. angelicæ drac. ij. seminum, & corticum citri, an. drac. j. sem. acetosæ drac. ij. sem. cor. fan. drac. s. hordei manip. j. f. decoctio secundum artem ad med. consumpt. deinde coletur, in colatura per noctem infunde terræ sigillatæ, vel boli arm. or. puluerizatæ, & præparatæ modo super dicto in petia lineæ raræ ligata, & mane leui facta expressione in dicta decoct. misce cum dictis syrapis, & propina; adde de q̃q̃ decoct. si vermes magis infestant agrimon. granum, & si peccatus liquiritiam, & passulas, & caricæ, quæ etiam ad cutem movent, vel exhibebis margaritas, aut pulueres cordiales, vel aliquâ antidotum ex dictis, cum dicto syrupo, aut ante cum cochleari, & syrupum superbibat.

Aliqui berberorum lib. i. in 10. vel 12. lib. aquæ cum frusto panis, vel cum aliquibus sem. feniculi per nocte infundunt mane colant, & cum syrupo acetos. citri, vel cum zuccharo, aut

zuc-

T R A C T A T V S

Alpinus 4 zuccharo rosato largiter propinant.

de medic.

Aegipt. 1.

Sunt qui stillatitias aquas ad balneum mariæ paratas anteponunt decoc. quia tenuiores cum sint, promptius penerrant, & citius operantur, cito autem auxilio agemus; dentur ergo aquæ acetosæ, borag. rosarum, cichoreæ, cicerbitæ, trifolij acetosi, endiuia, & similia, cum dictis syrupis, & antidotis.

Syrupus etiam de limon. & granatis de berberis, siue ribes, de agrestæ, acetos. s. de cichorea, de endiuia, de borag. oxizac. rosatus simplex, qui misceri debent cum syrupis, qui humorem peccantem respiciunt.

Et quoniam ad cutim euocare optimum esse censent, maxime post purgationes, ad quam, ut plurimum in his morbis natura mouere solet, optimum fore iudico decoctionibus dictis hordeum addere, & alia huiusmodi quæ, absque calefactione sudorem mouent; nonnulli rad. cannarum, alij chinæ radicem addunt; verum ista potius, quando in declinatione est morbus, & nullam aliam natura euacuationem tentauerit.

Et quoniam morbus iste continuo maxime fatigat naturam, & citissime solet ad malum terminare, ideo bonum est continuo etiam contra ipsum præliari, & ab eo nos se defendere, & ut Celsus monet, quo celerius eiusmodi tēpestares corripiant, eo maturius auxilia etiam, cum quadam temeritate rapienda sunt, propterea ego non in diluculo tantum, ut mos est, vel in declinatione accessionis, si aliquam habet febris accessionem. Sed etiam (modo febris accessio, aliquodue accidens non repugnet) ante cenā per tres horas, aut apozima aliquod propino, aut syrupum, aut aliquam decoctionem, ut est antedicta, aut aliquam stillatitiam, cum aliquo antidoto, velius alteratum, cum dictis herbis pesti resistentibus prius, cum cochleari aliquem puluerem ex dictis, vel aliquam antidotum, de quibus supra abunde exhibendo.

Recipe prædictæ decoctionis libras sex, quibus adde succi acetos. citri, vel limonum, vel granatorum acetosorum unc. iij. zuchari albi vn. iij. misce, & vnica bulliat ebullitione, ita ut zucharum dissoluatur, & serua vsui, demum modo antedicto.

Vel etiam sæpius in die, cum aliqua antidoto, & si fuerint vires debiles, vel saltem eorum casum times, ob mala accidentia aliqua, quæ ut plurimum adsunt, sicuti, antea patet, vel etiam

ob

ob malignitatem morbi ipsius, in die, quando transacta fuerit tertia hora post cibum assumptum aquam carnis stillatitiam, cum succis dictis acidis, vel etiam cum puluere cordiali, aut aliqua antidoto dabis.

Aliqui laudant syrupum, qui est. Rec. succi acetosæ, & borag. buglossæ, melissæ, prunorum acetosorum; omnia per residentiam depuratorum, aquæ nenuf. endiuia, acetosæ ros. an. quartariū. i. Sidal. alb. & rub. an. drac. j. coriandr. præpar. drach. ij. rosarum rubearum unc. s. zucchini quartar. tres, vel quantum sufficit, ut f. syrupus arte, uel Recipe succi melissæ, borag. buglossæ, ci choreæ an. vnc. iiii. acetos. citri, vel limonum, vel aranciorum, vel granatorum acetosorum vnc. s. aceti albi unc. s. sacchari lib. i. f. syrupus, vel iuleb. addendo si lubet aquam ros. & acetosæ.

Ioannes e Saliceto prædictis syrupis purgantia addit; verū quotidie uti purgantibus, non laudo rationibus antedictis, eo-que magis, quia coctio, quam syrupis tentamus coctione fit, ut lib. de ratione in acut. patet; & præterea naturæ motus potest impediri. Si tamen quis, per interualla ad mouendam aluum, cum dictis infundere voluerit fol. fenæ, & tamarind. an. drac. ii. per noctem, & post unicam ebullitionem mane colatum propinare, non erit ab re, uel syrupum ros. sol. uel mannā, aut casiam illis miscere.

Post debitam præparationem natura nihil mouente cretice, purgandum corpus est aliquo medicamento conuenienti, quod ex supradictis elige.

A purgatione frequentabis antidota ipsa, eo quia melius, tunc proficient, præcipue autem frigida dabis, si sitis intensa fuerit, & alia adfuerint signa internarum partium ardorem demonstrantia, quæ solent dari, cum aquis stillaticis cordial. & pesti resistentibus, ut hoc pacto etiam intemperies febrilis emendetur, & seminaria pestis extinguantur.

Quod si nullum incendii signum adfuerit, neque profuerint refrigerantia antidota, si ex re sibi visum fuerit calidis uti, ea causa aliquā potionē refrigerantē dabis, ut supra docui, ubi antidota eliges, & memento illi, quod magis urget attendere, soli si imminet periculum in mora, non soli, sed altero non neglecto, quando morbus dat inducias, ut supra de mente Galeni dicebam.

Hoc

T R A C T A T V S

Hoc etiam tempore si ad extinguendum febrilem calorem non sufficiunt antidota, vel alia similia frigida potum largiorē damus, ex Pauli, & Aërii sententiā, largiorem dixi, quia si copiose non datur nihil conferet, ut cap. de causone dixi, & dicti aucthores admonent.

Refrigerantia etiam pectori admonenda suadent, pro hac intentione, ut infra apparebit, cum de sympt. istarum febr. agam.

Vbi etiam febris attenuata fuerit, inquit Celsus; aut leuata est, vomitu purgare oportet; & si pituita, inquit in stomacho coit, inclinata accessione uomere cogendus est æger. Tu leuiter uomitum prouocabis, naturā eum tentante, uel mouente, & in facile uomentibus.

Pari ratione sudorem hoc tempore, urinasque, & alias similes euacuationes, uel mouebimus, si occasio adfuerit, uel parueram eas euacuationes mouentem adiuuabimus. Canones obseruando a Galeno, & Hippoc. dictos, quæ nos tract. de Febris purgatis longiori oratione referemus; materiam horum auxiliorum pete supra cap. 44.

I. Ap. 21. Sat fuerit adnotasse, quod si naturam aliquam crīsim utiliter tentauerit, eam esse adiuuandam: nam quo natura uergit, & per loca conuenientia ducere oportet. Si uero nullam tentauerit euacuationem, & tamen morbus urget, & prædicta remedia conferre non uideantur, unde mortem timeamus; antequā penitus hominem morbus apprehendat; procurare debemus abscessus illos prouocare, qui soliti sunt iuuare morbum, ea est *6. ep. 3. 40* Hippocr. sententia. Si ergo tempore pestis, natura solet soluere morbum per cutim ad eam euocandi sunt humores, ut infra, cum de papulis dicam, & de uariolis. Si per bubones, sunt isti procurandi, si per urinas, sunt urinæ mouendæ, & sic de aliis; non tamen quilibet abscessus semper sunt procurandi, sed qui, ut dixi, solent tales morbos iuuare. Ad partem etiam quandoque prouocantur humores, quando pars dolet, uel alia signa habet humoris ad ipsam deriuantis. Sic sæpe dolores podagricos consuetos utiliter prouocamus, sic hemorrhoidas consuetas, quando præcipue eo uergit natura.

6. ep. 3. 41 Fiunt autem inquit Hippocr. ex aliis locis in alios morborum suscepciones, aut ob aliquem dolorem, seu laborem illius membri, in quod decumbunt, aut ob frictionem, aut aliquam

ab extrinseco aduenientem caliditatē, aut ob acre aliquod medicamentū irritans, aut ob humoris granitatem, aut propter cōmunem membrorum consensum. Ex quibus manifestum est quomodo medicus etiam possit decubitus prouocare ad partes aliquas, & quibus etiam remedijs. Emunctoria inguinum consensum cum iecore habent, quæ sub ascellis sunt cum corde, si tempore pestilenti solent fieri abscessus ad illas partes frictionibus, vel calorifico exteriori aliquo non ab re prouocabuntur, fomentatione puta rerum relaxantium & moderate calefacientium, vel etiā dolorem excitando & attrahendo cucurbitulis admotis, vel similibus auxilijs. si hæc non conferunt acrioribus medicamentis utendum, modo tamen nihil sit quod prohibeat. Quæ haberi possunt ab authoribus penè omnibus qui de sinapismis & phēnigm. siue vesicatorijs tractant. sic Ficinus in peste iubet vesicatoria fieri in brachio dextro, in parte anteriori sub musculo solito, vel etiam vbi tangimus pulsū non tam supra pulsū, & alterum in crure dextro sub talo. Non sunt tamen hæc remedia temere vsurpanda in febribus maxime. Verum de phēnigm. istis audio optime multa disputasse Excellētem Massariā nunquam satis laudatum, quare illi manus do libenter. Reuulsionibus etiam hoc tempore vti solemus, cucurbitulis, scarificationibus, ligaturis, & similibus, ad quæ dicta vesicatoria etiam pertinent, quibus reuulsionibus ad prohibenda accidentia sæpe vvimur, & ad reuellendum humores a capite, & a corde, sed iam ad superuenientia symptomata deueniamus.

Cap. LVIII.

Si itaque bubo appareat, post euacuationes dictas nunquam dimittendo vsam antidotum, ne forte retrocedat bubo, & ne ex eo vapores pestilentes petant membra principalia iubent vesicatoria sub ipso bubone applicari, & aperta teneri cum folijs caulium butyro inunctis, vel decoctione ex scabiosa, chamomilla, meliloto, & malua, spongia admota. tu potes vti diadictamu Galeni. Si ergo bubo fuerit post aures sub ipso in collo applicet vesicatoria.

K K

ficato-

T R A C T A T V S

ficatorium. Si sub ascella in brachio eiusdem loci affecti, si in inguine circa talum cruris è directo respondentis, si in iugulo anteriori apparuerit, applicetur retro, & è latere gutturis, si retro apparet, applicetur sub ipso bubone, nunquam autem fiat in parte anteriori, si in alia parte, applicetur sub ipso bubone per sex digitos. ita tamen vt nunquam apponantur in pectore ista vesicatoria inquit Ficinus. tu etiam caue ab arterijs, & venis, & nervis & tendonibus, nam vidi sæpe sequa accidentia sequuta quando istis partibus admota fuere.

Interim dum dicta vesicatoria vel aliz etiam reuulsiones & diuisiones procurantur, procurabis, ne materia mora petat cor, vel ad eos vapores mittat, vt supra diximus cum de venæ sectione & de purgatione verba feci.

Scito enim inquit Ficinus quod postquam venenum intrantum decurrit ad applicanda vt principalia membra sint per hoc alleuiata, nisi per bene & continue id ipsum trahas, & rectifices, & purges intrinsecū apostematis venenū, plus exasperatur, contractū vaporat ad intra & occidit. Idcirco loco ipsum fortifica constringendo vias eius intus suprascriptis antidotis, & ab extra. Lepithematib. & vnctionib. supradictis humores sæpius euacua, de qua re cum de purgādo diximus nostrā aperuimus sententiam, venenum plage inquit rectifica, nihil speres certū ex illorum spē sanitatis præter rationem, quinimo nec ad instans ob hoc à remedijs cesses, maxime si adhuc septimus non sit elapsus dies. nam eodem authore qui post septimum perijt diem mala potius cura id euenit quam huiusce natura morbi. Hæc Ficinus, quæ comprobant Aetij & Celsi documentum & multorum aliorum qui suadent in peste temere etiam omnia tentare. Illud tamē tu mēre teneas, morbis vt prosis, vel saltem non noceas: neq; id tibi videatur paruum aut contemnendum documentum, nam si temere aliquod auxilium adhibueris tūc huius præcepti vtilitatem cognosces, inquit Gal. unā cū Hipp.

1. Epid. 2. Ac proinde licet multi suadeant super bubonem ipsum nem
49. & 1. de pe in partibus, quæ interiacent à bubone ad cor reperiū
Cōp. m. 5. poni, ut est bolus arm. cum aceto & ol. ros. & aqua ros. quod re-
Gen. f. 63. medium etiam membra circumstantia defendit a corruptione, ut inquit Nicelus Flor. tamen timerem ego ne hoc etiam remedio prohiberentur humores a corde & à membris superioribus

rioribus & principalibus fluere ad locum affectum, ad quē continuum attrahere volumus, nisi forte tota materia venenosa ad locum iam fluxa esset, de quo quis potest esse securus. cū vt antea diximus continue venenum in corpore latens in suam naturam omnia vertere tenter? Tutius ergo meo iudicio fuerit reuulsoriis uti, & istis providere ne à loco læso ad mēbra principalia materia recurat, & ipsa membra interius & etiam exterius corroborare, ut antea diximus. Si quis tamen theriaca illinire voluerit interiācētes partes, hoc non prohibemus, de quo remedio supra cum de venæ sectione & purgatione agebam.

Volunt autem quando ex alleviatione morbi, & accēdētium speramus materiam totam in bubonem collectam esse, quod si fuerit in membro non emunctorio, neque in membro propinquo membrō principali, quod tunc ponantur repercussiva circumcirca si vero fuerit in membro principali, vel in emunctorio, quod ponantur tantummodo in parte quæ est inter principali & emunctorium, vt quæ est propinqua principali.

His peractis iam tempus est ad bubonem remedia applicare. Iubent itaque, si bubo liuidus est, & malignus sicuti vt plurimū in peste contingit, super ipsum ponere magnā ventosā, vt materia ad affectū locū trahatur, attamē si fluxus per se esset multus, timenda esset ex tali uentosa corruptio membri meo iudicio, & ne vehementissimus dolor excitaretur; hoc ergo in casu omitte hoc remedij genus, vel sub bubone ventosā applica, licet si uesicatorium sub eo excitatū esset, non esset etiam hoc necessarium. Si autem multus fluxus non esset eam ut dixi applicabis. Et postquā ipsam extraxeris, scarifica bubonem varijs in locis. & post scarificationē aliam uētosā applica, ut sic sanguinem extractas, quo extracto eam remoue, & tres sanguifugas purgas ad loca scarificata applicabis, quas cum plenæ bene fuerint, remouebis, & hic pullos uel pullos columborum per medium dorsi dissectos calore suo naturali calidos applicabis, remouendo unum, & alterum calidum admouendo, quando refrixerit alter. qui etiam calefieri possunt in decoctione calida Chamamillæ, maluæ, scabiosæ & similū. Alij horum loco Gallum sic applicant. Deplumetur gallus circa anum & si feces non excreuerit, procura ut eas excernat cum supposito ex sapone albo uel nigro cum sale, fecibus excre-

T R A C T A T V S

tis inunge si lubet theriaca præparata cum cæpa, vt antea adnotaui anum Galli, & Sale in ano indito, ipsum anum Galli loco affecto applica, interim stringendo os Galli vt ipse cogatur per anum venenum trahere, & sic per horam dimitte, & postea alium renouabis, & sic continue procede continuando tota die, donec venenum perueniat ad cor Galli, quod cognosces, quia tunc Gallus cito moritur. Alij Ranas applicant vt dixi de pullis. Alij emplastra attrahentia superponunt vt quod Recip. cæpæ, & scillij in partes minutas incisarum, ana lib. s. bulliât ad perfectam decoctionem, tunc pistentur & contusis adde mellis albi vnc. iij. terrebinthinæ, vnc. ij. pulpæ ficuum, vnc. iij. Alij nunces rancidas cõtusas applicant, alij raphanum alij sinapismos, & etiam vesicatoria.

Postquam ergo hoc vel illud attractorium ad locum remoueris, quibus tamen vti licet per diem. theriaca maxime cum cæpa præparata, vt antea dixi, locum affectum inunge. Postea quieti ægrum dimitte, & deinde hora conuenienti ipsum restantabis, vt dixi cum de diæta loquerer, & post eius restorationem cauteriza locum cum auro, aut argento, aut ferro ignito, & escara facta postea pluribus in locis nouacula incide, vt facilius postea cadat, & quod intus est venenū melius expiret, post hæc butyro inunge escaram sic incisam superponendo folia caulium, vel butyrum appone cum oleo & axungia, vel emplastrum brançæ vrsinæ, malux, radici alteæ mundatarum ante contusarum cum axungia porci non salira, & butyro antiquo, & dimitte, simul putrescere per tres dies, postea exprimantur & colentur, colaturæ adde parum ceræ & masticis, & vsui serua, & ægrum quieti tradito, & sic inungendo procede, donec crusta per se cadat, & quandoque magnam ventosam applicabis, quæ totam plagam ambiat, neque eam tangat sed tantum partes sanas circumcirca existentes attingat, sic enim venenum sine dolore extrahes. Alij timent vsum humectantium, ac propterea illius casum procurant cum præcipitato cum butyro mixto, vt cum unguento ægithiaco, vel puluere vitrioli, quibus vulnus impleri iubent donec bene mundificet, & mala qualitas amoueat, quæ est curatio recta meo iudicio.

Aduertendum tamē quod si in principio morbi facta esset scarificatio quando nondum materia tota ad locum expulsa est,

est, quòd tunc non expectatur casus escaræ, sed illico cum pilo quantum est possibile amoueat, ne per eam inquit Nicolaus *Cū de cap-*
prohibeatur defluxus materiæ, quæ in profundo remanserit, & *bunculo lo-*
hoc siue profundum fuerit cauterium, siue non: si vero inquit *quitur.*
Nicol. factum fuerit cauterium in processu temporis præcipue
in statu, quando tota materia vel ferè tota ad locum expulsa
est, tunc bene potes casum escaræ expectare, quia morbus dat
inducias.

Non est cõtemnendus modus curandi a Valeſio descriptus, *ſ. Epid. 16.*
qui in parotidibus malignarum februm, mox atque oriri inci- *et lib. eius-*
piunt, oleo relaxante aut Chamomelino foueri vult ipsas paro- *dē. 7. 92.*
ridas, quòd si exire cunctetur parotis, cucurbitulam affigit ne-
sit minor abscessus quam prodesse possit, vbi autem abscessus
fuerit satis manifestus factus si breui nigrescat plurimum, rur-
sus mittit sanguinem, ne sit maior abscessus quàm possit susti-
neri, mox vero durum adhuc tumorem, neque vlla suppuratione
expectata, ignito ferro aperit, altera quidem in parte, si alre-
ram solam obfederit tumor, in vtraque vero si utramque, &
post hæc cataplasma suppuras apponit, & plerunque inquit res
bene succedit. nam breui computrescens tumor inuncta esca-
ra scilicet, quotidie ut fieri solet butyro vel alio ex supradictis,
pus manare incipit, & per id orificium caput & reliqua visce-
ra perpurgantur. Neque id cuiuspiam uideri debet atrox, inquit
Valeſius, pars enim adenosa per se se quidem nilis est, quamq;
ob id licet urere secare & vtrumq; contemnere. Idem Valeſius
in malignis inflammationibus & gangrenis, non esse expectandũ *ſ. Epid. 4.*
horum auxilium ex solis remedijs uniuersalium uocatis affe-
rit (tam & si hæc debent topica antecedere) sed citissime de-
ueniendum esse ad sectionem, vſtionem, & siccationem maxi-
me, & paulo post inquit, q̃ peractis uniuersalibus dictis mox
in ipsa parte ferro igne & siccissimis medicamentis cenandum
est putrescentiam extirpare. Nam inquit hac ratione in pesti-
lentibus constitutionibus seruantur plurimi.

Alij prius crudos bubones oblique secant, ne intro retroce-
dat uenenum, & ob hanc causam uenrosas & alia attrahentia,
applicat & si a sectione immineat corruptionis periculũ statim
inurunt, & dicunt, q̃ si prius inuratur, q̃ uenenum intus claudi-
tur, uerum si profundam fuerit cauterium, hoc periculum effu-
giunt

T R A C T A T V S

giunt ut infra ex sententia Nicolī dicā, quando carbunculum curabo; si uero non liuidi fuerint bubones sed rubei coloris, uel sub rubei, eos quidem subito esse aperiendos docent, postea lauari cum lixiuio calido, & salito, & postea imponunt puluerem sublimati, uel troc. de minio & theriaca exterius inungunt quam etiam intus nos ponere posse aiunt.

At uero si bubo benignus fuerit sine ulla malignitate maturantibus nos procedere docent, mollificantia admiscendo si durities una adfuerit, quæ certe ratione dicta sunt, uerum tamē tempore pestis quando suspecta omnia sunt, & licet horum accidentia leuia quando apparent, mox tamē peiora se demonstrant, tutius crediderim procedere ut antea docuimus, sectione scilicet, uisione & exsiccatione.

C A R B U N C U L I C V R A.

Cap. LIX.

I uero Carbunculus superueniat facta euacuatione, & cordis cōfortatione & aliis peractis uniuersalibus, quæ de bubone dixi, ad loca lia deueniendum est, & primo illud adnotandum q̄ licet emplastrū de arnoglossa a Galeno in principio ad percutiendū, & illud de Granatis ab Auicenna descriptum in Carbunculis plurimū cōmendantur, tamen tempore pestilenti nullo modo talia conueniunt, licet etiam moderate resoluerent, ne materia pestilens ad interiora repellatur.

Sed quā primum materia Carbunculi educenda & Carbunculus mortificandus.

Ad quas intentiones exequendas primo uentosas applicāt, & postea scarificant profunde, maxime in circuitu, postea locū scarificatum fomentāt cum decoctione Chamomillæ, rosæ, maioranæ spicæ, & similium, uel cum aqua salita, aut cum aceto & aqua salita uel cum lixiuio & sale, ut scilicet sanguis melius effluat, & pars à corruptione defendatur, uel loco scarificationes sanguisugas apponunt, ut diximus in bubone, & postea iterum uentosas applicant, & post dictam fomentationem faciunt ut dixi, & si ex hoc primo auxilio accidentia non alieniantur, reiteranda

teranda sunt omnia dicta, & si neque ob id remittuntur accidentia sed nigredo adsit, uel superueniat, Cauterizetur locus igne actuali, ut Caustico medicamento: sic enim morificatur carbunculus, & hæc est inquit Nicolaus Cura recta & bona secundum mentem authorum, qui iubet nos facere hanc curationem quam citius. Imò quòd uidetur probare cauterizationem nulla scalpellatione præmissa, aut appositione sanguisugarum, quoniã inquit cauterizatio uenenum destruet, & quòd in profundo fuerit, ad locum attrahet, & educet, cuius inquit signum est, quia quandoque ex loco cauterizzato uisa est egredi uenena ta humiditas nigra similis encaustro, & sicut uidemus in uenenis extrinsecus adinotis cauterium conferre, ita & in hoc casu similiter sperandum esse inquit.

Multo melius autem fit cauterizatio ferro ignito & securius cū ab eo membrū à corruptione defendatur, a potēiali autem sapissime membrum corrumpitur & gangrena subsequitur.

Antequam fiat Cauterizatio, ponuntur circumcirca defensiva ex aqua ros. aceto & boloarm. parata, & inter locum læsum & dictam defensiuum distanter ab eo per digitum ponendum est inquit Ioan. e Saliceto aliquid theriacæ, quòd etiam supra adnotauī, uel circumcirca ponere debemus emplastrum de Arnoglossa uel de Granatis Auicēnæ, uel quòd ex boloarm. terrafigil & oxyrhodino paratur.

Comprehēdat autem Cauterium partem uesicatam & cum escara existentem ipsius carbonis totam usq; ad partem sanā.

Profundetur autem donec deueniat Cauterium ad eius radicem & eam totam destruat, alioqui si superficialis fuerit, non profunda, longe magis nocet quàm cōferat, inquit Nicol. quoniam uenenum in loco existens non consumit, neque quod in profundo est ad locum trahit, sed cum duritie & testea soliditate escaræ remanet uenenum quod prohibet ipsum a debita transpiratione; inquit hic & propterea ipso damnat cauterium cum cera liquefacta a candela accensa effundendo guttam ceræ post guttā, quia solam cutis superficiem cauterizat, & similiter quòd fit cum buccella panis in oleo feruenti infusa, & super totum carbonem posita, licet minus hæc noceat.

Quod si forte non fuerit profundatum Cauterium, uel ob errorem uel ob intolerantiam infirmi, uel loci dispositionem,

tunc

T R A C T A T V S

tunc amota escara uel reiteretur Cauterium', uel si hoc facere ne quis scarificetur locus, ut materia possit effluere.

Caue etiam in Cauterizando ne cadat Cauterium ad partes circumstantes phlegmonizantes, quia sic lederentur absque ullo iuuamento, sed tantum cauteriza locum ostracosum, & propterea praualeat, si ter, uel quater iteretur parū pro uice grauando, & statim remouendo, quia sic paruum facit dolorem, & meliorem inducit effectum extinguendo uenenum inquit Io. e Saliceto.

Sunt qui post exitum sanguinis & post scalpellationē & sanguifugarum appositionē reiteratam quandiu expediens fuerit, & etiam post amotionem nigredinis, si adfuerit, quando iam amplius non perambulat ulcus sed omnia signa remissa sunt & iam ad benignum materiam fuisse reductam sit uera coniectura, quæ dolorem mitigant, apponunt ut si quæ reliquæ ueneni reliquæ sint, extrahantur, & mēbrum confortant, & quæ, ut eorum uerbis utar, nullum terrorem naturæ inferunt, & non promittunt locum consolidari.

Cuius generis sunt pulli, uel pulli columbini supradicto modo appositi, quod singulare & ultimū remedium appellat Niccolus. Alij scabiosam inter duos lapides contusam, & cum axungia rancida & sale mixtam laudant. Alij pedem columbinum & consolidam minorem uincetoxicum uocant Hetrusci, inquit Niccolus, uel morellam quibusdam herbā uenti, uel sancti Laurentij uocatā, uel betonicam prædicto modo cum axungia mixtam. Alij plantaginem & radicem agrimonix, alij salcum uitello oui applicant & singulis horis remouent & renouant. Nec desunt qui zafirum in circuitu carbonis apponunt ipsum sic retinendo & dicunt quod a proprietate uenenum trahit, quo & si qua alia huiusmodi esse censentur, quis pro arbitrio suo quouis tempore uti potest.

Postquam prædicta peregeris, ut prorsus materiam uenensam extrahas, reitera uentosas inquit Io. e Saliceto, & illis extractis appone mundificatiua & absterfina omittendo maturatiua, ne putrefactionē faciant aut augeāt inquit Niccolus, sed tale ulcus regatur regimine ulceris fraudulentum acmali.

Mundificatiuum bonū & absterfinum fit cū melle farina hordei & momēto salis, uel ex melle p̄bullito & sarcocolla mixto.

Post

Post mundificationē, ut caro generetur, impleatur inquit vlcus cum foliis basiliconis tritis, q̄ non habere par in generando carnem in istis ulceribus dicunt. Alij Rec. centaur. minor. Consolidæ maioris pentaphyllon & destill. quæ aqua mi- ro modo carnem generat, inquit Salicet.

Verum & pro generanda carne, & etiam pro cicatrice inducenda multa aliis in locis habet: ad hunc locum pertinet dicere quòd ad cicatricem sedam assumendam laudatur.

Primo locum fomentare, cum decoctione calida maluarum, & chamomillæ. Postea petiam in balsamo intinctam, quòd nunc ex Indiis verum defertur, si uera sunt, quæ Alpinus refert, superponatur, nam cicatricem ita attenuat ut uix appareat, valet etiam oleum de vitellis ouorum, & vnguentū ex calce extincta paratum cum debita quantitate ol. ros. vel inquit Ras. vngulas arietum, uel caprarum assa, & ex humiditate destillan- te cicatrices illine. Ra. 12. contin. 18. cont.

Ne autem huic nostræ orationi aliquid desit, licet dixerimus canteria potentialia non ita continere vt actualia, eorum tamē nonnulla, hic describam, eoque magis quoniam multi potius mortem eligunt, quàm permittere ferro candente membrum sibi Cauterizari.

Si ergo illis uti volueris defensusua circūcirca supradicta ap- pone.

Postea superpone capitellū non qui cōiter paratur ex cinere cerri, inquit Io. e Saliceto sed quod sic fit. R. Calcis uiuæ lib. 2. aluminis rocchæ & cineris cribellatæ, an. lib. j. s. bulliant in uase æneo. ueluit reato donec lapidescāt. & mox in ampulla uitrea, pone quæ bene obruretur, alioqui statim in aquam uertitur. Superponatur quantitas cineris, uel auellanæ paruæ, & est forte Cauterium. tartari.

Vsuale fit ex sapone molli & calce cum lixiuio forti, quòd reperitur apud eos, qui faciunt saponem; alij cum salua componunt, alij prædictis piperem addunt, potest autem, uel durum, uel in forma liquidiori parari, prout magis libuerit.

Aliud fit ex sapone molli cum mucilag. tynapis.

Aliud fit ex stercore anseris cum oleo mixto. Aliud cum flore aris sapone & arsenico, ex quibus quantitas fabæ loco superponatur, quæ termino octo horarū operationē perficiunt.

T R A C T A T V S

Alij sublimatum cæteris anteponunt, alij aqua forti utuntur, alij oleo sulfuris, alij ol. vitrioli, & prima escara facta ipsam extrahunt, & postea iterum dictis cauterizant, & sic perseverant, donec sufficienter profundauerint. Alij sequenti utuntur.

Recip. Cātharidarum contritarū, olei, & saponis Gallici cū dissolue cum capitello, quod fit cinere cerri siue quercus cuius Rec. partes 4. calcis uiuæ partes sex, & super coletur aqua qua postea Cauteriza.

Similis est cura Zonæ superuenientis. est autem tumor malignus, qui fit quando à bubone in glandula existente, ad alterū membri extremum, ubi ut plurimum feruet carbunculus tumor Zonā referens peruenit. oritur à feruenti & putri sanguine in glandulis detento, & partim in loco carbunculi firmato. Sed qui inter carbunculum & bubonem veluti quidam solidū neruum in partem uicinam distentum, & veluti ob conuulsionem regentem producit, puta inter brachium & tibiam, qui neruus, Zonaue, est coloris modo rubri, modo fusci, modo obscurioris, quandoque uiridioris, est quando iridis colorem referat. Quæ habet eandem causam & eandem curationem, quā de carbone & bubone dixi.

P A P V L A R V M C V R A T I O.

Cap. LX.

IERTIVM symptoma frequenter superueniens feb. pestil. vt ex supradictis patet est quod supra diximus de papulis, quæ oriuntur ebullientibus succis ob putrescentiam illam malignam, de qua antea, in venis, & ideo ut plurimum symptomatice erumpunt potius, quàm ut expultrice eas cretice mouente ob ebullitionem etiam repleri solet caput vaporibus acribus primo & biliosis succis, vnde vigilie phrenitides & alia hmoi, & tandem crassis vaporibus & humoribus repletur quinetiam ipsi effernescunt in uenis, ac propterea tandem euadant ferè omnes comatosi & penè lethargici, de qua re vide etiam supra: erumpentibus autem succis ad ambitum totius consequitur lassitudo totius corporis & quandoque ulcerosa cum biliosi prædominantur succi ut plurimum tenuis,

ſua, ob plerhoram, cum ſæpiſſime plerhorica corpora vna cum ſynocha feb. corripiat: mox erumpunt papulæ morſibus cili- cum ſimiles de qua re ſupra.

Quoniam ergo plenitudo adeſt eſtque euacuatio hæc ſym- ptomatica ſine alleuiatione, ſaltem vt plurimum, euacuatio per ſanguinis miſſionem, & poſtea per pharmaca etiam conuenit, non ſolum quia tanta non poteſt fieri ſanguinis euacuatio quāta indiget moribus ob virium imbecillitatem ad malignita- tem ſequentem, ſed etiam quia, humores alij peccant, qui per pharmaca purgandi ſunt, nam vt ſupra dixi ſi humores bilio- ſi totum corporis habitum occupauerint primum purgatione egent, mox curatione per cutim inquit Galenus de Conſtit. & Med. 19. quibus etiam præſidijs a capite reuellimus, & licet ſymptomatica ſit hæc euacuatio popularis. quoniā tamē vtiliter maligni humores euocantur ad cutim ſicuti alias etiam proba- uimus & nonnullas ſymptomaticas euacuationes adiuuandas eſſe, vel ſaltem non impediendas ex mente Hippoc. & Galeni Ideo poſt vniuerſales euacuationes vtile eſt eas euocare ad cutim ſudorificis antidotis, de quibus ſupra & præterea, & cap. de Variol. & morbillis & friccionibus cum lineo panno factis, vel etiam cū hordeacea farina, aut etiam aliqua vnctione la- xante vt ea quam cōmendat Aetius cū oleo chamomel. & ni- tro & aqua, vel R. aque chamomillæ vnc. iij. olei amygd. vnc. ij. nitri, vel ſalis vſti, vel etiā ſi ad exteriora frigida cum fuerint ca- lorem volucris reuocare ſulſuris 3. ij. vel aquæ lib. 2. olei com. vnc. ij. nitri, uel ſalis uſti 3. ij. bulliant ſimul ad aquæ cōſumpt. prout autem maior vel minor eſt calid. plus uel minus aquæ & uini miſce: alij vinum album & oleū cōmune cum roremar. bu- lire faciunt ad uini cōſumpt. quo uritur factis dictis frictio- nibus hoc uel illo modo. Tegendus eſt æger moderate ut dor- miat, & ſi tegatur cum panno coccineo utiliſ erit. Cui uidetur ſauere Galenus 2. de Humor. 27. humor inquit a ſimilibus ali- mentis expurgatur, a cōtrariis repellitur, qui in lib. de adumb. empirica inquit, quòd color rubeus ſanguinem expuentes ir- ritat, in reliquis uero paſſionibus, & ſymptomatibus eſt inuti- lis niſi ſit ſenſus, in ſanguinē expuētibus. i. in omnibus morbis, in quibus ſanguis extra expellitur a natura unde a ſimili poſſu- mus dicere colorem rubeum admotum in periculis conferre

*Gal. l. de ci-
bis. bo. &
mali ſucci,
& in mate-
ria turgen-
te.*

*1. aph. 22.
& 29. &
4. aph. 14:
& l. ep. plu-
res habes
euacuatio-
nes ſympto-
ticas q̄ ra-
men cōſere-
bant, & l.
de humor.*

T R A C T A T V S

eas extrahendo, saltem hoc remedio ægrotantes tuentur a frigore, & sic natura facilius eas expellit. Iubet præterea Ficinus duas magnas spongas dorso renibus & pectori apponi ei uino stomacho madefactas in decocto chamomillæ & lentium, & expressas.

Et si hoc modo non euocantur & præcipue si times eas retrocedere nec uires deficiant, uentosas cum scarificatione locis ubi maxime apparent, præcipue coxis, cruribus, dorso, & spatulis utiliter applicabis, euocant enim a profundo ad partes externas teste Gal. a capite etiam reuellunt, quod est maxime procurandum ob phrenitidem, uel lethargum imminente, æstuantique cordi ac palpitanti & syncopizanti opitulantur, ut & Mercatus & Vales. affirmant.

2. de loc. 2.
de memo-
ria lesa &
1. de cucur-
bit.

Mercatus

1. 1. c. 4. de

med. lud.

Vales. 4.

sua meth.

2. 4. modi

ep. 78. &

78.

18. contin.

8. car. 183.

vide supra.

Rotulus pē

des unc. 33

Ut autem omittam multa quæ ad eas euocandas dari solent: medicamentum Ras. tantummodo describam, quod cū aliqua ex antidotis dictis pesti resistentibus propinare maxime cū Bezoar, & acetos. citri a calidioribusque abstinendum cenfeo, maxime quando adsunt signa magni incendij in partibus internis, at lingua sicca & aspera, sitis incompehensibilis & alia huiusmodi cap. de caus. dicta

Medicina inquit Ras. Diuina multa experientiæ & bonitatis trahens ad superficiem corporis variolas, borhor, & omnia quæ necessaria sunt exterius educi, Recip. ficus albas quinque passularum enucleatarum aur. x. lacæ mundatæ 3. v. draganti drach. iij. Croci aur. s. alij v. quod falsum est. coquatur in tribus rotulis aquæ vsque ad terriam, & detur in tribus diebus, scilicet qualibet die, tertia pars ipsius & paulopost sic eam describit. ficus siccus nu. 7. passul. enucleatar. drac. vj. lacæ mundatæ a lignis suis vnc. ij. draganti unc. iij. Croci scrup. ij. lentium excortiatarum vnc. v. coquantur in duobus rotulis aquæ ad med. & detur de ea in potu. supra.

Aliqui loco lacæ ligni sandal. ponit.

Medicamentum est quod sequitur nouum a capite euocans papulas morbillos & uariolas, & calorem febrilem mitigans, palumbum uel tencam piscem sed aptior est palubus per medium dissectum calidum calore suo naturali applicant pedibus per horas duodecim inuoluendo ipsum panno ut sic calorem diutius seruet transacto dicto tempore, remouet ipsum

&

& statim in aquā frigidā quā ad manus habēt proijciunt, ut sic malum & abominandum illius odorem deuient. hoc remedium in Britannia multum est in usu, de quo miranda canunt.

Cap. LXI.

Vod si forte papulæ aliquæ pulmonem, & asperam arteriam cum tussi leuiter irritante molestant, ut in pestil. illa contingit, de qua Galenus, quas exanthemata uocat curari debent exsiccantibus inquit Galenus, licet natura per se illas curare soleat teste dicto Galeno.

*Meth. l. 5
cap. 12*

Talis est syrupus mirtinus de ros. ficcis, & quo maxime uter, diadrag. cum boloarmena paratū. vt Rec. spec. diadr. drac. j. boliarm. or. scrup. i. zucc. cum aqua ros. dissol. q. s.

Tandem scilicet post feb. lacte, quale Tabiis habebatur curabat Galenus pro quibus vide Aetium & Aretæum, & nos plura cap. de Variol. & morbillis.

*Aet. 2. 4
46. Aret.
de acut. sig.
et c. 1. 9.
et de cur.
acut. 1. 9.*

Extrinfecus utere ol. mirtino ros. & similibus.

Ad hoc genus exanthematum pertinent Variol. & morbilli, de quibus clarioris doctrinæ gratia speciale caput agemus, licet ex dictis quo modo sint tractanda notum sit, est enim in his sine dubio naturæ motus adiuuandus, præcipue quia critice ferè semper apparent.

Cap. LXII.

Vod si forte Angina superueniat maligna, de qua apud Hippoc. in pestilentia illa in 6. epid. 6. primi multa habes, curationē pete, cap. de Angina, eadem est enim ut ibidem habes, ab Hippocrate: Hippocrates n. corpus plenum

q̄ ad locum affectū materiam transmutebat, euacuabat uenæ sectione, in cubito, & præterea incidebat uenas quæ propè linguam sitæ sunt, & si corpus humores qualitates peccantes ad locum mandabant purgatione uentrem perturbabat, & peracta communicatione, ad curationem loci propriam accedebat, & compressione utebatur, & gargarizabat.

et c.

T R A C T A T V S

tibus quam pituitam euocabant, quibus tamen auxiliis superare morbum non potuit Hippoc. erant enim symptomata maligniora quam ut remediis cederent inquit Galenus & hæc de angina ex tumore circa fauces acta.

Tu autem prædictis auxiliis ea adde, quæ indicantur a peste ipsa, nempe antidora de quibus supra.

3. de Art. 3
Thris. 3.
cap. 3.
At uero si angina à luxatione uertebrae facta, orta esset, curatio eius esset impossibilis si uera sint quæ ab Hippoc. relata sunt, nihilominus si vulgaris esset talis morbus, deo enim nunc loquimur procurandum esset ne homines in eam caderent id quod non esset impossibile vel teste Auēzoar. cumque oriatur ut ipse asserit ex humiditate mala quæ figitur inter spondilia & facit ea ab inuicem separari, & quod separatur comprimat cannam pulmonis ita ut suffocationem inducat, subtiliare debemus regimen & uti desiccatiuis & inungere locum oleis desiccantibus & ol. ros. & de sesamino cum succo de coriandro uiridi, uel cum terra sigil. & succo dicto f. emplastrum & superpone, inquit Auēzoar, ubi uideris aliquam foueam paruunculam patientis uertebrae. Cum enim uel eodem teste spōdylia colli hoc tempore potius dislocentur ergo alia spondylia, quia nō habent defensiva, quæ alia spōdylia habent, scilicet ab utraque parte costas, & plures musculos, quæ nō permittant ipsa separari, poterunt firmiora reddi, adstringentibus & exsiccantibus dictis, quare non sic facile dislocari poterunt nec separari.

Cap. LXIII:

ONTRA vero fluxum colliquatuum præfidijs utere, quæ lib. de febre colliquante ex Galeno & Hippoc. notauimus refriger. nimirum & humectantibus, quibus adde antidora & acida omnia antea notata.

Et primo notandum, quod non temere sistendus est fluxus iste, cum periculo enim nō leui retinetur uetus pestil. & aeris materia ac proinde nihil melius sistitur quam bezoarticis & syrupis acidis supra dictis unde Bezar unicornu margar. bolus arm. terra sigil. coral.

&

& cornucernium & alia huiusmodi vsurpantur, refert Falop. se scordio talem fluxum sanasse, ut uel ex cognoscamus quantum ualeant quæ pesti resistunt, cum plus sua proprietate specifica profint quam calidiorare noceant.

Nec desuere, qui in aurora 35. senæ aliquando cum vino granat. uel succo acetos. citri dissolutam proponant.

Iuscula cū multa acetosa & nodulo berberis alterata conueniunt optime verū aliqui. s. in dissolutione uiriū tenue odoriferū limphatum cum aqua in qua aurum extinctum. sit, concedunt.

Prisanae cremorem dat & aquæ frigidæ potum si etiam leue coctionis signum appareat Gal. 3. acut. 13.

Rasis ius Galli cū medietate succi granatorum acidorum laudat, uel in quo grana granatorum acidorum cōtusa; sint cocta. & si vigilæ adfuerint addit prisanam, & sem. papaueris albi, ut scilicet iure dicto materia biliosæ educantur & dicto succo alterentur.

An vero purgatio conueniat uidetur, quod non cum purgatiua calefaciant, & ad intestina diuerant quod malum esse norūt omnes, ac proinde uidetur esse tutius alterantibus dictis uti.

Nihilominus Falop. qui est ueridicus author se suo tempore fluxus istos pestil. in peste q̄ viguit se curasse ait rheubarbaro & thamarindis, quibus etiam fluxus sistebatur. & Alpinus, inquit in tali fluxu, uti infusione thamarindorum & berbarorum, qua sale, sicuti & infusione mirabolanorum citrinorum, cum sero lactis parata tutius, uti possemus q̄ alijs purgantibus.

Galenus cum spumosa deiectiones in febribus apparent iudicat esse feb. colliquantes quas curat cremore prisanae & aquæ frigidæ potu si quantumuis leue coctionis signum appareat, quod confirmat 4. acut. 41. & x. mul. in fine & licet eo in loco Vales. paucum potum dari suadet frigidum tum quia & multo potu timet fluorē augeri nihilominus meo iudicio multus aquæ frigidæ potus plus iuuabit refrigerando, quam sit quod suo quantitate nocere possit.

Confert succus prisanae iniectus, & cauere cruciari fame ægrū quando precipitosæ & crebræ sunt euacuationes maxime in peste, in qua non sunt fame crucianda corpora, fauet huic opinioni locus Hippoc. & Val. 7. Epid. 96.

Tu alia vide lib. de feb. col.

Et

Hol. c. de
fluxu pestil.
l. i. c. 43. de
morb. iter.
H. l. loco
dicto.

3. acut. 13

T R A C T A T V S

Et nota, q̄ si pedes calidi sunt, debent calidi seruari, inquit Valef. ex Hippoc. 4. acut. 40.

At si extremorū frigiditas adfuerit maxime cum alui profluuiio, aut etiā colliquatiuo, quòd sepiissime cōringit pestil. fe. cum sint ex genere lipiritium, quātum fieri potest ad extrema calor reuocari debet ut ab Hippocr. habetur & a Valef. & etiam a Paulo & Aet. frictionib., vnctionibus fascis, pannis calidis, & etiam pultis calore suo naturali vt supra dixi. Oribasius ad extrema applicat rubificantia.

Auicenna bezoarticis & cordialibus dictis vritur, quia calidum naturale & illis augetur. Celsus inquit, vbi exterior pars corporis friget, interior cum siti calet in malis in est æger, sed tunc quoque in frictione vnicum est præsidium, quæ si calorē in cutem euocauit potest alicui medicamento locum facere, debet autem fieri, vel cessante, vel remittente feb. minus certe cum remittit, quàm cum vacat.

Cap. LXIIII.

I vero feb. pestil. fuerit inquieta & implacida, vt Hippoc. vocat 4. acut. & quòd symptoma, vel stomachi malitiam sequitur, vel febrē æstuosam qualis est lypiria, ex quorū numero plerunque sunt pestil. qui etiam præter hæc hæc habent luem illam pestil. quæ semper molestat naturam.

Iacere inquit Hippoc. debent in conclauī obscuro, in lecto valde molli, & quàm minimum se mouere, neque se proijcere aut iactare debent, Hypochondria fouere lini semine in aqua & oleo decoctis quibus corroborationis gratia absynthiū et rosæ addi possunt: tenuissime item sunt nutriendi, vt ibidem habetur.

Tu etiam si leuibus uomitibus, vel leuibus medicamentis humores acres & erodentes purgaueris bene ages & alia quælib. de facto est feb. dicemus.

Cap.

Cap. LXV.

SI virium imbecillitas adfuerit restaurari debet his, quæ propter putriunt, & boni sunt succi, sicuti sunt iura supradicta cum vitellis ouorum, & stillaritia carnis atque eius succus, restauratur etiã bonis odoribus omnibus, ut ab Hippoc. lib. de Alimento habetur quidquid in hoc dixerint multi, licet multo melius odoramentis rerum odorabiliũ optime nutrientiũ, sicuti & odor pulli assari aquarum. cũ modico cinnam. vel gario aspersi, & alia quæ dicta sunt lib. de appetitus prostratione maxime odor mellis & panis calentis nutrit, necnon & intemperiem auferendo, & multo magis resistendo luci isti pestilenti antidotis dictis, & his quæ tam intrinsecus adhibentur, quàm extrinsecus admouentur refriger. & cor, & alia membra principalia corroborantibus de quibus supra.

Laudatur præcipue a Fallopio pro hac intentione placenta ex Arsenico parata de qua supra.

Ad appetitus prostratione post purgationes conuenientes eadem, quæ nunc dicta sunt conueniunt, & præterea hortandi cibum vt capiant sicuti supra diximus.

*Oribas. 2.
Aph. 12.*

Cap: LXVI.

SUDOR ille anglicus superueniat de quo supra, qui eum curarunt experientia inuentum fuisse dicunt, præcipuam curam esse quieti se tradere, nec manus, aut pedes, aut aliam partem corporis ad refrigerium iactare, quia suppresso sudore moriuntur, quod si forte tantum malum uincant, rursus recidiuare, etiam bis & iter & tandem mori, ut ex Chronicis Angliæ, quas Polydorus Virgilius scripuit notũ est. Ac propterea si quis interdũ a peste captus est, statim nulla interiecta mora etiam cum ueste, qua indutus est decumbat, & sudorem foueat. Si vero noctu, sese colligat & in unum protinus reducat, & se cooperiat, ut moderatus sudor

*Lænius &
Holeyus.*

M m

effluat

T R A C T A T V S

*l. 2. de cō-
plex. 23.*

*l. de ocul.
uatur 3 mi-
racul. 1. 17*

*Ego in 6.
pararem.*

effluat spacio quatuor horarum, aut ad summum sex non autem usque ad 12. horas, ut aliqui empirici faciunt, non enim sine maxima uirium noxa tantum sudorem sustinent, ut ex lemnio habetur. Interim sitim sedēt aquis destillaris maxime ex carne, cum antidotis dictis & acetos. citri & similib. ab aliis cibis se abstinendo morbus. est. n. peracutissimus, qui cito terminatur, ac propterea manutenendæ sunt uires, quidē, sed his, quæ prompte nutriunt, neq; naturam ab opere incepto diuertant. Sin minus iure alterato cum uittello oui, & succo citri, uel arantiarum, uel limonum detur. Interim dum sudant uires refocillent bis ter ne destillaris, ac conferuis & antidotis dictis, uel etiam fugendo panem in uino albo aqua buglossæ diluto. Imo quodd nomine synopsis, quæ superuenire solet maluaticum etiam uinum a Lemnio cōceditur, nouus est enim morbus, qui noua remedia requirit inquit. ipse prædicta enim principales partes tuentur, facultates ipsas restaurant, ueneni uim testificam citius de corpore expellunt, & ob hæc recessionem reddunt salubriorem, ac breuiorem, & a symptomatibus sæuissimis, quæ tantam luem sequi solent ægros uendicant, & licet ex antedictis qualia debent esse destillata constet, quæ tamen proprie describuntur ad tale symptoma curandum sunt. infra scripta.

R. conferuæ borag. bugl. cichoreæ, adriati albi seu capil. uen. an. unc. ij. Conferuæ, ros. & corticum citri condit. an. unc. i. s. foliorum ueri dictami, radices pseudodictami, Angelicæ, tormētillæ, an. drach. ij. semi. cardui, & citri, & oxalidis, an. drach. iij. zedoariæ, gentianæ, an. unc. s. mithridati ueteris, theriacæ an. unc. iij. specierū diamarg. f. & elect. de gūmis & diarhod. Abb. & triumfand. an. unc. s. brodij iuris & caponum alterati cum oxalide, scabiosa portulaca, buglossa calendula, & boragine, lib. x. cū foliis auri purissimi numero 30. fiat destillatio super cinere in uitreo uase, & seruetur in alio uitreo, Recip. in accessione, unc. ij. aut unc. iij. pro uice, & detur calidū bis uel ter. Pro præseruatione autem detur ante accessionē per duas horas, cum zucaro & momento cinnamomi. Opiata antidotusue sic paratur.

Recip. Conferuæ ros. borag. buglossæ, corticis citri, an. unc. j. theriacæ aut mithridati ueteris drach. iij. boliarm. terræ sigil. an. drach. ij. f. opiata, cuius parua quantitas sumatur superbibendo, unc. ij. uini albi destillati, uel aqua uitæ.

Cætera

Cætera si qua sunt quæ ad hanc febrem pertinent sudorificam, vide nostrum Cap. de feb. elodes.

Cap. LXVII.

AD præseruandum ægros à syncopi non est, q̃ alia dicamus, quando quæ pestem curant & ab ea nos præseruant syncopim etiam arcent, & vero superuenienti subueniendum est, irrorando faciem aqua ros. ad prohibendam resolutionem spirituum, quæ aqua & super faciem & pectus panno ex ea madido poni potest, vel alia, quæ cap. de syncopi habebis.

Spiritus autem testarentur odoribus dictis maxime generosi vini, & cibis, & alexi pharmacis & aliis cordialibus, supra dictis, extrahantur etiam ad exteriora spiritus vsupra cum de extremorum refrigeratione cætera cap. de syncopi pete.

Cap. LXVIII.

SI vehementissima sitis infestet, considera si interiora vrunt & extrinseca algent, tunc enim nihil aptius est, quam procurare vt extrema calefiant ut supra dixi, ut sic a partibus penitioribus foras calor reuocetur. Præterea, considera an inflammatio sit in pulmone, & in aliis membris respirationi inferuentibus, tunc n. inspiratu Aëris frigidioris magis sedatur quàm alio auxilio, ut bene docebat Galenus, ac proinde cooperto prius moderate ægro, Aërem refrigerantibus & humectantibus alterabimus, ut aqua, uel aqua & aceto pauimenta irrorantes, uel alia peragentes, de quibus supra cum de præseruatione.

Si vero ventriculus, uel etiam hepar, partesve circūstantes æstuent, Pauli & Aetij testimonio frigida dāda, modo nihil prohibeat, in his enim conuenit, inquit Celsus frigide potus, in quibus præter ardorem nulli dolores, nullus præcordiorum tumor, nihil prohibens uel in thorace uel in pulmone uel in faucibus adsit, non vlcus non defectio, non profluuium alui, in pri

TRACTATUS

mis caueto frigidam propinare, quando extrema algent & interiora uruntur, est enim id signū inflammationis partium interiorum, verum cum de feb. putridis erit sermo de hac re plura.

Copiosa autē propinanda ex decreto dictorum auctorum, si enim pauca datur, ab ampliore ventris caliditate vincitur, unde nocet potius quā iuuat.

Vbi aqua frigida præcordia extenta fuerint, & satis refrigerata, eam euomant ægrotantes, licet inquit aliqui etiam ne vomitum quidem exigant, sed ipsa frigida tantum ad satietatem data pro medicamento utantur, ubi utrumlibet inquit factum est, multa ueste operiendus est æger, & collocandus ut dormiat, a quo sequi solet sudor, remedium præsentissimum.

Quod si quid potum frigida prohibeat, detur aqua stillaticia cicoreæ, uel acetosæ, uel alia similis, uel detur aqua hordei acetosæ, & rad. tormentillæ cum syrupo acetos. citri, uel quam Alpinus cōmendare, inquit Aegyptios, & Rec. berberorum lib. j. infundantur cum aliquibus semin. feniculi & frusto panis per noctē in lib. x. uel xij. aquæ simplicis. postea coletur, & cū zucchero, uel zucchero ros. uel acido citri propinetur, & largiter propinetur, maxime quando adest etiam fluxus colliquatius.

Ego uror aqua decocta cum toto citro in frusta dissecto, in fine decoctionis addendo zucchini q. v. ad gustum ægrotantis, & in penuria citri limonibus uror. non defuere, qui scrup. i. Philon. Rom. cum dictis aquis propinant, quod non uitupero, quādo uigiliæ molestant etiam, modo uires adsint.

Localibus præterea refrigerantibus utimur ea admoventes, ubi ardor se prodit quod maxime facere solet pestilenti tempore circa spirituālia, ac proinde refrigerantia pectori admonenda Pauli, Aetij, & Oribasij testimonio a quibus abstinendum esse cenfeo cum papulæ etumpant, aut per cutim euacuatio a legitima a natura tentatur.

Rasis emplastrum ex sandalis camphora, & aqua rosarum superponit. Celsus aquā & oleum miscere manibus docet, donec albescant, & in ipsis accessionibus sic egros refrigerare, & in conclaui tenere egrotum, ut sic puriorē aerem respiceret, cum multis stragulis coopertum, sed admodum leuibus uelatum.

Cap. LIX.

SI vero nausea adfuerit, & uomédi desiderium absque uomitui; uel saltem modicus uomitus, idque ex humoribus in ventriculo existentibus, morus naturæ adiuuandus est aqua tepida, uel aqua hordei, & aceto, uel acetoso. s. uel oximel. s. uel ut Fallopius docet, ex aqua stillatica ex putaminibus nucis iuglandis viridioris maceratis in aceto tribus diebus exhibita ad pondus unc. 4. uel vnc. v.

Aut euacuentur humores dicti aliquo leui pharmaco, maxime si difficilis fuerit æger ad uomitum; detur ergo cassia sola, uel cum modico rheub.

Si vero moderatus fuerit uomitus & præsertim Creticus, totum onus naturæ relinquatur, nam ipsa quod noxium est euacuabit.

At uero si superfluous uomitus fuerit, tunc sistendus est, ut cap. de vomitu dictum est, adstringentia ergo & refrigerantia intus & extra etiam procurentur cum his etiam, quæ pesti resistunt, laudatur propterea myua. s. citonicorum præcipue, cum boloarm. uel alio bezoartico, eligendo, quæ stomacho præcipue grata sunt.

Extrinfecus inter cætera applicentur, quæ halitus pestilentes exterius trahunt & eorum malitiâ emendant, inter quæ oleum contra venenum Mathioli, uel Magni Ducis Herruriæ, uel nostrum supradictum tenent principatum, etiamsi calidiora videantur misce cū illis aceti rosati q. v. verū hæc nō adstringunt, uel parum, ac solum videntur venenatis humoribus aduersari & calorem innatum tueri.

Adstringunt & corroborant emplastrum de crusta panis, uel mica panis assata, uel ad ignem calefacta, & aspersa aceto, uel etiam vino si non adfuerit multa feb. & postea puluere gariof. & cinam. & ros. uel ex eodem pane & farina hordei, & puluere anisorum, & feniculi, cum aceto, & ol. mastic. s. emplastrum.

Alij Rec. carnis citoniorum vnc. ij. palmarum vnc. j. contundantur bene. adde pulueris masticis, spicæ ros. drach. j. spodij & nenuf. si maximus est ardor an. scrup. j. cum aceto, uel acetoso. s. f. emplastrum.

Cap.

TRACTATUS

Cap. LXX.

Si expuunt sanguinem, & sanguinis adsit dominium secetur basilica, vel fiat venæ sectio vt supradictum est. Ficus ex vtraque saphena mittit sanguinem, quod si multo sanguine eger abundarit ex mediata detrahit sanguinem.

Neq; vult Ficus sanguinem sisti, tamen si forte exesa esset vena aliqua, casu isto post reuulsiones & diuersiones fiendas, vt ca. de sputo sanguinis nosti, sistendus esset, vt boloarm. & similibus, alioquin vt dixi ab his abstinendum, & adiuuandus fluxus expectorantibus dictis Cap. de pleuritide, quibus tamen misce, quæ pesti aduersantur, vt est scordium, quod præterea sputum faciliat tenere item citri dictis misceri potest.

Si vero fluxerit sanguis ex vesica, vel ex naribus quo tempore. Gnid. & Gualiaci multi moriebantur, succurre admiscendo antidota aliis remediis cōuenientib. sanguinis dictis fluoribus.

Nihil autem meo iudicio sanguinis fluoribus, & etiam sputo conuenientius hoc tempore quam antidotus præfagiens dicta, quæ Rec. boloarm. terram lemniam, & grana iuniperi, ut supra diximus, & cum syrupo de scordio poterit parari. hoc enim modo & etiam à granis iuniperi si qua noxa potest à boloarm. vel terra lemnia prouenire, emendabitur.

Cap. LXXI.

PErrò si vermes infestarint suis capitib. multa habes & nonnulla etiam antidota retuli eos enecantia & pesti resistentia, pro qua intentione valet cornu cerui vsum cū syrupo acetos. citri vel similib. dari potest scordium, & eius decoctio valet, seu. decoctio sebestæ, portulacæ, termentillæ, graminis scordij, absynthij, & rutæ capraræ, vel etiam decoct. cicoræ graminis tormentillæ, & sebesten quando maxime feb. est ardens & si scrup. ij. rheub. pueris cum aqua, graminis dederis, eos enecabis & educes, amara omnia enecant

enecāt eos, nec placet, quōd Ioan. e Saliceto probat, fugienda scilicet esse amara, quia vermes ea fugiunt, possunt enim sola dari & præterea possunt cum dulcibus misceri, quæ si uoluerint gustare uermes una cum amaris ea degustabunt & sic enecabuntur, uerum de hac re cap. de lumbricis.

Parantur & clysteria, cum quibus sunt qui oleum nullum miscent, quia uermes oleum inquit fugiunt, ego oleum Omphacinum libenter admisceo, addo zuccarum & decoctionem febefen & maluæ & agrimon. parare solēt ex lacte & zuccaro, uel melle, uel solo lacte cū drac. i. aloes, alij Hierap. addunt ceterū lac facile corrumpi solet in feb. præcip. pestil. quare tutius est uti decoct. supradictis, uel iure carnis, & aloë, hiera enim calidior forte fuerit quā par sit.

Extrinfecus multa scripta sunt suis Cap. ne tamē hæc penitus omittantur hoc in loco, diximus ex nucleis persicorum, uel amig. & cerasarum, cum aqua graminis, uel similium lac extrahi, in quo linteolū infusum utiliter umbilico applicatur, uel ex succo caulium fol. persicorum, & absynthij sale epithema fiat, cui aspergere potes puluerem aloë ex cuius puluere & farina lupinorū, & sem. plātag. emplastr. potes parare cui etiam fel ali quod addere potes remittēdo eius calorē cum mixtione aceti.

Cap. LXXII.

I dorsi dolor adfuerit, qui ut uoluit Falopius ex magna putredine Oritur, scilicet ebulliente sanguine in uena caua, quæ per dorsum extenditur, sedatur inquit ipse oleo de scorpionib. uel oleo Marioli paratis, ut antea ego notau.

Alij unguento ab Alabastro utuntur, uel unguento ros. Mes. uel refrigerante Galeni. maxime camphorato, uel aqua ros. cum momēto aceti utuntur pro epithem. renes uel Rec. unguenti popul. Rosati Mes. an. unc. j. Alabastru cādidu unc. s. olei nenuf. unc. j. s. cāphoræ, scrup. i. ceræ quam minimū & funguentum hæc & similia conueniunt in maximo calore, quōd ex signis alius dictis maxime ex calore ab ægro. & a medico percepto in regione renum cognoscitur. Alabastrum autem unde debet uritur ut à Diosc. dictū est & a Galeno 9. de simpl. m. fac. potest dictis acerum addi, ut dicta medicamenta aceto lauari possunt ad maiorem penetrationem.

Cap.

TRACTATUS

Cap. LXXIII.

I paraphrenesis superueniat cap. de phrenitide multa habebis, admouenda interius, & exterius frigida, & humida, maxime post euacuationes, reuulsiones, & diuersiones factas, maxime frictionibus partium infernarum: de vena, aut frõtis secanda, & hirudinũ hemorhoidibus, vel & post aures appositione, vide c. de phrenitide.

Pariter, & vigilias immodicas emẽdabis euacuationibus reuulsionibus, & diuersionibus sæpius dictis, & somnifera interius, & exterius admouendo, tempore tamen, quando expulsio nem naturæ non impediunt. Soleo ego lac amygdalarum d. & sem. melonum, & sem. papau. albi dare cum prifana, vel panetrito, vel sola ea propino, alii cum torbili sem. papau. nigri scr. j. exhibent, alii a cœna syrupum papaueris albi in ore detinẽdum ad cochlearis quantitatem exhibent, cœterum ingratum est, si tamen eo delectentur ægri somnum conciliat, sin minus propinetur eius unc. i. s. cum unc. iiii. aquæ viol. vel lactucæ.

6. epi. 4. 10

Refrigerantia, & humectantia applicẽtur fronti, & naribus, ego vtor oleo nenus. vel viol. p. nares a cœna sæpius attracto, vel spongiã in decoct. uiol. lactucæ, corticũ p. albi, & similiũ infusam, & expressam ad nares admoueo; quam sic sæpius infusã, si exsiccaueris, & odorandã dederis, somnũ cõciliare inuenies;

Remedium ad vigilias præcauendas optimũ est illud Hipp. somnus inquit stabilis rectorum dormitio, quare fatigare laborantem oportet, vt ibidem docet Galenus.

Cap. LXXIIII.

Rosunt somno profundo euacuationes & reuulsiones, & diuersiones, & cucurbitulæ cum scarificatione ceruici appositæ ea parte vbi cutis capitulata desinit, & in hac maxime ad reuellendum valent scarificationes crurium modo antedicto factæ, necnon etiã uesicatoria, & diuersis locis, & et spatulis admota, maxime quando febris non est admodũ molesta, sicuti nõ est quando sopor infestat egrotantes.

FINIS TRACT. DE PESTE.

DE VARIOLIS ET MORBILLIS ET SCOPTVLIS.

In quo de natura papularum agitur.

CAPVT PRIMVM.

QUONIAM ex omnium sententia tempore pestis sæpe vagantur variolæ vocatæ, quæ & ipsæ inter morbos pestilentes ponuntur, & promissimus nos de omnibus symptomatibus ad febres pestil. attinenubus verba facere, ideo ne manca sit oratio nostra de Variolis dicemus.

Illud autem in primis dicamus, quòd *Vales. 6. ep. 2. 23.* multum ad cognitionem Variolarum facit. Tumores præternaturam insignes tubercula vocari. Sicuti vlcera insignia vocant continui insignes solutiones. Alia vero omnia, quæ in cute germinant exanthemata a Græcis vocari modo etiam estimata ab Hippocrate, vt multi dicunt quidquid in contrarium dixerit Fernel. Latini papulas vocant.

Ex horum numero, vt tract. de peste constat sunt maculæ illeculicum morsibus similes, quas vulgus peticulas vocat, Hispani Tabardillo. *Cap. 62*

Sunt etiam in papularum numero quælibet pustulæ quæ cum exiguis vlcusculis fiunt, aut sine his vt est scabies cuius sunt plura genera, & aliæ huiusmodi vlcerationes quas etiam in feb.

N n pesti-

T R A C T A T V S

pestilenti contingere Thucid. & Galeni testimonio dicimus.

Exigui etiam tumores vt sunt Variolæ, Scopulæ, & morbilli, de quibus nunc loqui intendimus, inter papulas connumerantur.

Qui tumores an noti fuerint antiquis multi contendunt, & an sint illi, de quibus loquitur Hippoc. 3. epid. pluries, & 1. epid. dem. ægroto secundo scilicet de Sileno. & de quibus 4. epid. & 7. epid. 94. & Manardus contendit Hippoc. vocasse morbillos, herpes, sicuti contendunt, an de his Galen. intellexerit. 5. meth. 12. & lib. de attrahibile 4. eoque magis, quoniam Raf. testatur Galenum eos nouisse citans quendam locum, quem ego hactenus non inueni, contendunt etiam vtrum Celsus de his intelligat lib. 5. cap. 28. quæ parum me fatigant, quia curatione, vt infra patebit nõ variat huiusmodi opiniones. Sicuti parum me fatigat, quodd hoc illove nomine quis vtatur, contemnendas enim esse nomenclaturas sæpius nos admonuit Galenus, sed naturæ rerum scientiam esse exercendam nos docet. Verumtamen quoniam his, qui docere vult, claritatem quasi metam spectare debet, & sic sermonem suum absoluere, vt accomodato cuiq; reru suo noie utatur, nec mutas nec transferens nomē illud, sed cui rei ipse ab initio imposuerit de eadem perpetuo vsurpans, ideo statuamus nos nomina ista & dicamus.

18. cont. 8
3. meth. 10
2. pro-
nost. 39.

l. de comp.
m. s. l. v. ca
pit. 3.
Vales. 6. ep.
2. 23.

Variolas nos vocare papulas illas tumoresve paruos, qui in toto corpore semel ferè in uita contingunt, cuique per cutem præcipue efflorescentes, quæ crassæ sunt & in tumorem eleuatae ad similitudinem varorum, qui in facie oriri solent, de quibus uaris præcipue agit Galenus de comp. m. l. loc. qui tumores vt plurimum in abscessum terminantur. Et videntur paruæ inflammationis figuram referre, Hispani morbilloni vocant corrupto vocabulo, nec pruriunt, nisi quando ad suppuratione tendunt.

Vales. loco
dicto.

Morbillos vocamus tumores illos, quos Etrusci Ros. aliâ vocant, similes illis, qui æstiuo tempore in corporibus eorum, qui sub feruenti sole itinerantur, ferfas uulgus uocat, Hispani uirules corrupto uocabulo, rubicundiores sunt & in principio magis pruriuntuariolis, & sunt illis multo minores, ita ut maculae potius quam tubercula sint, qui erysipelatis naturam referre uidetur scilicet tali cõparatione uti igni pisco eas refert Raf. 18.

cont.

cont. 8. hos paruas variolas uocauit Auicenna, ex quibus constat nomen Variol. extendi ad hos tres tumores de quibus nunc loquimur, licet tumores quos primo loco posuimus nomen generis retineant, & proprie variolæ nominentur. Rasis videtur blacios etiam uocare morbillos, vt 18. cont. 8. cognosci potest.

Scoptulas uoco quas vulgus schiopolas vocat Ahulmar Arabes non dissimiles uesticis ab igne excitaris, siue illis quæ a feruida aqua ambustis emergunt non tamen ruptis, multū hæ dolorem inducunt, quibus ruptis subflauī humoris copia paulatim effluet, & hæ aliquid sunt ex Variolis inquit Auicenna. *Aet. l. 4. f. 2. 63.*

Hæc breuiter pro describendis istis papulis sufficiant, ex quibus quid nomine variolarum, morbillorum, & scoptularum intelligimus constat.

Modo quæramus illarum causas, quod minime assequi possumus, nisi prius nouerimus, quæ sit causa papularum, tumorū ue illorum paruorum siue exanthematum sub quæ tanquā sub genere dicti tres tumores continentur, & quæ tradita ab antiquis curatio. hæc ergo breuiter perquiramus, quæ nos paulatim manu ducent ad id quod intendimus, & quæ multis obscuriora visa sunt, nobis clara reddent.

PAPULARVM CAUSA, ET SIGNA, & curatio. Cap. II.

DAPULARVM Communem causam esse naturā intimas corporis partes ab humoribus ipsam molestantibus expurgantem, & ad cutim ipsos depellētem, quoniam ob eorum crassitiem eos nequit purgare, vt in excretionibus fieri solet, cōstat à Galeno tenuiores etenim humores ac magis aquæ naturam referentes attenuans digerit in halitum, crassiores uero cuti impacti, imprimis autem cuticulæ. Epidermidi græcè nuncupatæ, ut quæ densior sit, pustulas pariunt quod maxime illis euenit, qui densiore ac duriore sunt cute, cum ægre per eam possit crassorum, ac uiscidorum transitus esse.

Ex quibus patet materialem causam dictorum humorum

N 2 esse

*6. ep. 1. 12.
et 2. eiusdē
30. et 3. ep.
si et 2. aph.
15. & 1. de
hum. 1.*

T R A C T A T V S

esse humores naturam ipsam intestantes, efficiētem esse ipsam naturam, ut fere facere solet quando uel a multitudine grauat-
tur, uel a mala qualitate irritatur, modo sit ualida, finalem, ut se
a molestia liberet.

Gal. 6. ep.   Signa quæ demonstrant papulas ex dictis nota sunt.
2. 30. & 1.   At signa humores dictos naturam molestantes demonstan-
de humor.   tia, ex eo cognoscas secundum Galenum, quia si a calidioribus
16.   oriantur humoribus, in acutum papulæ attolluntur, & quasi tur-
gent. Turgere autem ipsas cognoscas ex pruritu & dolore,
nam quæ moderate sunt calidæ solos pruritus cient, quæ au-
tem sunt maiorem calorem assequuntur, iam & mordent, &
cruciant.

Crassum autem & frigidum humorem demonstrant latæ pu-
stulæ, non admodum pruriginosæ, & si fuerit humor melanco-
licus color est liuidus & niger.

Si pituitosus albus, & tumor mollis, ut melius infra cum de
Variol. agam:

Et quoniam facile est cum papulas, aut exanthemata appa-
rent humorem peccantem cognoscere, ut 4. de sanit. tuenda ha-
betur, ideo hæc pro nunc sufficiat, licet pauca paulo infra dicā.

Signa uero prognostica erūt præcipua, quod exanthemata
morbis succedētia scilicet sine alleviatione morbi, malignitatē
significare solent, ante morbos facta magnos ad morbos appa-
ratus, & utroque tempore, quæ breui, atque insperato euane-
scunt deteriora sunt, quàm si per morbos durant usque dum
febris cesset, ante morbos uero tanto tempore, ut quod in cu-
tē emerferat putetur merito per cutim ipsam paulatim esse re-
solutum. Cum enim breui euanescent constat non resolutū,
sed reconditum potius in altum esse, atque interna grauius af-
fici, unde in ægrotantibus morbus grauis timetur, ab exanthe-
matibus propterea intus relictis malignam dysenteriam etiam
inter alios morbos timendam esse constat, ut 4. ep. habetur 80.

Vales. 5.
epid. 90.

Vales. 4.
epid. 80.

1. epid. 3.
ægroto 2.
de sileno
scilicet.

In principio morbi ad malum apparere, in declinatione ue-
ro ad bonum, ut etiam aliæ excretiones, quas omnes morbo in
declinationem eunte bonas esse retulit Hipp. omnibus constat.
Quandoque licet symptomatice erumpant tamen differunt
mortem, natura noxios humores ad cutem propellere Galeni
testimonio.

Non

Non raro cretice apparent, ita ut morbos alleuiet, quod maxime constat a Gal. 5. meth. 12.

Curacionem papularum habemus a Galeno, & ab Hippoc. 6. ep. 2. 3. fouendas nimirum eas uult esse Hippoc. Calidis, neque uomitum conferre, quoniam inquit Galenus humores ad cutim procumbentes sunt per eam euacuandi, longa enim inquit Galenus nimis est uia, si rursus uoluerimus eos ad interna reuellere, ut scilicet per uomitum, aut per aluum mox euacuentur.

Et subdit Galenus putabis forsan me id asserere, numquā in talibus purgationē esse ex usu quā per aluum fiat. Ego uero inquit id non dico, nam in curatoriiis libris, edoctus es his purgationes esse oportunas, in quibus multa sit humorum affluentia. Etenim nisi prius quodd ex ipsis redundat, aut sanguinis missione, aut purgatione detraxerit qui spiam, uoluerit aut dumtaxat fouere, hoc est usus calidioribus fomentis illos discutere, plus sanē attrahet quā cutim euacuetur, uerū tamē humorū cuti impactorum curatio prorsus fortū calidorum medicamentorum perficitur, & id maxime quando latæ sunt pustulæ, nam indicio sunt humorem, quo illæ constant, neque calidum omne neque tenue, sed satis crassum ac frigidum, &c.

Quæ omnia & Paulus & Oribas. dixerunt: manifestius, aut enim, quodd in quibus copia humorum subsistit in profundo (id quodd ex urinis & aliis excrementis cognoscere licet. 2. noph. 7. 7. aphor. 15.) eos prius purgare oportet, si quis enim non prius hoc facto discutere aggreditur, obrurabit magis ipsos quā euacuabit per cutem. Si uero profunditas sine superfluitatibus fuerit, per cutem ipsos euacuare oportet, & non procul distrahere, quodd contingit si per uentrem, aut per uomitus euacuare uelis.

Ergo considerandum, si impurum fuerit corpus. Vbi enim fauces ægrotant, aut tubercula nascuntur in corpore urinas inspicere oportet, nam si biliosæ fuerint, quia una corpus ægrotat ante omnia ipsum purgandum esse censet Galenus, si uero similes sanis fuerint, tutum est corpus abique ulla alia purgatione nutrire. 2. aph. 15

Signa alia etiam sunt considerata, quæ nos docent si humores peccant in corpore, de quibus nos alias et multus in loci Hippoc. ut Galenus maxime lib. de humoribus a principio per procc.

T R A C T A T V S

processum & 4. de sanit. tuenda. Si ergo sanguis peccauerit venæ sectione euacuetur, si alij humores purgentur post præparationē, ut in aliis locis diximus medicamentis cōuenientibus, ex quibus manifestum est quando euacuatio conuenit in papulis, de qua multa inutiliter multi scribunt.

Postea tutum erit per cutim euacuare, vt iam nosti, & tunc tutum erit exequi, quod Celsus præcipit, in omni pustularum genere inquit Celsus primum est multum ambulare & exerceri, si quid ista prohibet, gestari.

Secundum est cibum minuere abstinere ab omnia acris & extenuantibus, eademq; nutrices inquit facere oportet, si lactans puer est affectus &c. q̄ autem dixit ambulare multum & exerceri, intellige, vt dixi purgato vel euacuato corpore si plenum fuerit, vel cacochymum, nam si impurus laboret vlcera expululent inquit Hippoc. & Gal.

6. epid. 5.
34. & 3.
aph. 20.

Quæ autem percutim euacuationem dictam moueant insinuant & demonstrant Græci.

Lauri tenera folia itemque rutę pari portione terito & mām thuris cum oleo dilutam addito, & illinito.

Aut beram teneram coctam tritā imponito, aut ceræ drach. 8. sulfuris drac. 8. salis drac. vj. hæc trita & olei dimidio, cyatho simul affuso simul omnia coquito, factoque inde emplastro uti tor, sed coctioni diligenter est assistendum, est enim optimum medicamentum.

l. 28. uirt.
simpl. col.
604.

Ciclamini cutim detergit, & omnia exanthemata curat inquit Orib. ego terebinthina lota, cum sulfure storace liquida & sale, oleo, & butyro pararem linimentum, addendo si calidiores essent loco ol. communis, ol. ros. & succi limonum momentum, vt aliorum caliditas emendaretur, non q̄ repellentibus sit utendum maxime hoc in casu noxis. cæterū hæc pro exēplo.

5. meth. 12

Sciendū tamen, q̄ vt bene notat Gal. quādoq; exanthemata sponte sua desident, unde medicamentis ad ea discutienda & resoluenda minime opus est, sicuti manifestū fuit, in pustulis quæ in illa peste ortæ fuerunt, de qua ipse loquitur, & nos quotidie obseruamus in variolis & scopulis, sed præcipue morbillis, cū natura humores quos ad cutim expulit per halitum etiam resoluat sine ullo artis auxilio, vel maturando & exsiccādo sanet vt infra notum erit in variolis.

CAVSA VARIOL. MORB. ET SCOPTVL.

Cap. III.

X his ni fallor non erit difficile nouisse causam Variol. & morbillorum, & scoptularum. siquidem ut ex dictis patet efficiens earum causa est ipsa natura, ab humoribus molestata, siue multitudine, siue mala qualitate.

Materialis est ipse humor molestans, si finalem uis addere dicas, ut partes internas sanet & sanguinem purificet, siue ut se a tali molestia liberet.

Licet quandoque tanta est humorum copia in Variolis (nunc per variolas intelligo dictos tres tumores cum ut antea dixi sit nomen generis,) ut & partes exteriores & interiores oēs ferè occupent & nedum in palato, ore, oculis, naribus, gutture & per totam cutim uideretur, sed & nerui & membranæ & uentriculus & membra nobilia certis inditiis illis infici cognoscamus, ergo uolunt distinguere papulas antiquorum a Variolis, quoniam inquit antiquorum papulæ tantum cutim molestabant quòd tamen legenti Galenum loco dicto non est sic clarum, sed hoc parum refert, ut dixi.

5. meth. 12.

Humores autem stimulant naturam, uel sunt crassi, ut est sanguis corruptus pituitosus inquit Auicenna, uel etiam melancholicus, qui ad cutim expulsus est & tunc variolas proprie dictas parit. i. tumores illos varis similes, qui per abscessum terminari solent, suppurari enim solèt & postea sui vestigia relinquere, licet quandoq; cum sunt melancholici indurescant, nec maturentur, aut resoluantur, quod inter mala est signa, ut infra dicam nam si sanguis non fuerit malæ qualitatis. Salubres parit variolas, si uero malæ qualitatis, ut est quādo melancholicus est, uel et biliosior, insalubres ut infra dicam. est quando una uariola alteram in se inclusam cōtinet, & duplices variolas vocat Rasis, q̄ ego q̄nq; obseruaui, & eas pessimas esse cognoui.

18. cont. 8

Vel humores ad cutim expulsi sunt tenues, & serosi, uel aquo si in tumore eleuati, non rumpētes cutim, de qua re etiā Manardus & scaptulas parit, de quibus supra, & hæ vesicæ non terminantur ad suppurationem veram Aluumeras, ut dixi meo iudicio vocat Auicenna, & dicit, quòd sunt aliquid ex Variolis.

Vel

T R A C T A T V S

Vel sunt adhuc tenuiores humores uariolarum, ita ut mactulas ferè tantum excitent, & nisi manibus tractentur, neque exuberantia ulla, neque exasperatio sentitur, & tãgentibus naturę qualitas quędam potius, quàm tumor perſentitur, nisi quòd quando sunt in statu, ad quẽ citissimè ueniunt, apparent quandoque grano milii minores apparent similes. Haliabb. teste. 8. pract. 14. & per se resoluuntur, nunquam suppurantur. & tũc fiunt morbilli uocati, siue sit uariola cholerica, inquit Auicenna, nullum autem post se uestigium relinquunt, nisi quòd epidemiasperior, & paulò post ad statum suum reuertitur.

Vidi in praxi quandoq; ex materia crassa, & tenui oriri humores istos confusè, ita ut neq; uaros representent, neq; morbillos, sed medium quoddam, plus minus, prout materia crassior, uel tenuior uincit, quòd etiam nunc obseruaui in muliere existente in Castro Mediolani.

Ex dictis patet causam uariolarum esse sanguinem corruptũ cum quo tamen ut plurimum materia pituitosa miscetur, licet quandoq; melancholica, quandoq; biliosa, uincente tamẽ sanguine scoptularum causam esse humores aquosos.

Morbillorum humores biliosos, qui sæpissimè oriuntur, quando à causa aliqua externa occasionem habuerint, ut sit ferè calida, & humida tempestate, autumnoque & vere, uel etiã pestilenti cœlo, ut quando cibus mali succi utitur, uel lacte præcipuè camellarum, uel dactylorum dulcium inquit Auicenna, quandoq; nulla præcessit causa, & tamen ueniunt, & vulgatur. & tunc in constellationes causam referunt.

CVR HOMINIBVS VNIVERSIS DATVM
fit semel in vita variolis corripì.

Cap. III.

Verum cur hominibus quilibet datum sit, ut semel in vita saltem eis capiantur, nisi mors illos præueniat. difficile est admodum diiudicare, cuius rei maximum est signum discordia authorum de hac re contententium. obseruatum est enim pueris etiam in vtero existentibus, variolas incidere cum nonnulli cũ illis nasci uisĩ sint

ut

Utpurimum tamen post ortum, vsque ad septimum annum fatigant, licet adultioribus etiam cōtingant, & etiam iuuenibus, & viris, & senibus, licet id rarissime, licet octuagenarium ipse curauerit Variolas patientem multas, qui sanus euasit, alios etiam decrepitos his tēatos vidi, qui perire omnes vidi, qui 90. agebat annum istis molestatum, licet Isaac decrepitos variolas nō pati dixerit: impossibile est enim, inquit, illam materiam variolarum vsque ad decrepitam manere, &c.

Causam ergo communem esse necesse est cum omnes in cōmuni inuadat, nulla autem aptior uisa est Auicennæ, Auenzoari, & Isaac & alijs antiquis quàm sanguis menstruus, quo infans in utero nutritur. licet enim vel ipso Galeno teste infan-
tem puriori sanguine matris nutriri verissimum sit, tamen im-
possibile est, maxime quando grandior est fœtus, non etiam ali-
quid impuri sanguinis cū puro a fœtu trahi, vt primo de causis
symptomatum 7. præterea postquam fœtus in lucem editus
est lacte nutritur, quod etiam magna ex parte oritur a mēstruo
sanguine retento, membra ergo fœtus meo iudicio meliori ac
puriori parte sanguinis dicti qui tñ in parte etiā impurus exi-
stit, nutriantur, quod reliquum est in membris & venis remanet,
inquit Haliabas siue in porositatibus membrorum, vt
Gordonius dixit, siue vt Isaac, natura in quibusdam locis clau-
sis a principalibus membris remotis, cutique vicinantibus pro-
pter debilitatem membrorum fœtus, qualitatem materiæ illius
nō sustinentium, donec aliqua causa illum moneat, id q̃ rarissi-
me fit in principio meo iudicio, quia paucus est impurus ille
sanguis derelictus in locis dictis; qui propterea a benigniori
sanguine cū quo miscetur domatus, non potest vires suas exer-
cere, processu autem temporis, in sui naturam aliquam partem
purioris sanguinis illius cum quo miscetur permutans, & ex-
pulsua fortior reddita & vis sensitua etiam quod ferè fieri so-
let in adustionibus quando calor incipit vigorari & fortificari,
vt etiam Gordonius ait, in summa naturæ iam molestior redi-
tus, & molestiam tunc magis natura sentiens, cum a sanguine
puro separare tenrat, etiam efferuescentia quædam fit in sangui-
ne, vnde natura impurum illum sanguinem iam a puro separa-
tum, licet aliqua eius portio cum alio sanguine meo iudicio re-
maneat, ad Cutaneas partes detrudat sibi vicinas, inquit Isaac &

3. ep. 2. 73
1. de sanit.
tuen. Hip.
lib. de nat.
pueri.

T R A C T A T V S

pro posse a partibus nobilioribus ad ignobiles, fit autem sequentratio hæc sanguinis non dissimiliter ac uidemus in uino fieri qui dum feruet crassiorem eius partem in fundum vasis expellit, leuiorem ad superficiem, in medio remanet, quod optimum est, sic in sanguine isto pars pura in venis remanet, impura extra ipsas expellitur ad partes ignobiliores, & hic est vnus modus, quo possumus dicere Variolas oriri, neque id mirum videri debet, nam si tamdiu tardat natura ad hanc operationem faciendam, nam est similis illi quem refert Gal. de canis rabidi morfu, & alijs huiusmodi morbis.

3. ep. 3. 75

Est vero inquit Galenus eorum morborum admiranda generatio, quonam pacto in, Comode ualentes subito inuadant, nempe non est perinde generationis subita causa, ac ipsorum est generatio, vt si medicamentum lethale homo sumpsisset, uel bestia, eum virulentissima momordisset, sed peditentim in corpore causæ quæ sunt excitandis huiuscemodi malis crescunt, quod morsus vsu venit a rabidis canibus. Nam apertum est non ociari, neque conquiescere canis venenum, licet aliqua nota non prodatur, multis interim proximis mensibus. Verum illi statim cū viderint aquam, formido incessit, posteaq; breui moriuntur, lōgo enim tempore causa, quæ rabiem efficit augetur, quæ vbi eo tandem peruenit mortem adfert repentinam. Ita inquit Galenus in hac phrenitide, loquitur enim ob phrenitide, quæ tertia die peremit, vitiosus humor in corpore coacervatus fuit, veneno lethali propè adsimilis, in corporibus uicinis aliquid paulatim agens, quæ quando vitio iam opportuna erant, humorque ipse euaserat vitiosissimus, lethale repente apparuit symptomata.

Hinc obiter adnotandum, Fracastor. lib. de morb. contag. 2. cap. 7. dicere solum hoc non a morfu canis rabidi affici, si dilaceratur cutis, cum tamen & a sola salina afficiatur teste Galeno canis rabidi, & ut Aræteus dicit, licet nullo modo momorderit, sed in faciem hominis dum spiritus adducitur inspirauerit, rabie inficiet hominem.

Gal. 6. de
loc. 5. A-
ret. 1. de c.
& signis
acut. 7.

Auenzoar lib. ther. fir. 3. c. 4. emendans quæ præcedenti capite dixerat, vt uidere quilibet potest, quoniam foetum in priori capite sanguine menstruo nutriti dixerat, ait.

Pro certo embrio nutritur sanguine puro & laudabili, sed
quia

quia dictus menstruus in matrice impeditur & in corpore ipsius imbibitur, sicut vasa imbibuntur a liquoribus in ipsis impositis, & resudando exterius humectantur, & quamvis vasa vitreata, longinqua sint ab infusione & imbibitione liquororum, tamen videmus quod ex longitudine temporis, recipiant infectionem & imbibitionem a fermento, postquam ibi factum fuerit, & continuatum fuerit tempore longo, ita quod post multam abluitionem, si posueris ibi pastam azymam, fermentabitur absque fermento aliquo, quod non fiet in vase nouo: contrahit ergo a sanguine menstruo affectionem illam malam sanguinis menstrui, quæ sola est etiam causa, quod in histericis vaporis ex loci natura, vt voluit Fernellius venenari excitentur, vt cap. de præfocatione uteri dicam.

Et hoc schemate inquit Auenzoar permiscetur aliquid medicum ex dicto sanguine in embrione, sed fortitudine matricis, & ex alio multo & bono nutrimento, quod recipit non læditur dum permanet in matrice.

Post autem exitum eius ab utero, nutritur infans & coadunatur calor naturalis in eo, & augmentatur, & confortatur natura, & conatur digerere, & subtiliare prædictum humorem malum & nocuum & ob longam meram potentem iam factum meo iudicio, & ideo sanguinem etiam bonum insufficientem, unde ob hoc cum molestior naturæ sit factus, tentat exterius ipsam expellere, & hoc fiet cum labore forti & angustia magna, & febre ualida & graui.

Sed inquit ex substantia prædictorum grossorum humorum fiunt variolæ, & morbilli, qui exeunt cum febre ualida impetuosâ & maligna quoniam vides, quod illi, qui extrahunt butyrum a lacte non faciunt illud nisi cum labore magno & forti ualde, & motu laborioso, atque graui, quare credendum est, quod in motu & expulsionem variolarum, & morbillorum illud idem accidere valeat, & deinceps externam variolarum causam referens inquit.

Quod semper euenire consueuerunt tempore epidemiæ factæ ex corruptione aeris, vel causa aquæ putridæ vel corruptæ, vel ex cibis malis & corruptis sumptis, & comestis.

Quæ ad verbum transferre volui, vt tanti viri autoritas magis valeat.

T R A C T A T V S

c. 4. lib. 3.
zheisir.

Siue ergo ob affectionem a matrice ex sanguine menstruo contractam sanguis quo fetus nutritur in utero vitium contrahat, ut a quo labem hanc fetus & ipse recipiat, Auenzoar voluit. Siue ob reliquias aliquas impuri sanguinis attractas cum puro sanguine, quem pro nutrimento trahit fetus, ex hoc nutrimento vitioso cum diutius retentum fuerit, istæ variolæ oriuntur dum natura ab eo molestata ipsum ad Cutaneas partes detrahit, facta separatione istius impuri sanguinis a puro effervescentia & agitatione tali, ut non mirum sit febrem, & accidentia multa se qui non contemnenda, de quibus infra clarum est, quod est purificatio sanguinis quam tetat natura, nec mirum videri debet quod tandiu remaneat in corpore absque nocumento aliquo si bene quæ de rabidi canis morfu dixi ex Gal. notantur, licet dubius sum ego an verum sit, quod Isaac dixit talem impurum sanguinem a natura reconditum fuisse in partes vicinas cuti, nam quando fit expulsio ista, verum est quidem ad cutim maiorem partem, istius sanguinis expelli, sed tamen non levis copia ad partes etiam interiores expellitur, quod oculis cernimus in palato & gutture, & ad interiores etiam partes expellitur ad ventriculum, intestina, & alias, ut ex corporum dissectione non semel uisum fuit multorum testimonio, & ex excretis, quando variolæ maturantur, vidi enim sæpius materiam superatam per urinas, & per secessum excerni.

Ex quo melior mihi uideretur sententia Gordonij & aliorum authorum, qui tenent talem materiam in porofitaribus membrorum occulturum disseminatam nempe esse per minima in partibus ipsis, & quando fit sequestratio istius impuri ab impuro, tunc quælibet pars extra venas quantumvis minimas ad superficiem partis illius materiam hanc expellit, ad cutim plurimam tanquam ignobiliorem, cum qua partes ferè omnes, si non per contiguum, saltem aliquam communicantiam, præcipue medianibus venis, vel arterijs habent.

Cap. V.

SCio Fernelium & alios huius rei causam ad constellationes referre, & ad causas occultas, ea potissimum ratione, quia non uident quomodo non & mulieres quando menses detinentur & in omne corpus redundant, uariolis & ipsæ non capiuntur, & quomodo cætera alia quæ menstruatur, non etiam uariolas incurrant. Præterea, quia non uidit quomodo tandiu tale excrementum maneat in corpore sine noxa apparente, cum uideamus sæpe, & in iuuentute, & in senectâ apparere uariolas, non antea in talibus corporibus uisas. Præterea dicunt si à tali causa fiebant, quòd a principio mundi molestare debebant, uel antiquo tempore, & quòd si esset talis causa necessarium esset unumquemq; in uita pati uariolas, & neminem posse secundo, aut tertio prehendi ab illis, quòd tamen falsum esse dicunt, addunt rationem ab Arabibus ipsis, ut aiunt descriptam, nempe, uariolas eorum testimonio aeris uitio produci.

Quibus quod ad constellationes attinet optime meo iudicio respondet Auer. Non potest dici inquit, quod fiant a causis externis (constellationes autem esse causas externas non est dubium) quia inquit Auerroes illæ non sunt necessariae in omni homine, a uariolis autem & morbillis nullus euadit & est ægritudo sicut naturalis, &c.

Præterea, quòd ad primum argumentum eorum spectat dicimus, non esse parem rationem mulierum, in quibus retentæ sunt purgationes, & nutrimenti fœtus, nam fœtus nutrimentum pro maiori parte est sanguis purus, pars uero impurius pauca est, & mixta bono illo sanguini quo nutritur, & cum eo transit per corpus, neque præ fœtus imbecillitate secerni & separari potest, malum, a bono, sed sic remanet in partibus affixus. Id quod minime contingit in mulieribus, quibus menses suppressi sunt, quoniam per uenas cum alio sanguine concurrit, & in tanta quantitate cum puro mixtus, ut nisi protinus euacuetur, uel a natura, uel ab arte, alia mala ingerat, hydropem puta, scabiem, & alia huiusmodi, quæ etiam exanthematum naturam

*li. de abdi
tis rerum.
cau. 12.*

3.col. 82

refe-

TRACTATUS

referant, licet non variolarum proprie dictarum, uides ergo naturam a quantitate & qualitate talis sanguinis molestatam non diutius illum sustinere posse, secus est in fœtu, quando a principio talis sanguis paucus est, & non molestus.

In summa alia est natura infantis, alia mulieris, aliud est, quod operatur humor in corpore, in quo a natura genitus est, aliud est, quod operatur, si in aliud corpus ingreditur, sic menstruus sanguis ab aliis epotus effectus ueneni parit, licet in pauca quantitate fumatur, cum tamen in muliere retentus, licet multa pariat accidentia, non tamen adeo saua. Aliud præterea est, quod operatur quando paucus est & longā moram trahit in corpore, & aliud quando multus per paruum temporis spatium in corpore moratur.

Nec ualet, quod aliqua alia animalia menstruas purgationes habeant, quæ tamen his morbis non tenentur, differt enim animal ab animali corpus a corpore inquit Hippoc. ut tract. de peste notum fuit, possunt enim affectus in homine produci & non in brutis, id quod etiam de alijs morbis apparet, nam neque bruta morbis corripiuntur omnibus, quibus homo, neque è contra.

Quod uero tandiu duret in corpore, etiam post alios morbos, non est mirum si bene considerentur, quæ dicta sunt a Galeno de Rabie, ut antea notauimus, neque enim quod aliqui opinati sunt, totus sanguis infectus supponitur, sed partes impurius istius sanguinis depositæ sunt modo antedicto, & cum paucus sit diutius retineri potest, & tandem moueri, ut antea docuimus.

Præterea dicimus, quod uidemus alios morbos ex utero contingentibus siue a matre contractos, non nisi post triennium & quinquennium, uel etiam plures annos ab ortu fœtus apparere, ut de lepra Azaraius notauit, quia humiditates infantis, vel primæ ætatis resistunt siccitati humoris melancholici, a quo lepra fit. Pari ratione dicere possumus uariolæ, & morbilli indigent calido non obtuso, & ideo tardant post plures annos ab ortu fœtus, plus minus secundum uarietatem complexionum, & secundum multam aut paucam infectionem menstrui sanguinis, quæ quandoque adeo pauca est, ut naturam non stimulet nisi a causa externa mouetur, quo tempore maxime uigent isti

isti morbi non quòd causa ista externa tales morbos ex se producat & sic Arabes uoluere.

Quibus rationibus respondet ad illad etiam, quòd dicunt naturam esse sollicitam de natura foetus & ideo multa peragere ut eam ab omni eluue emundet, quare non esse uerisimile tandin manere in corpore talem humorem, nam prater ea, quæ diximus, addimus etiam hoc esse naturæ opus quo sanguinem a tali lue purificet, & sanum hominem reddat sicuti uir plurimum fit, uerum naturæ morus ordinati sunt, neque quod molestat excernit, nisi quando ipsum edomuit, ipsaq; natura morborum est medicus, ipsaque sibi aditus patefacit inquit Hipp. 6. ep. 4. 1.

Verissimum praterea dicimus, esse unumquemque semel in uita uexari uariolis, nisi prius eum mors arripiat, quàm illis infestetur, ut in dies experimur, neque negamus quamuis novos morbos oriri posse sciam maxime ex Celso, a principio forte mundi cum primum alij morbi homines infestare cœperunt, hos etiam expertos fuisse, contentos autem fuisse authores antiquos de papulis in uniuersali dicere, cum sæpe ex generalibus particularia etiam intelligi uoluerint, ut interim taceam viros doctissimos testari multis in locis epidem. Hippoc. morbillos, & uariolas cognouisse. Neque uerum est bis aliquem uariolis corripì, nisi quando prima uice totam materiam natura non euacuauit, ob ægri præcipue commissã, quod ego non semel obseruaui, quæ enim relinquuntur in morbis reciduas facere solent, at cum natura perfectam fecerit euacuationem (ut fere fit) nisi impediatur, nunquam reuersa est hæc ægritudo.

lib. 1. in
proem.

Improbanda est etiam illorum sententia, qui dixere necessariam, quidem esse purificationem sanguinis cuilibet saltem semel in uita, & ideo quando purificatur uariolas oriri, uerum impuritatem sanguinis non a nutrimento foetus fuisse contractam, sed ab ingluuie, & a malo nutrimento quo utimur, quasi quòd natura otietur, semper, non attrahat, non concoquat, non excernat quasi quòd uires & instrumenta non habeat ad excrementa excernenda idonea non partes ad purificandum sanguinem deputatas, non lienem, non renes, non uesicam felleam, nō alias huiuscemodi partes, quasi quod non inueniantur, qui paucis commissis erroribus uiuant, & tamen uariolis capiantur, licet non negem ego, qui malis cibus utuntur, magis illis infestari.

T R A C T A T V S

stari, & cum maiori periculo, aucta nimirum tabe illa & uariolarum, a cibis mali succi :

Aliqui statuunt morbillos, & uariolas hæreditate paternâ fieri, hæreditatem autem paternam, seu proprietatem, esse potentiam, & aptitudinem quandam filiis ingentam, propter quàm redduntur apti, & dispositi ad suscipiendos morbos, quâ aptitudine tanquam instrumento utitur natura, ad producendos effectus, & quoniam huiusmodi aptitudo requirit materiam idoneam, & agens efficax, ideo hoc in casu statuunt materiam esse sanguinem & ichores, & causam efficientem esse calorem, qui prout est maior, aut minor, sic etiam modo magis, modò minus agit. His determinatis cōcludunt, ideo omnes homines tentari variolis, quia parentes nostri omnes hac lue laborarunt, uitio aut cœli parentes primo hoc morbo laborasse.

Hæc opinio nō minores patitur difficultates q̃ antecedens.

Primo supponit originem huius mali a cœlo uenisse, quòd tamen ipsi damnauerunt, præterea ad hoc iam quid dixerit Auerroes & verissime retulimus.

Ad hæc non negarim ego morbos dari hæreditarios, cum nedum id dixerit Hippoc. lib. de aere loc. & aquis, & Gal. 6. Aphor. 28. ubi uult Galenus plerosque incidere in podagras, quia patres & auos habuere podagricos, in quibus semen erat uitiatum, atque ideo. natis uehementiorem fecerunt partium imbecillitatem, sed etiam id experientia demonstrat. Verum si uitiato semine parentum tales morbi ut ipsi referunt oriuntur necessario, cur non etiam ob uitium sanguinis, quo nutritur fœtus, uel etiam ob uitium uteri ipsius, eoque magis quoniam si uerum est, quòd Fernelius refert, ob uteri naturam potest humor in eo gigni ueneni naturam referēs, qualis est ille a quibus uariolæ fiunt ex omnium consensu.

Præterea illud dixerim me uidisse multos, qui patres, & auos habuere podagricos, uel aliis similibus morbis hæreditariis tentatos, qui tamen nuuquam podagrici fuere, ut uel ex hoc constet morbos, quos uocant hæreditarios non necessario transire in successores omnes. Non hæreditantur inquit Nicolus hæreditariæ ægritudines, uocatæ in omnibus filiis generatis, quia aliquando resistitur ei ex constellatione aliqua, aut fori imaginatione temporum conceptionis, aut forte in processu ex bonitate

6. de uteri
presociatio
ne.

Tract. 2.
serm. 1. de
Dinis. mor.
cap. 18.

tate regiminis, sint modo hæ causæ, an aliæ, sat nunc sit Nicolū nostram comprobare sententiam, hæreditarias vocatas ægritudines non semper hæreditari.

Præterea hæreditarios morbos videmus, vel perpetuo manere, vt de Microcephalis constat, vel si perpetuo non manent, tamen non semel tantum, sed sæpius infestare, nec mirum cum causam ad hos morbos gignendos aptam semper habeant, ut quas isti referunt, imbecillitatem nimirum partium, aptitudinemve illam a parentibus contractam, materiam, nempe humores, hac præsertim nostra ætate, qua laute uiuunt homines, calorem autem illum adesse non est, qui non videat, cur ergo non sæpius variolis tentantur homines? Præterea si semper adest aptitudo ista siue mala qualitas in membris omnibus a parentum uitioso semine contracta, unde etiam semper materia aliqua aderit parata ad tales morbos gignendos, quam postea filiis impertiunt, cur postquam eas quis passus fuerit, non etiam ob contagium ab alio contractum afficitur variolis? quod tamen non fit, nam soli qui illis non laborarunt contagio tali afficiuntur eo, quod soli analogiam habent ad tale contagium suscipiendū, ut infra dicam, cū de prognostico variol. sermo erit.

Præterea uidetur istorum opinio, ichores tantum sanguini tribuere, & tamen recte Galeno quilibet humor suos ichores habet. Si ergo ab ichoribus sanguinis variolæ tantum orirentur, ut isti uidentur supponere forte admitui posset ob hoc non horrere, qui tales morbos patiuntur, quia ichor sanguinis mitis est. At quid dicemus de morbillis, quos necesse est si ab ichore fiunt fieri a bilis ichore, quid de ichore bilis, quæ est malignissima? nam ichores isti mordacissimi erunt, ob quos necessario horrores vehementes fieri debent.

Constat ex his, & aliis quæ facile est unicuique inuenire, nō minores difficultates horum rationes habere, quàm quas Arabes attulere, & maxime Auenzoar, ac proinde cum in arduis sat sit probabiles reddere causas, vt etiā in Timeo fecit Plato, debemus priscorum rationibus esse contenti, a quibus, si rationes de ijs probatissimas atque exactissimas referre non potuerunt, satisfactum esse putare debemus, si non minus probabiles quàm quis alius rationes attulerint, ut uerbis Plat. utar, Neq; nos multum sollicitet authorum in re hac discordia, quādoq; tū

T R A C T A T V S

3. *Ethic.*
Arist.

dem in curationem omnes conueniunt, propter quàm cætera a nobis perquiruntur, uidemus & eos eandem tradere curationē, ne dicam eadem remedia, quare hæc pro defensione veterum, nos reliqua prosequamur. De morbis istis miserabilibus cum enim causam habeant inuoluntariam miserabiles sunt, dignique misericordia sunt qui illos patiuntur, non secus ac qui cæci à natiuitate fiunt.

Cap. VI.

Vide infra
cap. 8.

SX prædictis constare arbitror quid sint variolæ & quæ sit earū causa saltem probabilis, consequens est de signis earum dicere, & primo variolarum proprie dictorum deinde morbillorum & scopularum.

Præcedunt itaque variolas ex sententia Aui cennæ, Hal. Ras. & omnium Arabum febris synocha siue cōclusa, quæ ut plurimum meo iudicio est sine putredine, ex feruore sanguinis ipsius, saltem in principio, quando salubres sunt, inditio est, quia cum apparent febris cessat, urinæ a principio laudabiles sunt, pulsus magni quidem celeres & frequentes, sed tamen qui contractionis illius celeritatem non habeant, quam feb. putridæ habent, calor nō est admodum mordax, licet quando ulterius malum procedit, si non bene excrementum hoc natura expellat, soleat in putridam transire, & signa synochæ cum putredine præ se ferre quæ cap. proprio retulimus.

Animaduertendum est etiam, quod sapius obseruati, quod licet, qui variolis tentantur, salubribus, postquam natura eas expullerit perfecte, a febre immunes sint, tamen cum maturare incipiunt, præsertim si multæ sunt & partes interiores, & exteriores tener, febrem superuenire, non dissimilem ab ephemera, quæ ratione apostematum fit, quæ tandiu durat, donec pus excernatur & variolæ manifestæ declinant, & quoniam sæpissime contingit non vno, & eodem tempore eas maturari, sed diuersis temporibus sicuti diuersis etiā temporibus exeūt, ut plurimum enim a facie incipiunt deinde circa hypochondria & ut infra dicam, vnde quæ prius apparuere citius maturantur, tardius quæ fero, hinc est, quod talis febris per plures dies
perfe-

perseueret, dum enim una pars uariolarum est in declinatione altera est in augmento, sapius est altera pars in statu.

At uero, cum periculosior est agritudo feb. synocha a principio putrida est cum manifestis signis putredinis, uel saltem tertio, uel quarto die, quæ non putrida erat, in putridam transit, uel etiam medicorum culpa quandoque, de qua re cap. de synocha.

Sunt, qui Paulo antequam erumpant papulæ istæ veluti epileptici concidunt, ut refert Holler. quod ego obseruauī semel in serua annorum in xij. Illustrissimi Petri de Bonadilia Castellani Mediolani, quæ nunquam fuerat epileptica & a synocho capta, paulo post epileptica facta est, & non multo post eadem die erumpere cœperunt variolæ.

Præcedit præterea uariolarum exitum dolor dorsī, pruritus narium, timor in somno, rubedo faciei & oculorum, adsunt oculorum lachrymæ, & multitudo halicum, & saltus cum anhelitus constrictione, & pectoris dolore, capitis dolor adest, cordis tremor, dolor in gutture & asperitas inquit Holl. oris exsiccatio.

Patiens inquit Raf. manet sapius, & saepe mouet pedes, & tremit, & pes doler dum mouet se, uel resupinit, & in summa inquit Nicolaus adsunt signa plethoricæ dispositionis, & tuade, & sanguinis feruescentis ad quæ duo prædicta omnia reducuntur.

18. cont. 8

Sentiunt præterea punctionem vehementem in membris, ac si inquit essent spinæ fixæ in eis quia, inquit Isaac matriaria volens egredi, cutem & carnem separat, at facilius exeat, id quod tertio die ferè contingit, licet quandoque secunda, uel etiam prima die ob caloris febrilis magnitudinem, alij tamen voluerunt punctionem dictorum membrorum non fieri a materia subtili acuta penetrante in substantiam membrorum sicut contingit in apostematibus panniculorum, sed causari per separationem materiæ factam a parte qua continetur, cum delegatur ad aliam partem.

Præcedit tussis leuiter irritans, siue ob vapores eleuatos a feruore sanguinis circa partes spirituales ubi plurimum feruere demonstrant anhelitus difficultates, & pectoris dolores, ut antea dixi. Siue ut refert Valef. id accadat fieri incipientibus

4. ep. 113.

TRACTATUS

eruptionibus, secundum internas membranarum facies, in uentribus & cauis corporis partibus, locis præcipue calidissimis, vt in thorace, qua passione procedente, inquit uentriculi euerfiones, & dysenterix satis periculosa fieri solent.

Cum uero incipiunt apparere, primum ut sæpius ego obseruauī, præ se ferunt uibices quædam morfibus culicum similes, ita vt a papulis non differre uideantur, unde uoluit Rasis, quòd quando sensu non potes indicare si sint uariolæ, uel morbilli, tunc secundam diem esse expectandam & tunc uariolas esse iudicabis quando fuerint eminentes, sin minus morbillos, adde quòd si scoptulæ fuerint, quòd ueluti vesicæ apparent, ut supra retuli.

Verum quando referunt morfus culicum quomodo a peticulis distinguitur? hoc a nemine dictum uidi, quare quòd obseruauī dicam.

Obseruauī ergo in peticulis urinas in principio, vt plurimum, uel esse perturbatas, uel confusas, uel alia signa putredinis præ se ferre, & alia malignitatis signa febris mali moris adesse, in uariolis autem ex morbillis urinas esse laudabiles, neque ex putredine, & ex parte adesse malignitatis signa, aut intensæ putredinis, in soleo in principio symptomatica istis, distinguere, nā processu tēporis uisus eas distinguit, licet tunc, quando morbus naturam uincit, uel putredine aucta etiam in uariolis, & urina perturbantur & signa malignitatis superueniunt.

Post uibices dictas solet sequi pruritus quidam licet nō semper ut obseruauī, deinde apparent res sicut capita acuum in cute quæ paulatine egrediuntur donec fiant similes grani milio, & paulatine crescit, ad magnitudinem, maiorem aut minorem secundum materiæ quantitatem & si salubres fuerint replentur, & maturantur, & rumpuntur, & exit sanies manifesta, & in parte etiam quandoq; resoluuntur, postea fit crusta, quæ per se cadat, & tandem relinquit uestigia maxime in labijs, genis, naribus & præputio ob causas dictans ab Aristot. 3. de nat. anim. 11. & si profundæ cavitares fuerint magis apparent sin minus uestigia rubea tantū, quæ signa rememoratiua dicuntur.

Morbillos eadem signa fere præcedere solēt, quæ uariolas diximus præcedere, nisi quòd in morbillis inquit Ras, febris est uehementior, & calidior. est synochus caufonides & caliditas

totius

torius est maior, & febris istorum ad statum magis properat ita, ut in tertia ad statum sit, & obseruavi rubedines & inflammationes oculorum citius fieri, & uehementiores, & lachrimant magis, quia materia eorum est acutior, & magis mordicat, ut inquit Auicenna, & in summa biliosi sanguinis signa, ad sunt, vel bilis efferuescentis, de qua re cap. de Causonide, subito apparent, cum variolæ aliquid post aliquid exeant teste Auicenna, in morbillis non est dolor dorsi ut in variolis, in quibus multus sanguis ebulliendo in caua vena dictum dolorem parit, cum a multitudine sanguinis corrupti fiant, morbilli vero ob malitiam sanguinis pauci corrupti sunt, inquit Auic.

Et cum incipiunt ex ore viderur istius cutis colorata hic atque illic maculis pallidis, non autem referre morsus culicum.

Paulo post ad summum tertia licet sæpius secunda morbilli se manifestant & sunt ut antea dixi leues tumores, granum milij referētes coloris pallidi, & resoluūtur statim, quæ post se ruborem quandam relinquunt & epidermidis exasperationem, quæ per se postea ad pristinum reuertitur. Ras. inquit uehementens angustia assidue absque nausea cum murmuratione & labore assiduo, sunt signa uariolarum, quæ signa etiam post 9. diē se uidisse air, ut per hoc constet secundum multitudinem, uel paucitatem, & secundum crassitiem, uel tenuitatem, aut mordacitatem, uel e contra, ad plures, uel pauciores dies extendi istum morbum. Scoptulas eadem præcedunt symptomata, sed mitiora.

18. cont. 2.

Et cum incipiunt apparere manifeste uisus illas iudicat, uel sicæ cum appareant manifeste de qua re supra.

Et ut plurimum per se rumpuntur sin minus quando durior est cutis arte, exitque sanies pallida & aquosa, & nullum postea uestigium notabile relinquunt.

Sed perpetuo memoria teneas, licet datur leges in medicina tamen, non eas esse inuiolabiles, ut plurimum quidam feb. quæ venit cum dictis variolis cōtinua est & synocha, uel synochus causonides. veruntamen obseruavi hoc anno dum hæc scriberem in Castro Mediolani cum miles 25. annos uel circa natus tertiana simplici laboraret prorsus intermittente, & quæ ne octo quidem horas accessionis febrilis haberet cæteras prorsus immunes a febre in declinatione septimæ accessionis superuenire.

T R A C T A T V S

uenerunt signa, quæ culicum morsus referunt, quare omnes exclamabant hoc morbi genus esse, quodd ipsi Tabardillo uocant nos periculas, ego eodem septima die ipsum uisi propter accessionem, erat ipse prorsus immunis a febre, neq; uestigium putredinis in urinis, aut pulsu ullum uidebā. Octaua die prorsus a febre liber erat & in omnibus bene se habebat, uariolæ iam manifestæ erant, quæ procedente tempore ad conuenientem magnitudinem prouenerunt, maturaruntq; , & cum salute terminarunt, neque post septimā vnquam ulla febris superuenit, nisi quando ad maturationem peruenerunt, ut supra dixi contingere, & debito regimine sanatus fuit & adhuc uiuit.

Aliam mulierē curandum habui diutina febre in scirrho lienis atque alijs obstructionibus laborante, quæ cum a me ab istis malis multo cum labore sanata esset, iamque prorsus a febre libera esset, derepente eam noctu febris continua acuta inuasit cum delirio & accidentibus, quæ sequi ad morbillos diximus, & eadem die se morbilli manifestarunt, a quibus perfecte termino septem dierum profluui alui liberata fuit.

Vt uel ex hoc constare possit, diuersos quandoque humores, in locis diuersis latitantes, varios & diuersos morbos posse mouere, eodem etiam tempore, sic quandoque laborat unus feb. intermittente, a qua cum nondum liber sit, altera superuenit continua, forte ab agitatione febris simplicis motis humoribus, qui dum quiescerent nihil mali inferebant, quæ occidit ægotantem, & suspectos reddit astantibus medicos, qui antea salutem ægroti prædixerant, & iure quia in intermittenti nullum adest periculum. Sic nobilissimus uir hoc anno mortuus est, qui tertiana simplici captus, in quarta accessione a feb. continua, & maligna captus post paucos dies periit.

Aliam uidi aliud morbilli genus habentem, eminentiores erant quàm morbilli, minus eminentes uariolis, alia erant signa morbillorum, a quibus per resolutione eorū termino 20. dierum liberata fuit cum usque ad 14. in maximo uitæ discrimine uersata esset.

SIGNA CAUSARVM DICTARVM PAPVL.

Cap. VII.

SIGNA vero materiæ in uariolis contentæ habentur, quoniam inquit Isaac si de puro sanguine fuerint, sunt rubæ, superius acutæ, inferius latæ, cito maturantur & in saniem conuertuntur, suntque salubres, quia sanguis est amicus naturæ, & digestioni obediens, calidus & humidus cum sit.

Si a bilioso sanguine fuerint, vincente tamen sanguine, sunt citrini coloris, parvæ rotundæ, capita earum acuta, & quasi acus pungitiua, propter acuitatem materiæ, ac propter quam earum signa quo ad salutem & mortem dubia sunt, si tamen laudabilia signa cõcomitantur, ut coctio in vrina die critica apprens, & si febris & sitis mitigentur, & variolæ aperiantur, & ab eis humiditas effluat, bonum nuntiant, contraria signa contrariam demonstrant.

Si flegmaticæ fuerint nempe sanguine dominante flegmati mixto, latæ sunt, lenes, difficiles ad digerendum, uel etiam nullo modo digeruntur, ex quarum materia sub cute putrefacta sætor magnus generatur, præcipue si materia salsa fuerit. Si tamen pus fiat tunc discutiuntur, etsi fluit ab eis putredo æruginosa mortem nuntiat, præcipue si urina fuerit cruda.

Melancholici sanguinis signa sunt, quia in initio liuidæ, deinde venetæ, ultimo nigre fiunt, in quibus, non coadunatur humiditas, sunt enim parvæ, duræ quasi duræ uerrucæ, & sunt pessimæ, neque maturantur, neque humiditas ab eis effluit, sed siccantur, & finduntur, inquit Isaac, syncopis supervenit, animive defectio, & alienatio, quibus apparentibus mors annunciari potest.

Signa materiæ in morbillis contentæ habentur a dictis, quæ si quandoq; crassior fuerit, eminentiores fiunt morbilli, & sunt veluti quid medium inter uariolas, & morbillos, quod ego observavi quandoque.

Scopularum materia ex his quæ dicta sunt manifesta est.

Cap.

TRACTATUS

Cap. VIII.

SIGNA, quæ variolas prænuntiant iam ex his manifesta sunt, quæ diximus uariolas solete præcedere, quæ omnia collegit Rasis dicens cum febris acuta & conclusa euenire cœperit pueris præcipue aut iuuenibus, maxime cum a pueritia ad adolescentiam fit transitus, ut ipse refert 18. cont. 8. tunc enim sanguis dominatur & effruescit, fueritque cum ea dorsi dolor, & narium pruritus & in somno timor, & capitis grauitas, & oculorum rubedo, & in corpore sentitur punctio, sciendum est, quod ægro, aut variole, aut morbilli citissime superuenient.

In Diuisi. Superuenire autem solent si salubres sunt, futuræ, 3. 4. 5. & 7. licet ipse Rasis dixerit multoties se uidisse, variolas post nonum diem apparuisse, cum tamen nullum accidens variol. aut morbillorum præcessisset, nisi assidua angustia absque nausea.

Si autem prima, aut secunda die appareant ex vehementia febris id fit, & ex profunda & vehementi ebullitione, uel ex multitudine, & malignitate humoris, symptomatice ergo & cum periculo erumpunt.

Signa mala in Variol. & Morbillis.

Deteriores inquit Ras. sunt Variolæ, & Morbilli, coloris violacei, uel uiridis, aut nigri, & quanto magis ad nigredinem declinant, eo peiores inquit Auicenna, verum de his coloribus plura supra cum de papulis febrium pestil. dixi.

Paruæ, duræ, & quæ non maturantur sunt malæ, & difficile egrediuntur, & ægre maturantur, neque febris, neque æstus fedatur, aut alleuiatur, & præter hæc syncopis superuenit, & cordis tremor, æger proculdubio morietur, quod etiam supra notum fuit.

Quæ sunt albæ, paruæ, & duræ difficilis exitus, licet in principio spem salutis præbeant, tamen timendum ne earum maturatio difficile fiat, ob materiæ crassitudinem, unde exterius non expellent, sed potius retrocedunt, ac propterea mors timenda est.

est. vnde Rasis ex his quandam fuisse mortuam refert, quæ 18. cont. 8. sentiebat interius inflammationem, materia retrogressa, ad partes interiores.

Vibices dicebat Aet. qui retrocedant pessimi, nisi forte eorum materia per aluum euacuetur, lib. de Mirabil. Rasis habetur quendam habuisse accidentia veneni ob blacicas porris similes, quæ retrocesserant, qui diem sexta mortuus est.

Proinde dicunt si variolæ quandoque occultantur, quandoque exeunt, malæ sunt, maxime violaceæ, vel nigrae.

Proculdubio occidunt, quæ tenaces cum sint virtutem debilitant, & membrum viride, aut nigrum reddunt, nisi forte inquirunt succedat ab eis resolutio, non faciens cadere uirtutem, sed ipsam fortificans, tunc enim non sunt mortifera, licet faciãt quandoque cadere in ulcera mala & difficilis curationis, unde sequitur etiam membrorum corruptio, licet enim creticæ sint, & ob id alienient naturam, tamen ob malignitatem humoris di-
cta damna inferunt.

Concludunt, quod Variolæ, citrinae, paruae, duræ, propinquæ, multæ, vehementis rubedinis, violaceæ, & quæ ambulant, vt formicæ, & quæ faciunt superficiem corporis, vt spasmati, & quæ terminantur ad corruptionem membri, sunt mortales, ac proinde, quæ multæ sunt, & continuantur adinuicem habentes latera, aut rotundam formam, licet albæ sint, malæ sunt. & ait Ras. quod variolæ circulatæ, & quorum capita sunt occultata mortales sunt.

Pessimæ sunt magnæ, & duplices, idest quando in uentre vnus est altera variola, sic eas vocat Ras. Si in facie, pectore, & ventre appareant plusquam in pedibus & cruribus malum est.

Anhelitus variol. aut morbillos patientium admodum frequens, casum virtutis, vel apostema diaphragmatis demonstrat. Si angustia cum siti adest, quæ non permittit ægrum quiescere, & extrema refrigerantur, & ad colorē viridem accedunt, morbus est in foribus præcipue, si uel tarde appareant, uel post apparitionem tarde egrediantur. Si in magnis uariolis adest extremus dolor in tibiis malum est signum, inquit Ras. maxime si nigricant eodem teste mortales sunt, quæ in furore feb. apparent, scilicet non alieniata febre.

T R A C T A T V S

At uero, quæ albæ sunt, pauci numeri, magnæ, non duplices, facilis exitus, pauca angustia, cū pauca febre, quæ ad eorum exitum diminuitur, salubres sunt, maxime si dictis diebus ceticis apparere inceperint.

Dictis in bonitate succedunt, quæ sunt albæ, magnæ plaris numeri, propinquæ sibi ipsis, sed sine continuacione.

Si ad febrem sequantur uariolæ, eam ad modum crisis alleviâtes, saluus est, inquit Auicenna, quàm si superuenerit febris ad eas.

Salua res est ex omnium sententia si uox, & anhelitus remanent sine læsione, quia partes spirituales, & guttur illasas esse demonstrant, quod optimum est.

Nā qui ex uariolis moriuntur, inquit Auicenna plerunq; ex angina suffocari pereunt, orta nimirū inflāmatione in gutture.

Voluere tamen, aliquem posse mori illasæ uoce, & anhelitu illeso, ob fluxum dysentericum superuenientem, ob eius uehementiam resoluta uirtute, & sub orta syneopi.

Periculosiores sunt, ut experientia demonstrat in adultis, ratio uidetur esse, quia quanto plus moratur natura ad eas expellendas, eo crassiores & uiscidiorem materiam esse demonstrat, quæ a natura domari non potuit in pubertate, quanto autem plus moratur in corpore, eo deterior fit.

Alij dicunt rei istius esse rationem quia quanto materia malignior fuerit, tanto magis eam aggredi natura timet, uerū Natura indocta & inerudita, non cogitatione operationes suas facit, inquit Hippoc.

Rasis dixit pueros albos & rubeos habentes capillos blundos, esse ad uariolas paratos, macilentos autem & nigros remotos esse ab eis.

Contagiosas esse omnes norunt, sed cum eis tantum, qui eas non habuerunt, quia nondum illorum sanguis purificatus est a sanguine illo menstruato de quo supra, & cum quo analogiam habent non cum aliis humoribus.

Variolatur homo, inquit Auicenna multoties duabus uicibus, quando materia aggregatur ad expellendum bis, dicunt aliqui ex malo regimine. Ego obseruaui, eos bis pati uariolas quando prima uice tota materia expulsa non fuit, quod ob eorum intemperantiam maxime contingit, unde ob derelictam

mate.

materiam fit recidiua, eoque magis quando in uictu postea peccant, alioqui semel patimur variol. & morbillos, quod & Ras. & Auer. etiam dixerunt; si quis tamen obstinate contendat quandoque contrarium contingere, dicimus Artem esse de his, quæ non raro, sed sæpius contingunt, ex decreto Galeni, ut notum est. Ras. dixit possibile esse, ut qui sanguinem acutum habetbis & iter incurrat uariolæa nimirum ratione, quia symptomatice erumpere solent, ut antea dixi cum tali sanguine: modo quæ sic eueniunt reliquias in corpore relinquunt, unde recidiuæ.

*Loco dicto
contin.*

Mali sunt morbilli, fuscæ coloris per totum corpus apparentes, maxime si patiens fuerit iracundus, & murmurat, & pigrescit, & eius uenter inflatus & percussus, sonitû tympani reddit.

Ras. in Diuisionibus, uult Morbillos esse periculosiores uariolis, nisi quæd uariolæ magis solent oculis noxam inferre.

Idem uoluit si post coctionem apparent in die critica ad salutem esse, e contra ad mortem, maxime si secunda, uel sexta die appareant, quod respondet in omnibus doctrinæ Hippoc. & Galeni.

18. contin.

Si uideris autumnum uehementis caliditatis & siccitatis & hyemem suæ naturæ propriæ, expecta inquit Georgius uariol. in fine hyemia. Autumno etiam sicco præcipue si æstas calida admodum fuerit teste Auicenna fiunt uariolæ & morbilli.

Collegit Nicolus signa bona, & dixit. Sanguineæ sunt saluæ, & cholericæ suspectæ, & quæ sunt a flegmate falso, & emittunt saniem æruginosam sunt mortales. Variolæ uero quæ sunt in principio teneræ & molles, & sunt in prima apparitione admodum phlegmonis rubei, deinde dealbantur, & saniantur, præterquam quod in colore permutentur, & quæ sunt paruæ & rotundæ, abinuicem distinctæ, & non multæ, & sunt in extremitatibus corporis plures, in facie uero, capite, & pectore sunt paucae, neque oculos, neque guttur, neque nares offendentes, quæ cito & continue, & facile exeunt, nec tarde, nec difficulter, & neque delitescunt, & sunt cum febre leui, quæ antecedit eas, & postquâ apparuerint febris alleuiatur, & sunt cū leuibus accidentibus cum cōstantia uirtutis, & facilitate anhelitus, & uocis claritate, ac bonitate, absq; prauis accidentibus supradictis, sunt saluæ, præcipue si pueris, & in prima ætate contingant, hæc qui-

T R A C T A T V S

dem sunt optima signa & si omnia adfuerint optimum, & qu^o
plura eo securiora, & quo pauciora eo minus salua.

Cap. IX.

NTE QVAM ad curationē deueniam istarum affectionum, licet meo iudicio sit difficile præsueruari ab eis, neq; forte sit hoc necessarium, aut utile cum semel eas unumquemq; pati sit necesse, nisi forte quando perniciosæ uagantur quis bonum esse iudicauerit differre earū exitum, tamen nonnulla hic ad hanc intentionē referre uolui, quæ ad hoc deseruient saltem, ut securius quis eas incurrat.

13. cont. 8

Puerum inquit Rasi ad variolas paratum & morbillos conserua ne vere, & hyeme cadat in febrem acutam mitigando & extinguendo feruorem sanguinis eius, inquātum potes, & subtiliando regimen eius, exhibendo quæ sanguinem subtilē generant, & cauendo ne superficies corporis eius sit spissa, sed extenuetur fricatione, exercitio, & balneo in æstate. In autumno autem non indiget tanta custodia sed minore, quia in æstate sit magna resolutio, ob quam autumno sanguis erit paucior. Georgius etiam dicebat, quod quando expectantur variolæ ob constitutionem præteritam & præsentem, de quibus iam dictū est, quod debes te induere multis pannis, & tueri te a frigore, neque debes inspirare liberalius acrem frigidum.

DE CVRATIONE VARIOLARVM.

Cap. X.

VRATIONES indicariuas in uariolis, morbillis & leoptulis per se supra, ubi diximus quomodo papulæ in cōmuni sunt, curandæ ex Hippoc. & Gal. sententia.

1. aphor.
6. epid.

Indicatio prima est, quod cum natura per conuenientē regionem humores noxios purget, per eandem partem sunt euacuandi, nam quo natura vergit eo per loca conuenientia ducere oportet, & ideo Hippoc. dicebat ut supra dixi quod per cutem

te euacuandi sunt, humores non vomitu siue alio medicamento purgante euacuandi per nentrem, est enim nimis via larga, vt ibidem dicebat Galenus, euacuantur autem per cutem calefacientibus & poros dilarantibus a profundo ad cutim trahentibus.

Verum licet hæc sit vera variolarum, morbillorum, & scopulorum, curatio quatenus sunt papulæ a natura commode excretæ, nihilominus si in profundo adesset copia humorum, neque tota per papulas euacuaretur, non esset tutum per cutim tentare talem euacuationem, nisi prius humores in profundo existentes euacuarentur, quare ex urinis & alijs signis conuenientibus, vt ibi adnotauimus considerando, si, & quales humores abundant, & proinde vel venæ sectione quæ in variolis & etiam scopulis præcipue conuenit, uel medicamento purgante, humorem præsertim biliosum, quod maxime in morbillis conuenit euacuandum.

Verumtamen, quia vt plurimum videmus in variolis a principio urinas esse bonas iure possumus credere, iam separatam esse materiam dictorum tumorum a bono sanguine & ideo si onus naturæ relinquatur, nec aliqua euacuatione impediatur videtur tutius, nisi forte primo, vel secundo die, cum nondum scilicet, apparent signa, naturam expellere istos humores, sed tantum ea, quæ plethoricam dispositionem, uel feruescentiam sanguinis demonstrent, vena secetur moderate, euacuando sanguinem, vel aliquod leue pharmacum, ut cassia cum tamarindis, vel succus ros. sol. vel aliud simile propinandum, vt minore facta materia, & ideo alleuiata natura ab onere sit causa, vt facilius, & reliquum est expellat, quod securum magis reddet medicum in administrandis postea auxiliis, quæ ad cutim humores auocent, sic in magna plethoria euacuatione Auicenna tētabar in cura variol. & quod dixi de secundo die intelligo etiam post quartam, & etiam septimam & nonam, si nondum appareant variolæ, cætera autem euacuationem indicent.

Apparentibus autem ipsis variolis, vel morbillis, vel scopulis, rarissime potest conuenire euacuatio, nam cum papulæ istæ per uiam Crisis apparere soleant, quæ ad bonum terminare solent & ideo illis apparentibus febris & alia symptomata leuiora fieri incipiunt multo minus in his quam in alijs papulis conueniet

T R A C T A T V S

18. cont. 8.

conueniet euacuatio aliqua, neque ego vnquam quando apparent ad commodum, scilicet quando confert euacuatio ista, & eam bene ferunt ægrotantes, aliquam tentarem euacuationem, ne motus naturæ impediatur, licet Rasis antequam omnes exeant variolæ, venâ secat, ceterum quando apparerent sine alleuiatione & adessent signa humorum in profundo existentium, præsertim cum magna febris, & difficultate anhelitus, & non esset facta venæ sectio primis diebus, cæteris consentientibus maxime in magna plethoria non esset inconueniens euacuatio, uti, sed parca & hoc cum consideratione agendum, ne si ad malum terminetur agritudo, ut sapissime facit quando apparent sine ulla alleuiatione, medico postea detur mortis causa, quod si uoluit inferre Ras. Loco dicto, quando dixit quod si omnes variolæ appareant, debet fieri venæ sectio, sed in pauca quantitate, non est redarguendus. Cæterum si iam omnes apparerent cum alleuiatione febris & accidentium cum urinis bonis sicut ut plurimum fit, ego nullo modo euacuarem, neque per venæ sectionem, quæ maxime conuenit in variolis, quoniam, ut supra diximus a feruore sanguinis fiunt, neque per pharmacum aliquod, quod maxime in morbillis fit, ne naturæ motus impediatur, tum etiam ne materia ad intestina deriuetur, quæ sæpe solet dysenteriam mortalem inferre.

Nunquam tamen ad syncopim usque detrahi debet sanguis ut Ioanitijs præcipiebat, ratione antedicta & quia expectamus euacuationem a natura, ne debilitata a nimia euacuatione, quod est reliquum, postea non possint expellere.

Et quando in principio adsunt signa euacuationis si dæ antequam appareant, uel etiam quando incipiunt apparere sine alleuiatione morbi fiat venæ sectio ex basilica dextra & ut cap. de Syncho uel Causone synocha dixi.

Quod si vel ob ætatem, vel ob alias causas sæpius dictas uena secari non potest in tali casu tunc, uel sanguisugæ uenis applicentur conuenientibus, uel umentis, cum scarificatione applicentur, pulpis crurium, natibus, & coxis, & ubi maxime apparere solent, uel etiam ubi apparent tunc temporis, facietamen excepta, uel scarificationes fiant, ut tractatu de peste notauimus.

Alioqui si euacuatio non fiat quando scilicet, non apparent
vel

vel si apparent, non cum alleuiatione morbi, & cum signis, quę plenitudinem corporis demonstrant (sepius enim, quę uia sunt repetere oportet) periculū imminet Auicennę & Ras. testimonio, ne membrorum extrema corrumpantur, si materia ad illa mittantur, vel alio quouis modo suffocatus peteat ager a multitudine scilicet, & mala qualitate sanguinis suffocato, & extincto calore innato.

Et nedum dicto modo etuacuari debet sanguis, sed si plethora dispositio uideatur esse in capite quodd ex ipsius dolore, & inflatione, & rubore faciei & oculorum cognosces. Pręcipue si adsint signa fluxum sanguinis portendentia, cum tamen non fluat, ut splendoris, uel lampadum apparitio circa oculos, tunc, uel secetur uena narium ubi sanguisugę applicari solent, uel sanguisugę applicentur ipsis naribus, uel setis porcinis sanguis narium prouocetur, uel alijs ingenijs, quę diximus cap. de sang. flux. narium.

Hęc enim sanguinis euacuatio a naribus, uel sponte, uel arte facta adeo confert, maxime cum adsunt signa antedicta, ut solo fluxu isto agrotantes istos sanatos uidisse Ras. dicat, & 18. cont. 9 eam solam pręseruare a nocumento oculos & alias faciei partes dixerit Auicenna, quę sanguinis ex naribus euacuatio temper medicum exensat ab omni alia euacuatione, sicuti facit etiā quę per uterum, uel hæmorrhoidas fit, modo fiat cum alleuiatione, imo quodd istę euacuationes si retentę essent a principio tempore dicto antea commodè prouocari deberent ingenijs suis capitibus dictis, quando ex expulsiōe variolarum non alleuiaretur natura, uel nondum apparerent, in febre synocha, uel synocha causonide.

Facta venę sectione nondum apparentibus papulis potest dari lenitium aliquod maxime in morbillis, in quibus post uenę sectionem ad bilis portionem detrahendam & ipsam contemperandam mihi familiaris est cassia cum tamarind. ut Rec. floris cassiæ vnc. j. pulpę tamarind. drach. ij. mis. & f. b.

Vel Rec. syrupum ros. sol. mannię electę an. vnc. ij. seri lactis in quo tamarindi præbullierint x. & fiat portio cætera cap. de causonide synocha pete.

Hęc eadem nutrice lactanti dari debent sicuti cætera auxilia, quę puerulis variolantibus conuenire existimauimus.

Ad

T R A C T A T V S

Aduertendum autem quòd nisi leuia etiam ista medicamenta dederis in principio, quòd processu temporis nullo modo dari debent, ne materia ut antea dixi deriuetur ad intestina & postea Dysenteriam mortalem inferat, quæ sæpe etiam ex se su peruenire solet, ut antea dixi cum de prognostico egi.

Nisi forte in declinatione morbi cognoueris ex perseverantia febris, & perseverantia aliorum symptomatum reliquias istorum humorum in corpore adesse, quo casu leuibz dictis, uel similibz euacuatione tenrabis, fortiora deuitando & ea omnia pharmaca, quæ fluxum prouocare possent, hæc est ergo euacuatio, quam post septimam fieri in tali casu & Rasiz & Ser. præcipiunt meo iudicio.

A N S T I P T I C A N T I A , E T F E R V O R E M
sanguinis comprimeutia conferant.

Cap. XI.

*Rasiz ad
Alm. c. 14.*

Is factis nec dum tamé apparentibus morbillis aut variolis, uel scoptulis communiter omnes authores, qui de hac materia tractarunt, ea propinant, quæ feruorem sanguinis reprimunt & contemperant, ea ratione, ut aiunt quo ex hoc vel prohibeatur papularum egressio penitus, aut saltem, ut quòd egrediatur sit paucum, inquit Ras.

Verum hæc ratio tanti viri mihi nõ arridet, nec enim medici intentio esse debet prohibere exitum variolarum, ut supra dixi. Non nego tamen danda huiusmodi esse auxilia, sed non ob hanc rationem a Ras. dictam verum ut febris caliditas contemperetur, & partes internæ defendantur & præseruentur ab ipsis variolis, quas multo est melius & tutius ad cutem expelli.

Conueniunt ergo refrigerantia, quæ leuem aliquam stipticitatem habeant, quæ & refrigerando & repellendo leuiter ad ante dictas moueantur partes.

Ser. syrupum granatorum muzorum, & troc. de spodio laudat.

Conueniunt succus de limonibus, & de acetositate citri. de succo acetosæ oxifachara, & alij huiusmodi cum decoctione cichoreæ acetosæ, borag. hordei, sem. melonum. Laudat Holler. aquam hordei in qua iuuibe, sebesten, & lenticula præbullierint,

cum

eum syrupo de papauere, vel de pinibus, si tussis, vel aliqua læ-
sio in gurgulione fuerit. Et licet hæc humorum malignitati
etiam resistant quæ semper adiuncta esse solet Variolis, & di-
ctis papulis omnibus, tamen si maiora cupis vide tract. antece-
denti de peste.

Hoc etiam tempore cōuenit sugere granata acetosa, & etiam
quæ sunt medij saporis, & in ore tenere zuccharum candidum
viol. & diadragantum, & alia huiusmodi quæ præseruant gut-
tur, & ventriculum, quod maxime procurandum est, multa in-
iubis, vel uiol. vel de granatis muzis labendū etiam damus, ut
& guttur, & pectus, & pulmonē defendamus. Hoc etiā tēpore
maxime procurandum est oculos præseruare a nocumento ea-
rum, instillanda in eos aquā rosarum insuā, vel decocto fumach,
de quibus inde omnibus inferius.

Nares etiam trahendo sursum aquam hordei solam, vel a-
quam rosarum tuebimur.

Intestina clysteribus lauatiuis vocatis, paratis nimirum ex
aqua hordei, vel sero lactis caprino, vel vaccino cū zuccharo,
& vitello oui, & momento ol. rosati.

Ordinando cæterum regimen in sex rebus non naturalibus,
quod feruorem sanguinis compescere, at partes internas a tan-
ta lue præseruat, de qua re infra, & hæc quando nondum appa-
ruerint Variolæ, morbilli, aut scopulæ.

APPARENTIBVS CRITICE VARIOLIS,

quid agendum, & an lenticularum decoctum
tunc profit. Cap. XII.

ERVM si iam apparuerint, si fuerit cum bo-
na tolerantia, & alienietur feb. & cætera acci-
dencia, vnde constat critice & commode eas
excerni, cum sit hæc excretio species Crisis,
vel Rasi ipso teste, & quæ iudicantur, vel iu-
dicara sunt integre neque mouere, neque ali-
ter irritare oporteat Hippoc. testimonio totum onus naturæ
relinquemus procurando interim ne exitus earum impedia-
mus & materiam ad principalia recurrere faciamus, corpus in

lib. I. aph.

20. & 2.

de humor.

13.

R r primis

T R A C T A T V S

18. de feb. primis cooperiendi moderate & sudorem etiam procurando
teste Ras. ad Alm. vt dicam infra.

Hinc concludunt omnes, quod quando variolæ incipiunt
apparrere, refrigeratio, tam interiorum, quàm exteriorum est
causa erroris magni, quia earum exitum prohibet, & tamen
non defunt hac nostra tempestate medici, qui a principio usq;
ad finem refrigerantia & stiptica propinant, cū maximo agro-
tantium discrimine, & communiter solent exhibere decoctio-
nem lenticularum excorticatarum prima decoctione abiecta
cum hordeo acetosa & cichoreo, & putant hac decoctione ad-
stringere, quibus vsu euenit illud quod Hippoc. refert, multi,
inquit sunt, qui ignorant, atque sua illis ignorantia lucro est,
pariter de istis dicendum, qui decipiuntur putantes lenticula-
rum decoctum astringere, cum tamen Galenus dixerit, quod
leus bis decocta supprimit alui profluvia, & quod si eius deco-
ctum detur contrarium operetur, laxandi nimirum faculta-
te præditum & contraria adstringenti, & alibi lentium deco-
ctum gargarizandum præbet ad leniendam aspritudinem ab
acerbis inductam, leuiendi enim vim habet & contrariā aspri-
tadini ab acerbis contractam, ac propterea eodem libro ad eā-
dem intentionem pro qua decoctum lentium gargarizandum
præbuerat, dat decoctū liquiritiæ contusæ cum aqua d. & melle
vt vel ex hoc cognitu sit facile leniendi vim habere decoctum
lentium, decortitatio vero lenti hoc præstat, ut minus alui pro-
fluua deficet eodem Galeno teste lib. de Alim. facul. ergo lens
decorticata minus deficcabit, sed crassiores succum & peio-
rem generabit.

Si qua ergo ratione decoctum lentium in principio prodest,
illud facit aluum lubricam tenendo, quod ut infra patebit in
principio est utile, vel quia si acerbis miscetur eorum aspritu-
dinem leniet, quæ forte sola cum nimis adstringeret non esset
conueniens.

Fracastorius lenticulis cum draganto utitur, ut feruorem
sanguinis, inquit contemperet scilicet frigida, & sicce cum sint.

SI DIFFICVLTER EXEANT.

Cap. XIII.

VERVM cum incipiunt quidem apparere, sed difficile exeunt ex omnium sententia naturæ motus est adiunãdus maxime si ex antedictis cognouerimus a tali excretionē naturam leuari, pro qua intentione recurre supra de curatione papularum in communi.

1.aph. 20.

Hic tantum dixerim quod quæ huiusmodi sunt calefacere sunt nata, ut antea dixi, quæ febri aduersantur, ac proinde hac non neglecta illi præcipue attendere debemus, his ergo quæ non multum calefaciunt vtantur, præcipue quando adest partium internarum incendium.

Laudãr omnes laccam ablutam, pro cuius ablutione vide Serap. inter cæteros & Andreã Mathiolum cap. de lacca. Rasis voluit eam conferre, quia hepar corroborat, & etiam corroborat ventriculũ, inquit ser. Rasis ergo inquit medicamentum, quod sequitur esse diuinum multæ experientiæ, & bonitatis, trahens ad superficiem corporis, variolas, borhor, & omnia, quæ necessaria sunt exterius educi, si sæpius in die detur.

Ras. 18.
cont. 8.

Rec. ficum citrinarum drac. vij. lentium excorticatarum, & laccæ, scilicet ablutæ. an. vnc. iij. draganti sem. fœniculi vnc. ij. aliquando ipse Ras. addit crocum, idem ad Almanforem apoze-
ma, inquit fiat de ficibus, & vuis passis, & lentibus absque cor-
ticibus, & sem. fœniculi, & fructibus lacce, addit pugillus dicto-
rum in aqua decoquatur, & de colatura sæpius in die sumat. Adde modicum croci si uis, maxime inquit Rasis conuenit, si uideatur passio dura ad egrediendum, & æger uideatur esse uehementis nausæ, & cum multa æstuatione, & accidit ei leuitas aliquibus horis.

cap. 18.

Caricæ præterea & dragantum nocumenta pectoris & pulmonis arcent cum hoc quod caricæ, uel teste Auicenna, quoniam ob suam dulcedinem trahuntur, a membris facile ad cutim humores mouent, semen fœniculi idem operatur subtiliãdo & incidendo, lacca remouet hepatis oppilationes, & ut dixi etiam stomachum corroborat, crocus ad cutim mouet & cor-

Rr 2 tueretur,

T R A C T A T V S

ruetur, ego hordeum addo nam ad cutim mouet & aliorum caliditatem corrigit, lenit pectus, ad contemperandum etiam calorem aliorum quando febris acutior est addo rad. cichoreæ, & est acetosæ nam non prohibent euocationē ad cutim, Gulielmus loco laccæ ponit frusta ligni sandalini, vel mirri contusi, ad exteriora enim mouent, & pulsū cordis prohibent & alia huiusmodi accidētia inquit Isaac Rec. laccæ 3 s. lentis mūdātē, drach. vj. draganti drac. iij. coquantur in tribus lib. aquæ ad tertiam, & si nō adest fortis febris addit succi marathri tūc fœniculi drac. iij. & guttatim propinat, ut scilicet partes pectoris defendat lambendo ralem decoctionem.

lib. de feb.

Ego dictam decoctionem cum syrupo de acetos. citri propino quādo uideo malignitatis suspicionem & ut cor defendam a malignitate variolarum, vel.

Recipe syrupi bizantini vnc. j. de cichorea, de acetos. citri an. vnc. s. Decoct. hordei cichoreæ acetosæ, rad. fœniculi recentiu, uel apij & tormētillæ caricarum & florum cordialium vnc. iij. misce pro syrupo.

Nicolus sic parat Rec. ficus albus magnas & pingues nu. 5. lentium excorticatarum, nu. 7. coquuntur in medio rotulo aquæ ad cōsumpt. trium partium, & in residuo quæ erit quarta pars dissolue drach. j. croci & propina.

Aliud ubi adhuc est de caliditate satis Rec. uielarū, drac. ij. liquiritiæ passul. hordei, an. j. rad. apij, & fœniculi, an. vnc. s. sem. fœniculi & portulacæ, an. drach. j. laccæ ablutæ, drac. ij. Caricæ, nu. 6. & f. decoctio, quæ potest syrupari cū zuccharo R. vnc. ij. cum aqua hordei calida. vel

Rec. aquæ fœniculi asparag. & brusci, an. vnc. iij. aquæ apij, vnc. j. anisi carui sem. melonum, an. drac. ij. hordei m. s. caricarū nu. 2. bulliant simul, uel ex herbis & rad. dictarum aquarum cum alijs dictis fiat decoctio, quæ cum zuccharo syrup. Valet aqua capil. v. quæ modico croci uigorari potest.

Alij decoct. caricarum dactilorum passul. & lentium excorticatarū & sem. fœnic. & ligni laccæ de quibus supra propināt.

Succus fœniculi, & apij apertus facit eas autem inquit Ras. tu ex illis syrupum para non dissimilem bizantino.

An autem theriaca & mitridatum, & aliæ confectiōes magnæ possint tuto dari, uide tract. de peste. ubi alia antidota eligenda

danda tempore pestis in variol. uel quando maiora malignitatis signa cum eis apparent, & sudorifica antidota cum dictis aquis, uel decoct. danda erunt modo febris non repugnet.

Alij etiam aquam hordei cum modico uini albi, & subtilis propinant.

Aquam destillatam ex floribus lini maxime si cum modico sacchari propinetur est multum utilis, ut multi dicunt.

Sunt alia, quæ extrinsecus admota uariolas euocant calida nimitum cum sint teste Hippoc. ut dixi cum de curatione papul. in communi egi.

Cooperiatur ergo corpus moderate pannis maxime rubeis ut de scarlata, de qua re uide tractatu de peste, cum de papulis egi.

Præterque totum corpus fricabis etiam cum aqua ex oleo nitrorum parata ex decreto Aetij, quâ multi cõmendant, de qua cum de papulis egi in peste, qua ramen ego nunquàm hoc in casu usus sum, nec desunt, qui linteolum cum succo tepesfacto fœniculi & apij, uel aqua eorum intinctum corpori admoendum censent, quo totum inuoluunt & tepidum conseruetur, nec defuere, qui pedibus teneam, uel pullum admonendum suaserint quo remedio ut dixi de papulis extrahere uariolas, & morbillos gloriantur, & faciem & totas partes superiores, & interiores, a noxa præseruare, materia sic ad pedes attracta, quod remedium sicuti non laudo, ita etiam non uirupero.

Ego fricaro ut dixi corpore & decoctione aliqua uel syrupo ex dictis propinata cooperiri ægrum iubeo & dormire, idque bis die fieri debet, modo nihil prohibeat, horis conuenientibus, quòd est opus astantis medici.

Et si ex dictis exeunt non est, quòd de reliquis solliciti simus. Si maioribus est opus, cucurbitulis etiam cum scarificatione ad motus uxor, a profundo enim maxime attrahunt, & licet uideatur uiolentum auxilium, tamen maius est commodum, quod præstat euocando ad cutem quàm incommodum, quòd possit ob aliam causam oriri, de qua re cum de periculis egi plura.

Cauero præcipue hoc tempore ab omnibus refrigerantibus externis admotis & ab usu olei externis ad moti, nam inquit Rasia principio prohibet exitum illarum, & in fine ulcera earum caua reddit, neque conuenit eodem teste nisi ad Crusta-

rum

TRACTATUS

18. cont. 3 rum casum .idem Raslib. de Mirabilibus, inquit non emplastres, neque inungas corpus habentibus variolas, aut morbillos, quia anhelitus ob hoc cito restringitur, & acquiritur fluxus malignus & vrina rubea, &c.

QVAE DERELICTAM INTEMPERIEM
calidam emendent. Cap. XIII.

EXTRACTIS variolis cum perfecte curantur & solum postea remanet caliditas febrilis, suadent dare troch. refrigerantes. Ego ad hanc intentionem propino zuccharum ros. cum aqua cichoreæ, vel acetosæ, vel triasand. cum aquis dictis, vel hordei remouent caliditatem derelictâ & fluxum prohibent, qui forte posset ex acredine humoris derelicti superuenire.

Eadem remedia conueniunt morbillis & scopulis eligendo temperantiora, quia in his plus caliditati est intendendû quàm in variolis, cum sit eorum materia calidior.

Neque remediis extrinsecis morbilli egent postquam exierunt perfecte, modo error aliquis non cômittatur, ita ut retrocedant cum per se resoluantur, si tamen retrocederent, procurandum est eas reuocare cum his quæ antea diximus facilitare eis exitum.

cap. 14.

Variolæ autem si per se maturantur sicuti fere semper succedit non est quòd de maturatione illorum solliciti simus nisi de his quæ antea dixi, & de Regimine victus, de quo paulo post.

Verumtamen, quia quandoque non bene maturantur, tunc post septimum, uel nonum diem quando tarde maturari eas uiderimus eorum maturationem adiuuabimus.

*Variolas
que matu-
rent.*

Pro hac intentione propinanda est decoctio caricarum pinguium passularum enucleatarum & dastrilorum.

LOCALIA REMEDIA.

Cap. XV.

EXTERIVS in manibus præsertim & pedibus & naribus in quibus solet maximus excitari dolor admoueat, quæ moderate calefaciant cauendo ne ullo pacto refrigerentur, quod est maxime noxium, fiant ergo suffitus, a quibus fomentationes fiendæ, & linteolum ex decoctionibus superscriptis madefactum admouendum tepidum.

Suffumigat eas Rasis cum aqua calida a decoctionis chamomillæ fomentari etiam possunt cum decoctione maluæ althææ. Fenugraci sem. lini, & similibus, & pedes, & manus in ea tenere ex Rasi possumus. ego sola decoctione maluæ utor.

18. cont. 8

Ad dolorem variolarum commendat Auēzoar lenimētum ex medulla bonum & ceruorum, tu vitulina, & ceruina utere, verum ab istis emplasticis pro posse abstinendum, nisi post omnimodam variol. exsiccationem,

Maturaræ, si per se non rumpuntur & tamen in tumorem attolluntur & insignem dolorem inferunt curentur, ut tales pustulas consueuerat Galenus curare sicuti ipse refert 3. de fract. primum acu inquit eas aperio (quam argenteam esse uolunt) ut humor exitum habeat, quem etiam leuiter exprimo, (bom-bace scilicet, ut nos solemus, etiam in pluribus locis, si magnæ fuerint, ut nunc facimus) ac cutim, inquit inharētem relinquo, quod si eueniat, ut concluso foramine, rursus eodem repleantur, iterū pustulæ plenæ eodem modo aperiuntur, expressosque humore cutis reducit & feruatur, quoad supposita illi caro exulcerata ad cicatricem deducatur, expedit enim, ut omne ulcus cognata cute tegatur, inquit Galenus, ut uel ex hoc constet non recte illos facere, qui forficibus dissectam cutem auferunt, licet disseccare etiam eam possint forficibus, sed eam non detrahēre, uerum dicto modo procedere est melius.

cap. 43.

Vbi sanies iam deterfa est modo dicto, uel linteolo molli, ne supersit cauitas, puluis ex his, quæ implent est inspergendus, ut est qui ex amilo thure & eius manna, aloe, lithargiro, ceruſa farina fabarum, cicerum, orobi, lupinorum paratur, ut unus ex dictis

T R A C T A T V S

dictis potest inspergi in faciei partibus, in quibus cavitates fieri timemus, non tamen omnibus meo iudicio, eoque magis si aliqua adhuc sanies excerneretur, ne his puluerib. retineatur.

Si hoc non sufficit, quia non exsiccentur cum dictis, exsicandas eas suadent aqua salita, cum qua modicum croci addūt, & alij loco aquæ communis rosata salita vtuntur. In hac salsa aqua infundunt cottum, quod applicant super uariolas de parte in partem, & sic dimitunt donec sugant Salem suum, sic exsiccantur, & facilius cadunt. Saliunt autem paruās sine apertione, & magnas prius aperiendas esse docet Nicolus.

cap. i j.

Sic ergo dictam aquam salitam parant, aquæ ros. lib. j. salis, unc. j. croci scrup. j. f. decoctio.

Alij parant decoctionem assari, thamarisci, lentiumque excorticatarum, ego non excorticatas ponerem, quia magis exsiccant ut antea dixi. Addunt sandalos albos & rubeos. Cuius aquæ partem saliunt & aliam sine sale relinquunt, & cum salita non apertas fomentant, (quod est bonum si paruæ sunt) & cum non salita apertas, cauendo ne salita perueniat ad apertas cum interpositione pāni linei, aut coti, & dicunt non fiat salitio ista subito postquam apertæ fuerint, sed interponatur spatium conueniens, & interim cum non salita fomentari possunt.

18. cont. 8.

Notandum etiam quod salitio ista, ut sic dicam fieri debet in partibus carnosiss, in quibus non sentitur tanta punctio a sale, si enim salita aqua daret punctiōem & dolorem, alijs ingeniis desiccandæ essent, quod Rasis denotat, nam quando non sunt bene maturæ, & tamen uidentur ad uescicationem tendere, antequam saliantur, aqua ros. cum multa camphora resiccari debet antequam saliantur, alioqui multum dolent, idem Ras.

Linimentum parat ex farina rizi & panici cum croco pauco cum aqua ros. dissoluta.

18. cont. 8.

Alij eas abluunt cum decoctione exsiccantium sine additione salis sicuti sunt decoctiones supradictæ, si sine sale parentur, & hoc est tutius, ut pagina sequenti constat, sordities etiam domus apum mixta cum farina hordei eas desiccet inquit Gal.

Exsiccantur etiam suffitibus sub culcitra hyemis tempore rerum exsiccantium factis.

Possunt suffitus in camera parari etiam de quibus tract. de peste, unde hyeme parantur cum uernice & corticibus thuris

& simi-

& similia. Interim excitando ignem ex lignis bene exsiccatibus, ut quercus, & thamarisci, & sarmentorum vitium bene exsiccatum, ut sic aer cameræ siccior euadat.

Aestate suffitus fiat cum sandalis, vel ex eis, vel folijs, vel lignis mirri & oliuarum excitentur ignes, & etiam in camera sternantur similia, ut granatorum cortices, folia salicis, & myrti, quæ tamen iuuant, si aer ab eis alteratus inspiretur, alioqui si ex eo refrigeraretur corpus, suspecta essent, quia materiâ ad partes interiores possunt repercutere.

Exsiccantur etiam cum tota materia egressa est, & tamen nondum sum exsiccatæ variolæ, sed humiditas ex illis multa emanat. Culcitram parando ex rebus exsiccatibus super quam dormiant. ad Almanf. Rasinquit, quod æger super folia salicis dormire debet, vel lectum puluerizari cum puluere rosarum, idem 18. cõt. eodem modo folijs liliorum nos vti iubet, quæ frigidiori, & humidiori tempore cõuenienti sicuti illa calidiori.

Auicenna & Iudeus iubent cum variolæ sunt indigestæ ægrum decumbere super farinam fabarum, & rizi, panici, & hordei, ex quibus impleri possunt culcitre etiam.

Rasis ad Almanf. x. maxime vitandum, quod huiusmodi exsiccatibus primo Rasis vitatur antequam salitione utatur, ut per hoc cognoscas quantum potes a salitione esse abstinendum, a qua sicuti ab alijs localibus supradictis nisi forte ab apertione quando bene maturantur, me abstineo, quia reliqua per se natura operatur, & perficit, sic refert Galenus de apostematibus illis, quæ tempore illius pestilentie contigerunt.

5. meth. 12

Et quoniam post earum exsiccatione quandoque duræ permanent, nec cadunt crustæ ideo ad iuuandum casum illarum Ras. oleo sæpius in die eas inungere iubet, idem Auicenna a lib. de feb. quo tamen oleo abstinendum, nisi hoc tempore ut antea dixi.

Et si vlcera remanent aliqua ea sananda veniunt unguento de cerusa, uel de lithargyro, uel unguento aureo, siue rubro a Mesue in Antidotario descripto, vel unguento albo, quod constat ex cerusa, albumine oui, oleo ros. & cera, cui si addideris modicum camphoræ, illum reddes meliorem.

Concauitatem a variolis derelictam restauratam non vidi, si quid tamen est, quod illi conferat, est regimen impinguiarium ex Rasi & omnium sententia, & præterea post fricationem

S f

cum

T. R A C T A T V S

cum pice factam, vt nos etiam diximus. cap. de impinguatione corporis macilēti, inungere cum pinguedine humana, vel cum vnguento facto ex puluere testadinum marinarum vstarum secundum totalitatem substantialiter, inquit Nicolus cum oleo communi.

Solent remanere vestigia post variolas, quæ ut plurimum sunt rubea & deturpant totum corpus, sed faciem præcipue, quas remouere plurimi tentant, licet temporis spatio per se euanescere solent, ne tamen huic nostræ tractationi aliquid desit, breuiter ex Rasi dico, quod quæ pannum remouent, eadem etiam auferunt, aqua ideo quæ sequitur multū laudatur.

Rec. rad. yari, & serpentariæ, an. vnc. j. florum fabarum, vnc. iij. conquassentur, & destillentur, cū aqua ros. & aqua limonū, vel citrangelorum scilicet aqua ex eorum floribus destillata, an. vnc. iij. & si vituli pedem addideris erit perfectior, si ea

12. cont. 3. facies lauetur.

Vel aquam vngularum arietis, dum assantur collige, inquit Rasis, vel caprarum etiam vt Haliab. inquit, & locum inunge ex ea nam proculdubio inquirat cicatrices delet.

Vel pinguedinem asini in oleo ros. dissolue & desuper defricato bene inungendo, est enim hæc mirabilis, & experta vinctio Rasi teste.

Vel Rec. axungię anatis, & gallinæ, an. vnc. j. mucilag. drag. gumi arab. infusorum pernoctem in aqua fabarum, an. vnc. j. porcellatarum temperatarum in aqua limonum pernoctem. drach. v. melius est autem meo iudicio succum limonum loco aquæ eius ponere, boracis mineralis, drac. v. axungię porcine, drac. ij. misce & cum aqua fabarum fad modum unguenti, quo facies inungatur sero cum lectū ingreditur, mane lauetur cum aqua fursuris.

Vel Rec. lithargyri abluti, radicum cannæ siccæ, farinæ ciceris & ossium vetustorum & cocti ante terantur, & liquentur cū aliquo liquore, decoratiuo, & liniatur ex eo facies, & vt supra.

Vel Rec. testē ouorum, ossis combusti, rad. cannarum, amidi, farinæ lupinorum, sem. melonum excorticatum, farinæ rizi abluti & grana been, de quibus cum aqua para limentū ex Ras.

13. cont. 3.

Vel Recip. lithargyri lib. j. puluerizetur subtilissime, & per pannum lineum subtile coletur, postea in vase vitreato ponatur,

tur, & illi adde salis albissimi lib. j. & tunc infunde aquæ communis tantum, ut per digitum superemineat, & iterum ne agitando cum ligno aliquo ad solem maxime diebus canicularibus, quòd dum peragis si aqua exsicceatur, superadde aliã, ne lithargyrum induretur, quòd si contingeret opus esset iterum ipsum puluerizare, hoc modo ipsum abluendo reddes albissimum quo facto adde aquam eousque, ut per quatuor digitos superemineat, & bene agita, & misce, quo facto residere permittes, & facta residentia, aquam proijce & aliã infunde & sic perseuerabis donec aqua falsedinem prorsus amiserit, & dulcis gustui videatur, tunc pro recta aqua lithargyrum ad solem exsiccabis, & postea in vase bene obturato seruetur, ne pulvis eum attingat. huius lithargyri, Rec. vnc. s. & puluerizetur subtilissime in vase vitreato, cui adde olei amygdal. recentis, & abluti, drac. j. plus minus, ut ad formam unguenti solidi reducatur, & tunc a vase cum digito extrahatur, sic enim albidius remanet, quo utere, ut supra.

Valet oleum de myrrha, quòd fit si ouum induretur & vitellum proiciatur, & eius locus myrrha impleatur, & iterum duo albumina inuicem iunguntur, & in loco humido ponuntur, sic oleum myrrhæ ab eis destillat. Vel myrrha dissoluatur cum oleo sem. lini, aut de fisticis & illiniatur, valet etiam per se ol. sem. lini, uel oleum fisticorum, uel quòd miro modo dicunt uel stigia ista delere ol. ex semine cori, seu bombacis extractum.

Laudatur aqua e pedibus vituli, arietis, porcellorū è melle, & terebinthina, radic. serpentariæ, limonibus, citrangulis, floribus fabarum, & aqua, quæ folliculis ulmorum includitur, si præ-

sertim purgata a uermiculis cum zuccharo misce-

tur, uel cum melle, & terebinthina destil-

latur, laudatur aqua etiam ex

floribus fabarum

destilla-

ta.

TRACTATUS

Cap. XVI.

VNT alia symptomata, quæ magis sollicitant medicos tempore uariolarum, a principio itaque ut præferuentur oculi, qui lædi solent maxime a dictis morbis & præcipue, a uariolis, & morbillis, cum primum suspicionem habueris talium morborum procurabis frictionibus partium infernarum & posteriorum, repellere ab oculis. applicando etiam uentosas natis & spatulis, si opus fuerit. In oculos instillantur, quæ refrigerent & repercutiant sine mordicatione, quare id quod ab omnibus laudatur est aquæ ros. vnc. ij. sumach cōtusi scilicet alut aliqui drac. ij. infundantur simul per noctem, uel simul decoquantur, & ex eo instilletur in oculos sunt qui addunt sandol. albos, & rubeos & coriandrorum. an. drac. i. nec desunt qui colaturæ modicum cāphoræ addunt. Alii succum portulacæ, uel plantaginis, aquæ ros. miscent, uel inquit Ras. lib. de febribus, succum granatorum expressum infunde, verum hoc mordicaret meo iudicio, nisi multa aqua ros. cōtemperetur, ualet collyrium, quod sequitur teste Nicol. Rec. pulpæ granatorum non uehementer expressorum, sed parum quid de humiditate remaneat in ipsa pulpa. Et sumach & mirtilorum & coriandri præparati, an. drach. iij. terantur & infundantur in mortario agitando cum aqua plantag. & ros. uel cum aqua mirtil. & coriandrorum, postea colentur, in colatura dissolue croci & camphoræ an. scrup. s. cerusæ, drac. s. & bene agitentur, & iterum colentur. de qua colatura pone in ocul. guttas duas uel tres pro uice in die sæpius. dictis potes addere albumen oui.

Rec. aquæ ros. vnc. iij. sicc. albi sine op. drac. s. zuchhari cād. puluerizati drac. i. misce cauendum hoc tempore & toto morbo durante ne manibus oculi fricentur aut etiā tangantur, ut infra.

Quod si iam egrediantur variolæ & pruritus uexat oculos, ut solet uexare, Rasis iubet Almuri & sal in oculos instillare, & vapore aquæ calidæ vaporare eos, quod remedium si egressæ fuerint variolæ, & in declinatione fuerint, laudat Nicolaus.

At quando incipiunt apparere ualer, quod fit ex myrrha & rheubarbaro in aqua ros. dissolutis, myrrha enim præseruat oculos

oculos a nocumento & pruritum aufert, inquit Nicolaus.

Valet & collyrium album teste Auicēna, quando variolæ apparent. Laudant omnes collyriū ex antimonio paratum, quod aliqui per sex horas in aqua calida infundunt, & dissoluunt, & aqua pro collyrio vtuntur.

Caueat maxime fricare oculos & præcipue manibus suis, quæ cum a variolis sint affectæ, magis eos afficiunt.

Et quoniam remanet quandoque in oculis nebula aut caligo, oleum fisticorum inquit, Auicenna caliginem delet, & oculum rectificat, sunt qui pistachia conferuat trita aqua rosac. ma defaciatur postea exprimunt, expressioni farinam hordei miscent, alia pere cap. de ophthalmia.

Ad præseruandum guttur præter ea, quæ supra diximus recurre ad cap. de Argina. Rasis aqua frigida cum aceto gargarizari iuber, uel aqua ros. ualer diamorrhon, succus de granatis de ribus, de mirris, de succo citoniorum cum modico aceri, vel etiam vini austeri, maxime quando nulla apparet inflammatio, dissoluantur cum aqua plantag. vel vt alii cum decoctione lentium, de qua re supra.

Verum attende ex Nicolo, quod non semper debent actu frigida gargarizari, sed tantum, vt arbitror, quando non est dolor, si enim dolor adfuerit præcipue cum ulcere tepida administretur, uel tutius sit ea omittere, & labenda dare, vel sugere granata, vel aliud simile, si vlcus cū dolore fuerit lac chalybeatum, vel serum, in quo etiam rosæ præbullierint leuiter gargarizer, vel si non est vlcus, lac solum, tepidaque sint omnia, sicuti tepidam aquam cum zuccharo, laudat Ras. vt etiam antea dixi, potest & lac cum aqua plantag. misceri quod autē diadragmatum, & alia huiusmodi valeant supradixi.

Si iam vlcera facta, in ore, vel gutture, abluantur aqua hordei, cum pauco zuccharo mixta, vel melle, deinde cum diamorrhon, vel diacarion, & aqua plantag. f. gargarisma, & tandem folium plantaginis in ore teneat.

Pulmo & pectus præseruantur lohoc de pulmone vulpis lohoc de lentibus diadrag. syrupo viol. mirtino iuiubino & similibus, quæ lambi, sæpius debent, & si asperitas fuerit pectoris maxime in fine vtire, inquit Holl. mucilag. ex sem. lini, & sem. citoniorum, cum modico amygdal. & saponata vocata

TRACTATUS

lib. cont. 8.

eata & diadrag. & alijs huiusmodi delicatioribus;

Nares præseruantur odorando acetum solum, uel cum sandalis, & aqua, uel aquam ros. cum aceto mixta ex sententia Ras. uel acetum rosatum, uel excipiat uapor ex decoctione alida ros. & sandalorum.

Valet etiam sugere ol. mirtinum, uel ros. inquit aliqui, ego ab oleis abstineo, & porius decoctione, ex granis mirti, & hordeo, & ros. vtor, uel decoct. sandal. alb. & rub. & ros. qua exterius etiam utitur Nicol. siemenite cum aqua ros. & aceto mixta commendatur. Ego etiam soleo uti decoct. sola hordei, & ros. cum sero parata, uel cum aceto, & omphacio & aqua ros. mixtura. in qua linteolum madescat, & sæpe inducatur in nares. Quod si in naribus ulcera permauerint sanant ea omnium sententia, & maxime serap. unguentum ex cera alba, draganto, & oleo paratum. Quod si crustæ adfuerint, inquit Auic. ex cera oleo, & climia funguentum quo utere.

Aures si dolent euaporentur, cum decoctione hordei, & maluz, & si aliquid effluat exitum procura, & si plura uis, uide cap. de dolore Aurium, stomachum, & intestina superiora defendimus sæpe fumendo stiptica, & frigida, quæ supra habes ut Rec. iuleb. ros. unc. iij. syrapi myrtini, unc. i. misce de quo sæpe capiat cochleare pro uice, tota facies præseruabitur a cicatrice fœda canendo a scalpellatione, & maturas uariolas aperiendo & tractando ut supra.

Sunt maxime solliciti authores, ne fluxus succedat & intestinorum ulcera superueniant, quod sæpe solet ob materiã erodentem per ea a natura excretam, & etiam ob uariolas partes illas occupantes, ac propterea loquuntur, & de præseruatione earum & de curatione, cæterum curationem cap. de dysenteria pete.

Præseruationem procurabis stypticis, & frigidis, ut antea dixi, ac propterea laudant si ægotantes cibentur milio excoctato & postea torrefacto, & cū hordeo torrefacto, uel ex his, uel etiam ex solo hordeo torrefacto parato ptisanã, quam etiam cum lenticulis parabis, ut cap. de dysenteria notauimus.

Ras. lib. de feb. cap. ultimo ptisanam parat cum spodio granũ. arab. & boloarm. rroc. etiam de spodio dari iubent.

Possunt parari clysteria ex decoct. hordei, uel ex sero lactis in quo

in quo rosa præbullierint, cum zuccharo, uittello oui, uel etiam cum momento ol. ros.

Etsi cum fluxu fuerit tussis cum dictis mirtillos pones, & syrupum mirtinum bibendum dabis ex Hali, etiam autoritate Tu alia pete c. de pleuritide cum tussi.

Synacopi succurre habendo aquam frigidam, inquit Raf. & irrorando cameram cum refrigerantibus, ita tamen, ut aer solum frigidus inspiretur, sed in primis procurando egressum uariolarum, ut nos antea docuimus, sic enim una, & symptomata, & causam auferre possumus.

DE REGIM. IN SEX REBUS NON NATVR.

Cap. XVII.

RX dictis unicuique manifestum esse potest, quod Regimen in sex rebus non naturalibus diuersum est, aliud enim conuenit apparentibus, aliud non apparentibus, aliudque regimen quando augentur, aliud quando in statu, in principio, aut declinatione, & aliud secundum diuersitatem humorum peccantium, præterea alia febri conueniunt, alia uariolis ipsis, alia accidentibus superuenientibus, ac proinde pro posse quid sit intantis difficultatibus agendum breuiter demonstrare tentabo ab aere exorsus.

Ratione ergo ad papulas habita aer debet calidus esse quando incipiunt apparere, at forte etiam antequam appareant habendo rationem ad Crisim adiuuandam, quam per cutim mouebit natura, & hoc sæpe citius facit, quàm quis possit imaginari, quare pori cutis debent esse aperti & uniuersum corpus extrinsecus calidum.

Verûtamen indicatio a febre desumpta, quæ calida est interperies, & sicca, & in uariolis (per uariolas intelligo illos tres tumores antea dictos) acuta esset solet, cum sit, uel causon synochus, uel synochus sine putredine, uel cū putredine, primæ intentioni repugnat, ac propterea, ad id quod magis urget erimus attenti, altero non neglecto, ut nos in methodo admonuit Galenus, & nos sæpius diximus non solum tractatu de peste, sed cum de curatione feb. putrid. egimus, in principio autem

uário-

T R A C T A T V S

variolarum maxime quando nondū apparent vrget magis indicatio a febre desumpta, ac proinde aer frigidus, & humidus erit si non ex se arte paratus ut alias diximus, verum ne impediat hoc auxiliij genus egressum variolarū, interim corpus uniuersum ita tegemus ne aer id frigidus attingat, ut etiam nos admonuit Galenus, sed sat fuerit frigidum inspirari aerem. Et si coopertura fuerit rubei coloris, hoc etiā adiuuabit exitum variol. melius ut ex decreto Hippoc. & Galeni demonstraui cū de papulis egi apparentibus in peste, & febribus malignis.

Nunquam autem ita cooperiatur æger, ut ipsum grauet tegumentum, aut ipsum debilitet, ut bene notat Nicolus.

Quando autem incipiunt apparere, modo non adfit signum inflammationis partium internarum modeste calidus esse debet, aer ut sic facilius exeant uariolæ, si tamen internæ partes incēdium demonstrarent, ex siti, inquietudine, siccitate lingue, & alijs signis sæpius iam dictis, frigidus inspiretur modo antedicto, & frigidus etiam inspirari debet, licet variolæ cōpareant quando uel cordis tremor uel, syncopis superueniat, imo tunc uel Rasi teste, æger decumbat in camera vērīs exposita & odorret sandalos cum aqua ros. & camphora, uel saltem quādo incipiunt apparere, & tamen non alleuiatur æger, sed caliditas intus remanet, sit aer tepidus, vt Auicenna iubet.

18. cont. 8.

Et quoniam potest esse casus fere repentinus quando superuenit syncopis, uel aliud simile accidens, agro existente in aere calido, & tunc necesse est permutare ad frigidum ipsum aerē, vel e contra ratione variolarum necesse est permutationem facere a calido ad frigidum, tunc admonet Auicēna nos paulatim facere istam permutationem tam in remedijs intrinsecis, quā extrinsecis, ita ut si coopertus fuerit æger & sit necesse ipsum a coopertura alleniare, id paulatim fiat, donec etiam producat ad nuditatem, & tūc tamen pauco tempore sic permaneat, quæ uolui dicere, vt bene sit in omnibus oculus medicus, licet enim talis casus raro contingat, euenire tamen potest: nam, quid prohibet raris nomen inesse meum?

Hyeme ego, uel temporibus frigidioribus quando opus fuerit aerem calidum, uel moderate calidum reddere clausis ostijs & fenestris, & custodia habita, ne quid frigidum ægrum tangat, calefiat aer, ut docuimus tractatu de peste, è contra refrigeretur

tur

tur quando opus fuerit, vt ibidem diximus æstate, & alij temporibus.

Tristitiam fugiant, & metum ægri, latentur, & etiam apparentibus variolis, phlegmatici præferim, irascantur.

In principio & declinatione variolarum si vires id permittant, motum concedunt in aere temperato, tutius tamen fuerit frictionibus leuibus, uti his temporibus, sub coopertura factis ut sic pori aperti maneant, & hic obiter dicendum in omnibus motibus cauendum esse, ne oculi lædantur, ne scilicet manus eos attingat, aut aliud quoduis, facillime enim inflammantur, & contagio afficiuntur, quod maxime est cauendum eoq; magis in variolis, quæ quasi ex natura sua eos lædere solent.

Somnus moderatus antequam apparere incipiant conuenit, uerum illis apparentibus uigiliæ præualeant somno, ac in declinatione, & somnus, & uigilia moderata sit.

Conueniunt omnes, vt curam habeamus ne in principio aluius stricta sit, ac propterea antequam appareant si stipticus fuerit æger, utatur cibus lenientibus, attriplice nimirum, malua, & cucurbita, vel prunis in aqua, & zuccharo decoctis, quæ vt nostri paulo ante cibum sumi debent, sicuti, & caricæ pingues, quæ etiam mouent ad cutim humores.

Hoc tempore clysteres lenientes conueniunt, & manna, & casia, & thamarindi, & alia huiusmodi, quæ leuiter mouent & lubricant.

At vero cum incipiunt apparere adeo timendum est ne materiæ variolarum ad intestina deriuentur, & dysenteriam efficiant, vt omnia lenientia fugienda suadeant, ita ut Ras. iuleb. uiol. deuirari præcipiat, & nos uti lentibus, & similibus adstringentibus cibus, eoque magis quoniam huiusmodi tuentur stomachum, & intestina & ferè omnes partes interiores a variolis. Niculus omnia lenientia fugit etiam clysteria hoc tempore scilicet. Quod tamen reprobant aliqui verum non cum

Mercuri.

ratione, si prædicta recte cõsiderentur. Serapio propterea post septimum fugienda, quæ leniunt suadet, & nos uti adstringentibus, ut etiam Ras. quod intellige quando superuenit fluxus alui maxime cum excoriatione, quo in casu utar prius clysteri lauatiuo ex aqua hordei, vel sero cum zuccharo & vitello oui arato, quo per interualla etiam soleo uti, quando nihil ex se

T t

egerunt

T R A C T A T V S

egerunt agrotantes, feces enim educit, & ruerit intestina a no-
cumento uariolarum, neque est periculum deriuationis ad in-
testina, ut est de lenientibus clysteribus, & post usum lauati-
uorum, si necesse est pores ruto uti adstringentibus, alioqui nō
est tutum constringere materiam uariolarū intestinis.

Quæ ego immodice euacuant, & etiam lenitina hoc tempo-
re fugere debemus, & quæ refrigerant, & eam quæ adstringūt
saltem impense, & maxime contrarium eorum usum, ne uario-
la retineantur, sed his tantum moderate utendum quādo time-
mus fluxum, uel dysenteriam.

Quod autem uenus non sit exercenda absolum est docere.

Inter cetera imprimis deuitanda dulcia ita, ut etiam a syru-
pis dulcibus abstinendum esse doceat Auenzoar, quia timet ne
in bilem uertantur, & redarguit eos, qui dulcia exhibent, & sal-
sa, & inquit in se ipso experiri fuisse quantum dulcia obsint,
nam dem erat parauulus & uariolis molestaretur, consilio cuius-
dam melle est usus, a quo pessime se habuit, & mirum fuit, quo
modo euaserit, ita ut toto tempore uitæ meæ, inquit de melle
memoratus sum.

18. cont. 8

Cauendum etiam ab acetosis & salis, ne tussis, & sitis eis in-
ducatur, inquit Ras. addit Nicolaus ab amaris etiam & acutis,
& unctuosius, in summa ab his, quæ calefaciunt, & in bilem
facile uertuntur, fugienda etiā, quæ crassi sunt succi & difficilis
coctionis saltē ea ratione, quia egressum uariolarū prohibent.

Voluit etiam Auenzoar & eum sequutus est Haly. & Ras.
18. cont. agrotantes istos abstinendos esse a pullis supple, inquit
Nicol. ab alijs etiam carnibus, & a uitellis onorum, & ab alijs ci-
uarijs huiusmodi, inquit Auenzoar, quæ nimirum multum san-
guinem generant, donec omnino mitigentur, & siccentur va-
riolæ, & cadant inquit earum cortices, id quod maxime verum
est quando febris est acuta & uirius constat, & ideo ego autho-
ritate tantorum virorum fretus, & ipsa ratione ductus, non se-
mel, sed sæpius agrotantes istos nutriti sola p̄sana, vel pane
arrito cum lacte sem. melonum parato, uel pane loto, usque ad
20 diem, augendo uel diminuendo quantitatē horum ciba-
rium prout mihi expediens uidebatur, & semper res bene suc-
cessit.

Declinante tamen febre Nicolaus laudat carnes bonarum
auium,

anum, uicellaque ouorum sorbillum, & uinum, ut infra. Verum hoc scias uelim, quod sæpe etiam in declinatione febris & postquam extrinsecus variolæ ferè maturare, & exsiccatae sunt, quod natura per intestina expurgat uariolorum intrinsecarum materiam, a qua euacuatione timenda est dysenteria, ac proinde si tale quid contingat tutius ages eousque dicto regimine utendo, donec scis securus ab imminentibus malis, adaugendo potius dictos cibos & abstinendo eos a carnibus, & ab ouis & a uino, & quando uino uti uolueris, sit uinum stypticum pauiferum, aqua chalybeata dilutū ut etiam Nic. notauit scilicet, in principio, & ut infra, & quantitas cibi sit moderata, tum ut repletionem & indigestionem fugiamus, tum etiam ne natura a cibo occupata, possit expellere variolas, maturare, exsiccare, & in summa morbo attenta esse non queat.

Et quoniam nō sola pusiana, vel solo pane trito multi cōtēti sunt, ideo alios, similes tamen cibos tu eliges & ne dum panē lotum, quo etiam antea dixi me uti solere, sed alios cibos, capde synocho & causone dictis, & tract. de peste, ubi etiam habes cibos convenientes quando uirtus deficit.

Hinc Rasis dixit, quod si largiorem appetit aeger nutritionem scilicet, quam pusiana sit, sitque ipsius uirtus debilis, non dentur alia, miscentes eisque corticibus. Cum panco aceto condite, sic enim non erunt crassi, sacci, ut a Galeno habetur primo de alim. fac. Aut sorbitiones, quæ fiunt ex amaro, & zucharo, & olam. yg. dalcium, uel epulū, quod ex oleribus frigidis, quæ haberi possunt preparatur, inquit Ras.

*Ras. ad Al
man lib. x.*

Vnde Auenzoar ego, inquit nedam lentes concedo, sed & laetucas decoctas cum aceto, & medullas citruli, & anguriam, & cucurbitam ualde decoctam. Far etiam cum lacte sem. melonū concedi potest maxime in principio, & etiam quando fluxus anni adesset, quo casu non conueniet pusiana, nisi forte granis granatorum in ea aspersis, ut in methodo admonebat, Gal. & hoc tempore lentestutus concedi possent, nec negarem ius alteratum cum acetosa, vel succo aranciarum, vel granatorum, cum viello oui, maxime si uirtus caderet quo casu, & centusum darem & alia, quæ deficiente uirtute danda esse docuimus tract. de peste.

Illud iterum atque iterum admonitos omnes uelim habendam

TRACT. DE VARIOLIS.

bendam esse rationem nedum morbi, & virtutis, sed consuetudinis, cui aliquid condonandum & regionis, ætatis, & anni, & similibus sæpius dictorum.

Et nota, quòd quando incipiunt apparere variolæ, omnia tepida, siue calida potius, quia tepida os ventriculi dissoluunt, danda esse, nedum cibos, sed etiam potus.

Potus sit aqua hordei sola, uel cum iuleb. ros. vel si vis aluū lenire cum iuleb. viol. Auicēna eodem modo aquam propinat, qui potus in principio, nondū apparentibus variolis, frigidi dari possunt, vt illis apparentibus tutius est calidis vti, nisi consuetudo, & natura ægri obstent, sunt enim qui si etiam calidam potionem bibant, nauseant, & cibum penitus auerſentur.

Ser. aquam decoquit cum duabus partibus hordei, & vnam lentium, quibus addit grana miri Haliab. quando fluxus adest, alui, & reuera miri grana in tali casum axime cōueniunt, cum & pectus leniant & tueantur ab istis morbis, & ventriculum etiam & intestina.

Vinum autem in declinatione pauciferum bene dilutū concedunt multi, rubeum aliqui laudant, alij ut Nicolus album ad leuem dulcedinem declinans, nulli dubium, quòd si in principio dari vinū coactus esses, vrgentiæ enim causa nō nego posse dari quandoque etiam in principio licet si potes ab eo abstinere sit melius, quòd rubeum est melius, quia partes inferiores magis defendit, quòd etiam fluxu moleſtante, albo est melius, cum aqua chalybeata dilutum.

Verum si apparentibus uariolis uinum concedere coactus esses, nulli est dubium, quòd album ad leuem dulcedinē declinans, quia a membris attraheretur facilius, magis conueniret.

6.ep.5.34 Hæc & alia bene considera, eaque omnia accommoda secundum ætatem etiam & etiam nutricibus, quibus eadem conueniunt ex Hippoc. sententia, & Galeni.

TRACT. DE VARIOLIS FINIS.

Eiusdem
DIOMEDIS AMICI
 APPENDIX, AD TRACTATVM
 de Morbis Communibus,

IN QVO AGITVR DE CAUSA PRAESENTIS
 tempestatis frigidae, & humidae, & de morbis qui ab
 ea imminet, ac de illorum praevisione,
 & praecautione. Cap. I.

LICET eorum omnium, quae dixi de
 communibus morbis attulerim exem-
 pla ab ipso Hippoc. desumpta, in qui-
 bus discendis exerceri maxime expedit
 testimonio Gal. nihilominus quonia
 nia noua magis delectare solent, Om-
 nibus, rem gratam me facturum existi-
 maui si praesentis Constitutionis statum
 describerem. Eoq; magis quoniam li-

9. meth. 4.

cet ijs, qui diligenter perlegerint, quae in superioribus diximus,
 superfluum hic noster labor videri possit, alijs tamen videbitur,
 ex cognitione propria ipsius tempestatis, nos melius posse &
 praevidere morbos futuros, & praecavere ne fiant, ut ergo istis
 morem geram, hanc provinciam aggrediar.

Tempestas haec, quae etiam num viget frigida, & humida,
 initium habuit ab autumnno praeterito, perduravit rota hyeme,
 & toto vere, usque ad aestatis initium, in quo nunc degimus,
 frigidior quidem, & humidior fuit autumnus, sed multo humi-
 dior: Hyems humidior certe, non tamen eius frigora intem-
 pestiva fuere. Ver frigidius & humidius, sed multo humidius,
 si temperiem quam hac in regione servare solet spectes, fere
 enim frigidiusculum est. Nunc etiam aestatis principio frigi-
 dior

T R A C T A T V M

dior est aer quàm conueniat, sed multo humidior, ob contrarias ferè pluuias.

Multi toto hoc tempore ab oriente perflarunt venti, non pauci a meridie, præsertim in veris extrema parte, ab occidente aliqui, paucissimi a Septentrione, hique collaterales sinistri, qui & ipsi pluuias inferre solent ut antea diximus.

Imbres fuerunt multi, largi nimirum, & magni, largos uococum Galeo repentinos & uehementes, licet pro excessent.

Magnos, qui & paulatim incipiunt, & paulatim crescunt, sed totum diem, & noctem perdurant, deinde sequenti die uel altera, paulatim de eorum abundantia detrahunt, postea consistunt.

Niues hyeme non multæ fuerint, neque plures quàm Regio hæc habere solet, extrema tamen hyeme, quæ asperior fuit, & veris principio, ad montes circumstantes, plurimæ fuerunt.

Interim sudum erat multum, intermixtæ enim fuerunt serenitates, ita ut interplunium tempus serenum potius fuerit, quàm nubilosum.

Col. lib. xi. de re russ. Non fuerunt signa in Astris fieri solita, ut ex tabella Ptolemæi, & ex Orisasio, & ex Colimella obseruari.

cap. 2. Hactenus itaque anni tempora sciam non seruarunt Constitutionem, quare si talia permanent, annum fore morbosum timere debemus, si prædictorum recordamur, licet talis nunc non uideatur, non enim morbos communes statim apparere necesse est.

Autumnus namque humidior qui fuit, siccitatem præcedentis æstatis emendare potuit, quæ fuit causa, ut illo tempore, neque popularis aliquis morbus vignerit, neque sporades multi.

Hyeme non multum a proprio temperamento declinante, pauci etiam fuerunt morbi, licet nonnulli ad morbum arcontum proni, repente decesserint, ab eo capui.

Vere iam magis a naturali temperamento declinante, & in eo frigidiore, & humidiori intemperie perdurante, aliqui communes morbi inceperunt, qui ferè omnes a capitis distillatione originem traxerunt, repleto nimirum capite a flatu Australium, & postea compresso cerebro, tum a frigidiore ambientis, tum a flatu borealium, tota etiam pars capitis exterior, & tota facies crispelantibus tectata fuit, oculi etiam lippitudinibus laborarunt,

arant, sunt enim partes istae, morbifica causa ceteris magis exposita.

Essere etiam, siue sere, aut syre quas Arabes uocant, multos infestarunt, pustula nimirum ex vaporibus crassioribus ad cutem eleuatis, orientibus a sanguine bili, vel etiam flegmate falso permixto, & in ea ab aeris frigore coagulata detentis, ut inferius constabit.

Alij qui hoc tempore homines infestant morbi, sporades potius appellandi sunt, uel medij inter sporades, & communes, siquidem ad eorum generationem utraque causa concurrit, Communis scilicet, & propria.

Cap. II.

EVI TEMPESTAS illa et similis, quam descripsit Hippoc. i. Epid. 2. temp. 2. frigida nempe & humida in hoc tamen differunt, quoniam in ea, quae nunc viget, orientales plurimi perflarunt, & alij uenti omnes; in illa Aquilonarij plurimi, & pluuiosi, viguit tempestas illa in Regione temperata, nam quas constitutiones literarum monimentis, tradidit Hippocrates, omnes in regionibus temperatis extitere, nostra autem, in Regione ad humidum & frigidum intentipera, quae res non paruifacienda est, si & praeuidere morbos venturos volumus, & ne fiant prouidere, quare hac consideratione imprimis habita dicimus, nisi forte superveniat contrarium aeris temperamentum, quod praesens emendet (quam rem esse maxime considerandam saepius admonuimus) imminere morbos illis similes, quos dicta tempestate contigisse, refert Hippoc. qui omnes originem trahent, ex humoribus in corpore nostro, ab ambiente frigido, & humido detentis.

Frigidae enim causae, inquit Galenus humores prohibet a digestionem, humiditas autem aeris, non modo non remouet a corpore quicquam, sed adiicit, ob hanc superfluitas in corporibus congregabitur, non omnibus eadem, sed ea quam quis habuerit pro temperamenti ratione, & victus praecedentis, & aliorum huiusmodi: humiditas etiam adiiciet aliquid humoris pituitosi, inquit Galenus, adiiciet etiam ex aliis humoribus ali-

quid,

Gal. 3. aph. 14. et 3. de hum. 12.

3. aph. 16.

quid, quia diffundendo & diluendo eos magis redundare faciet, & pituitæ naturam quodammodo redolere.

Cap. III.

QVAPROPTER quibus in corporibus excrementum fuerit biliosum, quales sunt calidi, & sicci, natura, uel arte, ut qui laboriosam agunt vitam, & curis, ac solitudinibus plenam, & vigiliis multis defatigant, hoc non digestum affectus producet biliosos, diuersos quidem,

prout talia excrementa, hæc vel illa pars affecta aut imbecillis a fortiori depulsa susceperit, & prout putrida, vel imputrida fuerint, quorum feruor, ob pituitæ mixtionem competetur.

*tempest. di
Et Cō. 19*

Si igitur tale excrementum biliosum in partibus carnosiss, aut etiam ut nonnullis visum fuit circa hypochondria, putrefactum fuerit, ut ferè fit in simili tempestate, inquit Galenus plurimas tertianas intermittentes generabit. Si in venis, continuas, non tamen exquisitas, quoniam eodem teste calidus, & torridus status eas non generabit, sed impedita tantum totius corporis transpiratio.

Si vero tale excrementum ad ventrem inferiorem descenderit, alui profluvia efficiet, dysenterias, tenesmos, lienterias.

Si ad supremum ventrem, vomitiones biliosas, & alias huiusmodi euacuationes ad quas, si diuturniores fuerint, & multum dolorificæ, tabes tandem, totiusve corporis consumptio consequetur.

Si ad renes, & vesicam, stranguriam parient.

Si in cerebro se firmauerit phrenitidem, si in membrana costas succingente, pleuritidem.

Si in exteriori aliqua parte erysipelata, vel pustulas ob bilem erumpentes, vel alia huiusmodi.

Si per ambitum totius effluat, sudores multos.

Cap. IIII.

VIBVS. vero in corporibus pituitosum excrementum congestum fuerit, vt in temperaturis frigidis, & humidis, atque in his, qui vitam otiosam degunt, & plurimum se ingurgitant, hi maxime omnium hoc tempore laborabunt. Cognata enim intemperie coarquantur, eoque magis quoniam frigidioribus humoribus in eorum corporibus existentibus, alios præsens constitutio adiu-
 3. aph. 16.

ciat, & plures quæ in aliis temperaturis; sicuti enim in siccitatibus, humores biliosi generantur, ita in humidioribus pituitosi. Febres ergo pituitosas expectare debent tales naturæ, intermittentes quotidianas, si extra uenas, continuas si intra uenas putrefacti fuerint humores, si uero ad uentræ inferiorem fluxerint, uel etiam superiorem, fluxiones uel uomitiones iam antea dictas, ex humore pituitoso, qui si salus fuerit molestiora inducet symptomata, si in articulos podagram, uel alios articulares morbos, si in aliquam exteriorem partem, œdemata, si ad uniuersum corporis habitum, cachexiam: si per cutem expurgetur, sudores multos. Si circa hepar obstructions, & refrigerationes, ad quæ tandem Hypofarca, uel alia hydropis species. Si ad renes & uescicam dysuriam, ischuriam, uel etiam striguriam, maxime si salsa fuerit pituita.

Vlterius autem tali aeris intemperie procedente, & cerebrum molestante, sopores infestabunt, fatuitates, apoplexiæ, epilepsiæ, conuulsiones, tetani, paralyces, paraplegiæ, tremores, & alia cerebri, & nervorum accidentia, plurimæque alia, quæ ad destillationes capitis frigidas sequi solent, ad quas destilla-

tionem si membra spiritus tentauerint, & præcipue

si salsa fuerint, ulcerato tandem pulmo-

ne, tabem consequi est ve-

risimile.

TRACTATVM

Cap. V.

AT eos, qui frigidiori, & sicciori sunt temperamento, uel alia ex causa humorem melancholicum congefferint, quales sunt biliosiores, uel etiam rubicundiores, quam eorum ætas declinauerit, & alij similes, de quibus capite de melancholia dicemus, morbi ex Melancholia infestabunt, a quibus uel hæmorrhoides repentine fluxus eos liberare poterunt, uel etiam quartana si eos præripuerint, hi ergo insanias expectabunt, demências, hypochondriacas affectiones, & alias melancholias per se, uel per consensum affecto cerebro, manias etiam, si superassatus humor iste fuerit, & cerebrum petierit. Si uero putredinem extra uenas adeptus fuerit talis humor melancholicus, quartanas intermittentes, quæ etiam ab initio multos inuadent, licet in eas multi alij morbi terminabuntur, si uero intra uenas continuas quartanas, generabit, multi lienosi fient firmato in viscere isto humore, quod tandem aquæ intercutis causa esse poterit, hepate per consensum affecto.

At si forte ad uentrem inferiorem descenderit talis humor, fluxiones dictas & ipse pariet, quod si superassatione ortum traxerit, acerbissimas, & periculosissimas dysenterias: si uero ad superiorem ventrem, nigras etiam vomitiones, quod non semel factum vidi in lienosis, licet raro talis humor per superiora purgari soleat.

4. apb. 9.

Quod si forte hic humor, in aliqua parte firmetur scirrhus, uel etiam caneros quando ob aduersionem ortus sit, si per uniuersam cutem expurgetur, pustulas pariet multas.

Cap. VI.

Vero sanguinis abundantia laborauerint, plethoricos morbos incurrent: nam si in aliqua parte corporis firmetur sanguinis copia, phlegmonas pariet, uel furunculos, uel etiam si feruidior sanguis fuerit, carbunculos.

Quod si in uenis maioribus efferuescat tantum sanguis, febrem synocham sine putredine, si uero putrescat,

scat, synocham cum putredine pariet, quod si diutius collecta excrementa fuerint, quoniam ob nimiam moram, quam in corpore habebit, maiorem consequentur putredinem, & ideo peiora, & deteriora fient, morbi ex multa corruptione orientur, ex magnitudine autem putredinis prauitas constat humoris, ideo non absque ratione timendæ tunc essent febres illæ malignæ, quæ ingentem sequuntur putredinem, & cum papulis apparere solent, timeri etiam possunt morbilli, & variolæ, sic tempestate illa Hippoc. papulæ excitabantur, quæ non erant excernendis morbis parens, non tamen illæ putredines expectandæ sunt, quas calida, & humida temporis constitutio ferre solet, vt tract. de peste notauimus, ex dictis etiam intelligitur, quod si sanguinis multitudo, ad sedem, vel ad ventrem eruperit, fluxiones dictas, vel vomitiones dictas pariet.

Cap. VII.

ET licet pauci admodum simplices morbi, ut ante diximus orientur, hac constitutione perseuerante, tamen multiplices, & compositos, hi maxime incurrent, qui ex natura sua, vel ex accidenti, pluribus humoribus sciant, sic qui laborando, & operando se se, ad lassitudinem vsque affligunt, potent autem large, tum intempestiue exercitationes subeunt a cibo scilicet, aut ubi tardius concocti sunt cibi, antequam in sanguinem, nutrimentum sit probe conuersum. Et qui biliosi sunt temperamenti, si se otio, & crapulis dederint, processu temporis biliosos humores ratione temperamenti, aut ratione laborum, crudos uero, ob otium, & crapulam, aut intempestiuas exercitationes cogerent, ex quibus tandem morbi illi grauissimi suscitabuntur, in quibus utriusque humoris magna colligitur copia, quod sileno contigit.

Hac itaque tempestate si humores biliosi, & pituitosi in uenis putrefacti fuerint, febres illas naturam tertianæ referentes expectare debemus, sed imprimis tritæophyes illas, quæ non ex succo vno sed ex pluribus generantur, quorum calidior, inquit Galenus febrem acutam succendit, statimque discutitur, quæ dum corpus tenet, contingit frigidioribus corrumpi, &

T R A C T A T V S

putrescere, iraque iterum febrem, accendi ex illa remissione, quod est ueluti requie, & imminutione febris, atque ista febris euadit deterior priore, videlicet, quia vires, a prioribus molestijs defatigatas offendit, inquit Galenus, quod optime ego obseruaui, sicuti quum de febribus compositis agam, manifestum erit.

Poterit & dictis humores dicto modo putrescentes, causam nonnullam, & alias similes febres nonnullas facere, continuas si intra venas, intermittentes, si extra putrescant.

Quod si eorum vnus intra, alius extra venas putrescat Hemorrhoidum parient.

Errantes etiam febres diuersorum humorum soboles sunt, inquit Galenus, si vero in aliqua parte se firmauerint dicti humores, compositos morbos aliquos producent etiam. Erysipelas puta oedematofum, aut oedema erysipelatofum.

Et quod dixi de humore bilioso, & pituitoso mixtis, dictum puta de aliorum etiam mixtione.

Cap. VIII.

DIUTURNA auterunt haec omnia molesta corpori turbato, nulloque ordine, atque sine indicio plurima permanebunt, pernitiote quibusdam, quibusdam non, eruntque multae reciduae in morbis, & alia huiusmodi, quae solent sequi, ad frigus, & copiam humorum, morbos tales excitant.

Temp. di- tium, inquit Galenus, ac proinde, ob copiam crudorum humo-
Ha. c. 32. rum abscessus fient, qui parui si fuerint nihil condacent, si autem magni, vires non erunt pares, quod si quae violenta fuerint,

Com. 34.

Com. 36.

statim vires oppriment, nec proderunt; ob coctionis enim difficultatem, & copiam humorum, nullum ab excretionibus consequentur emolumentum. Fortasse autem multos aegros a periculo vindicabit excretio per urinam facta: nam tempore Hippocratis, quibus ad stranguriam humores diuerterunt, & in hoc abscessus facti fuere, salutare fuit, expurgato nimirum corpore, per renes, & per vesicam, sic etiam 3. Epid. 3. 61 purgationes per vesicam commodae, bonum multis portendebant. Euacuatio enim haec omnibus febribus continuis putridis comoda

moda est, quum vrinæ, ex venis, & arteriis destillent, in quibus putrescunt februm humores, intermittentibus etiam prodest, quia licet eorum humores extra vasa putrescant, fouentur tamen a materia intra venas existente. Commoda est etiam hæc euacuatio omnibus morbis vesicæ, renum, vterum, gibbæ hepatis, & similium: expurgatis ergo his partibus, & toto corpore per urinam, sequetur maxima hominibus commoditas. Erunt autem obnoxia his morbis antea dictis, qui imminent nobis, ob hanc tempestatem, corpora, omnia quidem, magis tamen frigidiora, & humidiora, deinde humidiora, postea calidiora, et humidiora, deinceps frigidiora, posthæc frigidiora & sicciora, parumper sicciora, omnium minime calida, & sicca, isti enim per aliquod temporis spatium, salubris potius erit, interperiem eorum emendans. Si tamen a morbifica causa tandem uincantur, pessime omnium se habebunt, ob causas a Galeno dictas, 2. aph. 34. quod si ætatem spectes.

Pueros conuulsiones potissimum infestabunt, ob neruosi generis imbecillitatem, inquit Galenus, & alij etiam morbi, qui ob humiditatem multâ fiunt, senes qui nullam sibi curam habent, quoniam multis excrementis abundant, destillationibus, & aliis morbis infestabuntur, minus tamen si se bene gesserint, frigida, & sicca quum sit eorum natura, si sexum spectes mulieres promptius quàm uiri dictis morbis capientur, humidiores, & frigidiores etiam quum sint uiris, licet uisus sit Hipp. quandoque sensisse contrarium. 1. de Diet. ta nu. 30. 1. de mor. bismulieb.

Si uero artes respicis, minime cæteris paribus uitam laboriosam agentes, si præcipue tempestiuis utantur laboribus, e contra desidiosi. Si fortunam, seruilem agentes uitam illis maxime capientur quoniam quouis tempore ambientis iniuriæ se exponunt, eoque magis lædentur, si se crapulæ dederint, nam ut antea notauimus, neque tunc illis labor proderit, potentissimum sane auxilium aduersus morbos huius tempestatis, si tempestiuum fuerit.

Qualibet etiam Regio, in qua diutius dominetur hæc tempestas dictorum morborum erit ferax, quia in omni, cutis contipatio potest fieri, talis autem potissimum erit frigida & humida, contraria minime, quæ tamen si ab intemperie dominante tandem uincatur, grauiores proferet morbos, quoniam a po-

173

2.aph.34

100

Cap. 22.

bus consistere dicebamus: primo præpotenti causæ aduersandæ, & manifestis qualitatibus, & his, quæ à tota substantia ipsum oppugnant.

Secundo, corpus ita præparando, vt aduersanti causæ resistere possit. Quum autem aer hoc tempore frigiditate, & humiditate tantum nos lædat, nullo modo à tota substantia, rectificandus est calefacientibus, & exsiccantibus, id quod duplici via exequemur, vel locum mutando in vnum alienam ab eo, in quo talis tempestas excitata est, vel eundem, in quo degimus calefaciendo, & exsiccando: quomodo autem, & quibus auxilijs vtrunque facere possis abunde inuenies tractatu de peste.

Corpus autem præparabimus, vt aduersanti causæ resistat, si perspirabile, & ab excrementis liberum erit, quod eodem loco abunde docuimus. Veruntamen hoc etiam in loco iterum admonitum lectorem volumus, in corporibus calidis, & siccis victus rationem tunc tantum modice esse in hac tempestate mutandam, quando aer multum diuerterit à iusta mediocritate temperamenti, & quod sicuti in corporibus calidis, & siccis, victus vehementer calidus, & siccus multo minus est adhibendus quoniam, id sua sponte obtinet, ita frigidiora, & humidiora corpora, maxime calefacienda, & exsiccaanda sunt: idque in alijs temperamenti pro portione statuendum esse à duobus autem extremis, facile est ad media deuenire.

Cap.

X.

Æc quidem sufficere possent, nihilominus ne videar hoc in loco vniuersalia tantum velle docere, omissa quæ pluribus dici posset, materia eorum, quæ aerem rectificent, ne stomachum ijs faciã, qui iam tractatum de peste legerunt, attingamus alia non naturalia, paucis.

Corporis multæ exercitationes profunt plurimum, frigidioribus præsertim, & humidioribus: sicuti enim quies, & otium humectant, ita exercitationes exsiccant corpora, inquit Galenus, & quæ per singulos dies in nobis coacervantur excrementa expurgant. hoc autem hac tempestate maxime conducet, sicut enim, in ætatibus, ac naturis, & temporibus, & regionibus

1. de hum.

3. aph. 15.

4. aph. 2.

APPENDIX AD TRACT.

- 6.ep.5.21 bus calidioribus, non exigua pars substantiæ effluit è corpore, ita in frigidioribus exiguum est, quod inanitur, ut ergo quæ retenta sunt euacuentur, exercitatione vtendum; promptitudo namque ad labores, & vbi parcitas est, vera exercitatio sanioris: verissimum est etiã quod dixit Galenus neminem vnquam ab omnimoda desidâ fuisse adiutum: sed tamen quum numerosa sint hominum naturæ, non de his omnibus tamquã de vna sola determinandum, quam ergo sibi profuturam existimauerit quilibet eligat, habita ratione sexus, ætatis, virium, temperamentis, consuetudinis affectus totius corporis, & partium etiam affectarum, & uitiorum, quibus afficiuntur homines, quæ omnia optime docuit Galenus 5. sanituendæ, proderunt etiam nedum corporis, sed animi etiam exercitationes, uis enim rationalis in quacunque re ab hominibus est exercenda, nam si animum cogitatione exerceamus robur illi comparabimus, quem etiam ad iracundiam excitare expedit in frigidioribus, & humidioribus, hac præsertim constitutione, teste Galeno eodem loco. Vtramque exercitationem animi, & corporis commendauit Plato, si quis inquit in curando corpore, illam imiretur naturam, quam agricolam uniuersi uocauimus, ita ut nunquam torpere permittat, sed moueat semper, iugiq; agitatione internis extremisque motibus, secundum naturam ubique resistat, & moderata quadam commotione, aberrantes passiones corporis, partesque cognationis ratione seruata, uicissim in ordinem redigat, & exornet, secundum illum sermonem superiore, quem de uniuerso habuimus, nequaquam finet, inimicum inimico admotum, prælia in corpore morbosque ciere, sed efficiet potius, ut amicum adhærens amico sanitatem corporis tueatur: omnium uerò motuum optimus ille est, qui in se met, & ex se ipso fit: nam & mentis, & totius ipsius motioni cognatissimus est: qui uerò ab alio fit, deterior. hæc ad uerbum transferre uolui, quoniam tantam uim, ni fallor habent, ut Asinum etiam, ad labores promptum, efficere possint.

Cap. XI.

OBVR autem corpori, & animo non labore 6. ep. 5. 16
tantum paramus, sed somno etiam, & cibo, &
aliis huiusmodi.

Somno itaque quilibet utatur, qui sit satis
ad coctionem, sic namque in somnis viscera
exercentur, quæ alimentum conficiunt, & bo-
num reddent habitum convenienti etiam cibo utatur, qui si in-
nutrimentum pertraxerit, restaurabit, quod in dies deperditur,
viresque pristinas, conseruabit, quare quilibet sibi conuenien-
tem eligat, habita ratione eorum omnium, quæ supra diximus.
Edules autem boni succi, optimum fuerit dum parantur adde-
re aliquid eorum, quæ calefaciebant, exsiccantq; in frigidioribus,
& humidioribus corporibus, carnibus itaque pulli, perdicis, fa-
siani, tardi, merulæ, columbi, vel passerulorum omnium, in
nemoribus, & non in aquis, aquosisve locis degentium & etiam
carnibus lactantis vitulæ, vel hædi, cuniculi, vel etiam lepiscu-
li, castratiq; iunioris, & capreoli, vel similibus optima ratio-
ne dum parantur quis miscuerit, vel piperis, vel cinnamomi,
vel gingiberis, vel gariophyllorum momentū, aut quid mēthæ,
rosismariæ, serpilli, hyssopi, apij, petroselini, vel similibus easq;
omnes assas potiusquam elixas parabit hoc tempore.

Idem etiam emendabit pisces saxatiles, vel marinos, vel flu-
uiales, licet hos magis, utetur etiam ouis forbilibus, vel tremu-
lis momento cinnamomi aspersis, plura elige tract. de peste, ine-
dia autem utantur omnes nam ea exsiccant, licet ex accidenti.

7. aph. 17.
et 4 aph. 2

Vinum inquit Galenus, in frigidis, & humidis naturis scili-
cet, sit modicum, & calidiore natura, quod aquam ducat, potes
nempe fuluum & tenue, sic enim etiam urinam promouebit, in
aliis naturis, plus minusve potens eligatur, his quippe omni-
bus corpus erit perspirabile, & purum.

Tale etiam reddent quæcunque alia, quæ cutis aperiendo
porros, fuliginosa excrementa expurgant, neq; enim solæ exer-
citationes, & frictiones ante cibum ad minus per horam factæ
id præstant, sed etiam balnea ipsa, his corporibus admoda, quæ
excrementa fuliginosa acervant, sunt autem ea, & biliosa, & ea 1. de diff.
quæ prauis utantur edulis, aut etiam sæpius cruditate pariu- febr. 3. 6.
tur, nam digerunt balnea ista licet ex accidenti, 3. de sanin. ep. 5. 2.
tuen-

T R A C T A T V M

3. & 36. tuenda. sed imbris dominantibus expresse ea cōmendat. 3:
 6. ep. 6. de humoribus 14. imbris inquit, dominantibus, quæ intus
 2. & 10. collecta sunt in corpore putrescunt, nisi quis ea quæ quotidie
 meth. 4. & congesta sunt expurget exercitationibus, & balneis, & cum bal-
 de Caus. nea dicimus inquit ipse, si non apponimus aquarum sponte na-
 morb. 3. scentium, aut marinarum, aut sulphurearum, aut aluminosarū,
 5. ep. 5. 36. semper has consuetas intelligimus. Euacuant autem balnea
 solum ferè cutim, quæ autem sunt, per carnes, & partes solidio-
 res, superfluitates haud sufficienter, ex balneis euacuantur, 3.
 aph. 15. potest tamen quarta balnei pars, quæ sudores deterget,
 omnia excrementa euacuare. 10. meth. 11. præterea, si a balneo
 copiose quis sudauerit, corpus euacuabunt. 3. acut. 51.

Neque est, quod quis dicat, ideo ea non conuenire, quia ea
 refrigerare, & humectare sæpius dixit Galenus, ut cap. de he-
 ctica dicam, & quoniam eorum moderata caliditas humectare
 potest. Nam ut 2. de sanit. tuenda habetur, si iusto calidiora
 6. ep. 5. 36. fiant, calefacient, & non perinde humectabunt, & præterea in
 6. ep. 6. dictis naturis apprime conueniunt potissimam causam morbo-
 1. rum auferendo, quam cū Galeno diximus supra, esse cutis con-
 stipationem, poros itaque cutis aperiendo, fuliginosa excre-
 menta digerendo, & etiam modo ante dicto euacuando, conue-
 niunt dictis temperaturis, maxime illis assuetis, & ob hæc im-
 bribus dominantibus ea conferre dixit Galenus.

Frigidioribus vero naturis ea tantum utiliter adhibentur
 balnea, quæ exsiccare, & calefacere possunt, qualia plurima sunt
 naturalia in agro Lucensi, Senensi, Patauino, & aliis in locis,
 quæ si ad manus non sint, arte parentur decoquendo & permi-
 scendo, quæ calefaciunt, & exsiccant cum aqua.

Fluxiles etiam reddere debemus, meatus alios omnes, qui
 ad superuacuum emissionem, sunt proprii, Intestino, ven-
 11. meth. triculo, & mesenterio, & concauis iocinoris, intestinum rectū.
 19. Renibus, vesicæ, iocinoris gibbis, venæ caux, & arteriæ magnæ,
 omnibus, quæ in lumbis habentur, eum qui in vrinis est delega-
 tus. Pulmonibus & pectori, ipsam asperam arteriam, & fauces.
 Cerebro, & eius inuolueris, eum qui per palatū, & nares de-
 scendit, inquit Galenus adde si uis, & eum qui aures expurgat.

Libere etiam fluant menses, & hæmorrhoides assuetæ, & fi-
 stulæ, & cauteria, solita aperta sint.

Cap.

ET quoniam pauci sunt qui dicta omnia peragant, uix que fieri possit, ut non multa congerantur excrementa, in tali temporis constitutione diutius perseverante, optimum fuerit, quo magis corpus perspirabile, & ab excrementis liberum reddatur, obstructions aperire, humores peccantes purgare, & antidotis principalia membra munire, ac totum corpus exsiccare, & calefacere, ut tract. de peste docuimus, ubi horum omnium materiam inuenies, quare hic a pluribus supersedebo, nam ibi inuenies, & que humores præparent, & uias fluxiles reddant, & singulos humores expurgent, & omnia membra muniant.

Sed quoniam non desunt hoc nostro seculo, qui purgationes penitus fugiendas prædicent, eo quia Galenus frequentem purgationem damnarit, & Plato etiam in Timæo, hi sciant eos etiam *3. aph. 15.* dicere purgationem, ualde indigentibus, & ex longis interval-
lis esse utilem, nosque etiam frequentem usum medicamentorum fortium, quibus utebantur antiqui reprobare, sed eorum quæ nunc habemus leuium laudare, quâdo humores, & copia, & qualitate molestant, nec solum debitum regimen in sex rebus non naturalibus eos commode euacuare potest, neque enim inquit Celsus, purgationes submouendæ sunt, nam corporum, temporumque ratio, potest ea facere necessaria, dum, & modo, *lib. 1. c. 3.*
& non nisi quum opus est adhibeantur. sic Galenus pharmaca manus Deorum esse dicebat, iuuant enim inquit maxime, si his qui illis utitur, in rationali methodo fuerit exercitatus, & natura prudens. Si uero, non fuerint adepta utentem eis recte, nihil sunt, inquit Gal. procuret itaque unusquisque, eum natura prudentem inuenire & in rationali methodo exercitatum, qui sciat illis recte uti, quem si non inuenerit, uel artificis imperitiam, uel sui ipsius negligentiam accuset: at si inuenerit, iam se salutem inuenisse arbitretur quam humanum suffragium afferre potest, meliorẽque ab eo expectet, qui vera est salus omnium in se credentium. Cui sit honor & gloria.

F I N I S.

